

Pavle Rak

UTIŠANJE SRCA

Slika na naslovnici:
Svetogorska miniatura, lesorez

Tiskana izdaja knjige je izšla leta 2011
Knjižna zbirka Logofanije 01
ISBN 978-961-6519-60-1

Pavle Rak

UTIŠANJE SRCA

Roman

Ljubljana
2019

Elektronska knjižna zbirka

e-42

Urednik *Gorazd Kocijančič*

Pavle Rak

UTIŠANJE SRCA

Roman

Jezikovni pregled

Jasna Hrovat in Zarika Snoj Verbovšek

Oblikovanje elektronske izdaje *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za KUD Logos *Mateja Komel Snoj*

Ljubljana 2019

Elektronska izdaja e-42

Elektronski vir (pdf)

Način dostopa (URL):

<http://www.kud-logos.si/e-knjige/>

Vsebina

9	Predgovor
13	Prvi del VJAČESLAV
179	Drugi del ŠTEFAN
281	Tretji del NAUM
361	Slovar manj znanih izrazov

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

*Če kdo napiše več, kot je napisano v knjigi, iz katere
prepisuje, naj za hrano dobi samo suh kruh in vodo.
(Iz tipika samostana Studion)*

*Ne hvali tega, česar sam nisi videl, in o tem, o čemer
si samo slišal, ne govori, kot da si videl.
(Aba Izaija)*

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

PREDGOVOR

Knjiga o meništvu. O življenju, dišečem, svetlem, napolnjenem z navori in tihim veseljem, odkritostjo in upanjem, nenehnim prenašanjem tegob in mirom zvezdnih nočnih vigilij – ki poteka pod perutjo angela svetlobe. O življenju, smrdečem in mračnem, napolnjenem s solzami in zloveščim smehom, tesnobo in nečimrnostjo, muko vsakdanje krivde in krči nesrečne vesti – ki poteka pod perutjo in kopiti črnega, padlega angela. O dvomih in tolažbah, spotikanjih in padcih, plazenju in vstajanju, zarjah in somraki – ko Bog nekaj časa nobenemu angelu ne pusti, da bi se približal: ne svetlemu, da bi odrešil in dvignil v višine, ne smolnato črnemu, da bi porinil v prepad, tja, kjer sta večni jok in škripanje z zobmi. Bog tedaj stoji ob strani in opazuje. Daje nam možnost, da sami nekaj storimo. Zanj? Zase, za druge.

Dve leti, 1990 in 1991, sem preživel na sveti gori Atos, najdlje v samostanu Karakal. Tam, v skladiščih samostana, je ležalo kakih trideset zabojev, polnih ruskih knjig, brošur in rokopisnih zvezkov, ki so jih v Karakal prinesli iz danes zapuščenih ruskih kelij in skitov, raztresenih po okoliških hribih. Vendar v samostanu ni bilo nikogar, ki bi jih znal, če že ne prebrati, pa vsaj po vsebini razvrstiti v zasilen katalog. Prosili so me, naj to naredim, kar mi ni bilo posebno težko – prav nasprotno. V zabojih je bilo največ molitvenikov ter knjig z akatisti, bogoslužnih knjig in zbornikov besedil svetih očetov, med njimi predvsem popularne kompilacije, dostopne tudi manj izobraženim bralcem. S posebno pozornostjo sem pregledal zvezke in druge rokopise

iz devetnajstega in prve polovice dvajsetega stoletja – starejših ni bilo, mlajših pa prav tako ne. Večinoma so bili ti zapisi samostansko knjigovodstvo, ostalo so bili adresarji ter številni sezname imen živih na eni, mrtvih na drugi strani, namenjeni prebiranju pri bogoslužju. Našel sem približno deset zvezkov besedil o Jezusovi molitvi oziroma tekstov, ki opisujejo tehnike in učinke molitve, ki je temeljna za pravoslavno mistiko. Priča namreč, da pravoslavni kristjani te vrste navdiha in napotkov nismo prisiljeni iskati na daljnem Vzhodu, ker imamo svoj nauk o tem, kako se poglobiti vase, kakšno držo zavzeti pri molitvi, kako nadzirati dihanje, na katere točke telesa usmeriti pozornost – kar bi (če že iščemo analogije s sodobnim zahodnjaškim izrazoslovjem) lahko imenovali »duhovne vaje pravoslavja«, ki vodijo k poboženju človeka, in kar bi nekateri (modno, vendar napačno, čeprav nedvomno obstajajo skupne točke) označili z izrazom »pravoslavna joga«. Večina teh zvezkov je imela identično vsebino – nedvomno je šlo za prepisovanje istega izvirnika, ki je bil še posebno cenjen in priljubljen med ruskimi menihi.

Končno sem naletel še na štiri zvezke različnih velikosti, popisane z istim ostrim in neenakomernim rokopisom, le pisava zadnje tretjine četrtega je bila komaj čitljiva, rekel bi – starčevsko drhteča. Vsi štirje zvezki so bili z zbledelim zelenim trakom povezani v sveženj, urejeni pa so bili po velikosti – kot stopničasta piramida – in ne po časovnem zaporedju. Gre za dolgoletna razmišljanja, opazke o lastnih duševnih stanjih, redkeje impresije o naravi – delo nepodpisanega meniha; zapiski so najpogostejše nedatirani ali pa datirani zelo nedoločno, »poletje«, »konec zime«, »začetek velikega posta«, brez letnice, z izjemo nekaj strani, napisanih v obdobju prve svetovne vojne, kjer so navedeni tudi datumi. Nekateri zapiski so si hitro sledili, medtem ko

med drugimi zija presledek več mesecev, mogoče tudi let. Poleg nerednega zapisovanja je v besedilu še precej drugih vrzeli; nekaj teksta je zamazanega do neberljivosti, nekaj listov je iztrganih, nekaj jih je poškodovala vlaga ali so jih požrli molji. (Pravim jim molji, ker mi ob tem na misel pride znan izraz »knjižni molj«, ki je tu sicer povsem neprimeren, vendar resnično ne vem, za katere insekte gre: imajo obliko sploščenih vreten, so biserovinasti, mehki in vlažni, če jih zmečkate; ti žužki so se bliskovito skrili, če so bili pri obračanju listov nepričakovano izpostavljeni svetlobi. Ne vem, kako se jim reče. Vem le, da so luknjice, ki jih puščajo v zvezkih in knjigah, podobne luknjicam, ki jih najdemo v črvivem pohištvu.) Vendar v zapiskih ni bilo le lukenj. Ponekod so bili v samih zvezkih, ponekod pa na dodanih listih komentarji napisanega ter tudi neki drugi teksti, ki jih je pisala ali prepisovala druga roka. Končni rezultat je tako pravi *patchwork*, v katerem se prepletajo glasovi meniha, sestavljalca, komentatorja ter glasovi raznih dokumentov.

Nekateri deli teksta govorijo o dogajanju in likih, ki sem jih že poznal iz knjige *Afonskie podvižniki blagočestinja XIX veka*. To je na podlagi različnih svetogorskih izvirnikov sestavil karuljski menih Anton, sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja pa jo je natisnil ruski samostan Svete Trojice v Jordanvillu v Združenih državah Amerike. Z najdenimi zvezki sem šel k očetu Antonu, ki je tedaj že zapustil skit Karuljo oziroma »škripce« (to pomeni grška beseda *karoúlia*) na navpičnih južnih skalah Atosa, odkoder so se nekoč v košarah spuščali do morja in nato vzpenjali nazaj, kamor pa je zdaj mogoče priti le preko pečin, po plezalnih stezicah, s pomočjo vrvi in verig. Anton se je od tam preselil, saj mu je težka sladkorna bolezen poslabšala vid, zaradi česar je bil v nenehni nevarnosti, da zgrmi

v prepad. Po selitvi je živel na robu Kareje, svetogorske prestolnice (s približno petdesetimi hišami), nedaleč od ceste proti Ivironu. Oče Anton, ki je bil verjetno največji poznavalec svetogorskega ruskega menišstva zadnjih stoletij, je potrdil, da je besedilo, ki sem mu ga pokazal, izvirno, čeprav je verjetno sestavljeno pod vplivom besedil, ki jih je sam uporabil za svojo knjigo. Glede identitet pisca in komentatorja teh dnevniških zapiskov je bil skrajno zadržan; navedel je dve domnevi ali tri, a se mu nobena ni zdela dovolj prepričljiva. Po njegovem mnenju je komentarje najverjetneje pisal neki menih Vitalij, ki je bil določeno obdobje prebivalec kelije Povišanja Svetega Križa in ki je leta 1912 v založbi svoje kelije objavil zbirko večinoma priložnostnih, toda povsem spodobnih verzov. O tem Vitaliju, pesniku, na žalost vemo bore malo (vsaj oče Anton ni vedel skoraj ničesar, jaz pa nisem vedel, koga drugega bi lahko o njem povprašal). S počasnim ugašanjem ruskega svetogorskega menišstva po revoluciji je tudi njegov lik utonil v meniški anonimnosti.

PRVI DEL

VJAČESLAV

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

I

Ognjeni krst

Nikar se ne veseli, če boš na svoji poti imel le neskaljen mir. Na ta način boš namreč zelo daleč od poti, po kateri so hodili sveti.

(Izak Sirski)

Voda je lažno védenje, ki gasi resnično vedenje.

(Aba Evagrij)

Na Sveti gori vzporedno tečeta dva časa: astronomski čas, čas letnih časov in sezonskih opravil, heziodovskih del in dni; ter bogoslužni čas, določen s premičnimi in nepremičnimi prazniki, s tedenskim menjavanjem osmih osnovnih napevov cerkvenega petja, katerega pravilno zaporedje prekinja nekoliko bolj poljubna glasbena shema, ki velja, ko se vrstijo sicer strogo predpisana bogoslužja dveh velikih pashalnih obdobj – postnega in cvetnega trioda. Čeprav ta dva časa, astronomski in bogoslužni, tečeta vzporedno, se ob enem v idealnem smislu tudi prepletata in dopolnjujeta, zato so ju nekoč celo poskusili združiti. Danes od tega poskusa le tukaj, na Sveti gori, še niso odstopili, zato čas merijo začeni s sončnim zahodom in skoraj vsak dan premikajo kazalce mehaničnih ur – do zimskega solsticija naprej, nato do poletnega nazaj, tako da izhodiščno točko usklajujejo z zatonom dneva, s tem

naravnim časovnim orientirjem, od katerega sta odvisna tako ritem opravil kot tudi ritem cerkvenega bogoslužja; tako ustvarjajo nebeško-zemeljsko harmonijo: dela in posli z ene, praznovanja duše in telesa z druge strani, prepleteni kakor bršljan in cipresa.

Bil je mračen februarški dan, nekje na pragu dvajsetega stoletja, ko je peterburški profesor Vjačeslav Venijaminovič Skvorcov stopil skozi vrata svetogorskega skita. Na Sveti gori, polotoku, zasidranem v sinjem Egejskem morju, je februar čas začetka, prvega prebujanja narave, ko se tudi na samostanskih vrtovih začenja mrzlična dejavnost. Vsenaokrog že cvetijo mandeljni, trava je bujna in sveža. Menihi pripravljajo sadike za vrtove, rahljajo humusno zemljo, da bo sprejela rastline. Prestolniški profesor ponoči bedi v cerkvi, zavzeto posluša bogoslužje in prevzema ga njegova lepota, podnevi pa na prijetnem soncu zaliva zabojčke s črno, sipko zemljo, iz katere klijejo nežne rastline; pol prsta visoke kalčke presaja v prostorne tople grede, jih neguje in jim ljubkuječe čeblja, rastlinicam, nežnim kakor on sam: pripravljajo se, da bodo skupaj rasli, le da bodo one zrasle in tudi dale svoj sad že čez kak mesec, neprimerno hitreje kot on. Ta februar je torej čas njegovega »velikega začetka«.

*

Zapisujem na hitro, preden grem utrujen spat. Moj ognjeni krst na Sveti gori.

Tu smo, ob koncu zime, mrzle in suhe, dnevi so komaj postali nekoliko daljši in sonce počasi, a prijetno greje hrbet pri prvih opravilih na vrtu. Noči so dolge in mirne. Razen te, pete noči po mojem prihodu. Ura je bila približno deset (po »svetnem«, po našem pa: štiri po zahodu), zame šele čas prvega sna, za stare

menihe, ki žive strogo po skitskem tipiku, pa se je že približeval čas prebujanja in molitve v celicah. Nenadoma – tekanje po hodnikih in trkanje na vrata. Trkajo tudi pri meni. Požar, gozdni požar! Odkod zdaj, pozimi? Vnela se je suha humusna zemlja, pomešana z listjem in vejicami, okrog oglarske kope v prvi grapi poleg skita; zdaj že prasketa gost lovorjev gozdiček in nizko nočno nebo, s katerega so izginile zvezde, zlovešče seva z umazano rdečim sijem. V naglici se oblačim, na hodniku me čaka moj sosod, oče Efrem, podaja mi nekakšno lopato in že hitiva, spotikava se ob kamenju na stezi, potem se skozi grmovje prebija k ognju in dimu. Še malo, in vsi smo že tam, osemnajst nas je stanovalcev skita, dva sta »civilna« delavca, ki živita poleg nas, pet je oglarjev in nekaj je keliotov iz soseščine. Tolčemo po plamenih, ki se plazijo po zemlji, sekamo drevje, proti kateremu, na srečo počasi, napreduje požar, delamo zaščitni pas. Čez čas se pojavi še kakih petnajst menihov iz najbližjega samostana. Vpitje in razburjenje trajata pol ure, uro, nato se vse umiri. Na srečo smo prispeli pravočasno, da smo lahko popolnoma obkrožili ogenj in ga zadušili z lopatami. Zdaj nam preostane le, da križarimo po pogorišču in v kali zatremo vsak plamenček, ki ga že rahel veter razpiha v starih trhljih koreninah. Končno tudi teh plamenčkov ni več, vsi gredo spat, le nekaj mlajših nas za vsak slučaj ostane na preži do jutra – oglarji, mi trije iz skita in nekaj sosedov, keliotov iz bližnjih kelij.

Ležimo v grabnu, v toplem pepelu, v zavetju pred mrzlim vetričem, in se pogovarjamo o velikih poletnih gozdnih požarih, ki občasno razsajajo po Sveti gori, o postu, ki se bo začel v kratkem, o duhovnem pomenu preizkušnje, kot je bila ta današnja. Nekateri menijo, da je slabo znamenje, če se leto začne s požarom v nepravem času. Meni je šinilo v glavo, toda rekel nisem, saj je moja svetogorska izkušnja stara šele pet dni: kaj, če je to moj svetogorski krst? Ognjeni!

Naenkrat se zbudim, pravzaprav se skušam zbuditi in vstati, vendar nikakor ne morem, ne morem odpreti oči, veke so, kot bi bile zlepljene ali kot bi nanje pritiskal nekdo z vročimi, lepljivimi, ostudnimi prsti; to mučno stanje traja dolgo, že me zajema panika, pritisk čutim tudi na prsih, na nogah, ne morem se premakniti; z obupnim naporom končno v mislih naredim znamenje križa in v sebi ponavljam molitev, tako da pritisk nazadnje popusti in vidim: soba je čudno svetla, obsijana z neko sivo svetlobo, vrata so odprta, na hodniku tema, siva tema – tista siva svetloba, ki je pravzaprav mrak –, opotekam se naprej, samostanska vrata so odprta, tam zunaj je gozd v čedalje gostejši, sivi temi, gosti in lepljivi; stopam vanjo skozi grmovje in prek kamenja, skozi gosto lepljivo tišino, opotekam se, zaletavam se ob nekakšne sive prikazni stegnjenih rok, zvezanih nog (tudi moje so kakor zvezane, vsi se trudoma komaj gibljemo), in ob vsakem trku slišim stokanje, gluho, zadušeno, topo stokanje, vsi imajo zaprte oči, le jaz nekako gledam, čeprav bi se tudi moje veke najraje spustile, se prikovala in zaklenile ter me pustile slepega v temi, v megli, sivi svetlobi, brez vsake razpoke v drugi, živi svet. Naenkrat se lepljive mreene posušijo in razpokajo, zemlja in kamenje pod nogami se razmakneta, skozi razpoke sikajo temno rdeči jeziki, ki se stegujejo proti zvezanim nogam, sikajo jeziki, sika plamenje, globoko spodaj nekaj bobnů in sredi tega bobnenja razločim strašno, grozeče vreščanje; ognjeni jeziki imajo oči, te oči kolobarijo in se vrte, kakor da bi hotele skočiti iz jamic ter uročiti mene in druge sive prikazni, ki so spregledale in poskušajo pobegniti. Vidim, kako prihajajo naši menihi in nekaj sosedov, keliotov, nosijo lopate in sekire, dajejo jih nam, tudi meni, vsakemu kaj, ter udrihajo po tistih jeziki in očeh, vsi tolčemo kot blazni, umazano rdeči plameni se umikajo v zemeljske razpoke, sikanje in

vreščanje toneta in se izgubljata v globini, globoko, dokler vse ne potihne, jaz pa ves prepoten prepoznam umazano modre stene svoje sobe. Iz oblčil, ki jih še nisem utegnil zamenjati, me napada ostri smrad gozdnega požara. Boli me glava.

Dan je že, sonce v zenitu, jaz pa sem spal. Zakaj me Avelj ni zbudil?

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

II

RAZLOGI

Skušnjave, ki nas napadajo, ko vstopamo v dobro življenje, se razločujejo od tistih, ki jih dopušča Bog, da bi spametoval prevzetno srce.

(Izak Sirski)

Če si nekdo zaželi postati sobrat naše skupnosti, naj ostane pri nas nekaj časa, da spozna naše življenje, naj nas sprašuje o naših dolžnostih in opravilih – vsak mu je dolžan brez ovinkov in dobrohotno odgovoriti. Ko se kandidat odloči, gre k starešini, se pred njim vrže na tla, mu poljubi roko in ga prosi, naj ga sprejme v meniško družino. Tedaj starešini poda izčrpna pojasnila o sebi: o družinskem stanju, vojaški obveznosti, o premoženju in drugem. Z ozirom na vse to se starešina odloči, ali naj ga vrne v svet ali naj ga napoti v kako drugo svetogorsko skupnost, ali pa naj ga sprejme. Če ga sprejme, mu kandidat kot bodoči novic še enkrat pade k nogam in mu izroči s svojo roko napisano prošnjo.

(Iz tipika ruskega svetogorskega skita svetega Janeza Zlatoustega)

Bilo je torej mrzlo, deževno in megleno popoldne nekega mračnega februarkega dne, nekje na začetku dvajsetega stoletja, ko je petintridesetletni peterburški profesor, bodoči menih Naum, prvič stopil na tla Svete gore z namenom, da jih nikoli več ne zapusti.

Kdaj in zakaj se je v njem rodila ta misel in kaj je v največji meri vplivalo, da je misel dozorela do nepreklicne odločitve, bi tudi sam težko pojasnil. Po nekaterih njegovih bežnih opazkah bi lahko slutili, da je na željo po odhodu med menihe, in to ne v samostan v Rusiji, ampak v nepoznani svetogorski skit, najbolj vplivala epizoda iz njegovega življenja, neuresničene sanje in družinski načrti. Še kot študent je ljubil neko dekle, in ta ljubezen je bila vzajemna. Sicer pa so njeni sledovi celo v njegovih svetogorskih zapiskih – tam je shranjenih nekaj osnutkov pisem iz prvih let njegovega bivanja na Sveti gori, na nekem mestu pa je omenjeno, z nekakšnim dvoumnim nelagodjem, dopisovanje, ki sta ga oba vzdrževala še dosti pozneje. A vendar je to domnevo, ki nikoli ni bila podkrepljena z dokazi, težko sprejeti, pa tudi to, da sem jo zapisal, ni brez škodoželjne zlobe (zaradi katere se kesam, vendar ne toliko, da bi te vrstice črtal). Razen dejstva, da je ljubezenska zveza obstajala in da dolgo ni ugasnila, nič ne priča o kaki veliki tragični ljubezni, od katere človek beži čim dlje, tja, kjer ga nihče ne more doseči. Nasprotno, obstajajo druga, posredna pričevanja (spet v pismih in osnutkih pisem), iz katerih je mogoče sklepati, da se je velika ljubezen bodočega meniha sama po sebi in postopoma prelevila v tesno prijateljstvo ter da so bili njegovi družinski načrti kratkotrajni in so se hitro razblinili. Mlada zaljubljenca sta bila mogoče žrtvi opojno strupenega ozračja »mesene mistike«, ki je včasih cinično in celo demonično, včasih pa uživaško lahkomišno, a vsekakor z veliko ihto in vnemo med mlado peterburško inteligenco pokopavala »malomeščanske institucije in navade«, kot je bilo »pletanje družinskega gnezda«, saj je bilo vse, kar je dišalo po starinskem, zatiralskem redu in morali, v najostrejšem nasprotju s »svobodomišelnostjo in ustvarjalnimi ambicijami« oznanjevalcev

»novega eona« in »Tretje zaveze«. Iz takih tal so rasle bujne, a krhke bilke, kot na primer ekstravaganten par Mereškovski-Hipijus ali pa mnogim nerazumljive, čeprav privlačne in zanosne cvetlice, kakršna je bila strastna pesnica Elizaveta Pilenko, Kuzmina-Karavaeva, Skobcova, bolj znana kot menihinja Marija, ki je po mladostniškem in ne povsem enostranskem navdušenju nad Aleksandrom Blokom ter po dveh neuspešnih zemeljskih zakonskih zvezah/razvezah na koncu izbrala popolnoma drugačno zvestobo in jo okronala z najpristnejšim vencem krščanskega mučeništva v Hitlerjevem taborišču Ravensbrück.

Kako in zakaj je Vjačeslav opustil svoje družinske načrte, bi bila torej vsebina neke druge, povsem drugačne zgodbe, ki nas trenutno ne zanima, zlasti ker sestavljalec te knjige – to odkrito priznava – s težavo lepi v celoto različne detajle življenja, ki ga pozna, in izkušnje, ki mu je blizu, in bi se nedvomno moral vdati pred dogodkom, o katerem ne ve ničesar.

Nesojeni mladoporočenec je imel pozneje še nekaj bolj ali manj burnih, čeprav ne tako resnih »zvez«, ki pa dekleta niso toliko motile, da z njim ne bi vzdrževalo prijateljskih odnosov. Med obiskovalci peterburških »religiozno-filozofskih krožkov« so bili namreč površni zakoni, hitre razveze, strastna nezakonska razmerja dokaj vsakdanja stvar, ki se je samo enkrat, v primeru matere Marije, sklenila s svetostjo. Ta si za nebeško pokroviteljico ni naključno izbrala – Marije Egiptovske.

Vjačeslavovo dekle se je pozneje poročilo, po tedanjih pojmovanjih pravzaprav zelo pozno, ko je Vjačeslav že zaključil svoj noviciat in nepreklicno postal menih.

Takrat ko je bila njuna ljubezen še kot brsteča pomladanska mladika, ki je varljivo obetala sad, Vjačeslav ni bil več popoln anonimnež v literarnih krogih

ruske prestolnice. Za seboj je imel že dve pesniški zbirki, kar nekaj krajših člankov filozofske in zgodovinske vsebine ter knjižico zapiskov s popotovanja po znanih ruskih samostanih. Kak drug življenjepisec, resnejši od mene, bi verjetno zapisal: »To kratko, niti sto petdeset strani dolgo besedilo je pomenilo preobrat v njegovem življenju.« Sam o tem nimam dovolj podatkov, zato moram biti skromnejši: omenjeni zapiski so izraz sprememb, ki so se v popotniku godile v letih popotovanja in zaradi katerih se je znašel na pragu Cerkve, hkrati pa so bili tudi priložnost, da bi se odnosi s Cerkvijo utrdili na novih temeljih, kar pa seveda ni potekalo brez določenih – obojestranskih – nesporazumov in napetosti. V cerkvenih krogih, sicer precej zaprtih in nezaupljivih do nove, evropeizirane inteligence, je Vjačeslav prav zaradi te knjižice zaslovel kot prijatelj, ki obeta, da bo s svojim pisanjem postal eden izmed zagovornikov krščanstva v stoletju, ki naj bi bilo po vsej verjetnosti zelo bojovito naravnano do ruske pravoslavne preteklosti. Pisal je namreč o samostanih, in to z vidnim navdušenjem; opazili so samo to, ostalo jih ni zanimalo niti toliko, da bi vsaj malce raziskali še njegove ostale tekste. Če bi to storili, jih verjetno ne bi navdušili niti verzi, še manj ničejanski motivi v filozofiji, najmanj pa zgodovinska, a mestoma zelo kritična razmišljanja o samostanih, opisanih v potopisu. In mnogi so prav zato, ker teh tekstov sploh niso brali, le na osnovi njegovih hvalnic izjemnih predstavnikov ruskega menišтва, nad katerimi je bil mladenič skoraj otročje navdušen, v njem prepoznali (dejansko povsem napačno) privrženca tradicionalizma in vsega, kar se v Rusiji označuje s tem izrazom, namreč slovanofilstva, državotvornih monarhističnih prepričanj ter neskončnega premlevanja o tedaj »odkritih« protokolah, masonih in antikristu. Nekateri so ga zato vključevali

v vrste »svojih«, z vsemi stranskimi posledicami take bratovščine po krvi, medtem ko je pri drugih to zbu-
jalo dvome, češ »poznali smo ga kot normalnega člo-
veka«. Nekateri njegovi prijatelji iz liberalnih krogov
so se tako pri srečanjih na ulici v zadregi smehljali, ne
vedoč, kako bi začeli pogovor, kot bi se bali, da bo iz
njega pljusknil val agresivnega nacionalizma.

Kljub hvalospevu samostanom pa ton in vsebina
njegove knjige nista bila osladno maniristična in tra-
dicionalna, kakršno je bilo ponavadi, predvsem proti
koncu devetnajstega stoletja, pisanje na to temo. Na-
sprotno, razločno sta kazala na povezanost mladega
literata s tedanjimi duhovnimi iskanji – nekateri bi
rekli: blodnjami – peterburškega kroga, kjer se je mo-
dna poetična in filozofska kultura včasih borila proti
tradicionalistični ponižnosti in pobožni želji po življe-
nju v molitvi, drugič pa hodila z njima z roko v roki,
pri čemer pa so o družbenih vprašanjih razpravljali
zelo svobodno (če uporabim povsem nevtralen in za
vse sprejemljiv izraz). Povsem razumljivo je tak člo-
vek, kakršen je bil Vjačeslav, postal reden obiskovalec
salonov in krožkov, kjer se je zbirala tedanja peter-
burška smetana in kjer so razprave o duhovnosti po-
gosto potekale v »nevarni« bližini filozofske mistike,
a v spodobni oddaljenosti od tradicionalnih ljudskih,
poenostavljenih in napol magičnih pojmovanj vere in
Cerkve. Vsako svobodo v odnosu do tovrstne tradicije,
pa ne le do nje, je Cerkev, ki ji je prav ta slepa, napol
magična in predvsem poslušna vera še najbolj ustreza-
la, poskušala preprečiti ali vsaj obrzdati. Pri tem ni bila
preveč uspešna, saj je njenim predstavnikom, ki so jih
pošiljali na zasedanja krožkov, da bi, kot so bili nava-
jeni, prevzeli upravljanje nad »čredo«, največkrat pri-
manjkovalo potrpljenja, pogosto pa tudi sposobnosti,
da bi poslušali dolge narcistične solilokvije razvajenih

razumnikov; vladike namreč praviloma niso kazali niti rahlega zanimanja za hudournik novih in kaotičnih vprašanj in problemov, do katerih so čutili izmenoma strah in gnus. Razen dveh ali treh cerkvenih veljakov, ki so spoznali, da ni več povratka v idealizirano preteklost, kamor bi lahko pobegnili pred zahtevami po svobodi, tako osebni in ustvarjalni kakor tudi družbeni in politični, so drugi po stari navadi grozili in vpili: »Na kolena, grešniki!« – na kar je celo veri naklonjena inteligenca začela dokaj hitro odgovarjati: »Na noge, junaki!« Toda če je intelektualno vzdušje vsaj malo dišalo po spremembah, je v svetiščih po starem dišalo le kadilo, v okosteneli cerkveni upravi pa je bilo ob kadilu čutiti tudi trohnobo, za nekatere sicer udobno, a vendarle trohnobo.

*

Ko že govorimo o tem, napravimo majhen korak v času, prestavimo se za kako desetletje naprej: zavest, da je ruska Cerkev zbolela za težko »paralizo« – kot so govorili nekateri kritiki (izraz sem si sposodil pri Dostojevskem, ki ga nikakor ne moremo obtožiti zlonamernosti do Cerkve) – oziroma da se nahaja v krizi, ki je njena hierarhija ni ne občutila ne doživljala kot nekaj svojega, ampak je za vse težave obtoževala družbene spremembe, čeprav jim ni sledila in jih ni razumela, ta zavest je bila torej vse bolj prisotna med laiki, še posebno na univerzi. Naraščala je kakor hudournik ali snežni plaz in končno pobudila veliki sabor ruske Cerkve, ki pa so ga sklicali prepozno, da bi lahko kar koli bistveno spremenili na bolje, natančneje v času prve svetovne vojne, ki se je v Rusiji končala z revolucijo. Čeprav je torej sabor potekal v skrajno neugodnih okoliščinah, je zbudil velike upe pri ver-

nikih, a se med revolucijo ni mogel končati drugače kot z lepotnimi popravki, kot na primer s povratkom na patriarški sistem upravljanja Cerkve. Vendar je že dejstvo, da so ga sploh sklicali, potrjevalo, da vprašanja, ki so jih postavljali krščanski razumniki, kljub možni in zelo verjetni netaktnosti niso bila iz trte zvita, predvsem pa ne zlonamerna. To, da so končno ovrgli način sinodalnega upravljanja Cerkve, v okviru katerega je imela ta le vlogo državnega uslužbenca, zadolženega za obrede in ceremonije, je bilo na neki način posredno in izsiljeno priznanje, da jo je takšna vloga skozi stoletja privedla do duhovnega zastoja, če že ne trohnenja, kar je ustvarilo idealno podlago za vsakovrstne upore. Na žalost je, kot smo že rekli, proces že zašel predaleč, tako da nikakršne spremembe v Cerkvi na dogajanja niso mogle več bistveno vplivati. Rusijo so v roke dobili ljudje, ki so Cerkev videli izključno v amalgamu z družbeno bedo in krivicami – ki pa so jih takoj zamenjali s še večjimi krivicami in bedo, od česar nihče ni mogel imeti nobene koristi. Cerkev ni uspela občutiti niti dvomljivega zadoščenja, da se je izkazala za boljšo, kot je bila videti, ter da je bila torej po krivici obtoževana in preganjana. Danes je pogosto mogoče slišati, da so bila grozljiva preganjanja z milijoni pobitih »koristna za rusko Cerkev«, saj se je »napolnila z mučenci kot z dišečimi vrtnicami«. Taka korist od »premetenosti zgodovine« je dvomljiva, če se pri tem misli, da se napake preteklosti brišejo s krvjo mučeništva. V Cerkvi so vselej tako eni kot drugi: pristni verniki in svetniki ter ideologi, manipulatorji in okoriščevalci. Ruski mučenci dvajsetega stoletja so neprecenljiv zaklad, vendar s svojo nebeško molitvijo zbujajo upanje na drugačno prihodnost in ne neke idilične preteklosti, boljše, kot je dejansko bila.

*

Da bi vsaj poskusili razumeti, kaj se je dogajalo, bi morali narediti še daljši časovni ekskurz v daljno preteklost. Pa saj nas nič ne ovira, da ne bi svojega malega časovnega stroja premikali v kateri koli smeri: najprej smo ga zavrteli malo naprej, zdaj ga bomo za več stoletij nazaj. Čeprav nas v tej knjigi zanima neki drugi gozd – pragozd človeških strasti in način, kako naj se duša iz njega skobaca na svetlo –, se bomo za trenutek podali v ruske gozdove trinajstega in štirinajstega stoletja, v gosto, neprehodno, do tedaj skoraj nedotaknjeno gmoto rastlinja, v kateri so za časa mongolskega jarma kot gobe po dežju rasle palisade, v njihovem zavetju pa lesene cerkve in kolibe skitov in samostanov. Poglejmo, kaj lahko o porajanju ruskega meništvaja najdemo zapisanega med osnutki in odlomki kritičnih člankov bodočega meniha (in nekoliko se bomo začudili, kako je lahko potem, ko je to napisal, obdržal dobre odnose s cerkvenimi ljudmi in celo lastno življenje končal v samostanu).

Vraževerni azijski osvajalci so teptali in ropali vse, na kar so naleteli, le cerkvenega ne. Vse cerkveno premoženje, samostani in samostanska zemljišča, vsa njihova gospodarska dejavnost, vse je bilo oproščeno plačevanja davka. Osvajalci si niso upali zameriti se niti tujemu Bogu, čeprav so svojih, animističnih, imeli več kot dovolj. Tako je ruski narod pred ropom bežal – v samostane, kjer so ljudje postajali cerkveni tlačani, samostani pa so se spreminjali v sredstvo in način, kako v težkih časih zagotoviti goli obstanek. Kdo bi obsojal ljudi, ki v skitu niso iskali Boga, ampak kos kruha zase in za svojo družino, in kdo bi jih ločil od bogoiskateljev ter jih izgnal na plano, pred poševnooke konjenike? V Rusiji sta zato vselej – če smemo tako

reči – obstajali dve popolnoma nasprotni pojmovanji Cerkve. Če zanemarimo odtenke in odstopanja, ki so bila vedno prisotna, bi lahko rekli, da so bili na eni strani menihi, prepoznavni v idejah velikega zavolškega starca Nila Sorskega (ta je sicer živel dosti pozneje, a je nedvomno imel anonimne in manj znane predhodnike), ki je za nas, kakor tudi za mnoge, ki so pisali o zgodovini ruske Cerkve, simbol duhovne in miselne šole, pa tudi praktično organizacijskega modela menišтва, kakršnega je sam uveljavljal in na neki način v sebi utelesil. Ti menihi so učili, da kristjana, ki se loči od sveta in posvetnih skrbi, opravičuje le, da se popolnoma, do najmanjših podrobnosti vsakodnevne življenja posveti lastnemu spreobrnjenju in spremenenju, iskanju Boga v sebi. Ker pa mora tudi menih od nečesa živeti, si mora to nekako pridobiti. To je nujno zlo, ki v največji meri nasprotuje »edino potrebnemu« in ga je zato treba skrbno in omejiti, kolikor se le da. Zato so se ti menihi imenovali »nepridobitniki«. Res so živeli skrajno skromno in si prizadevali najprej sebi, potem pa vsem okoli sebe pomagati s tem, da so »pridobivali« le Božjo ljubezen, ki so jo potem iz neusahljivega izvira vsem razsipno delili.

Nepridobitniki so menili, da niti menihi osebno niti samostan kot celota ne bi smeli imeti posestva, da se nikakor ne bi smeli ukvarjati z gospodarstvom, razen kolikor je to potrebno, da se lahko sami oblačijo in prehranjujejo. Tudi miloščino naj bi sprejemali le v izjemnih okoliščinah, pa še to le toliko, kolikor je nujno za preživetje, saj je stalno življenje na tuj račun še slabše od prevelike skrbi za posvetne zadeve. Menihi naj torej ne bi skrbeli za to, kaj bodo jedli ali oblekli, hkrati pa nikomur ne bi smeli biti v breme.

»Pridobitniki« ali »josifovci«, privrženci nauka igumana Josifa Volockega (rečejo mu tudi Volokolamski), so drugače kot nepridobitniki sledili – če odmislimo odtenke in odstopanja – »mongolskemu« izročilu, ki je nedvomno obstajalo še pred Josifom Volockim in

mongolskim jarmom, zaradi česar je Volocki naveden le kot simbol te struje znotraj Cerkve. Po tem izročilu naj bi bili samostani široke ekonomske skupnosti z lastnimi vasmi in tlačani, zemljišči, jezeri, pravicami do ribolova ter monopolnega in carine prostega trgovanja s kožami, soljo in še z mnogim drugim blagom, ki je prinašalo visoke dohodke (toda ni bilo vedno usklajeno s ponižnimi pozivi h kesanju in skromnosti), z mlini, rudniki, z vaškimi manufakturami ... Bogatejši ko je samostan, bolj je Bogu všeč, so govorili. Trdili so, da se je menih poleg osebnega izpopolnjevanja dolžan posvetiti drugim in se zanje žrtvovati. Ljudi naj bi prepričeval in prosvetljeval, hkrati pa organiziral cerkveno življenje, kar je v tistih časih vključevalo tudi državno in gospodarsko življenje – torej življenje nasploh. Za vse to so bila seveda potrebna sredstva, in v skladu z vse bolj široko meniško dejavnostjo in vse intenzivnejšim pridiganjem je moralo tudi sredstev biti vedno več. »Pridobitniki« so zato z obema rokama grabili zemljiške posesti in jim gospodarili. Povečevali pa jih niso le z delom, kmečkim in meniškim, ne, vest jih ni prav nič pekla, ko so z vsemi načini duhovnega pritiska pod pretvezo miloščine od ljudi skušali izvabiti njihova celotna imetja. Obilni darovi, ki so jih včasih pogosto dajali bolnim in pohabljenim, predvsem pa menihom, so nazadnje postali poglavitni vir samostanskih dohodkov (saj menih s svojimi rokami nikoli ni mogel pridobiti toliko, kolikor mu je lahko bogatin, in z njim ves narod, podaril). Seveda so menihi za darove hvaležno povračali: organizirali so tiskarne, šole, bolnice, prehranjevali ljudstvo, ko so se vrstila leta lakote (to, da so ljudem delili bogastvo, ki so jim ga ob bogatih letinah na oderuške in izsiljevalske načine jemali, prav posrečeno ponazarja zgodbo o sedmih debelih in sedmih suhih kravah), in, navsezadnje, zidali cerkve in pridigali med narodom. Seveda so se ukvarjali tudi z molitvijo, z molitvijo za druge, za njihov duhovni, pa tudi gmotni blagor; celo

na ljubezen so mislili, le da ni povsem jasno, kdaj in koliko so poleg vseh poslov in skrbi uspevali moliti ter ljubiti bližnje in daljne. Ker so bili obenem tudi v velikih in nenehnih skušnjavah, je že ideolog »pridobitništva«, sam sveti Josif Volocki, bridko tarnal zaradi upraviteljev posestev, ki so živeli razuzdano življenje ter ropali lastne tlačane, pa tudi samostanske blagajne in knjižnice.

... Glej ga, Josifa, kako z odločnimi, težkimi koraki kot lev v kletki meri svojo mračno, obokano sobo iz kota v kot, kako v besu udari po mizi, pri kateri se je ustavil, kako ponovno stopa od stene do stene, grozovito pobliskava z očmi in mrmra kletve: »Sodrga, kačja zalega, govedo zagovedno, pijano in razbojniško, naj bo preklet dan, ko sem ga postavil za oskrbnika mlina, naj bo preklet dan, ko sem mu prvič pogledal skozi prste, ker je norel s tisto punčaro (kako me je le prosil, klečeplazil, naj mu prizanesem, češ da je bil pijan, da so ga prevarali in napili, njega, poštenjakarja treznega, barabsko barabo!). Preklet naj bo dan, ko sem privolil, da prenočuje v mlinu, izven samostana, zdaj pa on, lopov vseh lopovov, ne pobira samo davka od naših tlačanov, ampak tudi srebro okoliških posestnikov, ki so pri nas mleli! Zdaj pa naj mi zbeži, pa naj vzame s seboj, bogokletnik brez vesti, še tri svete knjige, plačane s čistim srebrom iz kneževine Volokolamske! Ne bo, ne, ne bo pobegnil, pasji sin, ni ga kraja na zemlji ne pod njo, kamor bi se lahko skril, tat in razuzdanec, pa naj se spremeni v glisto! Preklet naj bo, trikrat preklet, ta razbojnik, in še jaz, tepec, ki sem njemu in takšnim, kot je on, omogočil in dopustil, da ropajo in hlastajo po vsem, kar jim pride pod roke, gnoji smrdljivi! Nazadnje se obrnejo še proti meni, proti svojemu očetu, in za to bodo plačevali na tem in onem svetu!« Glej ga, kako grmi in si puli lase, čeprav ve, da je prepozno, da je tat že daleč in izven dosega in da bo takšnih lopovov še veliko – in jih je že bilo, saj so tam, kjer je bogastvo, kjer je nočna svoboda,

daleč od samostanske togosti in trdih pravil, tudi skušnjave, ki jih slabotna človeška narava sama ne more premagati ... No, če je tako, pač ni pomoči – trdno smo odločili, da se povzpneмо v oblastniško sedlo, da bosta naša moč in bogastvo zadosten argument pred Bogom, pred ljudmi, in kar je najpomembnejše, pred velikim knezom, ki nas bo prisiljen ceniti in poslušati. Tako je razmišljal predstojnik samostana v kneževini Volokolamski, častiti oče Josif Sanjin, zato je hitro pozabil na svojega pobeglega meniha ter se lotil pomembnejših opravil.

Glej ga, pismo piše kneginji Mariji Ivanovni, vdovi Golenini, ki si je drznila pripomniti, koliko krznjenih plaščev in konj, da ne govorimo o drugih darovih in denarju, je že dala samostanu, in da potemtakem vsoto dvajsetih rubljev, ki jo zahtevajo za molitve za dušo njenega pokojnega soproga, vidi prej kot »nasilje in razbojništvo, ne pa kot prispevek«. »Dala sem že, kolikor je vredno šest zaselkov s pašniki in gozdom v Volokolamski kneževini, vsega skupaj več kot sedemdeset rubljev, vam pa še vedno ni dovolj...« »Kar si dala, si dala,« mrmra Josif, sklonjen nad njenim pismom, »ampak dala boš še.« Dve sveči na stojalu trepečeta, toda tokrat Josif ne grmi, zveni skoraj dobrodušno. In s svojo mehko roko piše črke, ki bodo prepričale sosedo in staro znanko: »Jaz, Josif, ubogi in grešni menih, se klanjam pred teboj, našo kneginjo Marijo. Napisala si, da si nam dajala prispevke, dokler si imela denar. Res je, kneginja, da Bog ne bo ničesar zahteval, če ostaneš brez vsega. A če imaš, pa ne daš za molitev za svoje pokojne otroke in moža, jih boš na ta način oropala nebeškega deleža. Dobro premisli, kako bolje naložiš svoj denar: za to, da tvoji otroci pridejo v rajska bivališča, ali za to, da bodo tvoje skrinje in omare zvrhano polne ...« In še veliko podobnega je Josif nalepotičil kneginji, o samostanskih izdatkih, ki letno dosežejo tudi sto petdeset rubljev (»koliko vasi bi za ta denar lahko kupili, a ne gre, stroški vse požrejo«): za posvečeni kruh

in vino, za vosek in olje, za samostansko sirotišnico, za kruh, ki ga delijo revežem. Lepo je napisal, da, povsem tako, kot se spodobi. Zdaj zadovoljno potrka s prsti po mizici in že povsem dobre volje pogleduje meniha, svojega strežnika, ki ga bo s pismom poslal h kneginji. Glej, kako na valu navdiha in skoraj vesel sestavlja drugo, potem pa še tretje pismo, najprej bojarju Vasiliju Andrejeviču Čeljadinu, nato še samemu vélikemu knezu, Ivanu Vasiljeviču. Piše o tistem bistvenem, o pravi-ci samostanov do posedovanja vasi, »kot so jo vedno imeli, in vsi sveti očetje naše pravoslavne Cerkve so to tudi odobraval«. Zdaj ali nikoli, se veseli Josif, ko si predstavlja, kakšen vtis bo njegovo pismo naredilo na vélikega kneza moskovskega. Josifova ustvarjalna sila kipi, razvnel se je, njegova igumanska celica mu postaja pretesna, spet stopa iz kota v kot, spotoma pa se smehlja ikonam, ki mu smehljaj vračajo s svetlikanjem svojih srebrnih prevlek. »Zdaj jih bom uničil, prijatelji iz Moskve mi niso zastonj poslali vse te pisarije proti meni, v kateri so me nevoščljivci očrnili kot odpadnika in bogokletnika, podobnega heretiku Novatu. Oni so heretiki, izumitelji meniškega uboštva, gnide, ki še ne vedo, da jih bo dal moj bratec, zdaj nadškof Rostovski in Jaroslavski, zmleti v prah. Heretiki, kaj drugega, saj skrunijo spomin na Atanazija Velikega ter Pahomija, Antona in Teodozija Kijevopečrskega in na vse svete, od vekomaj Bogu pri srcu, ki so imeli vasi, tlačanov in srebra, kolikor jim je Bog dajal, da so lahko vzdrževali, če je bilo treba, tudi kneza z vsemi njegovimi vojskami ...« Glej ga, Josifa, kako krasi svoje pisanje, obenem pa v močne usnjene bisage zлага srebrne palice, ki ga bodo spremljale, potem pa si zadovoljno mane dlani, saj že vidi, kako se bo tudi véliki knez razvnel proti heretikom in dal razgnati njihove bogoskrunske skupnosti, njihova bogoskrunska pisanja pa sežgati v večnem ognju Božje jeze ...

Nekje v skitih zgornje Volge, v dolgih severnih nočeh, v topli izbi ob sveči pa menih Vasijan, bivši knez

Vasilij Kosi Patrikejev, lista grške rokopise ter prepisuje in prevaja odlomke, ki so po njegovem mnenju dovolj razumljivi, da bodo prav vsakomur pokazali in dokazali, da noben stari samostan od Egipta in Palestine do prvih atoških samostanov ni imel ne vasi ne tlačanov, ne zlata ne skušnjav. Njemu so razumljivi, toda ali bodo razumljivi tistim, ki imajo povsem drug interes? Vzdihuje in stoka menih Vasijan ter se včasih ne more vzdržati in zarobanti, razburi se, tako da je slišati daleč od njegove slabo osvetljene delovne sobe: »Kako si le upa, predrznež in skrunitelj, priklical bo prekletstvo na samostane in meniški stan, ko ga tako enači z roparji in hlastači po imetju?! Kaj ga ni sram lagati, da naj bi naši stari očetje, Anton in Pahomij Veliki, Ilarion in Jeftimij, Simeon Divnogorec in ostali naši meniški vzori, imeli vasi, sužnje in bogastva ter da niso živeli v uboštvu in popolni bedi?! Da ga ni sram pred evangelijem in samim našim Gospodom Jezusom Kristusom, ki zahteva, naj prodamo vse svoje imetje in ga razdamo revežem! Seveda ga ni sram, dostojnega učenca svojega duhovnega očeta, tistega Pafnutija Borovskega, ki ga vriva med svetnike, čeprav je od ljubezni poznal le ljubezen do moči in bogastva, svoje menihe tepel in psoval brez razloga in krivde, razen če kot razlog upoštevamo njegovo grobo naravo in neobčutljivo srce. Kakršen svetnik, takšen tudi tro-par, kakršen učitelj, takšen tudi učenec, ki zdaj svoje šepavo znanje vsiljuje ruskemu meništvu in saboru z moskovskim knezom na čelu ter vsej Kristusovi Cerkvi! Pretepači in nevedneži, in ne svetniki, bodo kot zastopniki ruskega naroda stali pred Božjim obličjem! In kaj bo Bog na to rekel ...?«

Nepridobitniki, ki so vélikega kneza nagovarjali, naj Cerkvi prepove lastništvo nad vasmi in zemljišči, so kratek čas uživali njegovo podporo. Brezumna rast cerkvenih posesti je tudi njemu že nastavljala nož na grlo, saj so državno in vojaško službo v Rusiji od nekdaj plačevali z zemljišči, zaradi širjenja cerkvene

lastnine pa skorajda ni bilo več svobodne zemlje, s katero bi plačali bojarje. Vendar se je *gosudar* ustrašil Božje kazni, s katero so mu zagrozili, ko se je začelo govoriti, da namerava samostanom odvzeti vasi – samostanska lastnina je Božja lastnina, so mu rekli, in kdor jo odvzema, bo oropal Boga –, tako da je v tej meniški pravdi prestopil na drugo stran. Ko je Josifu kneza uspelo prepričati, da mu zaradi vprašanja samostanskih ozemelj grozi peklenski ogenj, so neprireditnike po krajši borbi na saborih s silo izbrisali iz uradnega ruskega cerkvenega življenja. Obenem so tudi razpustili njihove samostane in sežigali njihove spise, prav kot je Josif na krilih navdiha tudi predvidel, včasih pa se je pod pretvezo ukrepov proti hereziji, kakor v primerih Vasijana Patrikejeva in Maksima Greka, ta borba končala z dosmrtno ječo ali obglavljenjem. Tako je rusko menišstvo končno »izbralo pot, po kateri bo šlo skozi zgodovino«. Z denarjem in posestvi je samoumevno rasla tudi moč (kar pa ni pomenilo, da so v »josifovskih« samostanih vsi živeli dobro in lagodno, niti tega ne, da so bili vsi samostani bogati, temveč samo to, da so bogato živeli nekateri menihi, tisti, ki so ob vstopu v samostan s seboj prinesli bogate prispevke v srebru in zemljiščih). Samostanski ekonomski so se naučili živeti z iztegnjeno roko, kakor berači, pa ne samo to. Nenehno so si izmišljali nove in nove načine, kako razpoložiti dobrotnike in jih nagovoriti, naj razvežejo mošnjo. »Od nekdaj«, kot se reče, od časa popolne prevlade idej in ideologije Josifa Volockega pa še v toliko večji meri, so bili ruski menihi iznajdljivi v nagovarjanju bogatih in revnih, ki naj bi jim vsa svoja bremena, s katerimi se ne more vstopiti v nebeško kraljestvo, podarili ali zapisali v oporoki. Človek ima od tega, da podari svoje bogastvo, dvojno korist, so govorili: osvobaja se tega, kar ga najbolj ovira in s čimer se ne more prebiti skozi šivankino uho, hkrati pa ničesar ne izgubi, ampak opravi donosno kupčijo, saj z minljivim in trohljivim blagom kupuje večno

kraljestvo, večno blaženost. Ob tem so večče risali peklenške muke tistih, ki se niso pravočasno pobrigali, da bi svoji duši odvzeli breme. In so v teh svojih zastraševalno-prepričevalnih naporih v velikem številu križarili po Rusiji, poprek in počez. Postajali so del ruske pokrajine, skozi stoletja stopljeni z njo. Ljudje so se nanje navadili, kakor so se tudi menihi navadili na svoj položaj v družbi. Seveda pa nobena živa stvar ne miruje, nič ni oblikovano in zamrznjeno na veke, vse se spreminja in preobraža. Tako tudi rusko menišstvo ni moglo ohraniti tistih oblik (oziroma pravih kast, ki so imele v samostanih različno bogato obložene mize – nekatere s prekomorskimi vini in ribami, druge z redkim kvasom, ajdovo in ječmenovo kašo – in različno obleko – nekatere kožuhovino, druge grobo obleko iz kozje dlake –, vse odvisno od tega, koliko denarja, vasi in njiv, gozdov in pašnikov so menihi prinesli s seboj), ki jih je v svoji »ustavi« predpisal Josif Volocki, ko je prebivalce samostana razporedil v tri meniške razrede in nekaj konkretnih poklicev ali »poslušanj«, kot so temu rekli. (Ohranjen je zapis, ki priča, da so bogati menihi vstali proti samemu Josifu, ko je za časa splošnega pomanjkanja presahnila tudi samostanska blagajna in je bila menihom »prvega razreda« pogrnjena miza s preprosto hrano.) Če bi »josifovstvo« označili kot misijonsko menišstvo, bi lahko trdili, da se je ta misijon skozi stoletja razrasel v mogočen in širok grm, pravo drevo, na katerem je raslo veliko različnih sadežev. In vsi ti sadeži niso bili enako zaželeni, kakor tudi vsi cilji niso bili za vedno in izključno povezani z uveljavljenimi oblikami pridobivanja. Način dela poraja navado, navada pa v nekem trenutku postane samostojna, začenja živeti svoje življenje, postaja nekako sama sebi namen. In tako so se v ruskem meništvu oblikovali ter v devetnajstem stoletju do konca izoblikovali »josifovci«, ki jim je bilo misijonarstvo lanski sneg, ki sploh niso več razmišljali, zakaj prosijo vbogajme: preprosto so od tega živeli.

O, ko bi se le s tem končalo! Zato da so jih v njihovem »prodajanju Kristusa« (konec koncev, zakaj ne bi uporabili besede, ki se skoraj sama vsiljuje, čeprav se bo nekaterim zdela preostra za opisovanje nečesa, kar se dogaja v Cerkvi) pustili, naj delajo, kar hočejo, so morali sami popuščati na nekem drugem področju: zlasti višji cerkveni dostojanstveniki in nekateri menihi so postali, kar niti ni bila posebna novost, služabniki države v dokaj slabem pomenu te besede. Bili so služabniki, ki niso opravljali jasno opredeljene koristne službe, zato pa so tako mahali s kadili in tako glasno prepevali hvalnice, da se je skozi dim in hrup zdelo skoraj, da brez njih ni mogoče. Svoj prostor pod soncem so pridobivali in ga branili s prilizovanjem *vlast imuščim*. S klečeplazniškim pritrdjevanjem težnjam po absolutni oblasti. Ukvarjali so se s politiko in pri tem so najprej, zavestno ali ne, v oklepaj dali evangelij. Odrivali ga v ozadje. Namesto zahteve, da mora tisti, ki hoče biti prvi, vsem služiti, so postavili načelo, da morajo vsi brez ugovora služiti prvemu in njegovi kohorti, ta pa lahko, nasprotno, popolnoma pozabi na milost in kesanje, na skromnost in uboštvo. Že sveti Ciprijan iz Kartagine je pisal: »Iščemo dobiček, darove in koristi, za katerimi so se gnali že pred posvečenjem; zdaj pa pričakujejo nenehne pojedine in s tem kažejo, da ne služijo pobožnosti, ampak svojemu črevesju in sli po imetju, a vse to na način sramotne lakomnosti.« In sveti Gregor Teolog mu pritrdjuje: »Želijo, da bi jih sprejemali in se od njih poslavljali z vsesplošnim pompom, zadovoljni so, ko se jim vsi umikajo kakor pri mimohodu strašnih zveri in jim stopajo s poti, če le od daleč zagledajo, da gre škof ... Polna usta so jim dušebrižništva, dejansko pa se ukvarjajo le z zbiranjem prispevkov in miloščine, in vse to na plečih svoje črede.« Omenimo tukaj še Origena, čeprav bo kdo rekel, da on ni zanesljiva priča: »Če je Kristus upravičeno jokal zaradi Jeruzalema, je tem bolj razumljivo, da joče zaradi Cerkve, ki je namesto hiše molitve postala

razbojniška jama, in to zaradi lakomnosti in razkošja nekaterih kristjanov, med katere, na žalost, štejemo tudi vodnike Božjega ljudstva.« Seveda, del Cerkve, tisti privilegirani, se je – in to ne šele od včeraj – valjal v bogastvu in moči. Drugi so imeli komaj za preživetje ...

To je pisal mlad zgodovinar in filozof, in te besede so bile za Cerkev resnično obremenilne. Ni se pomišljal zapisati jih, čeprav je z dušo in telesom ljubil tišino severnih vologodskih skitov in blago besedo njihovih prebivalcev: ljubil je Cerkev v njenih duhovnih vrhuncih. Toda ljubezen do vzvišenega mu ni zapirala oči, ko je šlo za žalostne karikature tega vzvišenega. »Duhovno prebujeni« ruski razumniki so imeli oster čut za socialno pravičnost. Samozadovoljstvo presitih in nepravilno, pa tudi grdo ravnanje konzervativnih vladik jih je bodlo v oči. Dolgo pričakovani in želeni »povratak« razumnikov k veri je zato za Cerkev hitro postal dvoumen in problematičen, saj pisatelji in filozofi niso znali molčati; pa tudi za same pisatelje in filozofe je bil tako vir upanja kakor tudi skušnjav in frustracij. Vladikam so bolj kakor »prebujeni«, a kritično razpoloženi inteligenti ugajali lakaji, osladni maniristi, posvetni bogoslovci in religiozni pisatelji s svojimi hvalospeli zlatim izročilom in njihovim varuhom, podobni tistemu vplivnemu propagandistu »sve-tinj, skritih pod mernikom«. Njihova poglobljena misel je bila, da je bilo v daljni, pa tudi bližnji preteklosti vse čisto in neoporečno, vse novo pa je sad rušilne hudičeve zarote. Širokopotezno in povsem brez distance, še najmanj pa kritične, so slikali idiličen, dober, naiven ruski narod, ki ga zastrupljajo in na križ pribijajo tujci

in tujerodci, zlasti pripadniki »naroda bogomorilca«, katerih prvi in skoraj edini zgodovinski cilj je, da uničijo zadnje neizprijeno krščansko kraljestvo na planetu, in to z namenom, da v zgodovino končno vstopi kraljestvo antikrista. S takimi jezdec v sedlu so blagorodni tradicionalisti ustvarjali blagoslovljene in oblastem všečne Čorne sotnje, »črne stotnije«, in »tisočnije«, vse do nepreglednih črnih množic, ki so bile sposobne popolnoma zatemniti obzorje. Zrak je postajal vse težji, dišal je po grožnjah, včasih pa tudi po dimu požigov in ropanja. Bodočemu menihu, ki se je šele pred kratkim zares spreobrn timer in je bil zazrt predvsem, če že ne zgolj v veliko čiščenje lastne duše, ki je imel med drugim nemalo prijateljev med pisatelji in filozofi, po žilah katerih se je pretakalo vsaj nekaj judovske krvi, in ki mu tudi »nove« ideje o družbeni pravičnosti niso bile tuje, so bile trume pogromašev, nad katerimi so se dvigali križi in so plapolala cerkvena znamenja, odvratne. Pisal je, da je kristjanova osnovna dolžnost, da se kesa svojih grehov in napak, premajhne ljubezni do drugih. Pisal je, da evangelij izrecno zahteva, naj vse, kar lahko damo, tudi resnično damo tistemu, ki nas prosi, namesto da ravnodušno gledamo bedo in lakoto okoli sebe ter s svojo brezbržnostjo spodbujamo revolucionarje; da je vsak šovinizem postal nesmiseln, odkar so bile izrečene navdihn timer besede, da »ni več ne Juda ne Grka«; da se z nikakršnim nasiljem ne more doseči niti en duhovni cilj in da je zato vsaka verska vojna *contradictio in adjecto*, kot je tudi s stališča evangelija, ki zahteva, naj »ljubimo svoje sovražnike«, vsaka vojna nesprejemljiva; da je enako nedopustno sleherno nasilje večine nad manjšino oziroma države nad njenimi podložniki, in to tudi takrat, ko je vzrok nasilja, da ima manjšina drugo vero in običaje ali da je skupina prebivalcev med seboj zelo solidarna in zato tudi uspešnejša

od drugih. To pisanje je med njegovimi cerkvenimi prijatelji porajalo dvome in pomisleke. O mislih, ki jih je zagovarjal, sicer niso mogli trditi, da niso krščanske in da ne temeljijo na evangeliju, pripominjali pa so, da so take ideje »neuresničljiv maksimalizem«, da se z njimi vnaprej priznava poraz pred vsakim posvetnim sovražnikom. »Ne moreš biti dober v carstvu zverin.« »Evangelij ni napisan za ljudi, kakršni so naši sovražniki; z njimi moraš po njihovem: zob za zob, glavo za glavo.« Bodoči menih je imel o tem svoje mnenje: sam Bog je svojim sovražnikom odpustil, zakaj bi torej odobral, da mi z njimi obračunavamo s pogromi in ropanji. Da, je pisal, prav ljubezen do drugih in drugačnih, še najbolj pa do sovražnikov, je edini količjak racionalni kriterij, na podlagi katerega lahko ugotavljamo, ali smo prejeli Svetega Duha. Vsako drugo pravoslavje, ki je omejeno na ljubezen do svojih in sebi podobnih, je »razbojniško pravoslavje«, saj ljubezen do rodbine in prijateljev najdemo tudi med razbojniki, ki pa s tem ne prenehajo biti to, kar so; za tako ljubezen Sveti Duh sploh ni potreben. Prav tako je tudi z nacionalizmom, ki se bohota prek krvnih, ne duhovnih vezi. Cerkev se je najuspešneje in najhitreje razširjala po svetu, dokler se na nasilje ni odzivala z nasiljem, in ne, ko je začela prodirati z ognjem in mečem. Pravoslavje je »vera srca« in ne sredstvo za krepitev nacionalne in politične identitete, je govoril in poskušal to svojo »vero srca« živeti v Cerkvi, kakršna je. Zavedal se je, da nič nikoli ni bilo idealno čisto ter da se brez Cerkve, naj bo še tako zraščena z državo in državnimi, prav nič duhovnimi institucijami, ne bi mogla skozi stoletja ohraniti ta in takšna njegova vera, ki si je gotovo ni sam izmislil, temveč jo je našel v cerkvenem izročilu. Strasti? Seveda, tudi sam je uvidel, da so njegove reakcije – mrzlični ugovori, ki so mu včasih prišli na misel ob samem pogledu na kričeče

barve svilenih podlog ras, na težke, z rubini obrobljene panagije in križe, ki so bili obešeni okrog vratov vladik in duhovnikov, ter stud, ki ga je občutil ob srečanjih s trojnimi podbradki in v salo zalitimi zvitimi očesci – pretirane in celo pogubne. Spoznal je tudi, da gorečnost njegovih člankov v obrambo »avtentičnega« krščanstva, kakor jih je sam pred seboj opravičeval, ne ustreza položaju za ušesi mokrega novinčka in da je smešna, celo nesmiselna, če pomislimo, proti kakšni veke trajajoči instituciji je uperjena. Ta gorečnost je bila na trenutke sicer upravičena, a se je že v naslednjem hipu razblinila pred liki stotin in tisočev ruskih svetnikov, ki so blesteli v temi in dimu ruske zgodovine – ne navzlic, ampak prav zahvaljujoč Cerkvi, v kateri je bila vedno tudi zvrhana mera politikantov, hinavcev ter obsedencev z demonom oblasti in bogastva. Uvidel je sicer, kam ga vlečeta njegov bes in cinizem, a strast je bila močnejša. Pa tudi pomočnikov mu pri tem ni manjkalo.

Toda mondeno vzdušje »religiozno-filozofskih krožkov« (to je bilo poimenovanje za diskusije in sestajanja, skorajda geslo novega gibanja, sintagma, ki je nekatere navduševala in druge kvečjemu razburjala) mnogih udeležencev ni moglo zadovoljiti; tudi junaka naše pripovedi ne. Filozofske resnice o Bogu so od njega terjale, naj jih spremeni v meso in kri, v intenzivno približevanje Gospodu, v okviru katerega ne bi bilo več prostora za zgolj filozofske abstrakcije, zlasti ker je bil njihov poglavitni cilj pogosto le to, da je zablestel um ob izvajanju čim težjih intelektualnih akrobacij. In naš junak ni bil edini razočaran nad to umsko telovadbo. V tedanjih ruskih samostanih je bilo veliko mlajših izobražencev, ki so svoja duhovna iskanja začeli v krožkih, a nadaljevali tako, da so si nadeli raso, pozabili na nečimrnost tega sveta ter potopljeni v

popolno anonimnost s svojimi čistimi obrazi poniknili v samostanski prah in pozabili, da so v očeh ljudi sploh kdaj kaj vedeli in veljali.

Bodoči menih Naum je iskal celo nekaj več kot to (ali manj, odvisno od gledišča, s katerega presoјamo, če se strinjamo, da je skrajna preprostost, »nespamet pred modreci tega sveta«, eden od vrhov duhovne rasti). Bil je svetno izobražen in si je v trenutku, ko so se v njem prebudila duhovna iskanja, želel tudi duhovnih znanj, ki jih bo lahko uporabil – ne zato, da bi blestel v javnih razpravah, ampak takrat, ko se bo »umaknil v klet svoje duše, k molitvi«. Zasebno branje mu ni zadostovalo, zato je poskušal spremljati predavanja na duhovni akademiji, kakor v Rusiji imenujejo teološko fakulteto. Tam se je od prvega dne spopadal s težavami. Nikakor se ni mogel prilagoditi pojmovanjem in vedenju drugih poslušalcev. Saj je bil od vseh toliko starejši! Razen tega je večina svoje študije razumela v najpreprostejšem cehovskem ključu: kot sredstvo, da bi prišli do zaposlitve, pa ne le do suhega vsakdanjega kruha, ampak do dišečega prazničnega kolača (v kratkem, ko je izbruhnila revolucija, se je pokazalo, kakšne so bile ambicije nekaterih mladih bogoslovcev, kam so bile usmerjene njihove misli: ruska semenišča so namreč poleg mnogih mučencev za vero vzgojila tudi neštete revolucionarje, med katerimi je najbolj znan, a nikakor osamljen bogoslovec Džugašvili). Taki poslušalci so predavanja poslušali z enim ušesom ali – kar je bilo še hujše – s slabo prikritim nasprotovanjem in roganjem, kar je Vjačeslava včasih spravljalo v obup. Po drugi strani pa tudi načina predavanj ni mogel zlahka sprejeti – bila so namreč, razumljivo, prilagojena predznanju študentov, ki je bilo precej skromno celo pri fantih, ki so bili sicer vestni in pazljivi poslušalci, ne pa potrebam profesorja literature in zgodovinarja,

čeprav mladega, ampak že izkušenega in preizkušene-
ga misleca, navajenega na svobodno izmenjavanje in
pretehtavanje različnih argumentov. Najbrezupnejše
pa je bilo, da akademska izobrazba, ki je bila zasičena
s kanonskim pravom, z neskončnimi podrobnostmi
glede bogoslužnih opravil v tipiku in s sholastičnimi
nasveti, kako naj pastir kroti podivjano čredo, bodo-
čim duhovnikom katehetom ali cerkvenim administra-
torjem ni posredovala niti ni nameravala posredovati
tega, kar je on najbolj potreboval: temelje duhovnega
življenja. Spoznal je, da tega ne bo našel v šolah, vedel
pa je, da obstajajo kraji, ki so posvečeni prav temu, in
ljudje, ki se ne ukvarjajo z ničimer drugim. Odit tja,
postati eden izmed njih?

Za odhod v samostan je bilo njegovih petintride-
set let že precejšnja omejitev. Tudi njegova dotedanja
znanja, njegovo javno delovanje, stiki, ki jih je imel v
ruskem občestvu in ruski Cerkvi – vse to je bila prej
obremenitev kot olajšava. To je bil eden od razlogov,
da je namesto samostana v Rusiji izbral atoški skit
(pravzaprav kelijo, toda nekatere ruske kelije so se pro-
ti koncu devetnajstega stoletja na Atosu tako razširile,
da so bile večje od samostanov, kaj šele od skupnosti,
ki so se tradicionalno imenovalе skiti; ker pa so po-
leg tega še ohranile samostanske tipike, bomo sprejeli
kompromis in kelijo imenovali skit, kar lahko morda
opravičimo tudi s tem, da se v nekaterih dokumentih
take velike kelije dejansko imenujejo samostani), kjer
ga niso poznali in kjer se je nameraval v popolnem
miru posvetiti opravi, ki ga je želela njegova duša.
Sveta gora je, so govorili, nebeški delež na zemlji, polo-
tok, na katerem je vse življenje osredotočeno na misel
o Bogu in posvečeno naporu, da bi se menihi po zgle-
du angelov približali Bogu in postali Njemu podobni.
Vsak začetnik lahko zato upravičeno pričakuje, da bo

prav na Sveti gori najlaže spremenil način življenja, kajti tam je najmanj tega, česar bi se stare navade lahko oprijele in držale.

Ne, po vsem tem sodeč želja oditi med menihe, toda ne v Rusiji, ampak na oddaljen in pred svetom zaprt turški polotok, ni bila sad ljubezenskih muk, kakor so namigovali tisti, ki bi iz vsega radi naredili predmet posmeha in cenene zabave. Ta želja je imela globlje temelje in je dolgo zorela. Saj se ni začel udeleževati religiozno-filozofskih krožkov, da bi pobegnil od neveste. Tudi na predavanja na duhovno akademijo ni šel zaradi tega. Če je pred čem pobegnil, je pobegnil pred lahkotnim in ponekod povsem površnim pojmovanjem duhovnega življenja, ki je pogosto bodlo v oči na sestankih krožkov; zbežal je tudi od akademske suhosti in formalizma ter obubožanega cerkvenega življenja, kar je iz teologov naredilo birokrate in iz duhovnikov oskrbnike cerkvenega premoženja, ki so nenehno iskali prispevke in darovalce. Prav to dvojje, birokracija in neprestana gonja za denarjem, sta bili nedvomno med najizrazitejšimi potezami ruskega cerkvenega življenja ob prelomu stoletja. Od tega so nekateri bežali med revolucionarje, drugi, maloštevilnejši, med puščavnike.

III

Starega psa ne naučiš novih umetnij

V celicah je treba imeti ikone in križe in še knjige z duhovno vsebino – evangelij, psalterij, časoslov in knjige svetih očetov: Janeza Lestvičnika, Aba Doro-teja, Barsanufija in Janeza, Teodorja Studita. Preizkušeni menihi, če to dovoli predstojnik, lahko berejo Filokalijo, Pajsija Veličkovskega, Teofana Zatvornika, blaženega Nila, Simeona Novega teologa, Janeza Damaščana, Izaka Sirskega, Janeza Zlatoustega, Bazilija Velikega, paterike, Ignacija Brjančaninova in druge knjige svetih očetov. Časopisov in posvetnih knjig tukaj ne beremo in jih ni treba imeti v celicah in tudi ne jemati od drugih. Na to mora strogo paziti starešina celic.

(Iz tipika ruskega svetogorskega skita svetega Janeza Zlatoustega)

Naj vsakdo izmed vas opazuje in zapisuje svoja dejanja in duševne nagibe z namenom, da o njih spregovori z nekom drugim. Kmalu se boste prepričali, da boste iz sramu zaradi razkritja prenehali grešiti in celo pomišljati na kar koli slabega.

(Anton Veliki)

Po mojih ali, kakor tukaj rečejo, posvetnih predstavah je še vedno večer, zgodnji večer, ko je človek v polnem delovnem zanosu. Znočilo se je nekako pred dvema urama ali nekoliko prej, ne vem točno – zima je še, še

vedno se znoči zelo zgodaj. Toda za domačine skita je že gluha noč, v kateri ni najmanjšega zvoka, najmanjšega žarka svetlobe. S somrakom v skitu zamre vsako gibanje. Tudi tisti menihi, dva ali trije, ki zadnji odhajajo v svoje celice, ki po sklepnicah radi še malo poklepetajo in zato do zapiranja samostanskih vrat ponavadi delajo družbo vratarju, gostobesednemu očetu Kozmi, so temu že pomagali poriniti težka vrata in potegniti debeli zapah ter se poslušno umaknili v svoje celice. Pravilo določa, da se vrata zapirajo ob sončnem zahodu, toda zdaj, pozimi, ko lahko obiskovalce našteješ na prste, se to lahko zgodi celo nekoliko prej. Najprej utihne že tako tihi pogovor tam spodaj pod mojim oknom, sliši se zamolklo škripanje, top udarec klade, ko ta pade do dna vdolbine v steni, ter trikratno rožljanje ključa. Potem nastane grobna tišina. Včasih, čez uro ali dve, na dvorišče priraca prikazen s svetilko v roki, silhueta očeta Simeona, ki se vrača s svojih neskončnih opravil v kleti ali skladišču. Toda ob tej uri nima nikogar, s komer bi govoril, niti si tega na dvorišču ne bi dovolil. Dobro ve, da je izjema in da mu zaradi narave njegovega »poslušanja«, kakor tukaj rečejo dolžnosti ali opravilu, precej gledajo skozi prste, saj v skitu ne gre brez njegovega poznega, večernega in tudi nočnega dela – ampak ve tudi, da se morajo drugi strogo držati pravil: v času počitka morajo počivati, v času molitve vstati k molitvi (čeprav to vsakdo dela v svoji sobi in ga nihče ne opazuje), in ko zvoni za polnočno bogoslužje, se morajo odpraviti v cerkev. Oče Simeon pa, kadar še pozno ponoči ne more dokončati, kar je tistega dne začel, pogosto niti v cerkev ne pride vse do liturgije, to je pred jutrom; vsi vedo, kje je bil in zakaj je tako. Danes je vse mirno, niti njega ni, da bi s svojo pojavo vsaj za kratek čas razbil to grmado mraka in molka.

Vse od tišine prvega somraka, ko smo se razšli po celicah, poskušam zaspiti, a mi nikakor ne uspe. Mesec dni rednega vstajanja ob polnoči, dve uri molitve

v moji sobi (drugi vstajajo že ob desetih zvečer in molijo vsak zase štiri ure, meni kot začetniku pa je nočna molitev skrajšana, dokler se ne utrdim in navadim na zgodnje vstajanje), potem stanje na cerkvenih nočnih bogoslužjih še štiri ure in delo, ki poteka večino dneva – vse to me še ni dovolj utrudilo in upognilo, da bi vsaj po nuji, če že ne po navadi, kot moji sobratje, legel s kurami in se zbudil, ko se še nihče razen menihov ne prebuja. Vsak večer dolgo in brez spanca strmim v temo, se premetavam po postelji in na silo poskušam doseči nekaj, kar nasprotuje vsaki sili: najti mir, premagati napetost in zaspati. Nočna molitev, hrbtenica in srčika tukajšnjega življenja, naj bi bila mirna kakor voda v vodnjaku, tiha kakor zvezdno nebo v avgustu. A utrujenost in ta moja neskončna razmišljanja jo odnesejo brez sledu, in ves napor je zaman.

Vstajam, prižigam svetilko, pišem te vrstice vedoč, da bom zaradi tega na liturgiji zaspan, obenem pa se zavedam, da ves dan ne bom imel priložnosti sesti in zapisati kako besedo. Toda, mar sem v skit prišel, da bi zapisoval svoje misli, ali zato, da bi se, nasprotno, osvobodil svojih starih pogojenosti in navad, med katerimi je tudi beleženje nepotrebnih vtisov?

Da bi se znebil svojih pogojenosti in navad? Tudi tistih, ki se zdijo koristne in dobre, na primer branja? Če bom še naprej živel tako, kakor živim zadnji mesec, se bo nazadnje izkazalo, da sem v nemogočih pogojih mestnega vrveža in hrupa, ob skrbi za zaslužek, ob pogostih shajanjih s prijatelji, ob večerjeh po kavarnah in ne vem ob čem še vse – zmogel prebrati neprimer- no več meniških knjig, kot jih bom prebral v skitu. O kakih drugih knjigah niti ne razmišljam, čeprav bi rekel, da niso nekoristne. Pravijo, da za kaj takega ni časa. Ali je potemtakem čas za kaj drugega, boljšega? Če smem izraziti svoje mnenje, prav v tej točki ne pristajam na razdrobljen skitski način življenja, na to sekanje časa na koščke, ki se eden za drugim razletavajo

v mehaničnih trzljajih: ne tečejo mehko po svojem koritu, ne pretakajo se drug v drugega, ne zaokrožajo, ne dovršujejo in ne stapljajo se, ampak se spotikajo in podirajo, sekajo drug drugega in se spodrivajo. To je neko čudno pojmovanje časa, ki je izgubil eno svojih temeljnih lastnosti: celovitost. Nekateri teh koščkov so pomembni, drugi so popolnoma brez vrednosti. Ali se bom kdaj koli navadil na tak prezir do časa in dela? Saj se težko privajam že na to, da moram biti zdaj, pozimi, ob šestih zvečer v postelji, pri čemer je zaželeno celo to, da bi že spal. Kaj naj torej storim?

*

To je samo eden v vrsti podobnih zapiskov, v katerih neizkušeni novic tarna nad svojim novim življenjem. Veliko jih je in njihova vsebina se pogosto ponavlja, zato bomo do bralcev obzirni ter jim bomo z njimi prizanesli, kolikor je mogoče, saj ne želimo, da bi se izgubila poglobljena nit pripovedovanja (vendar tega ne bomo storili z lahkim srcem; ponavljanje je namreč ena od osnovnih odlik duhovnega dela na samem sebi oziroma brušenja duše, zato knjiga o meniškem življenju ne bi smela biti brez ponavljanja kot metafore, ene izmed vzorčnih oblik tega življenja). Seveda je tudi sam vedel, da začetniško tarnanje ne sodi v samostan, in se je zaradi tega obsojal in samemu sebi posmehoval. Te tekste je zato treba razumeti prej kot neke vrste psihoterapijo in samoanalizo, ne pa kot resno jadikovanje nad usodo ali kot nezadovoljstvo s stoletja starimi pravili in z nadlogami skupnega življenja. Vendar se v njih skriva racionalno jedrce, upravičene pripombe in opis neizogibnih težav, ki doletijo starejše, zrelejše in samostojne ljudi, ko se morajo prilagoditi togim pravilom, sestavljenim nekoč davno z namenom, da v samostansko čredo naženejo neizkušene mladeniče.

Pravila so narejena za zelene novice brez sleherne življenjske izkušnje, zato mora zaškripati, ko jih začnejo mehanično vsiljevati vseučiliščnim profesorjem skoraj srednjih let, in tega se ne bo zavedel le tisti starešina, ki ne vidi niti prst pred nosom.

Seveda naš novic tega še ni mogel vedeti niti jasno izraziti, zato se njegovo tarnanje, ki so ga včasih spremljali tudi kriki, večinoma zdi kaotično in nesmiselno kot nespametno frfotanje metulja, zaprtega v kozarcu; beganje v eno smer, pa spet v drugo, zadevanje ob zid, kamor koli bi šel. Novic bi hotel izpolniti vse, in to kar v istem hipu, slepo, kakor to zahteva izročilo, hotel bi se osvoboditi ne le svojih starih navad, ampak tudi volje, za katero domneva, da je grešna in nepotrebna, ter se odreči sebi in se predati v roke duhovnemu vodji in učitelju, ki naj bi ga končno usmeril po varni in trdni poti; toda istočasno bi hotel imeti svoj čas in svobodo, hotel bi ohraniti smisel vsega, kar dela, hotel bi razumeti in sprejeti namen, hotel bi celo ohraniti nekatere svoje posvetne stike in navade, med drugim tudi pisateljske. Tudi to so njegove besede:

No, se je že začelo tarnanje. Komaj sem dopolnil mesec dni v skitu, že imam svoje mnenje glede vsega, že si sestavljam svoj urnik, kakor se meni zdi, da bi mi bolj koristilo (seveda le tako, v mislih ali, bolje rečeno, v domišljiji, saj mi niti na misel ne pride, da bi o tem govoril s predstojnikom in od njega kar koli zahteval, vendar je tudi to sanjarjenje dovolj, da me vrže iz vsakdanjega in zaželenega samostanskega razpoloženja, ki naj bi se izkazovalo predvsem v popolnem zaupanju ali poslušnem soglašanju z vsem, kar nas doleti). Čemu sem prišel sem, če ne zato, da bi se spremenil? Ko gre za spreminjanje grešnega človeka, se v skitu to počne tako: najprej se je treba odpovedati lastnim predstavam o tem, kako naj bi stvari potekale,

ter z zaupanjem sprejeti skozi stoletja preizkušana in preverjena pota. To je tako jasno, da to ve in sprejme tudi začetnik, celo jaz; vendar sta v meni vznemirjenje in nezaupanje močnejši od vsega in se moja lastna volja prebija na plan tudi tam, kjer sam tega nočem. Kakšna volja je to, ki se prebija proti volji?

Če bom tako nadaljeval, se bom spremenil v brezumnega slepega konja, ki se vrti v krogu in poganja napravo za črpanje vode. Še slabše, saj konj, čeprav sam verjetno ne ve, kaj in zakaj dela, vseeno opravlja koristno dolžnost, jaz pa ne vidim smisla tega, kar počnem. Poleg tega to, kar delam, nikomur ni koristno, meni osebno pa celo škoduje, saj opažam, da počasi izgubljam živce in mi molitev polzi skozi prste kakor mivka. Prej nisem vedel, da je samostan mlin, a ne budistični molitveni mlin, ki, čeprav na mehaničen način, vendarle vrti sveta besedila: to tukaj je mlin za drobljenje in uničevanje časa. Kakor da čas, ki nam ga je Gospod podaril, ne bi bil največja dragocenost, ampak nekakšen balast, ki se ga je treba osvoboditi, četudi na še tako grob način.

Ali pa komentar, ki se nanaša na skitsko kuhinjo in skladišča, obnovljena prav tistega leta:

Kako jim sploh pride na misel, da tako luksuzno opremijo kuhinjo? Skozi stoletja so kuhali v kotlih na ognjišču. In zdaj? Štedilnik iz nerjavečega jekla, niti v največjih prestolniških hotelih nisem videl takega, najdražje bakrene posode, in še v takih količinah, stene do polovice obložene z marmorjem. Razmetavanje. S tem denarjem bi se lahko hranili leta in leta. Kdo je to plačal, čeprav stalno trdimo, da smo revni, ter iščemo pomoč in prispevke. Ali je potrebno, da se zaradi takih reči dva meniha skoraj dan in noč ubadata s poši-

ljanjem pisem morebitnim »dobrotnikom«?! In ali bo tega sploh kdaj konec: ko se enkrat navadimo na luksuz, pozneje ne moremo več brez njega, postajamo njegovi sužnji. Kam je šla naša svoboda?!

Potem pa ironično o sebi:

No, poglej, kako sem vse to lepo opazil in ocenil, zdaj pa zapravljam dragoceni nočni čas, ko zapisujem svoje sodbe in obsodbe! Kdo bi si mislil, da sem šele novic, ki v skitu še vedno živi v svoji »civilni« obleki, in da je moja duhovna izkušnja manjša od oslove. Pero pa siplje znanje, kot da sem star meniški volk. Če bom tako nadaljeval, bom še daleč prišel!

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

IV

Dve protislovni pojmovanji svobode

Če nekdo v nedeljo, še posebno pa na praznični dan, ne obleče svoje najboljše obleke ob jutranjicah in ostalih bogoslužjih, je dolžan pred oltarjem narediti petdeset metanij, potlej pa oditi, da si jo obleče ... Kdor opravlja kakršno koli opravilo brez podrasnika ali meniške kape, naj bo kaznovan s pokoro kot nekdo, ki prezira meniški stan.

(Iz tipika samostana Studion)

Glej, da ti telo ne bo zapuščeno in umazano, da bi te ne premagal napuh. Začetnik pa naj svoje telo na vsak način zanemarja, saj je njemu to koristno.

(Aba Izaija)

Naj ti bo pravilo, da ne ješ rib, in opazuj, kako te bo sovražnik začel prepričevati, da si jih želiš.

(Janez Karpatski)

Ko delaš z nekom skupaj, če si pameten, ne boš ničesar rekel o napakah, ki si jih opazil – saj bi to bila smrt za tvojo dušo.

(Aba Izaija)

Tisto o »luksuzu v kuhinji« in o stalni vpetosti v materialni svet, svet ponev in loncev, svile in marmorja ter vseh stvari, ki sodijo zraven, čeprav bi se dalo ži-

veti tudi brez njih, je novic zapisal popolnoma resno in z velikim nezadovoljstvom. Prepričan je bil, da je od treh meniških zaobljub (pokorščine predstojniku in bratom, ohranjanja deviške čistosti ter življenja v uboštvu) tretja najlaže uresničljiva in prav zato na neki način temeljna, začetniška vaja, če lahko tako rečemo, brez katere je vse ostalo na majavih nogah, prazna parada, hiša iz kart. Njegova skromnost je bila povsem naravna osebna lastnost, s katero je prišel že iz Peterburga in ki je bila bolj posledica čuta za svobodo in neodvisnost kot neka privzgojena in negovana duhovna krepost. Bila je rudimentarna skromnost, ki se je najprej nanašala na obleko, potem na hrano in vsakdanje reči nasploh, na hišo in pohištvo, na zahteve med potovanjem, na delovne pogoje ... Kar pa zadeva globljo, duhovno skromnost, je Vjačeslav tudi sam vedel, da je ni tako enostavno gojiti. Pogosto se je dogajalo, da je trmasto zagovarjal neko svoje stališče, četudi se je zato moral upreti javno priznanim avtoritetam ali celo »splošno znanim resnicam« – če je menil, da gre za stereotipe in ne za resnice. Med drugim je za tak stereotip imel tudi meščanske norme oblačenja. Peterburškega občestva sicer ni namerno škandaliziral z zanemarjanjem snage, vendar se mu je pogosto dogajalo, da se je pojavil v obleki, ki je bila za splošne pojme preveč ponošena, in doma je mirno hodil v zakrpani obleki. Zakaj? Odgovor se sliši banalno: da je bil svobodnejši, da mu ni bilo treba paziti, kam in na kaj se bo naslonil, kako bo sedel in ali se bo nataknil na kak žebelj. Če se je kaj umazalo ali raztrgalo, to ni bilo pomembno, saj obleka zanj ni imela velike vrednosti. Zakaj bi se s tem obremenjeval.

Takoj po prihodu v skit je ves srečen oblekel svoje stare, grobe, na kolenih zakrpane hlače, srajco z že popolnoma oguljenim ovratnikom in prekratki rokavi

ter, čeprav je bila še vedno zima, stare in razhojene sandale. Če ne bi že ob prihodu imel goste, črne, skodrane brade, kakršno imajo asirski biki, čuvaji mestnih vrat, in precej dolgih las, ki pa niso bili dovolj dolgi, da bi jih povezal v kito, ampak so neurejeno štrleli izpod kape, in če ne bi imel na nosu majhnih okroglih očal, ki so skupaj z dvema globokima gubama nad brki, tam, kjer so se začenjala lica, njegovemu podolgovatemu obrazu dajala videz kake žuželke, mravlje ali kobilice z velikimi očesi, kar je nakazovalo njegov intelektualni poklic – bi človek mislil, da ima opraviti z enim od samostanskih delavcev. Noge je imel mišičaste in nekoliko krive, roke, ki so štrlele iz prekratkih rokavov, so bile porasle in žilnate, prsni koš in pleča še kar široka. Nekoč je stari oče Simeon, ko sta skupaj do pasu gola pomivala dno ogromnega kotla za žganjekuho, dobrohotno pripomnil: »O, nisi slab, kopitljaj boš še kar nekaj časa.«

Ni mu bilo prav, ko je oče Kliment, njegov neposredni »nadrejeni« pri vsakdanjih opravilih, pripomnil, da bi se moral pojavljati čedneje oblečen, kadar dela z gosti; in ko so mu čez nekaj časa dali nov in zlikan podrasnik, mehko meniško kapo, telovnik in raso ter mu pojasnili, da je s tem postal pravi in uradni novic in da naj meniške oprave nikoli več ne sleče, ga je zajela neizrekljiva in nepojasnjena groza: počutil se je uniformiranega, zvezanega, pohabljenega, zreduciranega na zunanjo družbeno vlogo in obsojenega na to, da bo moral vedno misliti na krila, ki so za njim plapolala ali se vlekla, in na široke rokave, ki so kot narejeni, da se zataknejo in raztrgajo ob kljukah, vejah ali naslonjalu stola. Še isto popoldne je, ne da bi se s komer koli posvetoval, naredil po svoje: ko se je bilo treba poleg vinograda s krampom spustiti v jamo, polno blata in umazanije, je slekel svojo novo »uniformo«. Zaradi

tega je pozneje dobil strog opomin, kar ga je spravilo v silno nejevoljo. Nekoliko se je potolažil, ko so mu prinesli neki stari, zbledeli, zakrpani in ponekod razcefrani podrasnik, ki je bil še celo popackan z barvo; zdaj se je počutil udobneje in – svobodneje.

Omenili smo očeta Klimenta, s katerim so ga družila dnevna opravila oziroma »poslušanje«. Poleg dela na vrtu je novic polovico svojega delovnega časa prebil kot pomočnik v prostorih za goste. Kliment je bil sključen in kakor list suhljat starček, ki je na Sveto goro prišel še skoraj golobrad naravnost iz svoje vasi, s pašnika. Vse ali skoraj vse, česar se je v življenju naučil, se je naučil tukaj. Prestop v meniški stan je bil zanj sprememba, enaka ponovnemu rojstvu, sam stan pa nekaj najlepšega in najbolj častnega, kar si človek lahko zamisli (to pri njem ni vzbujalo nikakršne nečimrnosti, saj je, nasprotno, iskreno in dosledno mislil, da tisti, ki se je nekako vzdignil nad druge, to lahko pokaže le tako, da jim služi). V skladu s tem je imel meniško obleko za »angelsko shimo«, angelsko opravo, svetinjo, ki se je ne sme za nobeno ceno sleči. Sam je bil vedno oblečen kakor za parado, deloma iz dolžnosti do »angelske shime«, deloma pa iz spoštovanja do gostov, ki bi jih nemarno oblečen (tako je mislil) lahko užalil.

Kliment je oboje, meniški stan in opravilo, jemal smrtno resno. Ljudem je služil predano, fanatično, s čimer nočemo povedati nič slabega, ampak da je bilo to služenje iz globine srca in do zadnje kaplje krvi. Ena od posledic je bila njegova pedantnost, ki je bila v skitu pregovorna. Kliment ni hotel le povsod uvesti reda; hotel je doseči popolnost.

*

Svoboda, lasten čas, lastne knjige in lastne misli – vse to je inventar, ki ga je v samostanu treba čim prej pozabiti, in to so mi vztrajno poskušali vtepti v glavo. Določili so me za pomočnika očetu Klimentu, menihu, ki je že zdavnaj napravil križ tako čez svobodo kot tudi čez svoj čas in svoje misli. Poleg njega naj bi tudi jaz dojel, kaj delam in zakaj to počnem. Zgodilo pa se je prav nasprotno: meni je njega uspelo spraviti v zadrego, ne pa tudi v dvome.

Kliment je tako vesten, da hoče vse, kar dela, narediti kar najbolje, tako da nobena stvar zlepa ni končana. Njegovo pojmovanje meniškega življenja je preprosto, da bolj ne more biti: v menihu je ob pome-nišenju stari človek umrl, rodil se je novi. Zato ni treba več misliti na mrtveca, na njegove navade in želje, še manj pa zanje skrbeti. Menih se je posvetil služenju, vse njegovo delo je služenje, in služenje je najboljše takrat, ko si prizadevamo tisto, kar delamo, narediti kar najbolje. Ali v tem resnično uspemo ali ne, ni tako pomembno. Pomembno je, da obstaja namen, da je ta namen iskren in da ga udejanjamo z vso močjo. Kliment zato po vsakem opravljenem delu še dolgo ogleduje in presoja rezultat, dokler ne najde kake hibe ali pa povsem novega načina dela, za katerega se mu zdi, da bi mogel izboljšati to, kar je že dosegel. In tako ni nič nikoli dokončano, saj Kliment skoraj vedno naj-de neko resnično ali imaginarno izboljšavo – in tako lahko kar koli kadar koli začnemo znova.

Kje je prosti čas, če noben posel nikoli ni dokončan? Toda kaj bi Kliment s prostim časom? Groza bi ga bila, saj je to čas, ki ni izkoriščen za služenje in je potemtakem izgubljen, zapravljen.

Jaz pa bi se še vedno rad vsaj malo zaustavil, malo oddahnil, imel vsaj trenutek zase. Vem, oče Kliment, rekel boš, da je človek najsvobodnejši, ko se osvobodi potreb po čemer koli, seveda tudi po svojem času. Biti suženj samega sebe je najtežje – praviš ti. Pa tudi najslajše – se v zboru odziva in upira vse človeštvo. Tako

je s tem, oče Kliment, in ravno zato se tega ne morem osvoboditi z enim samim vzgibom volje, kakor bi ti, kakor bi vsi tukaj hoteli. Prostost se zgodi na koncu, ne pa na samem začetku meniške poti.

Tako je novic razmišljal o sebi in o svojem novem starešini pri »poslušanju«, kadar je bil dobre volje kot zdaj. A ko so ga obhajali dvomi in napetosti, ko je bil na poti navzdol, je v najboljšem primeru obžaloval očeta Klimenta, še največkrat pa je bil nanj jezen. In povodov za to je bil veliko.

Nekega jutra so v gostinsko čajno kuhinjo prinesli novo svetlo omaro. Lepa je bila in čista, še vedno je dišala po svežem lesu. Kliment je nekaj časa skoraj pobožno gledal prispeli kos pohištva in tuhtal, kako bi ga najbolje izkoristil. Sklenil je, da je v omaro treba postaviti tisto, kar je v kuhinjici najčistejše – skodelice in kozarce. Tako je novic vse dopoldne praznil kredenco in njeno vsebino selil v omaro, potem pa začel v kredenco zlagati škatle z ratlukom, kavo in čajem. Ko je bilo skoraj vse opravljeno, se je Kliment postavil k vratom in začel kritično presojati novo razvrstitev. In je naenkrat ugotovil:

»Ni dobro, kozarci morajo biti bolj pri roki, ne pa za zaprtimi vrati omare. Razen tega tam notri, v poltemi, ne bomo videli, ali so čisti ali prašni. Vrne kozarce v kredenco.«

Vjačeslav je v trenutku zardel. S težavo se je zadržal, da ne bi česa rekel, toda to je bilo slabše, kot če bi rekel, kar je imel povedati. Zardel je, se namrščil in molče nadaljeval z delom.

»Ne bodi tako mrk,« je rekel Kliment. »Naredila bova tako, da bo za naju in za goste najboljše.«

»Najbolje za naju bi bilo, če zaradi tega ne bi po nepotrebnem tratila časa.«

Tokrat se je zadržal Kliment. In po pravici ga je zaskrbelo za duhovno stanje njegovega pomočnika.

»Duša,« je ondan rekel duhovni oče, »živi v odnosu do drugega, za dušo je zaprtost vase enaka samomoru. Ko zaradi sebe in svojih problemov nisi več sposoben videti in občutiti drugega, vеди, da si v začaranem krogu, ki ga boš le težko sam prebil. Vsak poskus, da bi pogledal proti drugemu, zaustavlja celoten niz zrcal, ki ti vračajo vsak pogled, a na žalost popačen in izkrivljen. Drugi se nam tako kaže kot odsev lastnega jaza. Ves svet vidimo zgolj kot reakcijo na same sebe.«

Da, vse svoje nosimo s seboj, zlasti pa lastno nečimrnost.

Treba bo z vsem tem iti k spovedi, še toliko prej, ker se bo kmalu začel veliki post.

Kako doživljam vrstice o cariniku in farizeju? Ali se me dotaknejo, ko vidim, da je moje kesanje tako podobno farizejevi molitvi? In še več, ali sem spoznal, da sem jaz tisti izgubljeni, grešni sin, ki se vrača in ki ni sprejet zato, ker bi si to zaslužil, ampak zato, ker je Očetova ljubezen brezmejna?

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

V

Noči brez spanca

Ne odkrivaj pred vsemi svojih misli, ampak le pred tistimi, ki so sposobni ozdraviti tvojo dušo.

(Anton Veliki)

Treba je vedeti, da obstajajo trije izvori naših misli: Bog, hudič in mi sami ... Toda od mlinarja je odvisno, ali bo mlel pšenico ali plevel.

(Janez Kasijan)

V skitu se spoved opravlja ponoči. Vse, kar je na Sveti gori najpomembnejše, se opravlja ponoči. Podnevi se vrstijo druga opravila, dela na polju, v gozdu, po delavnicah, v kuhinji, toda ta so skoraj nepomembna, rabijo le za vzdrževanje teles, tako naših mesenih in grešnih, kakor tudi s človeškimi rokami zgrajenih teles bivališč, templjev, obzidja. Toda ponoči, ko se konča oddih, ki se nam, posvetnim ljudem, zdi smešno kratek, menihi vstajajo k molitvi in vsemu, kar je z njo povezano.

Ura je deset. Minili so že prvi dnevi, ko so novicu prizanašali, da je lahko vstajal dve uri za drugimi; zdaj je sam izrazil željo, naj ga prebujajo skupaj z ostalimi, in duhovni oče je s tem soglašal. In zdaj se oče Avelj približa tudi njegovim vratom, smehlja se, dvakrat lahko potrka in reče: »Po molitvah naših svetih očetov ...« Novic se trudi, da čim prej odgovori: »Amen.« Gre mu

za to, da bi Avelj opazil, kako ga je že čakal pripravljen, zato odgovarja, še preden je ta končal. Taka naivna nečimrnost ga še dolgo ne bo zapustila. Zdaj že poslušaj lahke Aveljeve korake, ki se oddaljujejo po hodniku, zaškipajo po starih stopnicah navzdol ter utihnejo, ko skozi ozko bočno odprtino preidejo v zahodno krilo nekoliko nepravilne pravokotne utrdbe.

Novic tedaj hitro vstane. Oblačenje mu je prihranjeno, saj se ni, kot so mu svetovali, niti slekel. Največkrat se, ko samo pomisli na ledeno mrzlo vodo v vrču na hodniku, odpove tudi umivanju. Vendar danes stopi ven in se umije, potem ko sliši, da je to storil njegov sosed Efrem; danes bi si želel biti bolj svež, bolj pripravljen. Zmoli nekaj molitev »po prebujenju iz sna«, potem pa začne pred ikonami energično delati metanije. Bilo mu je rečeno, naj tako moli petdesetkrat, in še to le, če mu ni pretežko. Očitno si niso predstavljali, kako trdoživo je njegovo telo. No, niti po dvestotih metanijah se še ne upeha, a kljub temu prekine to strmoglavo padanje na palce in upognjene kazalce rok ter nato bliskovito vračanje v vzravnani položaj. Želi namreč čim prej začeti z Jezusovo molitvijo.

Najprej ugasne svečo, ki jo je pozabil prižgano malo prej, ko je začel z metanijami. Toda sobica je še vedno osvetljena z večno lučko, ki brli pred ikonami. Pogasi tudi to. Kovinsko blede trak svetlobe, ki v prostor prodira skozi nezagrnjeno okno, postaja širši. Zunaj se vidi osvetljen konček vrta in majhno pokopališko cerkev, za njo pa se svetlika cesta, ki izginja za ovinkom. Pred tremi, štirimi dnevi je bila polna luna; zdaj je z desne strani že vidno oškrbljena. Gleda jo za trenutek ali dva, nato s kančkom obžalovanja zagrne najprej tenko, prek nje pa še debelo temno zaveso. Zdaj je v sobici končno popolna tema in tudi pljuskanja vode v vodnjaku nasproti vhoda v skit se skorajda ne sliši

več. Usede se na nizko pručko; ne, ne skloni se proti kolenom, kakor so ga poučili, saj mu tak položaj zaradi stare poškodbe hrbtenice po krajšem času postane nevzdržen; svojo pručko pristavi k steni in se nanjo s hrbtom nasloni, kot mu je najbolj udobno. Glavo povesi na prsi in začne: »Kýrie, Iesû Christè, Hyiè toû Theoû, eléésón me!« (Gospod Jezus Kristus, Božji Sin, usmili se me!). Nihče mu ni rekel, naj moli v grščini, toda njemu je bilo to od samega začetka udobnejše, saj se je bolj skladalo z njegovim ritmom dihanja, zlasti ker se je v cerkveni slovanščini moralo dodati še »grešnika«, kot da bi bilo res potrebno izgovoriti vse in ničesar pustiti kot samo po sebi umevno; a prav ta zadnja beseda, ki dvodelni molitvi dodaja še tretji takt, mu popolnoma poruši ravnovesje vdihov in izdihov. S prvimi tremi besedami vdih, ostalo pri izdihu, a tako, da sta obe polovici molitve še enkrat razdeljeni na dva dela kakor dva verza ob recitiranju. Glava je sklonjena na prsi. Zrak se od zgoraj, s čela, spušča do srca, odtod se prek nosnic vzpenja nazaj proti čelu. Čelo – srce, čelo – srce ... um – duša, um – duša. Ena, dve, tri ure, zbrano, da ne bi pozabil smisla besed, ki jih tako ponavlja.

Zadrema. Glava mu klone, pa se s trzljajem spet vzravna. Poskuša ponovno: vdih, izdih, um, duša ... pred očmi mu iz teme najprej izplava modrikasta luna, ujeta v veje kostanjevega gozda na nasprotnem hribu, potem se mesečina spremeni v jasen dan na bregu počasne reke, trstike se majejo v vetru in obraz dekleta, bel in okrogel kakor lunin, se mu smeje in govori: »Ne zameri, jaz se vedno tako smejem, nekaj me sili, ne znam drugače.« Skozi plitvino mu hiti v objem, samo v srajci, beli, lisasti od blata in trave, prilepljeni k stegnom. Pogled mu zdrsne k njenim mehkim, sijočim, mokrim kolenom, spreleti ga moten, težak, dvomljiv srh.

Prepojenega s to omotico ga zbudi klepalo, ki se je najprej zaslišalo z drugega konca dvorišča, a prihaja vse bliže in bliže. Tako torej, on spi, sanja se mu o njegovi nesojeni ljubezni, kako se mu ta smehlja skozi trstike, v skitu pa se bo čez pol ure začelo polnočno bogoslužje z jutranjicami. Stopi na hodnik, se še enkrat umije in žalosten sedé čaka na drugo klepalo, zatem pa na cerkvene zvonove. Sram ga je. Če ob pravem času ne bi bilo Aveljeve budnice, si ni težko zamisliti, kam bi ga take sanje privedle.

*

Ko je bilo spodaj v cerkvi končano polnočno bogoslužje, nato pa še svečani začetek jutranjic s spokornimi »šestimi psalmi« in se je začelo dolgo, monotono branje katizem, je oče Matej, spovednik in predstojnik skita, ponavadi zapustil svoj prostor nasproti desnega kora ter odšel v antinaos. S seboj je popeljal meniha, s katerim se je hotel pogovoriti; tokrat je bil to Efrem. V naosu, sprednjem delu cerkve, kjer je potekalo bogoslužje, je pred ikonostasom in na svečnikih migotalo na desetine plamenčkov, peč iz tenke pločevine pa je že žarela in občasno je iz nje zaprasketalo. Antinaos pa je bil mrzel, pogreznjen v skoraj popolno temo, skozi katero se je komaj prebijalo ritmično branje. Vrste stasidij, ki so bile nagnetene ob stenah, so potonile v poltemi. Onadva sta odšla v najbolj oddaljen del antinaosa, sedla drug poleg drugega, najprej duhovni oče, potem z njegove desne še Efrem. Oče Matej ga je za hip prijel za roko, jo stisnil in izpustil, s čimer se je začela spoved. Efrem je bil v skitu že šest let, navajen je bil takih nočnih pogovorov enkrat ali dvakrat mesečno, kolikor se je duhovnemu očetu pač zdelo potrebno. Sama spoved v obliki, kakršno poznamo, se je hitro končala:

tukaj življenje poteka v ustaljenem ritmu, brez zdrah in blodenj, vse se dogaja počasi, tudi grehi; tekom let se povečuje in krepi tisto, za rast in jačanje česar se trudimo, zmanjšuje pa se tisto, proti čemur se menih bori, najsi gre za kreposti ali strasti. Ker se v zadnjih dneh Efremu ni zgodilo nič posebnega, je duhovni oče hitro prešel na druga vprašanja: kako ti gre molitev, kaj občutiš ponoči, ali opažaš nezaželene pojave, ki bi se jih bilo treba lotiti, na primer stiskanje v prsih, pretirano toploto, ki se spušča v želodec in še nižje in ki lahko popolnoma razbije molitveno razpoloženje. Da, Efremu se je dogajalo, da se je pri molitvi pretirano zagrel, zaradi česar ga je zajela panika in mu je molitev brezupno splavala po vodi. »Dihati moraš počasneje,« mu je rekel duhovni oče, »in se osredotočati zgolj na predel okoli srca, nikakor ne nižje, okoli želodca. Če to ne bo pomagalo, ne delaj ničesar na silo, bolje je, da se ustaviš in kaj bereš, Jezusovo molitev pa nadaljuj šele, ko se bo toplota zmanjšala. Toplota je dober znak, a le, če se zadržuje v srcu in če ni pretirana. Sicer pa o tem ne govoriva prvič. Ti bi rad nekatere stvari pospešil na silo. Bolje bi bilo, če bi se končno sprijaznil s počasnim napredkom v molitvi. Misli usmeri na svoje napake in slabosti, na to, da svet okoli tebe trpi, ti pa mu nisi sposoben pomagati; ne smeš iskati velikega podviga in duhovne tolažbe. Mi smo daleč od svetnikov, ne slepi se, da boš lahko kar koli hitro dosegel. Vse življenje je še pred nami, mlad si, ne hiti, to ne koristi ne tebi ne Bogu.« Efrem se je nekoliko zgrbil, hladno mu je bilo, z rokami je stiskal naslonjalo stasidije. Ker je bil za glavo višji od spovednika, ga je poslušal sklonjen proti njemu. Želel je, da bi mu spovednik še enkrat stisnil dlan, kar je ta tudi storil, kakor da bi zaslutil njegovo željo, in Efrem je občutil olajšanje; iz izkušnje je vedel, da bo imel v naslednjih dneh manj nepotrebnih dvomov.

Ob koncu pogovora je oče Matej rekel: »Pripelji mi svojega soseda, danes sem pri njem nekaj opazil.« Po nekaj trenutkih je v antinaos stopil novic Vjačeslav. Tole je zgodba z njegovega zornega kota:

★

Sinoči sem bil jaz na vrsti: spovednik me je poklical v oddaljeni kot antinaosa. Ko sem se v temi negotovo pritipal do sedeža in se sklonil proti njemu, sem pomislil, kako dobro je, da sem se te dni pripravljaj na spoved. Brez tega bi bil popolnoma zbežan zaradi sramu, seveda, ne zaradi česa drugega, in bi spet najpomembnejše zamolčal. Najprej sem govoril jaz, počasi, zmedeno, obotavljajoč se (predstavljam si lahko, kako bi šele bilo, če ne bi že vnaprej vedel, kaj je treba povedati), vendar mi je uspelo reči vse ali skoraj vse, o stiskah s časom, o hrepenenju po svobodi. V nekem trenutku se je spovednikova roka spustila na mojo, jo stisnila kakor ob pozdravu. Postavil mi je dve vprašanji ali tri. Meni se niso zdela tako pomembna. Najbrž jih je izrekel zato, da bi se sprostil in lažje povedal to, kar sem želel. Ko sem končal, sva krajši čas oba molčala, potem me je oče Matej tiho, skoraj šepetaje, z roko na moji roki, začel tolažiti. Rekel sem mu, da sem pričakoval, da me bo vsaj malo grajal. Nasmejal se je: »Ti še nisi zrel za kaj takega.« Potem je rekel, da so to, kar sem opisoval, navadne skušnjave, da je v vsem tem seveda tudi moja krivda, čeprav je naravno in razumljivo, da je na začetku težko, le da je vsakemu težko na njegov način, vsakemu je težko nekaj drugega. Niti v prejšnjem življenju ni bilo vse slabo, zato ne gre pozabiti na vse; jasno je, da smo veliko starega ljubili in še ljubimo – vprašanje pa je, kako to usklajevati z zahtevami novega začetka. Iluzorno bi bilo misliti, da se lahko vse staro odvrže in mora odvreči, zlasti če to želimo storiti kar takoj in v

eni sapi. Nekatere stvari moramo žrtvovati začasno, nekatere tudi trajno, a šele potem, ko pazljivo pretehtamo, kaj je bolj in kaj manj pomembno. Rekel je, da lahko zaenkrat, če želim, del svoje nočne molitve posvetim branju, ki mi toliko manjka. Hvaležen sem in res vesel, saj nič drugega ne bi tako ustreglo mojim željam kakor nasvet, da naj več berem.

»Le počasi. Ta radost ne bo trajala dolgo, svoboda bo pozabljena (notranja svoboda, osvobojenost od dvomov in napetosti – je pojasnil) in težave se bodo vrnile, boš videl, dokaj hitro. To je samo začetek, saj so stare navade našega starega jaza strahotno trmaste, krčevito se borijo, ne pustijo se pregnati. Izrabile bodo vsako najmanjšo priložnost, da te ponovno pahnejo v nejevoljo in tarnanje, v spor z drugimi in v nezadovoljstvo. Toliko prej, ker tudi naš tukajšnji red ni ne vem kako popoln, še manj popolno pa je prilagojen vsakemu od vas. Nemogoče je, ali vsaj zelo težko bi bilo imeti (vsaj jaz tega nisem sposoben urediti) v istem skitu osemnajst tipikov, za vsakega izmed vas enega. Zato je nekdo vedno prikrajšan oziroma so prikrajšani vsi, nekdo manj, nekdo bolj. Prikrajšani smo, ker stopamo skupaj, ker drug drugemu pomagamo ter drug drugega prenašamo in nosimo na plečih, pri tem pa se nujno prerivamo in kdaj pa kdaj tudi trčimo drug ob drugega, pa ne zato, ker bi imeli kaj proti komur koli. Poskusi to razumeti in ne popuščaj. Četudi padeš desetkrat, dvajsetkrat, stokrat, se je vedno treba pobrati in z Božjo pomočjo iti dalje. Kdor obleži na tleh, oziroma je prepričan, da se njemu, in samo njemu, namerno godi krivica, s tem ne izkazuje globokega nezaupanja le do duhovnega očeta, bratov in samostanskega življenja, ampak tudi do Tistega, ki je od nas zahteval, naj drugim odpuščamo, sami pa naj se kesamo in poboljšujemo. On, ki od nas zahteva, naj odpuščamo, je sam pripravljen odpuščati neskončno bolj kot mi. Odpuščanje zahteva samo zato, da bi v tem, ko On nam veliko odpusti, bilo tudi nekaj naše zasluge.«

Potem me je spovednik še vprašal, kako zdržim nočno molitev, ali me pogosto premaguje spanec. »Naj te ne prizadene preveč, če zaspiš sredi molitve, kakor se ti je dogajalo. Brez spanja ne moreš, spi malo več podnevi. Prekinjaj molitev z metanijami. Neposreden pogovor z Bogom, pogovor, ki ga večinoma ne občutimo kot takega, ker odgovori prihajajo neslišno, je težka, skrajno utrujajoča stvar, ki postane lahka le, če smo dovolj čisti in nanjo pripravljeni. Takrat ko Boga ljubimo vsaj malo tako, kot On nas ljubi. Dokler ni tega, se bôri, kot veš in znaš, uporabljaj vsa sredstva, ki te držijo budnega, tudi kavo, tudi metanije in, če je potrebno, tudi ščipanje v stegno.«

(Da bi opisal zaželeno stanje, je uporabil besedo ljubezen, in to je storil z lahkoto, naravno, kakor da bi govoril o rečeh, ki so samoumevne. Jaz pa se to besedo obotavljam zapisati, saj sem jo bil tako vajen videti prazno in zlorabljeno, čustva, ki jih opisuje, pa izdana ter celo umazana in zasmehovana. Oče Matej ima drugačno izkušnjo in o ljubezni govori povsem sproščeno, kakor se govori o lakoti in kruhu, o žeji in vodi.)

Rekel je še, da je za človeka v njegovem zemeljskem življenju vse težko; težko je prenesti nečimrnost sveta, težko jo je zapustiti, težko se je čemur koli odreči, težko je ljubiti. Le biti ljubljen je lahko – pa še to ne vedno. Zato smo tukaj, na Sveti gori, izbrali to, kar je najlažje in najlepše. »Marije smo mi, Marije, in ne Marte.« A ko bi se vsaj dosledno držali te svoje izbire! Brez velikega napora črpamo to, kar je drugim dostopno le s težko muko. Pa kljub temu nergamo, češ da bi nam lahko bilo lažje. »Saj bi tudi res lahko bilo, toda ali ni že to dovolj?« In me je naenkrat vprašal: »Povej mi, kaj sta imela s Klimentom? Vidim, da ves vztrepetaš, ko se ti približa. Ne bodi krivičen do njega, ne misli, da ti ni naklonjen. Kako naj ti bo nenaklonjen nekdo, ki gleda samo, kako bo ustregel vsem, znanim in neznanim! Tudi ti bodi do njega bolj

pozoren, pa se ti bo razodelo, kakšna Božja živalca je, prava dragocenost.«

»Zdaj pa pojdi,« je rekel nazadnje, »nadaljuj z molitvijo. In pošlji k meni Gedeona, tudi z njim bi se moral pogovoriti.«

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

VI

Zbegani Kliment

Veseli se ponižnosti, saj boš težko padel z višine, na katero se boš povzpел z njeno pomočjo.

(Nil Sinajski)

Neposredne posledice te spovedi so bile sledeče: novic je skoraj poskakovaje odšel v cerkev in v prijetni zbranosti nadaljeval z molitvijo vse do jutra. Naslednjega dne se je počutil sproščeno in mirno. Ko je v mali kuhinji konaka za goste prvič tistega jutra srečal Klimenta, je vsakdanji pozdrav: »Blagoslovite!« nekako spontano zamenjal za metanijo pred starčkom, obenem pa ga prosil, naj mu odpusti. Kliment je bil več kot zbegan. Očitno ga je zajelo nelagodje.

»Ne delaj tega, ne vidim razloga, vi mladi si vedno nekaj izmišljate in v nečem pretiravate. Daj, vstani hitro.«

»Toda oče, napadle so me grde misli o tebi. Storil sem ti veliko krivico. Odpusti mi, sicer ne vstanem.«

»Če že vztrajaš, naj ti Bog odpusti,« je rekel Kliment, in s tem uporabil običajno formulo.

»Ne to, oče, ne to; hočem, da mi ti odpustiš,« je nekoliko otročje pritiskal Vjačeslav, in že se je veselil sprave s starim pedantom.

»Seveda, seveda, moj otrok.«

Ubogi Kliment sploh ni razumel, kaj novic od njega zahteva, saj se ni zavedal kake hujše napake svojega mladega pomočnika, pa tudi če je kdaj kaj videl, si ni zapomnil.

Vjačeslav je skočil na noge, ga nekajkrat poljubil in veselo pohitel na vrt zalivat sadike.

*

Nedavno me je oče Matej, ko mi je na koncu vrta kazal, kako je treba streči čebelam, vprašal, če sem opazil, da je najboljša obramba pred mislimi, to je hudiči, ki mi ne dajo spati, če takoj začnem z Jezusovo molitvijo. Pri priči se mi bo začelo dremati. Sovražnik tega ne prenese in me bo pustil, ne, pomagal mi bo v miru spati. Da, sem že opazil. No, če je tako, moram biti pripravljen na vse. Obljubil sem njemu in sebi, da bom na to pozoren.

*

Tole je skica nekega pisma iz tega obdobja; toda ali je bilo pismo poslano?

O smislu:

Draga J.

To jasno nebo nad mojo glavo, podnevi tako temno modro, ponoči pa posuto z neštetimi zvezdami, privablja misli, ki so zelo oddaljene od tistih, s katerimi se ubadamo »tam«, v hrupu, smradu in prahu. Tukaj lahko srečnež, posebno če je sam, ure in ure sedi in opazuje tišino, ne da bi si zaželel premakniti se z mesta. Tu na strminah, ki se vzpenjajo nad neskončno vodno gladino, od koder se vidi vrh Atosa, nad katerim nenehno lebdi puhast bel oblaček, na nebu nad seboj radostno in milostno občutiš Božjo prisotnost, skrbno radost Božje Matere in lahno plahutanje angelov. Kako naj bi se v taki vedrini in jasnosti človek spravil k pisanju pisem? Ves ta čas ne pozabljam na svet, toda namesto da bi s teboj o čemer koli razpravljaj, se mi zdi bolj primerno želeči, da bi bila ob meni

tukaj in zdaj, da bi pila to vedrino in jasnost. Vendar ti bom pisal. Najprej zato, ker niti sam ne morem dolgo zdržati v taki zbranosti, čeprav bi hotel, a sem le začelnik. Pa tudi zato, ker vem, da sem ti ostal dolžan, ti pa ne moreš priti sem, da bi dolg izterjala.

Seveda Bog od nas ne zahteva, naj se zatečemo v neki prelepi kotiček zemlje, zato da bomo »služili Njemu«. Kako bi sploh bilo Njemu, namreč »Njemu osebno«, potrebno kakršno koli služenje, Njemu, ki je sam vse ustvaril in ki neprestano skrbi za vse, kar bi brez Njega v trenutku strmoglavilo v večno temo? Smisel služenja Bogu je drugačen. Služba Njemu je pravzaprav služba nam. Bog hoče, da smo Njegovi prijatelji, kar v največji meri postanemo, ko z Njim skupaj delamo in Mu pomagamo, da ustvarjeni svet postaja čim bolj bogopodoben. Ali Mu lahko v tem pomagamo, ko se iz sveta umaknemo na spodobno oddaljenost in uživamo v miru? »Bil sem žejen, in ste mi dali piti, lačen, in ste mi dali jesti.« »Kje smo te, Gospod, videli lačnega in žejnega?« »V svetu, tam, kjer ste se usmili najmanjšega od mojih malih, tam ste mi služili.«

A vendar svetu ne moremo spodobno služiti, če smo tudi sami potrebni pomoči, če naše glasbilo zveni razglašeno in če v vsakem trenutku čutimo, da je naše notranje stanje čedalje slabše. Tudi jaz sem eden od Božjih malih, najmanjši od vseh, in tega ne govorim zato, ker bi to samoponiževanje zahteval nekakšen meniški protokol, ampak zato, ker poznam svojo slabost. Moj notranji jaz je zaprt v skoraj nedostopnem stolpu in že dolgo joče, išče nekoga, ki se ga bo usmili in mu odprl vsaj majhno okence. Moj zunanji, površni jaz frfota naokrog in niti ne opaža klicev na pomoč iz temnice. In takih razdeljenih jazov, katerih ena polovica kliče na pomoč, druga pa gluha za klice tava naokoli, takšnih pohabljenih malih Božjih je na tem svetu nešteto. Danes jih je celo veliko več kakor tistih, ki jim je treba dati kozarec vode ali kos kruha. Žejni

in lačni so pozornosti in besede, ne kruha in vode. Ti pohabljeni in razklani ljudje potem drugim jemljejo tudi kruh in vodo in vse, kar se da vzeti. Žeje in lakote se prepletejo in pomešajo – in tedaj je zares težko pomagati.

Naj se zdravniki najprej sami ozdravijo. Razklani ljudje se morajo najprej pozdraviti, zaceliti. Počasi, počasi, najprej se morajo prebuditi in spoznati, da so razklani. Prepoznati morajo, kakšna žeja jih muči. Nekje v miru morajo poskusiti razumeti, kdo in kaj so. Tisti, ki je začel čutiti tragičnost lastnega položaja, zato ne bo ravnal napačno, če pride sem in se, morda prvič v življenju, posveti samemu sebi.

Samota in prelepa narava sta samo zunanji pomožni sredstvi. Ko je človek sam, bolj poglobljeno premišljuje o tem, kdo je, kje je in kakšen je. In te pečine, zasekane globoko v morje, so kot ustvarjene za to, da nenehno spominjajo na moč in popolnost Stvarnika. Povezovanje teh dveh misli, o sebi in Stvarniku, se včasih vsiljuje samo po sebi.

Vendar je to samo scenografija. In poleg tega neobvezna. Delo, ki se tukaj opravlja, se namreč večinoma opravlja v temi, v temni noči, ko so »luči na odru ugasnjene«.

Um, ta človekova svetloba, je lahek in frfotajoč metuljček; ves dan preletava s predmeta na predmet, izmed katerih je eden manj pomemben od drugega. Šele ko nočna tema s svojim ogrinjalom zakrije večino dnevnih zabav, se je um sposoben obrniti k sebi in svojemu srcu. V začetku je bila okrog srca debela skorja, misel je stopala okoli nje, iskala vhod, trkala, a ni našla odmeva. Težko in mučno je luščiti sloje uma-zanije, črnina pa dolgo ostaja enaka, skoraj neprebojna. Zgodi se lahko, da utrujena misel ponovno odtava kamor koli drugam, le da bi se osvobodila muke. Toda pozneje, počasi, počasi, postaja temna skorja tanjša. Znotraj najprej medlo zasiže zaželena svetloba. Tedaj zaživi molitev: srce se vse bolj odpira in raste, vanj

vstopata znani in neznani svet, a prostora je še veliko, ni ga moč zapolniti ...

To je razlog, da sem se odločil priti sem. To tudi omogoča, da smo ljudem bližji, ko se zapremo v notranjo puščavo, kakor pa takrat, ko se skupaj z njimi stiskamo in prerivamo po trgih tega sveta. Ker smo jim bližji v srcu, pomagamo, služimo Bogu in svetu, največ pa samim sebi.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

VII

Svinji Božje Matere

V celicah ne smemo imeti nobene hrane – ne sadja, ne zelenjave, ne kruha, ne sira, ne olja; še posebno prepovedujemo v celico prinašati kakršno koli kuhano jed, jo tam pripravljati ali hraniti v njej kakršno koli pijačo; niti vode ni treba imeti v celici, kajti vsa hrana se pripravlja v kuhinji in vse je treba jesti in piti v jedilnici, iz jedilnice pa se ne sme ničesar nositi. Sramotno je, če menih iz jedilnice vzame kar koli – čebulo, ali kos kruha, ali krompir, ali kar koli drugega, in to po poti jé ali pije.

(Iz tipika ruskega svetogorskega
skita Janeza Zlatoustega)

Trem kozarcem vina ne dodajaj četrtega, razen v primeru hujše bolezni.

(Anton Veliki)

Če opaziš, da neka nevidna sila vleče tvoj um v višave, ne verjemi in ga ne prepusti vznesečnosti, ampak ga brez odlašanja naženi, naj se loti svojega posla.

(Gregor Sinajski)

Sredi noči, ko sem se komaj zbudil in se počasi pripravljaj vstati k molitvi, je nekdo potrkal na moja vrata. Moj desni sosed, mali in izžeti Nikifor, je z glasom, cvilečim od vznemirjenja, prosil, naj čim prej odprem.

Na hodniku je trda tema, Nikiforja skoraj ne vidim, zato pa na sebi občutim koščene roke in sopeče dihanje. Bogorodica, pravi, sama Presveta se mu je prikazala, pa ne v sanjah, on že od zdavnaj ne spi, ampak sedi v celici in prebira molek. Ustavila se je pred njim tako, kot on zdaj stoji pred menoj, in rekla, naj se hitro obleče in pohiti k ovinku v gozdu, ki vodi h keliji svetega Trifona, kjer pozimi narasli potok preseka stezo, obdano z granitnimi skalami, zdaj pa se redki popotniki med njimi prebijajo po suhem peščenem dnu. Pripravlja se nevihta, oblak se bo utrgal, hudournik bo divje in v trenutku narasel, a spodaj med skalami blaženo in nič hudega sluteč ležita dva preutrujena in nekoliko okrogla meniha. »Hitro teci, Nikifor, in reši moji zablodeli svinji!« S temi besedami je Bogorodica izginila.

Oče Nikifor nikakor ne more obvladati razburjenja. Če bi bilo sporočilo drugačno, če bi se nanašalo nanj osebno, na njegovo meniško življenje, na pričakovanja, povezana z desetletji molitve, če bi ga Bogorodica pohvalila za trud in mu obljubila kakršno koli nagrado, ne bi verjel. Trdno bi bil prepričan, da ni vreden nobenega videnja od zgoraj in da je lahko vsaka čudovita prikazen, ki predenj stopi ponoči, v času molitve, le poskus nečiste sile, da bi ga zbegala, zmedla in napeljala na nečimrne misli. Pokrižal bi naš starček prikazen, ki se je pojavila, in bi strogo rekel: »Odidi, jaz nisem noben asket ne Božji izbranec, in ne želim poslušati nikakršnega zapeljevanja!« Da, tako bi rekel oče Nikifor in nobena skušnjava ga ne bi mogla premagati, čeprav je že slišal veliko zgodb o prikazovanju angelov ali same Bogorodice prenekateremu skromnemu in tihemu menihu, kakršen je sam. Pri drugih je to mogoče, bi pomislil, kdo ve, kakšno je njihovo življenje; o drugih, o višini, na katero so se povzpeli s skrivnimi podvigi, ni mogoče soditi, toda meni se kaj takega ne more zgoditi, jaz sebe že poznam in vem, kakšni sta moja molitev in prizadev-

nost – ničevu je vse. Da, vendar tokrat ne gre zanj, za kakršne koli njegove zasluge. Od njega se preprosto zahteva, naj pomaga menihoma, ki sta v stiski. Tu dvoma skorajda ne more biti; pa četudi je, mu ne bi smel preprečiti, da bi šel in stvar preveril. Če sta »Bogorodičini svinji« v nevarnosti, ju je treba rešiti, če pa nista, se bomo samo sprehodili sredi noči, od tega ne bo velike škode. Skušnjavi pa nismo podlegli.

Tako in podobno presoja oče Nikifor v temi hodnika, nekaj podobnega ponavlja, ko trkava na vrata predstojnikove celice, saj mora oče Matej dati svoj blagoslov, da nama odprejo samostanska vrata. Tako še vedno momlja, ko tečeva navzgor po široki gozdni stezi. Tema je kakor v rogu; sreča, da Nikifor odlično pozna stezo in da mu svetloba skoraj ni potrebna, ker že leta opravlja »zunanje poslušanje«, se ves čas potika po okolici, zbira in v skit prinaša zdravilne ali hranljive trave in zelišča, razne gozdne sadeže, čaje, začimbe, skrbi za zbiralnice vode ter čisti in popravlja cevi. K svetemu Trifonu, kjer je naš poglavitni vodovod, je šel nešteto krat. Tudi jaz sem skupaj z njim čistil vodovod, več kot dva tedna sva preživela v gozdu in se tako spoprijateljila. Nikifor točno ve, kje je večje kamenje na stezi, kje se nadnjo sklanja nizka veja kakga drevesa, nič ga ne ovira pri hoji, povsod se dobro znajde, česar sam zase ne bi mogel reči: spotikam se, veje me bijejo po licih, spregledam ovinek ter grem kar naravnost in zabredem v grmovje. Za orientacijo na najini poti mi je večinoma njegovo neprestano mrmranje.

Mrzel veter piha v čedalje pogostejših in močnejših sunkih, prepihal nama je tenko oblačilo, skoraj popolnoma nama je razbistril misli. Oče Nikifor je prišel k sebi, govori čedalje bolj povezano in mirno, začel se je spraševati, kdo bi lahko bil tam gori v potoku. V keliji svetega Trifona živita dva meniha, stara in bolna, tadvu skoraj nikoli nikamor ne gresta, še najmanj ponoči. Toda malo nad njima, tam, kjer se steza

po širokem hrbtu približa hribu na drugi strani ter se malo pozneje spusti v sotesko, tam v veliki, napol razrušeni keliji Vnebovzetja že nekaj mesecev živijo štirje menihi, Nikifor jih dobro pozna. Srednjih let so ter izdelujejo lesene žlice in posode, s katerimi nato pogosto stopijo do pristanišča Dafni ali do kakega večjega samostana, kjer svoje izdelke prodajo. Navajeni so potovati in celo delati kot najemniki v samostanih. Ti menihi imajo povsod po Sveti gori znance in prijatelje, obiskujejo jih, pa tudi k njim gostje redno zahajajo. Ali je v jarku kdo od njih ali od njihovih gostov – se sprašuje Nikifor.

Ko tako stopava, se najprej od daleč, potem pa vse bliže in pogostejše skozi krošnje prebijajo odsevi strel. Približuje se napovedana nevihta. Tu so že prve debele kaplje dežja, le slišiva jih v krošnjah, ki jih sprva zadržujejo, da še ne pridejo do naju. Naenkrat se je usulo, kot bi se usipalo žito, začelo je padati tudi po naju. K sreči sva bila že blizu, oče Nikifor je začel klicati v temo. Še veliki ovinek in zašla sva med slonovsko visoke granitne bloke, pod nogami nama je zaškripal pesek. Bliski so švigali kakor iskre, ko po ognjišču udariš s palico, in to nama je pomagalo, da sva med skalami sploh kaj videla. Ker se na ponovno vpitje očeta Nikiforja nihče ne odzove, spoznava, da bova morala kar sama raziskati, ali je sploh kdo tam. Iščeva pazljivo, najprej po stezi, potem malo višje ob potoku, nato tudi spodaj. Tam sva ju tudi našla, dva iz Vnebovzetja, blaženo pijana in brezbrizna v globokem spancu.

Težko vstajata, najprej se težko sploh zbudita, s težavo dojemata, kje sta, kdo ju vznemirja in zakaj. Morala sva napeti vse svoje sile, skromne sile očeta Nikiforja ter moje, ki so nekoliko večje, saj sem mlajši (zato me je tudi poklical; dvomil je, da bi mu samemu uspelo pomagati, če bi se zares kaj dogajalo), da sva ju v temi, prekinjani z bliskanjem, potegnila iz jarka; najprej na stezo v strugi potoka, potem pa po stezi navzgor k njunemu prebivališču. Sunek vetra nas je

skoraj prevrnili. Višje v gorah vse treska, sodeč po presledkih med bliski in gromi je prava nebeška orgija le kak kilometer daleč. Tudi dež je čedalje močnejši, zdaj smo že mokri do kože.

To je najbrž streznilo tudi naša nesrečnika, ki sta se trdneje postavila na noge in nato poklapano, zmedeno in še nekoliko opotekaje se stopala. In tedaj je Nikifor začel vpiti, kako da ju ni sram, kje sta zgubila meniški obraz, kako lahko menihi pijejo, in to toliko, da potem ne vedo več, kaj delajo. Ali vesta, se je razkačil Nikifor, kako vaju je presveta Bogorodica imenovala? Pojdi, Nikifor, mi je rekla, rešuj tisti moji svinji, sicer bosta poginili. To je rekla, prav tako, da sta njeni svinji. Da vaju ni sram!

Meniha sta dotlej samo molčala ali nekaj nerazložno mrmrala v opravičilo, tedaj pa se je eden od njiju, starejši, malo vzravnal. »Sramota je, ni kaj reči, pa vendar, Nikifor, le zakaj misliš, da je biti svinja presvete Bogorodice tako majhna stvar?«

No, to je Nikiforja popolnoma razorožilo. Molče korakamo mimo mračnega poslopja svetega Trifona, kjer le za oknom cerkvice pod kamnito poloblo brli tih plamenček: starca sta pri molitvi. V loku gremo po pobočju, pod nami je na levi strani nevarna strmina, pred nami pa ograja, prehod, dvorišče, in naposled pridemo v kelijo Vnebovzetja Bogorodice. Trkamo na vrata in slišimo rožljanje ključa od znotraj. Težki zapah se premakne, menih nas je pričakoval, zmeden, a vesel, saj se je že zdavnaj začel spraševati, kaj je z njegovima dvema sobratoma, ki naj bi se bila vrnila že sinoči. Onadva pa medlo pojasnjujeta, bolj jeznemu Nikiforju kakor pa svojemu sobratu, da sta bila pri prijateljih na praznovanju, da so bili tam tudi neki romarji iz vasi, odkoder so tamkajšnji kelioti, da so ti kmetje s seboj prinesli neko sladko pijačo, s katero so pogostili praznovalce, ter da se je pijača izkazala za veliko močnejšo in zahrbtnejšo, kot sta si meniha predstavljala. Nista navajena piti, pa tudi če pijeta,

pijeta lastno domače lahko vince, v čemer ni nobene velike nevarnosti. Ta pijača pa je bila nekaj drugega, prevarala ju je. Domov sta se odpravila takoj po večerji, vse je bilo videti v redu, potem pa je prišlo za njima; ulegla sta se na pesek, da se spočijeta. Tudi menihi včasih naredijo napako, nihče ni brez greha.

Vseh vrst nas je v Božjem vrtu, sklene Nikifor spravljivo. In ni jasno, ali pri tem misli na menihe ali romarje, ki s seboj nosijo neko sladko pijačo.

Za danes je bilo dovolj. Namestili smo se po sobah, da se bomo ogreli in posušili, mokro obleko pa smo obesili, naj se suši blizu ognjišča. Preden pa smo šli k počitku, smo v njihovi cerkvi prebrali samo še zahvalno molitev Bogorodici za čudežno rešitev.

Ko sva zjutraj z Nikiforjem odšla na pot proti skitu, sva se namučila, preden sva prestopila tisti hudournik. Dež je že zdavnaj ponehal, med skalami na stezi pa je še silno bučala in se penila gosta umazana voda.

Nenehno mislim na to burno noč. Sprašujem se, kakšno je moje mesto v tej zgodbi. Dva skromna, neopazna meniha je rešila presveta Bogorodica. Nedvomno sta naredila napako, tepčka, in ona ju je pomilovalno imenovala »moji svinji«. Onadva sta očitno prepoznala šalo – in milost, in vse je bilo spet na svojem mestu.

Kako rad bi tudi zase rekel, da sem Bogorodičin tepček ali svinja, jaz, ki že mesece in leta tako pritlehno tavam. Kako lepo bi bilo, če bi si upal reči, da sem njen.

(Namen tega teksta ni jasen. Zapisan je drugače kot ostalo besedilo, v enem dahu, brez ene same prečrtane besede, kot da bi bil od nekod prepisan, ne pa popravljan med nastajanjem, kot je videti večina zapisov v tem zvezku, ki so bodisi osnutki pisem bodisi dnevniški zapiski.)

VIII

Sveče, vse po moji želji

*Tisti, ki iščejo Gospoda, naj Ga ne iščejo zunaj sebe,
ampak v sebi, in to z vero, ki se udejanja.*

(Maksim Spoznavalec)

*Ko delate skupaj, ne opazuj in ne ocenjuj, kdo dela
bolje, ali je več naredil brat ali ti.*

(Aba Izaija)

Spet je zima, spet opravljam staro dolžnost, svoje staro »poslušanje«. Pred dnevi, ko sem se proti koncu jutranjega »dežurstva« v sprejemnici za goste sprehajal po skitu (gostov ni bilo, nekaj časa sem sedel in bral, potem pa šel pretegnit ude), mi je naproti prikorakal oče Avelj, krotek menih, malo mlajši od mene, toda veliko dlje na Sveti gori. Je najtišji med nami, suhčen in slaboten, vendar pri opravilih tako prizadeven, da po mojem prekaša celo mojega Klimenta. Avelj vsako jutro prebuja menihe pred začetkom delovnega dne. Trka na vrata, pove molitev in gre dalje. Stopava tako drug drugemu naproti, jaz njega vidim, on pa mene ne, gleda v vrata, na katera bo potrkal. Pravzaprav, gleda in ne gleda. Vidim, da je njegov notranji pogled neskončno daleč. Kdo ve, kaj v tem trenutku vidi. Polglasno izgovarja molitev, lica so mu obsijana z močno svetlobo, ves vzdrhtevo od radosti. Ko sva prišla vštric in šla drug mimo drugega,

sem opazil, da se je zmedel, nerodno mu je bilo, da sem videl njegovo veselo, poskakujočo hojo.

Predvčerajšnjim, proti koncu mojega jutranjega počitka (ko so bili vsi drugi že dolgo na delu, sem bil jaz tri ure prost, saj sem toliko dežural), je Avelj potrkal tudi na moja vrata:

»Če želiš, bi lahko te dni delala sveče.«

Seveda želim, kako ne bi želel biti nekaj dni z njim. Vendar dobro vem, da je bil tisti »če želiš« le njegov nežni način, da mi sporoči »željo« predstojnika, tako da se ne bi moglo zgoditi, da bi jaz »ne želel«. Avelj vedno tako govori. Ko delava, nikoli ne reče »podaj mi« niti »prosim te, podaj mi«, ampak vedno – »če želiš«. (Res je, da bi bila to lahko parafraza francoskega *s'il te plait*, toda pri nas se nihče tako ne izraža, Avelj pa ne zna francosko, o tem sem prepričan.)

Torej – nekaj dni v improvizirani delavnici za izdelovanje sveč. Prav dobro. Povsod v skitu je mrzlo in vlažno (zimsko deževje je dolgo in vztrajno), le v najini nizki sobi je toplo in dišeče, saj je tam kotliček, v katerem topiva vosek. Diši po otroštvu, po rumenih sejemskih medenjaki, po prazniku.

»Želiš, da te kepe voska raztopiva v tem kotlu tukaj?«

Kako ne bi želel! Prinašam drva, kuriva pod kotlom, paziva, da bi ogenj ne bil premočen, temno medeno rumene kose potapljava v tekočino, kjer se najprej zlatasto zasvetlikajo in potem izginejo. Ko se vosek raztaplja, h kovinskemu okvirju v pravih presledkih privezujeva sukanec, bodoči stenj najinih sveč. Ko sta obe opravili končani, potapljava okvirje v dišečo raztopino. Na sukanec se ujame nekaj voska, ki se na zraku hitro strdi. Ohlajene okvirje ponovno potapljava, tako da je svetlo rumene mase na stenjih čedalje več, vse bolj je razvidno, čemu bodo podobne najine sveče.

Aveljeve kretnje so hitre, točne, usmerjene tako, da meni čim bolj olajšajo delo. Pod dolgimi trepalni-

camí pazljiv pogled. Sledi slehernemu mojemu gibu, in čeprav jaz nikoli ne sprašujem, ali si on »želi«, bo vedno ob pravem trenutku snel pokrovko, prevzel vse težji okvir ali odrezal del stenja, ki se je zapletel in me ovira.

Rumeni stožci postajajo bolj in bolj zajetni. Le vrhovi so tenki, kajti vroč vosek najprej zdrсне po stenju navzdol, ko okvirje potegneva iz kotla, a že delček sekunde je dovolj, da se začne strjevati. Izgotovljene sveče bodo dva prsta debele. Gladke, pravilne, matematično natančne. Okras cerkve bodo, na velikem polieleju, okroglem osrednjem lestencu, ter v svečnikih, pokončne in svetle, kakršna naj bi bila tudi naša molitev. Več sto je teh velikih, potem nekaj tisoč srednjih, ki jih menihi držimo prižgane ob bogoslužjih velikonočnega cikla, ter nešteto majhnih, tenkih svečic, ki jih romarji prižigajo pred ikonami; toliko sva jih naredila Avelj in jaz, vse »po moji želji«.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

IX

Ustvarjena in neustvarjena lepota

Prvi človek je lahko brez težav sprejemal tako čutno s čutili kakor tudi umno z umom – ter se ob tem naslajal. Toda moral bi se najprej ukvarjati s tem, kar je bilo najboljše, ne pa s slabim.

(Blaženi Teodor)

Leto je minilo, odkar sem v skitu. Preden sem začel pisati, sem omahoval, ali naj zapišem »že« ali »še«. Tam, v svetu, leto pomeni kar precej (in bi bilo »že«), tukaj – nič. Torej »še«? Moje omahovanje med dvema nasprotnima si časovnima oznakama kaže, da še nisem povsem tukaj. Še vedno? Ali bo še dolgo tako?

Čeprav se dokaj hitro privajam na tukajšnji ritem, na ljudi, s katerimi živim (kar bi mogoče opravičilo tisti »že«), ostaja najpomembnejše: osvoboditi se vseh globinskih nagnjenj in navad, zaradi katerih sem z eno nogo tam, z drugo pa, a tudi to le napol, tukaj. Mogoče je med naivnejšimi, mogoče pa med nevarnejšimi navadami tudi pisanje. Kako naj vem? Zdaj sem sedel, da bi opisal naš skit in čustva, ki so me zajela pred dnevi, ko sem ga opazoval. Komu naj bi bil opis namenjen? Njej? (Da, večji del teh zapisov sem si zamislil kot pisma njej, da bi bila tudi ona na neki način deležna tukajšnje lepote.) Zakaj to delam? Kaj vse to (še?) pomeni?

*

Skit stoji na previsni steni, skoraj balkonu, na njegovi levi in desni strani pa proti morju pada po ena hudo-urniška struga. Kilometer pod nami, na sami obali, iz zelenja štrli bel, nazobčan bizantinski stolp. Ob srebrnkastih nočeh, ko se z mesečino obsijano morje hladno svetlika, me pokrajina močno spominja na sliko, ki smo jo imeli doma na zidu jedilnice: črna trdnjava in črna grmada obale, kot s trikotno zagozdo vsajeni v raztaljeno kovino mirnega morja, z blede rumeno polno luno zgoraj. Barve so skoraj enake, le da na tisti sliki trdnjava stoji na dolgem ostrem rtu, ta naša pa je na blagi polkrožni izboklini.

Morju nasproti, nad nami, je gora ustvarila neke vrste amfiteater. Trije, štirje potoki se kot v lijak spuščajo k skitu, ki so ga verjetno prav zaradi obilice vode pred stoletji zgradili tukaj. Ves ta lijak je napolnjen z bujnim kostanjevim gozdom, ki se v različnih urah dneva različno lesketa na soncu. Življenje vre v tej majhni džungli, neprehodni zaradi gostega trnja. Pred zoro tisoče in tisoče ptic s svojimi klici ustvarja oglušujoč hrup. So dnevi, ko bogoslužje končamo še v polni temi. Tedaj ostanem na balkonu, s katerega se vidi, kako se iz morja po grapah in potokih proti gori vzpenjajo prameni megle. Nekoliko v desno, daleč na meglenem obzorju, so meglice najprej rdečkaste, potem postanejo škrlatne, naposled pa se pokaže svetel vrh sončeve krogle. Vzdiguje se hitro in zdi se mi, kot da slišim rahlo zvenenje. Mi v ušesih zveni od navdušenja nad lepoto? Po le nekaj minutah rdečilo zbledi, meglice se razpršijo in svet dobi svetel, umit videz.

Naša cerkev po tukajšnjih merilih ni stara, pod kupolo je napisana letnica 1548. Freske v njej so še »mlajše« – komaj iz osemnajstega stoletja. Za ljubitelje starin in pretanjenih umetniških doživetij nismo ne vem kakšna atrakcija. A vendar, a vendar ... Ko med skle-

pnicami stojim v antinaosu, so pred menoj leva stranska vrata, ob katerih je naslikana nežna kompozicija: Bogorodica s svetim Janezom Evangelistom. Vrata so ponavadi na stežaj odprta in skozi široki kamniti okvir v narteksu se lahko opazi le nekaj detajlov. Temno je, le od strani sta po rembrandtovsky osvetljena medenasti svečnik in ognjeni slap rdečih gladiol. Rdeče na črnem. Okoli rjava in sivo. Mir. Rembrandt in teh tristo in nekaj let, odkar stoji cerkev, ter še veliko nedorečenega se je kakor v žarišče zbralo v en sam trenutek.

Toda menihi, razen zelo redkih izjem, živijo, kakor da bi vsega tega sploh ne opažali; le včasih zamrmrajo hvalnico Božji Modrosti, ki je ustvarila toliko tako različnih stvaritev ter jim okrasila bivališče. A tudi to storijo nekako mimogrede, ne da bi se ustavljali – ne zapravljajo veliko čustev za vse te ptice, morje, sonce, bilke ...

Jaz pa, nasprotno, vsak prosti trenutek (ti so tukaj redki in dragoceni, čas je razdeljen na koščke in izkoriščen do zadnje drobtinice kakor kitajski vrt) preživljam zunaj, če se le da na sprehodih. Grem vsaj do vinograda in oljčnega vrta, od koder opazujem morje z drobnimi ribiškimi ladjicami in na desni vrh Atosa, še vedno v snegu. Ob nedeljah, ko ne delamo, se napotim v gozd in se ne vrnem ves dan, do zvonjenja pred večernicami.

Največkrat izberem staro ozko stezo, ki vodi od našega skita k samostanu svetega Pavla in ki jo sicer uporabljajo prebivalci nekega zakotnega gorskega skita. Tam, kjer je bolj vlažno, je steza utrjena z nerodnimi, grobimi kamni. Stopam čez visoki lok kamnitega mostička, ki se pne preko potoka. Močni vonji južnega rastlinja se menjajo skoraj na vsakem koraku, prijetna senca me ščiti pred soncem, ki je premočno celo v teh marčevskih dneh. Preden steza zapusti položno vzpetino in zavije med pobočja, pridem do zadnjih hiš, velikih in skritih v grmovju, simbolično naseljenih

s samo po enim menihom, ki je seveda popolnoma zanemaril tako delavnice kot velik sadovnjak in vrt. Za temi napol porušenimi hišami moram paziti, da ne zgrešim komaj vidnega prehoda na levi. Krenem naprej po pobočju, izpostavljenem dnevni pripeki. Kakor bi hodil po robu balkona: spodaj, globoko spodaj se sliši potok, na drugi strani doline pa je podobno, gosto poraslo pobočje, za katerim se – kakor na dlani – pokroviteljsko dviga orjaški vrh gore, posut s snežnimi lisami. Nebo je temno temno modre barve, z močnega odtenka berlinsko modre pa kakor s kulise sije in peče veliko sonce. Kostanjev gozd na obeh obisijanih pobočjih napol brsti, napol zeleni. Svetli žarki prestreljujejo najnežnejše zametke lističev na rjavo srebrni podlagi še vedno golega vejevja. Prosojno zelenilo trepeče in napoveduje eksplozijo življenja, vendar za zdaj le pritajeno dehti, kakor da v vsakem trenutku izhlapeva in se nato spet v drobnih kapljicah lovi na popke. Tudi samo se spreminja v tisoče iskrecih se izvirov svetlobe, ki se dviga kakor plima in na svojem neustavljivem valu nosi tudi težko grmado zatemnjenega neba. Nekaj oblačkov se zmedeno vrtili okoli vrha Atosa, saj ne vejo, kateri izmed teh dveh stihij naj se pridružijo: svetli ali temni.

Svetloba je tako razigrana, da tudi srce nehote sledi njenemu ritmu, veseli se, poskakuje in hoče kar izskočiti iz prsi, da bi se umilo v tej bujni energiji. Z vseh strani pljuska, pljuska plima svetlobe, kipi, vzpenja se po pobočjih, razsipa se navzdol k modremu morju in vas oblije, oblije vas z življenjem.

Nihče izmed slikarjev, niti tistih modernih, ki zagotavljajo, da ne slikajo predmetov, ampak svetlobo, vtis trepetajoče svetlobe, in ki se zaradi tega imenujejo impresionisti, še nikoli ni naslikal tako intenzivne, tako razveseljene svetlobe. Mogoče je nikoli niso niti videli. Francoski jug nima takih kostanjevih gozdov, pa tudi sonce je tam nekoliko drugačno. Možno je tudi, da take svetlobe sploh ni mogoče prenesti na

platno, prav tako, kot se je ne da prenesti v zapise na papir. Zato je in ostane muha narave, ki traja nekaj dni, dokler se ne pretopi v enakomerno bujno zelenje kostanjevih krošenj.

To, kar pa se lahko opiše, je navdušenje, drhtenje, ritem. Srce, ta naš najbolj živi organ, bi hotelo takoj sodelovati in se spojiti s to nadumno radostjo. Kam hitiš, moje srce?

Toda um, ki se je oddelil od srca in ki misli, da bo z vodenjem svojega posebnega knjigovodstva v življenju bolje shajal, se je takoj pozanimal, kako bi se dalo to sliko rešiti pozabe, kako bi bilo mogoče ustaviti trenutek, ga shraniti ter po potrebi vzeti iz skrinjice in uporabiti kot zdravilo v bednih časih. Zapomniti si lepoto v njeni trenutni pojavitvi, ki se nam neprestano izmika, bledí, se pretaplja v druge podobe in meša z novimi slikami v stalnem gibanju ... Kakšno brezupno podvzetje brezumnega uma – odtod žalost in stiska, obžalovanje preteklega, iskanje izgubljenega časa, trmaste restavracije in rekapitulacije, in vedno novo razočaranje. Tudi videnje v nekem trenutku ustavljenega časa, zamrznjene slike, se namreč spreminja, saj oko in srce, ki to podobo sprejemata, nista več ista.

Impresionizem, zamrzovanje minljive lepote, skladiščenje trenutkov. Umetniki si ne želijo več slikati predmetov, ampak svetlobo. Ali to pomeni: ne dopustiti predmetu, da bi se oblikoval v času? Zapustiti na platnu drhtljaj, radost trenutka? Okameneli trenutek ostane, radost mine. Ob neki priložnosti se vrne, v spremenjenih okoliščinah, z drugačnega zornega kota.

Ko to pišem, je slika bujne zeleno zlate energije vzbrstelega gozda pod močnim opoldanskim soncem že zbledela. Zbledela je nekoliko tudi namenoma, pospešeno. Nisem hotel na silo vzdrževati in podaljševati ekstatičnega navdušenja včerajšnjega sprehoda. Um je žalosten, ne želi, da bi mu skozi prste spolzelo

to, kar misli, da še vedno drži v dlani. Pravzaprav se je moje celotno bitje razžalostilo ob misli na to neizogibno izgubo, na še en dragoceni dan v življenju, ki polzi v pozabo. Še vedno sem v duši »impresionist«. V tem se še najbolj razločujem od Svetogorcev, ki mimo lepote narave hodijo skoraj ravnodušno – ker iščejo drugo, neminljivo lepoto, drugo svetlobo, drugo dišavo.

Na primer v jedilnici. Moj prostor na klopi je nasproti okna, ob katerem sta dve sodobni, postbaročni ikoni v naravni velikosti, ikoni svetega Janeza Evangelista in svetega apostola Jakoba. Ponavadi, če sem že pojedel svoj obrok, gledam skozi okno, medtem ko poslušam melodično branje žitij svetnikov ali odlomke iz del svetih očetov – gledam pobočje, dolg skalnati greben in za njim na oster vrh gore, ki se v ozadju vzdiguje nad gozdom, bolj bled in modrikast kakor prvi temni greben. – Včeraj pa, ko je sonce zahajalo in se je v jedilnici mračilo, gozd pa je postajal črn, saj je le še na zahodu blestel osvetljeni zob Atosa, se je mlad menih pred menoj naslonil na mizo, da bi se odpočil. Njegova črna silhueta, roka in rama, je sledila liniji oddaljenega grebena, glava s panokamilavko pa je bila, kakor da bi posnemala sam atoški vrh. Čisti paralelizem linij, temna replika svetle slike v okenskem okviru. Uravnovešena kompozicija, ki traja sekunde, največ nekaj minut, dokler se menih ne zgane ali dokler sonce ne zaide. Zdaj in nikoli več. Prehodna lepota, v kateri uživam, a jo brez uspeha poskušam obdržati v spominu.

Občutek je zbledel. Ostajajo skoraj prazne besede. Kdaj se bom naučil, da take izgube ne smejo prizade-ti? Isto vprašanje bi se lahko glasilo: Kdaj bom postal menih?

X

Romarji in drugi gosti

Če vratar ne bo razsodno govoril ali odgovarjal obiskovalcem, ali ne bo spodobno in vljudno govoril s predstojnikom, naj naredi sto metanij.

Če menih, ki dela z obiskovalci, ne bo lepo in zelo ljubeznivo sprejemal gostov, jim umival nog in jim pripravljaj mehke postelje – sto metanij.

Če brat zamenja svoje opravilo brez védenja predstojnika, mora prestati pokoro štiridesetih dni ob kruhu in vodi ter vsak dan narediti po osemdeset metanij.

(Iz tipika samostana Studion)

Vrane so svete sile, ki iztrebljajo zlo.

(Aba Evagrij)

Pomlad je, gostov je čedalje več, zato Kliment in Vjačeslav ne uspeta več sama vsega opraviti. Pri njunih opravilih jima zdaj pomagata še Efrem in Nikifor, vsak po nekaj ur. Le Kliment ima »poln delovni čas«. Drugi trije pomagajo, potem pa gredo k drugim pravilom, ob katerih imajo več miru: iguman ve, da je le Kliment sposoben zdržati in odpustiti vse neprimernosti in kaprice obiskovalcev ter da je drugim, manj utrjenim, treba prizanesti.

Zgodnje jutro. Liturgija in »kosilo« sta pravkar končana, vsi menihi so odšli za tri ure počivat, preden

se bodo začela dela. V skitu je buden le novic Vjačeslav, da bi pričakal morebitne obiskovalce. Svetlo je že, toda sonce se še ni pojavilo iz srebrnosivega morja na vzhodu, danes sta megla in nizka oblačnost močnejši. Vjačeslav se po ovinkasti stezici vzpne kakih sto metrov nad skit ter iz vinograda opazuje škrlatno kroglo, ki šele zdaj prebija meglice. Pet, šest minut ne more odmakniti pogleda od očarljivega prizora. Tako je nekoč ob zvenenju sfer nastajal svet. Sonce se iz krvave krogle spreminja v veliko pomarančo, potem je čedalje bolj rumeno, bleščeče, in že ga ne more več gledati. Zdaj skozi oprijeti podrasnik občuti toploto njegovih žarkov. Ni mu do tega, da bi se vračal v skit. Zakaj bi se tudi vrnil? Najbližji samostan, kjer se bogoslužje končuje ob istem času, je oddaljen uro hoda, torej se lahko prvi romarji pojavijo šele čez eno uro.

Vjačeslav je vzel motiko, naslonjeno na kol, obrnil soncu hrbet in začel okopavati vinograd. Ko se mu je zdelo, da je čas, da se vrne v skit k svojem jutranjem opravilu, je bil neprijetno presenečen. Manjša skupina nejevoljnih ljudi srednjih let ga je že čakala na hodniku. Iz sosednjega samostana so torej odšli, ne da bi počakali konec liturgije. Kakšni romarji neki so to, je pomislil Vjačeslav. Eden izmed njih, očitno vodja, mu je zamerljivo in skoraj jokaje rekel:

»Glej, že več kot pol ure sedimo in čakamo, v vsem skitu ni nikogar, ki bi nam dal kozarec vode.«

Ostali so sedeli poklapano kot pomrznjeno listje.

Namesto da bi se opravičeval, je novic ostro odgovoril:

»Pred vhodom ste šli mimo curka najbolj sveže gorske vode, pa tudi na dvorišču je pipa, ob kateri je vrč. Kdor je ostal žejen, je sam kriv ... Pa nič, stopil bom po cerkvene ključke, da boste lahko častili ikone in prejeli blagoslov od gospodarja naše hiše.«

»Že tako dolgo čakamo, skuhajte nam, prosim, kavo, v cerkev bomo šli potem.«

»Boste, boste, toda ne z menoj,« je zase zamrmral Vjačeslav in odšel v kuhinjico. Kavo je postregel brez besed.

Ko je prišel čas, da so se menihi zbudili, je goste prevzel oče Kliment, Vjačeslav pa je odšel na triurni počitek.

Drugi dan ga je Kliment ves žalosten nekako uradno povabil na pogovor.

»Ne razumem, kako je to mogoče – gostje so mi potožili, da zjutraj, ko si ti bedel za vsak slučaj, če bi kdo prišel, ni bilo nikogar, da bi jim ponudil vsaj kozarec vode.«

»Upam, da nihče ni umrl od žeje ob sedmih zjutraj, ko pa toliko vode pljuska iz studenca pred vhodom?«

»Kje pa si bil ti?«

»Okopaval sem vinograd.«

»Tvoja jutranja naloga je, da skrbiš za morebitne goste, ne pa, da okopavaš vinograd.«

Vjačeslav je pogoltnil cmok. To je že res, toda po njegovem mnenju je bilo vse skupaj tudi dokaj neložljivo in krivično do njega: kakšni gostje ob sedmih zjutraj?! Od kod so se vzeli? Zakaj ne bi ob tej zgodnji uri delal nečesa koristnega? Če je nekdo prišel tako zgodaj, ko sicer nihče ne prihaja, je sam kriv. On pa prej zasluži pohvalo, ker dela tudi to, česar mu nihče ni ukazal.

»Lahko bi počakali, da se v samostanu, kjer so prenočili, konča liturgija, in bi prišli sem ob normalnem času. Tedaj bi že bil na mestu. Njih samostan ne zanima ali pa jih vsaj ne zanima dovolj. Zakaj bi se v tem

primeru prelomil, da jim ustrežem?«

Kliment je postal bled kot cunjja. Zanj je bilo to svetoskrunstvo.

»Kako sploh pojmuješ meniško pokorščino,« je zamrmral žalostno, zmedeno.

Toda Vjačeslava ni bilo mogoče več ustaviti. Iz nje ga se je usulo nezadovoljstvo s tukajšnjimi romarji, ki se je v njem ob raznih priložnostih kopičilo že nekaj tednov. Še se je spominjal, kakšni so romarji v velikih ruskih samostanih. Če tam v samostanu ni vsaj kakih sto gostov, imajo vsi občutek, da nekaj ni v redu, in menihi so zadnji, ki bi se veselili ob prazni cerkvi. Ti romarji so večinoma babuške in skromni kmetje, ki sicer napolnijo cerkev, a so pri bogoslužju tihi in skoraj neopazni, takoj ko se obred konča, pa se razlezejo po samostanu išoč kotiček, kjer bi bili koristni. Če se že pojavijo tudi drugačni gostje, ki v samostan vnašajo nered in nemir, jih babuške »pokrijejo« s svojo prisotnostjo. Pravzaprav je edina dolžnost ruskih menihov, da gostom postrežejo s pogovorom in z duhovno tolažbo; vsi se ukvarjajo samo s tem, ker vsi vedo, da samostan od tega živi – delajo, plačujejo in molijo pa gostje. Ruski samostan je že zdavnaj postal vsenarodna župnija, tako ga pojmujejo, to je njegov namen in smisel. A tukaj je cilj povsem drugače zastavljen: nikakršna župnija ni to, še najmanj vsenarodna. Sveta gora je kraj osamljenosti. Ali ni prav zato tukaj prepovedan vhod ženskam? Toda dogaja se, da še tista peščica gostov s seboj prinese popolnoma »posvetno« vzdušje. Ruske starke tudi največje svetišče napolnijo z molitvijo, tukajšnji obiskovalci, je z nejevoljo pomislil Vjačeslav, pa še tujo molitev pogosto le s težavo poslušajo. Med njimi so tudi taki, ki se ne znajo (kar je še najmanjša težava, saj jim ni težko pokazati) ali nočejo prekrizati, včasih pa celo ironično in z nekakšno nejevoljo opazujejo, ko to

delajo menihi. Za nekatere so menihi verski fanatiki, ki so jim v nadlego pri njihovem obisku zgodovinskega ali umetniškega spomenika. (Taki obiskovalci se najdejo tudi v samostanih v Rusiji, a se zgubijo v množici babušk, tako da jih ni niti opaziti, kaj šele, da bi bili v pohujšanje.) Hm, liberalci nove dobe so to, revolucionarji, ki se še niso naučili niti spodobnega obnašanja v tuji hiši, a se že hočejo vojskovati proti Bogu. Ali pa so blazirani sinčki trgovcev, ki so prišli skrajšat svoj večni dolgčas. Najhujša različica gostov, najsamozavestnejših in agresivnejših od drugih ter prepričanih, da so v samostanu »svoji« in da imajo nekakšne zasluge, so privrženci nove nacionalne ideologije, ki v Bogu išče bojnega zaveznika v vojni proti sosedom (morda druge vere ali narodnosti), v veri pa magični eliksir. Na splošno vse to ni bogve kako spodbudno. Ni čudno, da je že prisotnost kakih desetih gostov včasih v breme. Dogaja se, da so menihi zadovoljni, če tistih deset sploh ne pride ali pride z veliko zamudo na bogoslužje, saj se v cerkvi ne znajo obnašati, tako malo jih to zanima. Zakaj so sploh prišli? Da prespijo, kosijo in odidejo?

»Opravilo meniha je, da moli, ne pa da streže razvajenim ljubiteljem slajše ali grenkejške kave,« je svoje nezadovoljstvo strnil v nekaj besed, njegove oči, ki so se bliskale od jeze, pa so govorile še več, kakor bi hotel.

»Motiš se, otrok moj, človek naj bi služil drugim, zato da jim življenje naredi lažje in lepše. Cilj doseže, kadar lahko zadovolji njihove želje. Odlično, kaj bi hotel boljšega, kot da imajo kakšne želje. Bodi hvaležen, da kaj od tebe zahtevajo. Vsak človek je Božja podoba, in ko mu služiš, je tako, kot če bi služil Kristusu.«

»Ti se motiš, oče. Mi bi se morali držati starodavnega smisla in namena samostanov, ki priskrbijo zatočišče pred svetom in duhovni mir. Za nas je sprejemanje gostov žrtev, ki smo si jo zavestno naprtili, ki je vedno

mučna, upravičena pa le takrat, ko imajo tudi gostje od tega duhovne koristi. Takšno sprehajanje po Sveti gori, tako cerkveno izletništvo je vse to postavilo na glavo.«

»Pa kaj potem, mi smo svojo dolžnost do njih izpolnili. Ali ti je potrebno še kaj več?«

»Ne misliš, oče, da je to vendarle prezir do njih? Mar ne bi bilo zaželeno, da jim duhovno pomagamo, kakor bi tudi oni nam pomagali s svojo molitvijo, če bi bilo vse, kot je treba. Samostan je kraj ›oddaljevanja od sveta‹, menih pomeni ›samotar‹. Ni muzej, še manj pa je neka zgodovinska humusna zemlja, v katero poskušajo izkoreninjeni sodobniki zasaditi svoje smrdljive nacionalne korenine. (Zardel je, ko je to govoril.) Vse ena sama spaka in napaka. Od vere pričakujejo nekaj, kar ji je popolnoma nasprotno. In to potem pričakujejo tudi v samostanu. Od drugih. Od nas. Hoteli bi, da za njih opravimo umazan politikantski posel. In oni bi potem pobrali ›lovorike borcev za vero in svobodo‹. Velika nesreča za menihe je, če žive v ›zgodovinskem spomeniku‹. Take samostane obiskuje na stotine gostov, ki jim niti na kraj pameti ne pade, da bi se spovedovali in obhajali, pa četudi se obhajajo, mislijo, da je to neko magično dejstvo, ki samo po sebi uredi reči oziroma tisto njihovo nacionalno stvar. Dogaja se, da ne spoštujejo osnovnih pravil obnašanja. Kadijo po sobah in po hodnikih – no, reci, če ni tako –, vpijejo, včasih kolnejo, ne pogosto, vendar je toliko bolj boleče, če na svetem kraju zazveni nedostojna beseda. Pozno v noč se glasno pogovarjajo (o poslih, večinoma o tem, kdo je koga prevaral in koliko denarja je pokradel ali je dolžan, ter predvsem o politiki). Mi goste sprejemamo, da bi z njimi delili molitev, toda videti je, da je nekaterim od njih to celo v napoto. Spovednik jim na razpolago ni manj kot nam, navadno še bolj. Veliko je takih, ki tega sploh ne opazijo. Moral bi biti pravi

svetnik, kakršen si ti, da bi potlačil misel, da na tak način vsi skupaj zapravljamo čas in se oddaljujemo od Gospoda oziroma od tihega občevanja z Njim, zaradi katerega smo prišli na Sveto goro. Priznam ti, jaz pogosto pomislim, da je naša žrtev popolnoma zaman. Pusti me pri miru, dovolj imam takih gostov.«

V tem trenutku ga je Kliment res »pustil pri miru«, šel je iz kuhinje in zaskrbljeno zrl predse.

*

Ponovno sem se sprl s Klimentom.
Kesaj se, Vjačeslav, dokler je še čas.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XI

Arhierejska skušnjava

Naj Gospod odpre oči vaših src, da boste videli, kako brezštevne so mreže demonov in kako veliko zlega nam vsak dan prizadenejo.

(Anton Veliki)

Molite, da bi vam Bog podaril milost, da bi vse jasno uzrli in razumeli, da boste jasno razločili, kaj je dobro, kaj pa zlo.

(Anton Veliki)

Nihče ne bo nikoli storil ničesar dobrega s pomočjo zla.

(Blažena Barsanufij in Janez iz Gaze)

Prvo leto prebivanja novica Vjačeslava na gori Atos ni bilo zaznamovano le z nenehno napetostjo med vzvišenim razpoloženjem na eni strani (ki ga je resda izzvalo bolj doživljanje narave kot pa molitveni vzponi) in občutkom vklenjenosti na drugi strani – zaradi pomanjkanja časa, Klimentove »neracionalnosti« ali navala »neustreznih« obiskovalcev. Verjetno pa je bilo od vsega tega pomembnejše njegovo hitro in uspešno navajanje na ritem dela in molitve, tako da v cerkev ni več prihajal izmučen po prebedeni prvi polovici noči in ni več dremal pri bogoslužju. Dovolj hitro je tudi sprejel to, čemur je bila v skitu posvečena posebna

pozornost – Jezusovo molitev. Pri dnevnih opravilih in nočnih bogoslužjih ter celo, ko je kaj bral ali zapisoval svoje beležke, je v sebi ves čas ponavljal to kratko molitvico, ko pa je imel roke proste, je prebiral molek. Seveda se taka »dnevna« Jezusova molitev ne more primerjati z »nočno«, ki poteka, ko je menih v svoji sobi sam, vendar se tudi z njeno pomočjo vseeno doseže nekaj bistvenega: pridobiva se navada, da je dihanje pri katerem koli opravilu vedno povezano z besedami molitve. To ni dosti več kot mehanična navada, ki ji morata seveda slediti zbranost in pozornost, sicer navada ostaja plehka in prazna, a obenem je tudi že dragocen temelj, na katerem je potem lažje zidati. Ko novic z Nikiforjem čisti cevi vodovoda ali ko nad vinogradom žaga drva, ne pozablja ponavljati enostavnih besed molitve, ki mu tečejo v preprostem ritmu – vdih, izdih, vdih, izdih ...

Čuden je človeški um, v dobrem in slabem so njegove možnosti velike. Hkrati lahko dela po dveh, treh tirih. Čeprav je neprestano poglobljen v molitev, ga to ne ovira, da se ne bi ukvarjal s čimer koli drugim: z nepomembnimi neprijetnostmi dneva, z načrti za naslednje dneve in tedne, z raznimi nekoristnimi spomini. Te stranske misli so prava nadloga in se jih nikakor ne morem za dalj časa znebiti. Na krajši rok je dobro sredstvo proti njim glasno izgovarjanje molitve, toda tega zdravila ne gre uporabljati prepogosto – saj neha biti učinkovito. Opazil sem: če molitev dolgo izgovarjam na glas, se vse ponovno prelevi v mehanično ponavljanje in spet ni pravega rezultata, misli ponovno uidejo po svoje. Spraševal sem duhovnega očeta, ali naj molim na glas ali v sebi, on pa pravi, da ima vsakdo svojo, samo sebi lastno pravo mero oziroma način. Nekateri, vsaj v začetku, sploh niso sposobni moliti v

sebi, nekaterim pa je vsaka izgovorjena beseda odveč. Pravilo, ki ima nešteto izjem, pravi, da ima glasno izgovarjanje smisel samo, kadar kaj delamo, zlasti če nas je več in smo zunaj na polju; ko pa se ponoči zapremo vsak v svojo sobo, se je najbolje izogibati prav vsakemu zvoku in svetlobi kakor tudi še tako tihim besedam molitve.

Ni dovolj vedeti, kaj je dobro in kaj slabo. Uresničevanje prvega mora postati navada, izogibanje drugemu – tudi navada. Samo znanje nas ne bo rešilo ničesar, saj bo razum, ki ga je zaslužnija slaba navada, vedno, prej ali slej, pokleknil in storil tisto, za kar ve, da je slabo, vendar je zanj lahko in ugodno. Včasih bomo imeli dovolj moči, da izberemo dobro, drugič lahko v nas prevlada slabost. Menišstvo je urjenje, podobno telovadbi, rast duhovnih mišic, ki naj bi to, kar delajo, delale z lahkoto. Cilj te telovadbe duha je doseganje popolne svobode; seveda ne svobode, da bi delali, kar se nam zahoče, ampak svobode samega hotenja, ki ne bi bilo več odvisno od naše slabosti, ampak od sile duha. To klesanje in oblikovanje volje je najintenzivnejše v prvih nekaj mesecih bivanja v samostanu, kakor se tudi ostro kamenje najbolj obrusi kmalu zatem, ko je padlo v planinski potok. Pozneje se lahko zglajeni okrogli kamenčki leta in leta kotalijo po dnu, ne da bi se veliko spreminjali.

Našega novica so v teh prvih mesecih najbolj brusili gostje in Kliment. Poleg stalnega in počasnega umirjanja divjega, duhovno neoblikovanega jaza se mu je pripetil tudi močnejši trk, posledic katerega ni bilo mogoče takoj predvideti. Skit je namreč obiskal eden mlajših arhierjev ruske Cerkve, nekdanji Vjačeslavov

prijatelj in soudeleženec religiozno-filozofskih krožkov. Ko je nekaj mesecev pred prihodom postal vladika, se je na splošno presenečenje znancev pokazalo, da je ta nekoč dokaj svobodomiselni intelektualec postal predstavnik, celo razglašalec najstrožjih nacionalističnih tokov v cerkveni politiki. Nadarjeni pisatelj in govornik, ki mu nista bila tuja niti demagogija niti populizem, kot se je izkazalo zdaj, se je navduševal za istočasno ofenzivo na vseh frontah: bil je za administrativno in sodno preganjanje starovercev, vneto je branil anatemo, ki ji je bil podvržen Tolstoj, vodil je nekakšno komisijo, ki naj bi raziskovala dva ali tri skrajno sumljive primere »talmudskega ritualnega umora«, a se je njeno delo izkazalo za slabo prikrito ščuvanje že tako krvoločne, večinoma pijane drhali na pogrome. Vse to je Vjačeslav že vedel iz pisanja »verskega« tiska, ki je v teh letih svoje misijonarstvo pogosto pojmoval kot borbo za »čistost ruske rase in njenih idealov«. Bilo mu je sila neprijetno ob misli, da se bo srečal z nekdanjim prijateljem, ki je imel zdaj duhovno oblast in avtoriteto, s kakršnima se Vjačeslav nikakor ni strinjal.

Ob srečanju je pobudo prevzel vladika, nekoliko zaradi povsem iskrenih simpatij, ki jih je gojil do starega znanca, delno pa tudi zato, ker je začutil priložnost, da lahko naredi učinkovito potezo, za kaj takega pa je bil vedno pripravljen. Še preden je Vjačeslava videl, je vsem govoril, da občuduje odločitev svojega prijatelja, ki je meniškemu služenju žrtvoval blestečo kariero, ter je takoj nato velel, naj ga pokličejo. Čeprav je bil starejši od Vjačeslava (da ne govorimo o tem, da je bil vladika), je novicu takoj z razprostrtimi rokami pohitel naproti, čim se je ta pojavil, potem pa se pred njim nenadoma priklonil oziroma kar vrgel na tla, kar naj bi poudarilo njegovo spoštovanje življenjske poti, na katero je stopil Vjačeslav. Vjačeslavu ni preostalo nič

drugega, kot da tudi on pade k vladikovim nogam in tako vsaj skrije svojo zmedenost, če mu je že ugasnilo upanje, da bi ob srečanju pokazal svojo zadržanost in dostojanstvo.

Vendar to ni bila zadnja scena v vladikovi režiji. Ta se je še istega večera odigrala brez gledalcev, med štirimi očmi v Vjačeslavovi meniški celici. Kake pol ure po sklepnicah je na njena vrata potrkal vladika in izrekel predpisano »Po molitvah svetih očetov...« – s tem je poudaril svojo ponižnost in podrejanje krajevnim običajem. Vstopil je, z enim pogledom oplazil revno pohištvo, posteljo, en sam stol, ozko mizico in nizke police z nekaj deset knjigami, kar pa je bilo, čeprav tako skromno, vendarle dovolj, da je zapolnilo sobico, tako je bila ta ozka.

»Aha, tako živiš; no, pa ni slabo.«

Za obojestransko padanje na tla tukaj ni bilo prostora, a na srečo to tudi ne bi imelo več smisla, stvar je bila že opravljena in vladika se ni nikoli trudil več, kot je bilo treba. Visok, suh in energičen je sedel na meniško posteljo, preden je bil povabljen, s čimer je hotel pokazati domačnost in iskrenost. Z rokama se je naslonil na odejo in se začel – izpovedovati. To je bilo povsem nepričakovano. Dokler je govoril, je gledal vstran in le od časa do časa s pogledom od strani ošinil svojega sogovornika. Ta je poslušal z mešanico zmedenosti in nejevolje, kar vladiki zagotovo ni ostalo skrito, a je nadaljeval, kot da ne bi ničesar opazil. Najprej je rekel, da sta oba skoraj istih let, da sta njuni duhovni izkušnji podobni, še mladi (»Kaj mi ta naklada, in to kot vladika,« si je mislil Vjačeslav), le da je njegova v zadnjih šestih meseceih, odkar je vladika, postala šepava in suha, zavrta zaradi nešteti poslov in obveznosti, medtem ko je Vjačeslav imel na Sveti gori več možnosti, da se poglobi vase.

»Tako je to; danes se na primer vladika ne more ukvarjati le s cerkvenimi problemi, ampak se mora posvečati tudi državnim oziroma nacionalnim zadevam. Kdor vzame v roke pastirsko palico, mu je politika usojena. Časi so težki, Rusija je pod pritiski raznih sovražnikov, zunanjih in notranjih. Kako obraniti narod pred skušnjavami – to je danes vprašanje, ki ga je treba rešiti brez odlašanja. Gre najprej za duhovni, potem pa tudi za biološki obstoj naroda. Zato je treba delovati, ne smemo stati križem rok, čeprav včasih nismo prepričani, da delamo najboljše.«

(»Zakaj je začel govoriti v množini; jaz nimam nič z vsem tem; na koga misli, ko pravi – mi?«)

»Glej na primer, sodelavci. Kako izbrati ljudi, s katerimi delaš? Ali lahko zavrneš nekoga, ki prosi, da ga blagosloviš? Nekateri pravijo, da je Puriškevič pre-nagljen in nevaren človek, ki se ne boji niti zločina, vendar je zaenkrat skoraj edini, ki se do konca zavzema za obrambo ruskosti, naše zgodovine, izročila, svetinj, monarhije ... Tudi sam včasih podvomim o evangelijski utemeljenosti vsega, kar dela, vendar jasno vidim, da je to, kar dela, nam koristno in v škodo našim sovražnikom. Dokler bo tako, ga bom podpiral, imel bo moj nadpastirski blagoslov. Čeprav vse to ni enostavno. Tudi mene obhajajo dvomi: ali zares hodim po pravi poti, čeprav vsak dan sklenem toliko kompromisov z lastnim pojmovanjem vere. Kaj ti praviš na vse to?«

Končal je nekako naglo, kot da si je premislil in ni rekel najpomembnejšega. A vendar je samemu sebi že odgovoril tudi na nepostavljena vprašanja. Vjačeslav je vedel, da njegov nekdanji prijatelj, čeprav ni uradni duhovni voditelj Puriškeviča in Čorne sotnje, z zelo šibkimi zadržki podpira delovanje te organizacije. Prav tako je vladika zagotovo že od nekdaj vedel, kako odvratna sta *čornosotnjska* milenaristična patetika in iskanje gre-

šnega kozla za vse prehodne in trajne ruske težave v Vjačeslavovih očeh. Zakaj mu je vse to povedal?

Nastopil je trenutek molka. Vladika je z rokami mečkal odejo, na kateri je sedel, Vjačeslav je s pogledom drsel po tleh, medlo obsijanih s sojem ene same sveče na mizi. Trudil se je, da ne bi gledal v konice vladikovih lakiranih škornjev.

»Puriškevič je vulgaren nacionalist, zanj je vse, kar je rusko – dobro, in dobro mu je le to, kar je rusko. On in takšni, kot je on, bi Rusijo sprli z vsemi narodi na planetu. Pa tudi s precejšnjim delom njenega lastnega naroda.«

Vladika se je zdrznil.

»Je edini, ki ščiti Rusijo, ko je vsi napadajo. Ščiti jo pred njenimi sovražniki. Ni Puriškevič kriv, da smo danes obkroženi s sovražniki, ki jih je toliko – ime jim je ›legija‹. Pa še domači izdajalci jim pomagajo.«

»Gospod je rekel, da daj, če imaš, še srajco vsakemu, ki od tebe zahteva plašč. To bi bilo, kar zadeva notranje sovražnike. Pa tudi z zunanjimi bi bili lahko malo bolj usmiljeni. Rusija se že več stoletij neprestano širi.«

»Rusija je prinašala pravoslavje divjim, neciviliziranim in nekrščenim ljudstvom ...«

»Kot je imeretinsko,« je vskočil Vjačeslav. »Grozno smo se obnašali na pravoslavnem Kavkazu. Zadnji neodvisni in povsem pravoverni oziroma pravoslavni vladar Imeretije je bil še tako lahkoveren, da je z našimi podpisal dogovor o tem, da bo Imeretija po njegovi smrti postala del ruskega imperija. Ruski ›reševalni‹ odredi so ga zaprli v Tbilisi, ko so ugotovili, da še ne namerava kmalu umreti, tako da se je komaj uspel rešiti s pobegom v Erzerum, k Turkom, pred katerimi smo ga bojda reševali. A tudi če bi bil primer Gruzije, in še zlasti Imeretije, osamljen, s kakšno pravico smo uničevali stare kulture srednjega Vzhoda ter iztrebili

toliko sibirskih plemen? Vsa ljudstva so otroci Božji, pokrščevanje pa naj ne bi bilo povezano s širjenjem imperija. Razen tega, kakšna je vrednost nasilnega krščevanja? Kajti tudi to se je dogajalo.«

Vladika je bil vse bolj vznemirjen, seveda pa tudi novic ni mogel skriti živčnosti. Ugriznil se je v ustnice, ko je vladika rekel:

»Niso vsa ljudstva Božji otroci, le kako lahko rečeš kaj takega? Vsi smo, seveda, Božja stvaritev, to je ena stvar, sinovstvo pa je nekaj drugega, za to je treba imeti zasluge. Kdor ne priznava Božjega Sina, se sam izključuje iz Božjega sinovstva. Ljudje postajajo Božji sinovi prek Cerkve, toda kje je danes v svetu Božja Cerkev? Ne boš rekel, da je med sibirskimi šamani ali muslimani v Centralni Aziji? Ali, ne daj Bog, med katoliki in protestanti? Vsi Božji sovražniki so zato istočasno tudi sovražniki pravoslavja ter sovražniki nas, Rusov, ki imamo edini še pravoslavno državo in pravoslavnega carja,« je sklenil skoraj zmagoslavno.

»Vem, da je popolnoma neprimerno, da v pogovoru z Vami tolmačim evangelij. Naj bo to, kar bom rekel, le preprosto sodelovanje v pogovoru, da ne bom molčal. Pravi sin je, zdi se mi, tisti, ki posluša želje in izpolnjuje voljo Očeta. A kaj nebeški Oče zahteva od svojih sinov? Ljubezen, predvsem ljubezen. Vedênje, ki nas bo najbolj upodobilo po Njegovem predvečnem Sinu. Manj pomembno je, kako se bo imenovala naša ali kaka druga Cerkev, kaj bo javno razglasila kot svoj nauk. Poslušni bomo takrat, ko bomo uresničevali Božjo voljo. In tu se bo pokazalo, da so prenekateri sibirski šamani in evropski protestanti pred nami, ki imamo polna usta pravoslavnih dogem. (Prav tako je rekel: polna usta.) Ali je poslušen tisti sin, ki na očetovo zapoved odgovori: »Bom, takoj grem,« potem pa ne gre in ne izpolni zapovedi, ali tisti, ki najprej reče, da ne bo,

potem pa se premisli in izpolni očetovo voljo? Oprostite, toda zdi se mi, da bo prenekateri pravoslavci, ki se je Bogu že priskutil s svojim vpitjem, češ da je Njegovo poslušno dete oziroma »sin edine prave Kristusove Cerkve«, po vsem tem kričanju o pravovernosti obrnil Bogu hrbet in se z bolj ali manj mirno vestjo pregrešil proti svojim nepravoslavnim sosedom. Pri tem bo za-trjeval, da so za vse krivi oni, ker od vekomaj sovražijo nas pravoslavne. Na zapoved o ljubezni do bližnjih pa bo pozabil kot na lanski sneg. Ne, naš Bog ni neki plemenski bog, ki se na strani lastnega plemena vojskuje proti bogovom drugih plemen; je stvarnik veselja in njegovi so vsi ljudje in narodi, Rusi prav toliko kolikor Jakuti in Burlati, Poljaki in Japonci.«

Nastopil je mučen premor. Novic se je že kesal za morda preostre besede, medtem ko je vladika razmišljal, ali naj sploh nadaljuje pogovor, ki je zašel v ne-željeno smer. Po načinu, s katerim je nadaljeval, je bilo očitno, da mu je mnogo do pogovora, zato se je pre-magal, četudi ne brez težav. Ni popolnoma zamenjal teme, je pa prešel na bolj konkretno, osebno raven:

»Nisem prišel, da bi razpravljala o tako splošnih rečeh, ampak da te kot prijatelja nekaj vprašam (upam, da nama dejstvo, da nisva več to, kar sva bila, temveč da sem jaz vladika, ti pa novic, ne preprečuje, da bi se nate lahko obrnil kot na prijatelja): kaj misliš, ali se moram kot nadpastir ukvarjati s tekočimi problemi, ki težijo našo Cerkev in državo, čeprav včasih ne vem, kako se bo stvar končala, ali meniš, da se je treba uma-kniti v duhovni slonokoščeni stolp, v neki samostan, kot je to storil prečastiti Teofan, ter od tam pošiljati svoja pastirska pisma?«

Vprašanje je bilo v obliki, v kakršni je bilo postavlje-no – skupaj z izrazom »duhovni slonokoščeni stolp« –, hkrati že tudi pol odgovora, zato je Vjačeslav zmotno

sklepal, da izraža dvom, ki ga je vladika sam pri sebi na silo rešil, zdaj pa hoče prisiliti tudi njega, da bi mu prikimal. Če bi bilo res tako, se vladika ne bi umikal pred »splošnimi vprašanji«, ne bi se skorajda poniževal pred novicem, predvsem pa ne bi ničesar spraševal, ampak bi oznanil svojo odločitev in zahteval poslušnost. Vendar si je prizadeval za pogovor, seveda v upanju, da bo nastali spor rešen tako, kot to zahteva nadpastirska avtoriteta, kar pa se spet ni skladalo z nekako sramežljivo, čeprav resnično željo, da bi dobil odgovor. Vladika je bil razpet med dvema nasprotjema, Vjačeslav pa tega ni bil pripravljen videti in spoštovati. Prepričan, da ga vladika ne namerava poslušati, je bil namreč grobo neposreden, bolj kakor bi bilo pametno, če bi kogar koli hotel o čemer koli prepričati. Vladika pa je omahoval med potrebo po nasvetu in željo, da bi pokazal, kam kdo sodi, s čimer je povečeval medsebojni nesporazum.

Na mizi je poleg sveče ležala debela knjiga *Napotki o duhovnem življenju* svetih Barsanufija in Janeza iz Gaze. Vjačeslav jo je vzel v roke, da bi v njej poiskal neko mesto, potem pa se je premislil, knjigo odložil in rekel, ne da bi jo odprl:

»Prečastiti, vprašali ste me nekaj, o čemer sem prav včeraj bral v tej knjigi. Oprostite, v teh stvareh nimam svoje izkušnje, zato bi Vam povedal, kaj je tu zapisano. Sveti Barsanufij svetuje, naj ne delamo ničesar, dokler se nismo prepričali, kakšne bodo posledice. Tu piše, da niti dobrih del ni treba delati, če si nismo na jasnem s seboj in svojimi mislimi. Kajti lahko se zgodi, da ugonobimo sebe in druge, misleč, da delamo dobro, v resnici pa ne vemo, kaj je Božja volja. Zdravnik, najprej ozdravi sebe, sebi odpri oči, pridobi Svetega Duha – to bi bilo bistvo sporočila aba Barsanufija. Prosim Vas, ne razumite napak, ne bi Vas hotel poučevati. Dobro vem, da nimam pravice do tega, ne le zato, ker ste Vi

škof, jaz pa novic, ampak predvsem zato, ker nimam odločilne izkušnje v teh stvareh. Svoje mišljenje imam, a ga bom zadržal zase ...«

Poskus, da bi poudaril razdaljo med njima, s tem da je že od samega začetka škofa nagovarjal z »Vi«, ne pa tako, kot sta bila do pred kratkim navajena v svojih pogovorih, je bil zaman: novemu škofu se je zdelo normalno in pravilno, da ga prijatelj naslavlja tako upoštevajoč njegov novi naziv. Zato je nadaljeval:

»Veš, Cerkev naj bi svoje predstavnike poslala v dumo, v državni svet ... Na sinodi so govorili, da bi poslali mene... Še vedno imam možnost, da ne privolim v kandidaturo ...«

»Kar se tega tiče, prečastiti, ne vem, kako bi sploh smeli pristati. *Kormčija*, kanon cerkvenega prava, ki je, kolikor vem, še vedno v veljavi, izrecno piše o nezdržljivosti duhovniške in državne funkcije. Pozabil sem, v katerem pravilu in po katerem koncilu je to rečeno, če ni že v »Apostolskih kanonih«, vendar tega ne bo težko najti, če mislite, da je nujno.«

»Eh, ne vleci zdaj tega na dan; so pravila, ki jih je čas povozil, pomembnejše je bistvo vsega ...«

Vjačeslav ni zdržal: »Če gre za bistvo, je za Kristusovega učenca bistvo v tem, da ljubi svoje sovražnike ...«

»... da pa se bori proti sovražnikom države in da sovraži Božje nasprotnike,« je stavek na svoj način končal škof, tako da je bilo očitno, da tega ne izgovarja prvič.

»Če je tako, je Vaš Puriškevič z vsem svojim ščuvanjem k umoru kandidat za svetnika.«

»Nisem si jaz tega izmislil. O sovražnikih države in Boga je pisal veliki nadpastir moskovski, metropolit Filaret Drozdov. Tudi veliki duhovni voditelj ruske zemlje, oče Joan Kronštatski, to nenehno ponavlja na zborih patriotov. Kako si ti predstavljaš, da bomo

branili domovino, zdaj ko se je ves svet zarotil proti nam, od Japonske do naše podivjane drhali, ki so jo revolucionarji nagovorili, naj zahteva nekakšne svoje pravice? Antikrist je krenil nad sveto Rusijo, in če ga je treba ustaviti z mitraljezi, naj bo. Ti pa si še vedno isti ... Sem mislil, da te bo Sveta gora spremenila, da bo utrdila tvoje pravoslavje.«

»Spremenil sem se, pa še kako. Spregledal sem. Nikakršno nasilje Bogu ni všeč. Še več, prav zaradi moje, zaenkrat še tako skromne svetogorske izkušnje mi je veliko bolj jasno, da je vsak umor gnusoba v Gospodovih očeh.« (Rekel je po grško, *vdeligma*, verjetno zato, da bi poudaril načelnost svojega stališča, o kateri bi se dalo podvomiti, če bi uporabil emotivni ljudski izraz). »Bog bo mogoče odpustil nasilje, ki se pripeti ob neposredni in nedvomni samoobrambi ali ob obrambi nemočnih,« je nadaljeval v skoraj pravičniškem zanosu, »in taki primeri so zadnja leta v Rusiji sicer bili, toda bilo jih je manj, kot ponavadi mislijo. Ne morem razumeti, kako to, da vsi vi, od Puriškeviča do samega imperatorja, lahko kot hvalevreden primer povzdigujete – car pa celo dodeli denarno nagrado z dopustom in s povišanjem – nekega vojaka, ki je ubil nesrečnega Poljaka Dindo zato, ker se je ta o carju izražal brez dolžnega spoštovanja. Ali je to samoobramba? Naš Gospod je odpustil tistim, ki so ga križali, naš *gosudar* pa ubije nekoga, ki se je obenj samo obregnil. Potem pa vse to še imenujejo »zaščita pravoslavja«. Kakor tudi to, kar se je zgodilo leta 1905. Mitraljezi so mogoče zadeli tudi kakega revolucionarja, zagotovo pa največ preprostih, napol sestradanih ljudi. Kar pa zadeva vladiko Filareta: le Bog je nezmotljiv.«

»Srečo imaš, da sva stara znanca. Naj tvoje besede ostanejo med nama. Nočem, da bi zaradi njih trpel posledice. Le da boš vedel, nisem pričakoval, da lahko

ruski menih – no, dobro, vem, da ti še nisi menih, in kdo ve, ali boš sploh kdaj postal – kaj takega in tako nespoštljivega blekne o svojem imperatorju ...»

Vjačeslav je odprl usta, da bi rekel, da Rusi na Sveti gori niso podložniki ruskega imperija, ampak se je še pravočasno zavedel, da bi taka pripomba popolnoma zgrešila bistvo prepira. Utihnil je, saj je že tako in tako povedal več, kot je bilo potrebno. Vladika je po kratkem premoru vstal in ob odhodu nekaj zamrmral v pozdrav (kar ni bilo podobno blagoslovu), Vjačeslav pa je na pragu po običaju zaprosil za odpuščanje, in tokrat se je vse pri tem tudi končalo. Vladika je držal besedo in molčal, Vjačeslav pa tudi ni imel razloga, da bi s bratom razlagal, kaj se je zgodilo. Vedel je, da nihče ne bi odobral njegovega ravnanja. Vladika je naslednje jutro nadaljeval svoje romanje po Sveti gori. Vjačeslav je – zaman – poskušal to epizodo čim prej pozabiti.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XII

Tudi brez krožnikov je dobro, celo boljše je

Tisti, ki kakor Marija Magdalena o Gospodu mislijo le kot o Stvarniku vsega, kar nastaja in izginja, Ga zmotno spoznajo za vrtnarja. V njihovo dobro se Gospod izmika, da se Ga ne bi dotaknili, saj ve, da bo tisti, ki se Mu bo približal nepripravljen, od tega imel le škodo.

(Maksim Spoznavalec)

Obstajata dve zvrsti akedije ali duhovne naveličanosti: prva nas potaplja v sanje, druga nas preganja iz kelije.

(Janez Kasijan)

Škofov obisk, zlasti teatralna metanija pred nogami novica (ne pa tudi nočni pogovor, kot smo že rekli), je imel takojšnje in neposredne posledice za Vjačeslavov status med sobrat. V skitu so vedeli, da je njihov novic pismen človek, vendar si niso predstavljali, da je v Rusiji tako znan in da ga celo neki škof tako ceni, da se pred njim vrže na tla. In čeprav so to dejanje vzeli *cum grano salis*, so vseeno mislili, da ne bo odveč, če se nanj odzovejo. Vjačeslav je bil s »preprostih«¹ opravil takoj prestavljen na tista, ki so imela po mnenju uprave kaj skupnega s knjigami: redko je še »dežural«² čakajoč romarje, postal pa je občasni pomočnik skitskega pisarja. S tem v zvezi so ga s pismi začeli pošiljati v ruski samostan ali po pošto v Karejo, svetogorsko prestolnico.

Samo ta druga naloga je v njegovo življenje prinesla zaželeno spremembo – nasprotno je bilo pisarsko opravilo od trenutka, ko je postalo njegova edina dolžnost, prava katastrofa, a o tem nekoliko pozneje. Po vladikovem obisku Vjačeslavu za sprehode po gori ni bilo več treba čakati na nedelje in praznike, njegove poti pa so postale bogatejše z vtisi in doživetji. Nanje se je lahko odpravil vsakič, ko sta se srečali njegova bolj ali manj stalna želja po vandranju in potreba skita, da se na pošto ali v Kinot, na svetogorsko občino, odnese kak uradni dokument. Ti »poštarski« sprehodi so preraščali v pravo raziskovanje Svete gore. Do Kareje je lahko na primer prišel po petih, šestih različnih poteh; potovanje tja in nazaj je trajalo najmanj dva ali tri dni in mu nudilo obilo možnosti, da spozna manjše svetogorske bratovščine, pa tudi nekatere samotarje, tamkajšnje »puščavnike«.

Ko sem šel zadnjič v Karejo z nekim pismom za Protaton, sem z glavne poti zavil na ozko stransko stezico. Čista radovednost. Imam navado, da pogosto kam zaidem, če le vidim potko, ki je ne poznam. Slabo shojena steza je šla vzporedno s pobočjem, ni se ne vzpenjala ne spuščala, dvakrat je prečkala hudourniško grapo, enkrat prišla na prosto, na jaso, s katere se je v daljavi videlo nebesno sinje morje, in se končala pred nizko, lepo, čeravno od starosti že na stran nagnjeno kelijo, od vseh strani obdano s čebeljimi panji. Ko sem se približal in izrekel molitev, je čebelar snel zaščitno masko, tako da sem zagledal ljubeznivi obraz očeta Joila, ki sem ga poznal s svojih obiskov samostana svetega Pantelejmona. Nisem pričakoval, da ga bom tu srečal. Mislil sem, da je pantelejmonski menih, ampak ne, on živi tukaj, sam.

Povabil me je, naj ostanem na kosilu, in nekoliko pozneje sem ugotovil, da tega kosila še ni. Treba ga je bilo skuhati, ampak jaz nisem imel popolnoma nič proti čakanju, saj sem vedel, da lahko le tako postaneva prijatelja in da lahko le tako kaj več izvem o življenju svetogorskih samotarjev. Dokler najina leča tiho vre na ognjišču, mi pove, da je tukaj šele štiri leta, prej pa je res bil v Pantelejmonu, zato tja še zdaj pogosto zahaja. Pravi, da na ta samotni kraj ni prišel zato, ker bi bil puščavnik, asket (presenetilo bi me, če bi rekel, da je), ampak prav nasprotno, ker je slab menih, ki ne prenaša prevelike družčine. V svojem vrtu, pravi, Božja Mati najde prostor za vsakogar. Sveta gora je med drugim ogromna bolnišnica za najrazličnejše bolezni. Nekdo ne more živeti sam, muči se, ne ve, kaj bi s seboj, s svojim časom, ali pa je nesposoben poskrbeti za svoje preživetje. Odlično, tam je samostan, v katerem mu ni treba skrbeti za nobeno stvar. Nekdo je nepopravljivo nedružaben, nervozen, ima probleme z okoljem: prav, naj živi sam, dokler si ne bo zaželel družbe, tukaj je dovolj odmaknjenih krajev, kjer ne bo videl žive duše. (Katera pa je moja bolezen?)

Vprašam ga, ali je njegov kraj eden takih, kamor nihče ne zahaja. Nikakor, odgovori, glej, zdaj si me ti našel, pa tudi lani je nekako v začetku jeseni semkaj zablodil neki drvar, ko je gobaril. To ni puščava, pa tudi jaz nisem noben puščavnik, pravi Joil.

Ko je bilo kosilo slednjič nared, se je Joil nepričakovano zmedel. Najprej je nekaj iskal, pa ne dolgo, potem je v zadregi rekel: »Tukaj nimam krožnikov, ali te bo motilo, če bova jedla kot na vasi, vsa družina iz enega lonca? Če ne moreš, tedaj najprej ti pojej, potem bom pa jaz.«

Pa sva jedla kot bratje na vasi, iz globokega črnega lonca, izmenoma sva iz njega grabila z žlicama. Videl je, da mi je tako všeč, in mu ni bilo več nerodno. Zato je sproščeno spregovoril o starcu Nikodimu, »delavcu« Jezusove molitve, ki ga je poznal in se od njega

marsičesa naučil. »Ta je bil v dnevu sposoben »pote-
gniti« najmanj dvesto molkov, ne da bi hitel.« (Groza:
izračunal sem, da je to 20.000 molitev.) »Ja, ne da bi
hitel; čeprav je sam veliko molil, je namreč govoril,
da ni pomembno število molitev, ampak čas, ki ga v
molitvi prebijemo, kakor tudi pozornost, ki mora biti
stalno usmerjena k umu in srcu. Pozornost,« pravi
Joil, »to je vse, kar je od nas zahteval Nikodim. Da ne
pozabimo, kdo smo, kje smo, pred kom stojimo.«

Ko sva pojedla, sva šla do njegove cerkvice, da pre-
bereva akatist. Joil ima rad cerkveno branje v dvoje, ki
poteka izmenoma kot dialog, vendar živi sam. Ker mu
to manjka, sem mu bil dobrodošel, da opravi vsaj
kratko skupno bogoslužje. Povabil me je, naj pridem
še kdaj; lahko bi tudi prenočil, tako bova lahko skupaj
prebrala celotno bogoslužje. »Videl boš, v dvoje gre
lažje,« je rekel.

Pozno popoldne sem se odpravil v Karejo, čeprav je
bilo jasno, da tja ne bom prišel pred sončnim zaho-
dom. Seveda bi lahko prespal nekje na poti, saj steza
pelje mimo več skitov in kelij. Bil je tih, svetel dan,
pa mi je šinilo v glavo, da bi svojo pešpot lahko po-
daljšal in jo spremenil v molitveno bedenje, podobno
tistemu, ki sem ga doživel z duhovnim očetom, ko
sva vso noč korakala v luninem svitu in po poti pre-
brala sklepnice, potem pa me je on spraševal, kako si
predstavljam svoje meniško življenje, ter moje želje
in načrte komentiral in mi govoril, česa se v resnici
lahko nadajam.

Da, luna je svetila tudi tisto noč, ko sem pozno
zapustil gostoljubnega očeta Joila. Še pred mesečino
pa sem dolgo sedel na samem grebenu polotoka in
gledal, kako sonce zahaja nekje daleč, proti Olimpu.
Potem se je pokazal mesec in okopan v njegovi sve-
tlobi sem nadaljeval pot po široki tlakovani stezi. Krat-

ko Jezusovo molitev sem zamenjal z nekoliko daljšo, ki mi jo je svojčas priporočil naš skromni Kliment, v kateri molim Svetega Duha, naj mi odkrije, kako bi več in bolje ljubil. Korakam torej in ob tem premišljujem, kako bom moral še veliko narediti, če hočem biti vreden daru, ki ga iščem. Steza je nenadoma zašla v gost kostanjev gozd in lunin sij mi ne more več pomagati, da se ne bi spotikal ob grobo kamenje. Tega nisem predvideval, a me ne moti preveč. Dovolj je toplo, v torbi imam še debel volnen telovnik, oblekel ga bom, prenočil bom tukaj, kjer me je ustavila tema, in v Karejo prišel jutri, še dovolj zgodaj. Zavil sem malo vstran, si našel pripravno ležišče v suhi travi in listju – in nadaljeval svojo molitev, ki v taki trdi temi teče še slajše.

Nisem še bil utrujen, do spanca je bilo še daleč. Ko mi je kratka molitev »Pomagaj, blagi Tolažnik« stekla tako gladko, kot da je že uslišana, sem si jo zaželel razširiti. Očeta, ki vse vzdržuje v bivanju, sem prosil, naj me po svojem Sinu in našem Gospodu nauči ljubiti tako, kot si On zame želi. Ne vem, kako dolgo sem tako molil; dihal sem počasi in tiho, vse okrog mene je bilo mirno, vse do neskončnega temno modrega neba, ki so ga zakrivale krošnje, skozi katere sem le slutil mesečino. Molitev je postajala vedno močnejša, širila se je, moje tiho dihanje je zajelo gozd in pobočja proti morju in samo morje, ki ga nisem videl, a sem ga čutil, kako valovi skupaj z mojimi besedami. Dihamo skupaj, morje, nebo in jaz, potapljam se, vendar me ne duši, kakor da bi lahko v tem blagem toku za vedno lebdel.

Potem sem v nekem trenutku, še vedno ponavljajoč ne več besed, temveč misel molitve, zaspal.

Ob zori sem nadaljeval tam, kjer sem sinoči zaspal. Dihanje, združeno z molitvijo k Svetemu Duhu. In korak, ki se popolnoma ujema z ritmom tega dihanja.

Sprva bleda svetloba je postajala čedalje močnejša, ko pa sem prišel do vatopedske steze proti Kareji, je

bil na vzhodni strani že pravi dan. Morje na vzhodu je blestelo in poskakovalo. Beli valovi v daljavi, jagenjčki na paši? Tudi drevje se blešči kot umito. Travniki so bleščeči, kot bi bili posuti s svetlim prahom. In srce, srce se veseli vsega, kar vidi, in hiteti hoče naprej, kar naprej, da bi zaobjelo ta prekrasni vidni, pa tudi tisti oddaljeni, nevidni svet. Kam hitiš, kam hitiš, moje srce?

Približujem se našemu karejskemu konaku – in ga gledam z drugačnimi očmi. Doslej še nisem opazil, da je kovinska rešetka vrat tako lepa. Pa kako čudovite so tiste klopi pred samo zgradbo, na naravni prostrani terasi. Hodnik je lep, gostoljuben, muzikalen, obsijan z nekim nepojasnljivim sijajem, ki izvira iz globine zidov. V kuhinji še ni nikogar, zato me pozdravljajo bele debelušne skodelice za čaj, miza in na njej sinoči odložena petrolejska svetilka, košarica s kosi suhega kruha. Pozdravljajo me posušene, škripajoče, razmajane stopnice in vse, kar me je pričakalo v majhni gostinski sobi, ki je zdaj že moja stara znanka. Naproti mi prihaja hišni gospodar, tudi on stari dobri znanec, da, dobri, dobri jeromonah Mojsij. Tako rad ga imam, najraje bi ga zasul s poljubi, pa vem, da tako ne gre in da se moram vzdržati čustvenih izlivov.

In tako vse jutro. Srce bije, toliko da ne skoči iz prsi, vsi so tako dobri do mene, tudi če sami tega ne opazijo, in vsi predmeti so dobri, ljubeči in ljubljeni, vsi svetli, drhteči.

Potem pa se je vse počasi utišalo.

Oče Matej mi je rekel, da me je obiskala začetniška milost. Bog mi je pokazal, kakšen je naš svet, kako bi ga morali doživljati. Takšna milost je za nekoga tolažba v skrbeh, za nekoga pomoč v molitvi. Božja pedagogika, nam nepojmljiva. »In kaj čutiš zdaj?« me vpraša. Rahle, blede ostanke tega blaženega stanja.

»Naj te to preveč ne žalosti, poskušaj ne pozabiti na ta dogodek, čeprav se ti lahko zgodi, da leta in leta ne boš doživel ničesar podobnega. Naša stvar je ljubiti svet, in najboljše za nas bi bilo, če bi ga znali ljubiti tudi v temini, ne le v obilici milosti, kakršna je preplavila tebe.«

Naj to hočem ali ne, tako je. Vem, da nisem vreden te milosti, saj je moja ljubezen slabotna. Kam si hitelo, moje srce?

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XIII

Speče srce

Čisto je tisto srce, ki misli na Boga in si Ga ne predstavlja v podobah, srce, ki je pripravljeno, da se vanj vidno vpiše Božja podoba sama.

(Maksim Spoznavalec)

Če ne izvemo, kakšne nas je ustvaril Bog, ne moremo uvideti, koliko nas je greh spremenil.

(Gregor Sinajski)

Oče Matej mi je ponovno rekel, naj se bolj potrudim in naj pri ponavljanju Jezusove molitve mislim na srce. Ni dovolj le z umom odvrčati misli, ki se pojavljajo, in paziti na smisel besed, ki jih izgovarjam, ampak srce, srce je najpomembnejše. Rekel mi je, da me podnevi opazuje, kakšen sem do gostov, kako sem ponovno nezadovoljen s Klimentovo prostodušno prizadevnostjo; zdi se mu, da sem v molitvi pozabil na srce. »Ves cilj Jezusove molitve je v tem, da se um zlije v srce, da ga očisti in odpre, da se vanj naseli ljubezen. Naš Gospod je Ljubezen, in ko je On v nas, smo polni tudi navadne, človeške ljubezni do vsega, kar nas obkroža. In ta ljubezen takrat dela čudeže. Si pozabil na to, kar si mi sam pravil? Nikifor, Simeon, Avelj in Kliment so za večino povsem preprosti ljudje, in v nekem smislu to tudi so. Nekateri bi jih radi zaradi preprostosti podcenjevali, celo prezirali. Toda v svoji preprošćini so uspeli doseči to, česar mnogi drugi niso: molijo s srcem. Zato, ne pa zaradi njihove

preproščine, jim nobeno opravilo ni težko, saj z dobro opravljenim delom kažejo svojo ljubezen. Slava Bogu, saj imajo kaj pokazati.«

Mogoče je Kliment tako preprost, da nikoli ni razmišljal o delovanju Jezusove molitve, o povezovanju uma in srca. Toliko bolje zanj. »Veš,« mi je še rekel oče Matej, »videl sem veliko preprostih ljudi, ki jim preproščina ni prinesla ničesar razen grobosti in še neke nagonske zlobe. Kakor je tudi prefinjenost nekatere naredila za bolj krute, kot bi bili brez nje. Um sam, pa naj bo preprost ali še tako zapleten, ostaja hladen in sebičen, če je brez srca. Dobrota je v srcu, vsa modrost je v tem, da tjakaj spustimo um. Naš cilj je odrešenje. Drugače rečeno: da ugodimo Bogu. Vendar tega ne bomo dosegli, četudi izrečemo milijon, sto milijonov molitev, pri tem pa nismo odprli srca. Molitve so samo zato, da postanemo dobri, saj je to edino, kar je Bogu všeč. Če lahko nekdo tak postane po eni sami molitvi, je ena molitev dovolj. Toda kakor je vsako slabo navado težko odpraviti, je tudi utrjevanje srca stvar dolgega urjenja. Videti je enostavno, kajne? Daj, poskusi!«

XIV

Potrpljenje odrešuje

Človek, ki je iz praktičnega prešel v gnostični stadij, zapusti vse meseno, kot na oblaku, v čistem zraku mističnega zrenja se vzpenja k višjim umskim zrenjem, ki mu omogočajo, da je vedno z Gospodom. Od Gospoda se oddalji tisti, ki nima moči za čisto zrenje in mišljenje, osvobojeno delovanja čutnega sveta (kolikor je to človeku sploh dano), pa tudi tisti, ki Božje besede ne more spoznati enostavno, brez ugank.

(Maksim Spoznavalec)

Oče Matej je vedel, kdaj mi mora govoriti o Klimentu in Jezusovi molitvi. Komaj nekaj dni je minilo od našinega pogovora, ko je Kliment staknil neki prehlad in zdaj leži v postelji. Čedalje šibkejši je, kot da se topi. Spovedal se je, prejel maziljenje ali, kot rečejo naši, »saborovanje«. Vsako jutro mu po končani liturgiji v celico nesejo sveto obhajilo. Sicer pa leži nemočen, zaprtih oči, le malo se pogovarja s starejšimi menihi, ki ga obiskujejo. Pred tremi dnevi je poslal pome, naj me pripeljejo. Ko sem šel prek dvorišča, misleč, da ga bom mogoče zadnjič videl, so mi pred oči stopile vse krivice, ki sem mu jih v srcu storil, ves prezir do njegove dobrote in sumničenje, da me zaradi svoje preproščine namerno ali nenamerno trpinči. Zaradi moje očitne krivde mi je bilo tako težko, da sem planil v jok in se le trudoma pomiril, ko smo se vzpenjali po stopnicah. On sam pa mi je rekel tole:

»Odhaja stari Kliment in te prosi odpuščanja. Bil si dober pomočnik, čeprav vem, kako ti je bilo včasih težko. Vem, stari ljudje znamo zagreniti življenje mlajšim, spretnejšim, bistrega uma. A bil sem trmast, vtepel sem si v glavo, da te moram naučiti nekaj stvari, posebno glede odnosa do gostov. Trpel si zaradi moje počasnosti in neodločnosti, posebno pa zaradi te moje trmoglavosti, velikokrat sem to videl. Prosim te zdaj, ko se bližam Božji sodbi, ne spominjaj se zla, ki sem ti ga storil, posloviva se kot brata in prijatelja, kar sva navzlic vsemu tudi bila. In moli zame, grešnika. Niti slutiš ne, koliko je vaša molitev potrebna nam, ki odhajamo. Bog naj te blagoslovi, in odpusti, odpusti mi, grešniku.«

Tako sva se poslovila. Še istega večera, ko smo bili v cerkvi pri večernicah, je izdihnil.

Tisto noč je ležal v cerkvi pod polielejem in vsi smo se od njega poslavljali vse do jutra. Zjutraj sva Joanikij in jaz izkopala grob. Prinesla sva tudi tri kamnite plošče, s katerimi smo ob pokopu zaščitili Klimentovo glavo. Spomnil sem se, da jih je pred mesecem dni Kliment sam od nekod privlekel in jih naslonil na ograjo našega s travo zaraslega pokopališča. Tedaj mi je rekel, naj jih pustim tam, ker jih bova verjetno potrebovala. Pri tem je govoril o svojem starcu, ki ga kliče, naj se ponovno snideta. Nisem se preveč oziral na njegove besede in tudi na plošče sem hitro pozabil. Zdaj pa sem zaradi vsega, kar je takrat rekel, in zaradi neprebolelega občutka krivde do Klimenta skušal z velikim naporom ustaviti jok, ki me je dušil. Pokopali smo ga zavitega v njegovo posivelo raso, zadnje, kar sem si zapomnil, pa so bile njegove žilnate roke, ki so bile še vedno mehke, ko sem ga poljubil v slovo.

Naslednjo noč se mi je oglasil, ne v snu; resnični on se je s smehljajem nagnil nad mojo posteljo in rekel: »Potrpljenje odrešuje, zapomni si, potrpljenje odrešuje.« Vzdignil sem se na komolce in ga uspel poljubiti, nerodno, na nos, on pa je izginil.

XV

Želim, z Božjo pomočjo

Naj pride Bog, ki po Njem hrepeniš.

(Blažena Dionizija)

Novic Vjačeslav se nikakor ne bi mogel pohvaliti s potrpljenjem. Kliment je gotovo vedel, zakaj so bile zadnje besede, ki mu jih je izrekel, namenjene prav potrpljenju. Tudi Vjačeslav je pogosto pisal o svoji neučakovanosti, o tem, da »se na ta način ne postane menih«, tarnal je in se pritoževal nad seboj, vendar se stvar ni dosti premaknila z mesta. Vjačeslav je dvomil: enkrat o sebi, drugič o skitskem redu, včasih pa o splošnem smislu takega menišтва. Čas je mineval, z njim pa so minevali roki, ko naj bi sprejel dokončne odločitve, s katerimi je odlašal. Predstojnik mu je že dvakrat predlagal, da bi ga pomenišil, toda Vjačeslav, kar je bilo sicer skrajno nenavadno, je vsakič odklonil; opravičeval se je, da nima zaupanja vase, in ga tudi zares ni imel. Bal se je, da bi naposled spoznal, da menišтво ni zanj, in v tem primeru bi se v svet veliko lažje vrnil kot nekdanji novic kakor pa kot nekdanji menih. Toda nato je nepričakovano privolil, misleč, da mu bo prav pomenišenje na čudežen način pomagalo, da se bo znebil skušnjave. Tako so pomenišili Štefana. Menišenje je potekalo po starem obredu, polnem simbolike, v katerem je svobodna želja novica poudarjena kot zadnje dejanje njegove volje, ki samo sebe prostovoljno ukinja in se v prihodnje predaja višji volji:

Vjačeslav je v cerkev stopil zadnji, vsi drugi so že bili na svojih mestih in napeto čakali, kdaj se bo pojavil novic, ki ga bodo med jutranjicami postrigli.

Novic vstopa bos, brez pasu, razpuščenih las, in zdaj leži vzníc pred Carskimi vrati. Okoli njega so menihi s prižganimi svečami v rokah. Starešina se skloni in ga vzdigne, tako da ga prime pod desno pazduho. Novic stoji z glavo, obrnjeno proti Božjemu oltarju, in gleda v tla.

Iguman:

– Zakaj si prišel, brat, ter padel k svetemu žrtveniku in tej sveti družčini?

Vjačeslav klanjajoč se odgovarja:

– Želim asketskega življenja, sveti oče.

– Ali si želiš, da bi bil vreden angelske podobe in prištét k menihom?

– Da, z Božjo pomočjo, častiti oče. (Da, z Božjo pomočjo, in nikakor ne brez nje, misli Vjačeslav. Že od nek daj si to želim, a sem prešibek, da bi premagal samega sebe in vse tisto v sebi, kar še vedno želi nekaj drugega in drugačnega, kar mi meništva ne prikazuje v Božji, ampak v njegovi človeški, preveč človeški podobi.)

– Zdaj na vsako vprašanje odgovarjaj s strahom in radostjo, saj odgovarjaš Bogu. On ti bo, ko pride sodit živim in mrtvim, povrnil ne po tvojih besedah, ampak po obljubah, ki jih boš izpolnil. Ali po svoji svobodni presoji in po svobodni volji prihajaš h Gospodu?

– Da, z Božjo pomočjo, častiti oče.

– Ali se odpoveš svetu in vsemu, kar je v svetu, po Gospodovi zapovedi?

– Da, častiti oče. (Oh, da. In prosim Gospoda, naj me osvobodi vseh posvetnih skušnjav, da bi živel le po Njegovi volji.)

– Ali boš ostal v tem samostanu, v postu, vse do zadnjega diha?

– Da, z Božjo pomočjo, častiti oče. (Gospod, ne daj, da

bi bil ta odgovor neiskren. Ti veš, da sem si od zdavnaj želel puščavniško življenje, da ga tudi zdaj želim. Toda naredi, da bom vedno in v vsem, pa tudi v tem, sprejel Tvojo voljo.)

– *Ali boš hranil svojo deviškost, čistost in pobožnost vse do smrti?*

– *Da, z Božjo pomočjo, častiti oče.*

– *Ali boš vse do smrti v nepridobitnosti in prostovoljnem siromaštvu zaradi Kristusa ...*

– *Da, z Božjo pomočjo, častiti oče.*

– *... Naduse usmiljeni in blagi Bog, ki odpira prečisto srce svoje nepojmljive dobrote vsakemu, ki prihaja z željo in toplo ljubeznijo ..., naj te sprejme in objame, naj te zaščiti in naj ti bo kakor trdnjava proti sovražnim obrazom, naj ti bo vzrok tolažbe, dajalec moči, pridobivanje velikodušnosti, pomočnik v pogumu, ki bo legal s teboj in vstajal s teboj, sladil in razveseljeval tvoje srce s tolažbo Svetega Duha, da boš vreden deleža naših svetih in blaženih očetov ...*

Bratje:

– *Amen.*

Predstojnik:

– *Glej, tukaj je Kristus na neviden način; zavedaj se, nihče te ne sili, da sprejmeš to podobo; zavedaj se, po svobodni odločitvi želiš zastavek velike angelske podobe!*

– *Da, častiti oče, po svobodni odločitvi.*

– *Vzemi škarje in podaj mi jih.*

Vjačeslav s težavo zadržuje solze, ko z drhtečo roko vzame škarje in jih poda igumanu ter mu poljubi roko. To se ponovi trikrat. (Vjačeslav poda škarje vsakič bolj prepričano.)

– *Iz Kristusovih rok sprejemaš, zavedaj se, komu si se približal, komu se zaobljubljaš ter čemu se odpoveduješ.*

In končno, svečano dejanje:

– *Naš brat Štefan si striže lase v znak odpovedi svetu in vsemu, kar je v njem, ter v znak odpovedi lastni volji in*

vsem telesnim željam, v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha ...

Naš brat Štefan se oblači v raso prostovoljnega siromaštva ter prenašanja vsake bede in stisk, v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha ...

Naš brat Štefan sprejema »shimo« kot zastavek angel-ske podobe, kot vsakdanji opomin na to, da je nase vzel lahek jarem Kristusov, da ga bo z veseljem nosil, in da bo brzdal vse želje svojega telesa; na svoje prsi sprejema tudi znak križa Gospodovega kot spomin na muke, ponižanja, pljuvanje, roganje, rane, klofute, križanje in smrt Gospoda našega Jezusa Kristusa ..., da bi se potrudil in po svojih močeh vse to posnemal, v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha ...

Naš brat Štefan se oblači v oblačila duhovne radosti, da izžene in potepta vse žalosti in zmedenosti, ki prihajajo od hudiča, od telesa in od sveta; pa tudi za nenehno radost in veselje v Kristusu ...

Naš brat Štefan se opasuje z močjo resnice, da bi ubil telo in obnovil duha, da bi bil vedno na preži ...

Ob koncu, ko je oče Matej, tudi sam pretresen, izgovarjal zadnje besede molitve, je bil novorojeni Štefan ves v solzah, srečen, ker se je tudi v njegovem srcu zgodilo to, za kar so bratje od srca molili.

Naš brat Štefan se oblači v raso odrešenja in oklep pravice, da se bo vzdržal vsake krivice, da bo prizadevno odvr-gel izmišljanja svojega razuma in zahteve svoje volje ... (Iz Trebnika: obred pomenišenja v malo shimo.)

XVI

V začaranem krogu

Demon duhovne naveličanosti, ki ga Pismo imenuje »opoldanski«, je najhujši vseh demonov. Najprej meniha napelje, da se mu zdi, kot da sonce stoji skoraj pri miru in da ima dan petdeset ur. Potem pri menihu razvija sovraštvo do kraja, kjer se nahaja, do njegovega načina življenja in do opravila, s katerim se preživlja ... Še veliko drugih zvijač uporablja ta demon, da bi meniha prepričal, naj pobegne z bojišča.

(Aba Evagrij)

Ker je med setvijo in žetvijo časovni presledek, nismo prepričani, da bo seme obrodilo.

(Marko Asket)

Vendar pričakovanega čudeža ni bilo. Notranja napetost ni ponehala, čeprav so mu v skitu očitno priznawali. Verjetno še preveč.

Iz tega obdobja nimamo veliko zapiskov. Pa še ti so največkrat kratki ter se ponavadi vrtijo okoli ene in iste težave: »Ali res nisem sposoben premagati skušnjav, ki se ponavljajo?«, »No, pa sem se spet spotaknil,« »Vem, da na ta način ne bom nikoli postal menih.« Tu je še pričevanje o poskusu, da bi zapustil skit:

Danes je Božji milosti, ki se me je dotaknila, sledila zavest o mojem padcu in misel o nujnosti sprememb

v mojem pregrešnem življenju se je okrepila. Toda na kak način? Dolgo sem se mučil s tem vprašanjem. Kaj vse mi je prišlo na misel, a ker moja lastna presoja, razžrta s kislino greha, ni dajala rezultatov, se je dogajalo, da sem popolnoma pozabil na svoj namen ter ponovno zabredel v grešne navade in strasti, posebno v obsojanje in napuh. Ko sem se tega zavedel, sem spet razmišljal, kako bi popravil življenje, do samega dejanja pa ni prišlo. V začetku petrovskega posta, ko sem se pripravljaj na sveto Kristusovo obhajilo, sem vneto in z bolečino mislil o sebi, kaj naj storim, kam naj se denem, da bi spremenil svoje bedno življenje. Ker sem vnaprej vedel, da bom naletel na velike težave, najrazličnejše hudičeve pasti, poznal pa sem tudi svojo nepripravljenost in skrajno nemoč, sem bil v težkih dvomih; toda zaupal sem Gospodu, ki me edini lahko vzdigne in okrepi za boj proti hudičevim skušnjavam, zato sem sklenil, da bo najbolje, če se umaknem nekam v puščavo ter kot sopotnika in starešino najdem duhovnega moža, da bi se v sobivanju z njim laže izogibal čerem. Po svojem značaju in prejšnjem načinu življenja namreč nikakor nisem za cenobitski način življenja, kakršnega imamo tukaj v skitu, in to v precej strogi obliki. Od zunaj gledano, v skitu sploh nisem popolnoma nekoristen, vendar imam čez glavo tostranskih skrbi in opravil, obenem pa sem navajen še na razna prijetna kratkočasje, imam veliko prijateljev in tovarišev, kar mi ugaja, a zahteva veliko časa in duševne energije ter mi popolnoma onemogoča ukvarjanje s samim seboj – tako da sem prepričan, da tu nikoli ne bom zmogel spremeniti svojega obnašanja, niti za krajše obdobje.

To, da me v skitu dobro poznajo, da so nekateri zame vedeli, še preden sem prišel na Sveto goro, bodisi zaradi tiste knjige in univerze bodisi prek znancev v Rusiji, je velika ovira. Tukaj mi gredo sicer na roko: zaradi nekega spoštovanja mi nenehno predlagajo, naj pustim težja opravila in naj vodim pisarno (to

naj bi najbolj ustrezalo mojemu prejšnjemu zanimanju za knjige – kakšen nesporazum). Kadar preočitno zaidem v težave, zame iskreno iščejo rešitev. Tako so me lani za nekaj mesecev poslali v Konstantinopol, da bi tam uredil neke zadeve skitskega predstavnštva (dejansko pa zato, da sem za nekaj časa spremenil okolje in da bi se s tem izognil tesnobi; vendar je bila to napaka, saj me je to, da sem se moral ves čas prilagajati tisočerim družabnim pravilom in predsodkom, popolnoma zbegalo), letos pa mi predlagajo, naj prevzamem starešinstvo nad našim metohom v Palestini. Tam ima naš skit zemljišča, bolnico, sirotišnico za arabske otroke; upravitelj vsega tega je pomembna oseba, zato skit tja ne more poslati kogar koli, verjame pa, da bi bil jaz s svojimi prejšnjimi izkušnjami in nekaterimi starimi zvezami primeren za to mesto in da bi znal svoj čas razporediti tako, da bi se lahko ponovno posvetil pisanju, kar mi tukaj tako manjka.

Toda zdi se mi, da me tovrstni predlogi samo zavajajo v nepotrebno razmišljanje in fantaziranje. Toľiko let sem že na Sveti gori, pa nisem postal menih; tudi kot upravitelj v raznih predstavništvih in metohih to nikoli ne bom postal. Nasprotno, to bi pomenilo sprijazniti se s porazom. V jalovi borbi proti grešnim navadam prejšnjega življenja, pa tudi tega novega, mi je duša otrdela, ne občutim več niti delovanja molitve niti potrebe po njej, celo niti želje, da bi šel k svetemu obhajilu. Zgodi se, da se tudi spovem kar tako, ker je pač treba, in da potem ne občutim nikakršnega olajšanja. Prav strašno.

Razmišljam, načrtujem; včasih sanjarim o nečem uresničljivem, a precej nepotrebem, včasih se povsem prepustim fantazijam. Sicer v takih trenutkih ne mislim več na svoje težave, vendar se duhovno razpustim in oslabim, sanjarjenje zamenja molitev, kesanje popolnoma izgine z obzorja in pri prvi oviri, ki mi pride na pot, pogrnem po tleh, kakor sem dolg in širok. Kakšna Palestina, kakšno ukvarjanje s pisatelj-

stvom v prostem času! Ko razmislim trezneje, vidim, da že drugič silim v podobno past. Ko sem prihajal na Atos, sem imel nekakšne ideje in načrte o tem, kako si bom tu uredil življenje. Pri tem sanjarjenju se nisem niti najmanj oziral na starodavne meniške običaje in ustanove, še manj na stoletne izkušnje, ki pravijo, da je vsaka taka težnja sad samovolje, ki je skoraj brez izjeme pogubna. Sem upal, da bom prav jaz ta izjema? Seveda se je hitro pokazalo, da sanjarjenje na Sveti gori napeljuje vodo na mlin našemu večnemu sovražniku, saj mu pomaga rušiti ustaljeni red in menihe potiskati v prepad pogubne samovolje. Tudi drugje je tako, na primer v vojski ali državni službi, toda tukaj, tukaj je vse še bolj izrazito, napake se še bolj reliefno pokažejo in posledice je občutiti v čistejši obliki. Če bom šel v Palestino, je velika nevarnost, da se bo zgodovina ponovila in da bom na koncu doživel popoln brodolom. Tam bi bil šele prepuščen sebi in svoji nesposobnosti, da bi realno precenil svoje mesto med ljudmi. Tukaj sem kljub temu, kar me v samostanu vznemirja, in kljub trenjem bolj kot kjer koli drugje zaščiten pred nečimrnostjo in napetostjo zunanjega življenja. Kaj lahko pričakujem v metohu, kjer bi moral nenehno reševati probleme s številnimi delavci, trgovci, lokalnimi oblastmi, romarji iz Rusije, pa ne vem še s kom. Če bi odšel tja, česar naj me Bog obvaruje, bi bil kaj kmalu še bolj nezadovoljen, kot sem tukaj, hotel bi se vrniti, a s kakimi duševnimi ranami po ponovni polomiji in pod kakšnimi pogoji?

Mislil sem, o kakšna norost, tudi na to, da bi se vrnil v Rusijo, da bi stopil v neki samostan, kjer me nihče ne pozna (saj to je »kraljevska pot« za meniške začetnike, če me tukaj niso uspeli »obtesati«, me bodo mogoče tam, tako mi je šepetal hudič), rešilo pa me je to, da se zavedam svoje skrajne slabosti do ženskega spola, tako da sem se pravočasno ustrašil tega koraka. V večini moških samostanov v Rusiji je namreč mnogo opravič prepuščenih ženskam, od ku-

hinje naprej, da ne govorim o tem, da jih je polna cerkev. Sploh ni nujno, da bi se kar koli zgodilo, dovolj bi bilo, da bi jih imel pred očmi in da bi o tem razmišljal – in od menišтва ne bi ostalo nič. Kaj bi bilo šele, če bi se v krogih mojih nekdanjih znancev razvedelo, da sem ponovno v Rusiji. Prepričan sem, da bi se vrstili obiski. Moje misli so kakor pleve – nič lažjega kot razsejati jih. Kako me je recimo zadelo in vznemirilo, ko sem pred nekaj meseci prejel pismo od J., čeprav je bilo povsem nedolžno, prijateljsko. V meni se je s strašno silo zbudil emotivni spomin: pred očmi sem imel njeno podobo, dolgo mi je bilo toplo pri srcu, začel sem sanjariti o ponovnem srečanju. Popolna norost – saj je ona že zdavnaj poročena, pa tudi zase ne vem, kaj bi storil, če bi se res srečala. V njej bi vzbudil nelagodje in v svoji duši popolno zmedo. Kaj naj nesrečnik storim? Sploh nisem več za med ljudi.

Noč je, jaz pa sem vznemirjen in ne morem spati, zapisujem te nemeniške misli in vem, da vse to ni niti najmanj dobro. Zunaj se pripravlja nevihta, v daljavi se temno nebo ponekod zasvetlika s sinjimi odsevi bliskov. In že so pod sunki vetra težke kaplje dežja začele trkati na okno, ki sem ga pravkar zaprl. Nekje na hodniku so se zaloputnila vrata in je zazvenelo razbito steklo. Naenkrat je bilo vse v bleščeči svetlobi, v naslednjem trenutku pa me je oglušil pok strele, ki je udarila povsem blizu. Ne morem več pisati, ne morem več misliti o svojih težavah. Ali me morda nekdo poskuša duhovno prebuditi in mi pokazati ničevost tega, s čimer se ukvarjam?

To bi lahko predvidel: ko sem zaprosil za blagoslov, da bi živel v keliji, so mi odgovorili, da je treba imeti potrpljenje, čakati na pravi trenutek, pravi trenutek pa bo napočil, ko bom za to dozorel. Zrelost za odhod v puščavo pa se pokaže s ponižnostjo in potrpežljivo-

stjo. Ko sem tako zaprosil za blagoslov, sem seveda dokazal, kako nizko sem na lestvici meniškega življenja. Pravi menih, so mi rekli, ne zahteva ničesar, ne zahteva blagoslova; on preprosto sprejema blagoslove, ki prihajajo sami od sebe. Če zahtevam, dokazujem, da nisem zrel, torej sam sebi otežujem položaj. Tega, kar si želim, mi prav zato ne morejo dati, ker si želim preveč strastno, na nepravi način. Takšna želja izziva zavrnitev, a zavrnjen se počutim še bolj ogroženega in se še bolj nepotrpežljivo poskušam osvoboditi. Vrtimo se v začaranem krogu.

XVII

Dolžnosti svetogorskega pisarja

*Gorje nam, ker znamo točno opredeliti svoje pravice,
o njih soditi in razpravljati – od dobrih dejanj pa
smo zelo oddaljeni.*

(Aba Izaija)

*Zakaj tarnáš in se predajaš potrnosti? Zakaj se žalostiš?
Zakaj iščeš pomoč tako daleč, ko pa je poleg tebe
Jezus, ki samo čaka, da Ga boš poklical?*

(Blažena Barsanufij in Janez iz Gaze)

Štefanovi zapisi so postajali vse redkejši in krajši, dokler jih ni lepega dne popolnoma opustil. Koliko je trajal presledek v zapisovanju, je danes nemogoče opredeliti. V vsakem primeru – kar dolgo. Toliko, da je Štefan skoraj popolnoma pozabil na svoj zvezek. Da je vanj prenehal zapisovati vtise, je bila delno posledica dejstva, da so ga za nekaj časa postavili za skitskega tajnika »s polnim delovnim časom«, kar je pomenilo, da je moral voditi dokaj obširno dopisovanje z vsemi, ki so pisarili ne le skitski upravi, ampak tudi spovedniku, očetu Mateju, ki za tovrstno dopisovanje ni imel časa. Štefanu je naročil, naj prevzame tudi ta del dopisovanja in naj bo v odgovorih kar se da pazljiv in blag, v težjih primerih pa naj ga vpraša za nasvet. Seveda je bila večina pisem očetu Mateju vljudnostne narave, vendar jih je bilo zelo veliko! Med drugim tudi zato, ker je skit

v Rusijo letno pošiljal na tisoče, če ne na desetstisoče pisem s prošnjo za prispevke. Ljudje so na taka pisma odgovarjali, hkrati pa so imeli svoje želje in zahteve. Ni čudno, da je od takšnega pisarjenja Štefanu postalo slabo. Najtežje mu je bilo odgovarjati na tista pisma duhovnemu očetu, v katerih so verniki iskali nasvet. Če Štefan ne bi videl na lastne oči, ne bi verjel, kaj vse so ljudje sposobni pisati nekemu svetogorskemu duhovnemu starcu. Prav vse: nesrečniki so spraševali, ali naj kupijo to, prodajo ono, zgradijo ali ne zgradijo nekaj tretjega, in vse to je bilo le pol bede. Iz tovrstnih vprašanj je bilo mogoče razbrati vero v magijsko in preroško moč duhovnega voditelja kakor tudi težnjo prosilcev, da bi se v življenju osvobodili kakršne koli odgovornosti. Prave muke pa so se začenjale pri raznih dvomih glede družinskega življenja, o čemer so, da je bila stvar še bolj kočljiva, skoraj izključno pisale ženske. V teh pismih se je sicer izlivalo ogromno gorja, vendar gorja, s kakršnim Svetogorci ne bi smeli imeti nobenega stika, še najmanj pa tako neizkušeni, kot je bil Štefan. Pogosto taka pisma niso imela nobene zveze z vero, niti z magično pojmovano. Štefanu vest ni dovoljevala, da bi odpisal na hitro, saj bi tako pokazal prezir do tuje nesreče. Obenem pa mu je notranji glas, ki je postajal vse bolj podoben kriku, govoril, da tega ne more opravljati, ker bo izgubil ves mir. Postal je živčen, razdražljiv; ponoči se nikakor ni mogel zbrati za molitev. S sobrati je pogosto govoril skoraj renče. In bil je prepričan, da mu nekdo želi slabo; da so mu to opravilo dali namenoma, da bi ga duhovno zlomili in spremenili v brezvoljno cunjjo. Iskal je kakršno koli priložnost, da se izogne svoji mučni dolžnosti, saj je uvidel, da ga lahko za vselej odvrne od menišтва.

Pisarske dolžnosti se je znebil na dramatičen način, skoraj z uporom. Na vrata svoje sobe je obesil

opozorilo, v katerem je zapisal, da je to meniška celica, ne pa urad, kar je pomenilo, da vanjo ne more zahajati vsakdo, kadar koli ali če mu je ravno dolgčas (prihajali so namreč preverjat, ali je prispelo kakšno pismo, pregledat cerkveni tisk iz Rusije ali se enostavno pogovarjat – urad je bil prostor, v katerem je že prej bival tajnik, Štefanov predhodnik, ki je bil v dobršni meri »zaslužen« za ženska pisma, na katera je navdihneno in z žarom odgovarjal; on je pravzaprav urad spremenil v kraj zbiranja tistih prebivalcev skita, ki niso vedeli, kaj bi počeli). Starešina je Štefana takoj poklical na pogovor, vendar to ni bila spoved kot ob neprijetnostih in nesporazumih, ki jih je nekoč imel s Klimentom, ampak je bil strog, tog, uraden pogovor o opravljanju ali zanemarjanju dolžnosti. Štefan je bil trdno odločen, da tako ne gre več. Vztrajal je predvsem na tem, da ga neskončna pisma vržejo iz tira. Ni postavljaj nikakršnih zahtev, še najmanj ultimatov, ampak je rekel le, da ta dolžnost ni zanj, da je on enostavno ne prenese, in tedaj je starešina nenadoma spremenil ton in prekinil pogovor rekoč, da se že istega dne lahko preseli v sobo na drugem, najtišjem delu skita. In naj ne prihaja več v urad in naj ne odgovarja na pisma. Naslednjega pol leta bosta skupaj iskala nekaj, kar mu odgovarja. Po dveh dnevih ga je s sporočilom o prihodnjih pomenišenjih poslal k dvema znanima svetogorskima duhovnima očetoma, ki sta imela s skitom redne stike. Tako se je Štefanovo življenje še enkrat temeljito spremenilo.

*

Šest mesecev nepričakovano pridobljene svobode, nenehnega pešačenja po svetogorskih stezah, pogostih srečanj s puščavniki in starci atoškega jugozahoda, kjer

je imel Štefan čedalje več prijateljev, mu je prineslo tako dolgo želeni mir. Kakšen je bil ta mir, trden in trajen ali krhek in začasen – odstranjeni so bili namreč le neposredni viri skušnjav, ne da bi se Štefan pri tem notranje spremenil –, tega niti on sam niti njegov duhovni vodja nista mogla vedeti. Vendar sta oba sklenila poskusiti: dogovorila sta se, da bo po izteku teh šestih mesecev postal pomočnik skitskega cerkovnika, do takrat pa se bo že moralo kaj izkristalizirati. V teh šestih mesecih pa naj »izpiha jezo« iz sebe, ne da bi mu bilo dodeljeno kakršno koli »poslušanje«. Tak poskus ni bil brez tveganja za splošni red v skitu. Kaj če se bo tudi drugim mladeničem zahotelo svobode? Kako bo starešina pojasnil, da je Štefan izjema? In zakaj izjema?

XVIII

Zimska idila

Kajti tam, kjer so ljudje, je tudi zmedenost in pohujšanje.

(Anton Veliki)

Podoben sem nekomu, ki so ga sovražniki ujeli, zvezali in vrgli v vlažno jamo; ko pa kliče svojega Gospodarja, ga surovo bičajo, da bi umolknil.

(Aba Izaija)

Veseli me, da lahko znova opišem enega svojih zimskih svetogorskih pohodov. Ponavljajo se srečni časi moje poštarske službe, toda v še lepši obliki, saj mi zdaj ni treba skrbeti za to, kdaj se bom vrnil v skit, ampak bom pol leta lahko delal bolj ali manj vse, kar bom hotel. Ne vsega. Toda skoraj vse. Duhovni oče je namreč privolil, da pol leta ostanem brez stalne dolžnosti, da »sem pri roki«, če bo potrebno, sicer pa sem svoboden. To pomeni, da veliko hodim po Sveti gori. Tako jaz pojmem svobodo.

Najprej v Karejo. Vreme je bilo hladno, na višavju je bilo veliko snega. Seveda, ob morju ga ni bilo, pa tudi na naši strani se ni obdržal, toda Kareja je v planini in ob povratku je bilo treba iti preko grebena, kjer so zameti ponekod višji od človeka. Zimska Kareja! Na ploščadi okoli cerkve in v tistih treh uličicah, ki se stekajo nanjo, so v globokem snegu utrte gazi. Povsod je zaznati rahel, prijeten vonj dima iz več deset dimnikov. Med hišami in cerkvami se ves dan vleče

gosta megla, skozi katero od časa do časa, vendar ne prepogosto, zazvonijo majhni zvončki: opozorilo trgovcu ali peku, da je v njegovo prodajalno prišel odjemalec. V samostanskem konaku, kjer sem prenočil, se oskrbnik in antiprosop smrtno dolgočasita. Že tri tedne nista imela obiskovalcev. Iz dolgega časa vsak večer pripravita pravo pojedino (seveda, kolikor se to da ob omejenih zalogah, ki so bile tam, preden je zapadel sneg), ki se nato razvleče v neskončen pogovor dolgo v noč. Zelo lepo prvi dan, mogoče tudi drugi, na dolgi rok pa je lahko utrudljivejše kot osamljenost.

Ko sem se pripravljaj na povratek, je rahlo naletal sneg. Tudi Kareja je bila že v oblaku kot v gosti megli, poteze zgradb, dreves in zgaženih stez so bile zabrisane. Deloma zato, ker je megla postajala čedalje gostejša, deloma pa zato, ker so steze, ko sem se oddaljeval od naselja, postajale čedalje ožje – naposled so skoraj povsem izginile, prekrite s plastjo novega snega. Pogosto sem se do kolen, nekajkrat pa prav do pasu pogrezal v puhasto prekrivalo. Bil sem nad vse srečen. Vedel sem, da ob takem vremenu ne bom srečal nikogar, da bodo tudi moje sledi čez čas, ko zavijem v planino, hitro zametane, tako da nihče niti pomislil ne bo, da bi me iskal ali se napotil za menoj. Tako bom, sem se veselil, končno nekaj dni ostal sam s svojimi mislimi, svojimi načrti, in na samem z Bogom. Na drugi strani grebena, uro in pol od Kareje, poznam dobro ohranjeno kelijo, v kateri ni nikogar. Poleti sem včasih zahajal vanjo, če sem šel v Protaton ali k duhovnemu voditelju ruskega samostana. Tam sem pogosto tudi prespal in zgodaj naslednji dan spočit opravil svoj posel, ne da bi moral prenočiti v samostanskem konaku, kjer je vedno gneča (vsaj za moje pojme), kjer je vedno nekaj ljudi, ki kadijo ali zvečer ne morejo zaspati in zato ubijajo čas z dolgimi pogovori, nam pa ne dajo, da bi noč preživel tako, kot smo navajeni in kakor se spodobi menihom. Tam zgoraj, v hiši, pa je vedno nekaj hrane, fižola, leče, malo olja, pred hišo

so drva za peč, dolgo lahko ostanem brez strahu, da bi me kaj vznemirjalo. V mislih na vse to sem veselo rinil navzgor, potem ko sem že zdavnaj zavil z glavne poti, pa tudi s svoje steze, ki je nisem mogel več zaznati. Toda niti najmanj me ni skrbelo: dobro sem poznal te kraje, lahko sem se ravnal po legi dolin in pobočij, po nejasnih obrisih črnega gozda, ki je obdajal polja. Hoditi po celem snegu čez drn in strn, pa še v megli, ni najenostavnejše; nekajkrat sem se spotaknil ob nakopičene veje, ki so jih pustili drvarji, z glavo sem se zaril v zamet ter se dolgo kobacal ven, vendar mi nič ni moglo pokvariti razpoloženja. Končno bom sam, končno sam, in nobena postranska stvar me ne bo motila pri tem, da bom, kar sem in kar si želim biti. (O, kako visoko mnenje imam o sebi in svojih name-nih.) Kako je lep, kako je sipek in tih ta sneg, ki me mehko sprejema, tudi ko padem vanj, vse je dobro, vse je prijateljsko razpoloženo in jaz sem gospodar te očarljive pokrajine, njen edini gospodar in sluga istočasno. Na drugi strani gore je bil sneg še globlji, segal mi je čez pas, ampak sem neutrudno prodiral skozenj. Občutil nisem ničesar razen radosti. Namesto uro in pol ali dve sem do cilja porabil najmanj štiri ure, ampak bil sem zadovoljen, zardel, vroč od navora in sreče. Pred hišo sem odmetal sneg s kupa drv, jih nasekal, kolikor sem jih potreboval za ta dan, zakuril sem ogenj, sušil obleko, skuhal lonec leče in razta-jal lonec snega za čaj, večerjal sem in kosil obenem, stopil v cerkvico na večerno molitev, zvečer še dolgo sedel v postelji in vlekel svoj molek, molitev je drsela kot dobro nabrušena drsalka po gladkem ledu, bil sem vzhičen in nisem niti opazil, da sem se z vsakdanjimi opravili ukvarjal verjetno še več, kot bi se, če bi bil v skitu (pri nas mi ni treba odmetavati snega, drva so bila pripravljena že jeseni, s kosilom sploh nimam opravka, obleke mi sploh ni treba sušiti ...) Torej ni bila skrb za posvetne reči tisto, kar me je v skitu tako motilo; šlo je za nekaj drugega, nekaj, kar mi je lahko

dala le samota, a nisem vedel, ali je to duhovno ali samo duševno doživljanje.

Drugega dne je sneg še vedno naletaval. Bral sem knjigo, ki sem jo vzel s seboj na pot, Barsanufija in Janeza, skozi okno se je komaj kaj videlo, vse je bilo belo in bil sem ponovno srečen, v največji možni tišini. Zima, v kateri je tudi sicer dosti manj šumov kakor v drugih letnih časih, je zdaj z visokim snegom zadušila še tisto malo zvokov. V vsem dnevu sem slišal le oglašanje neke ptice, najverjetneje vrane, z bližnjega drevesa. In enkrat se je z vej usul nagrmađeni sneg, slišal se je top udarec, ki pa je takoj zamrl.

Tako sem preživel nekaj dni, pet, mogoče šest. In ko je prenehalo padati, so bili oblaki še vedno nizki in moje zatočišče zavito v nežno belino. Nato pa se je zasvitilo sinje sončno jutro. Na južni strani strehe je začelo teči, najprej po kapljah, potem pa kar v curkih. Tukaj je tudi pozimi sonce močno, dovolj je, da se le pokaže. Bil sem prepričan, da bo znanec, ki živi na sosednjem pobočju, opazil dim in da bo verjetno prišel pogledat, kdo se je zatekel v nenaseljeno kelijo, kjer sicer bivajo le pantelejmonski menihi, ko podirajo les. In sem se odločil prehiteti ga, pogasil sem ostanek žerjavice in se skozi globok sneg napotil proti belkastemu dimu na majhni jasi. Dan je bil prelep, če odmislimo skelečo belino, ki je bodla v oči, a tam spodaj, daleč spodaj, je bilo morje tako temno modro, tako jasno, da je srce, ko je zrlo v to lepoto, razburjeno poskakovalo v prsnem košu, kakor da bi hotelo ven. (Kam? To moje srce je zares nepopravljiv navdušenec. Dovolj je, da se druga čutila nečesa razveselijo, pa že začne siliti ven, v njihovo družbo.)

Notranja očaranost je še vedno trajala. In se je nadaljevala ves tisti dan in še ponoči pri znancu, ki mi je pripovedoval o svoji materi; zapomnil sem si zgodbo o tem, kako je vse življenje okoli sebe zbiral berače in jim dajala jesti, nato, ob koncu, ko je moj znanec, takrat še vojak, prišel na dopust, da jo poko-

plje, pa jih je Bog od nekod zbral. Skoraj so napolnili majceno vaško pokopališče in se po pogrebu razšli, nihče ni vedel kam, kakor tudi nihče ni vedel, od kod so se vzeli.

Naslednji dan sem se spustil do obale, kjer snega ves ta čas ni bilo, in sem bil zvečer že v skitu.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XIX

Sirene puščave

Gorje nam, saj se slabotni v božanskem meniškem delovanju – ženemo za večjim podvigom!

(Aba Izaija)

Ne poslušajmo demonov, saj nam ne želijo nič dobrega, ne poslušajmo jih, tudi če nas spodbujajo k molitvi, tudi če nam govorijo o postu, ampak pazlji-veje preiskujmo namen svoje askeze.

(Anton Veliki)

Nekako proti koncu zime me je oče Matej poslal do Joakima z naročilom za izrezljan križ za oltarno mizo. Bil sem namreč spet nekoliko bolj vznemirjen, motila me je nepotrebnost nekaterih skitskih skrbi in opravil, zidanj in prezidavanj, nenehno sem razmišljal, da bi nam bilo brez vsega tega dosti lažje v življenju. Bržkone je tudi oče Matej opazil, kaj se mi mota po glavi, in me je poslal ven, naj se prezračim. Tudi za to mu hvala.

Vendar sem vse hitro pozabil, takoj ko sem za seboj pustil vrata in zidovje skita. Tokrat sem se napotil po južnem pobočju. Golo zimsko rastje je bilo svetlo, veselo kakor moja duša. Neverjetno, kako hitro se spreminja moje razpoloženje: na pot krenem mračen in vznemirjen, a je dovolj, da sem le pol ure na stezi, da se spotim na prvi večji vzpetini in da okoli sebe začutim samoto in oster veter, svoja stara prijatelja,

pa sem že spremenjen. Ure in ure preprosto tečem po gori. Steza se je vzpenjala navpično, šel sem že mimo zadnje kelije na Sveti Ani, čez nekaj časa sem že bil pri Križu, odkoder bi se lahko spustil navzdol do Sveglega Bazilija ali povzpел naravnost gor, na vrh Atosa. Kar naenkrat me je prevzela taka radostna vznemirjenost, da ji nisem mogel nasprotovati. Srce vzhičeno utripa. Vdih, izdih, strogi ritem, dva dela molitve, ki si nezmotljivo sledita, kajti nič ju ne more zmotiti, vsaj dokler se bom vzpenjal po mrzli, opusteli gori. Če se zdaj vzpnem na vrh, bom svoboden kot še nikoli (še vedno sem začuden nad to manijo osamljenosti, ki je izenačila osamljenost in svobodo, kakor da bi bilo pomembno, ali me od najbližjega človeka loči kilometer ali deset kilometrov vrtoglavih strmin). Toda tako je bilo, in pohitel sem navzgor, k cerkvi pod vrhom; vedel sem, da je tam pod okriljem Bogorodice tudi velik prostor z ognjiščem in celim kupom prekrival, ki jih poleti uporabljajo romarji, kadar so v slabem vremenu pred vzponom na goli vrh ali po njem prisiljeni tam prenočiti. Hiša s cerkvijo je bila tistega dne v oblakih, vlaga se je cedila po kamenju in krčljivem drevju. Stopil sem v zgradbo in moje navdušenje je nekoliko splahnelo. Velik, iz kamna zgrajen in neometan prostor je imel vrata s precejšnjimi špranjami in režami, v enem kotu je bilo odprto ognjišče, ki se je končalo s široko odprtino, skozi katero je brez milosti vdiral vlažen zrak. V nasprotnem kotu je bilo poleg vrat, ki vodijo v cerkev, prostorno ležišče (bolje rečeno, lesen podstavek) in na njem kakih petnajst odej, ki so bile videti pošteno prepojene z vlago. Znotraj je bilo bolj mrzlo kakor zunaj, čeprav je bilo na tej višini okoli hiše še veliko starega neskopnelega snega. Gosta megla ni dajala dosti upanja, da se bo vreme popravilo. Poldan je že zdavnaj minil, treba je bilo nekaj storiti, če sem nameraval tu prenočiti – zato sem brez obotavljanja začel iskati drva. V sami hiši je bilo na ognjišču nekaj zогlenelih ostankov nekega dav-

nega ognja. V kotu sem izbrskal nekaj trsk za podnet, toda vse to je bilo silno skromno. V okolici sem našel dosti vej in korenin nizkih borovcev in skrivenčenega grmičevja, ki ga je izpulil veter, in sem vse to privlekel pred ognjišče, toda očitno sem z vejami prinesel tudi vso vlago, s katero so bile prepojene, in te je bilo več kakor lesa. Potem sem med kamenjem natrgal lanske trave, kolikor sem je le našel, seveda vlažne, vendar manj prežete z vlago kakor les, ki je bil kot goba, le da se ga na žalost ni dalo ožeti. Skrbno sem vse razporedil: najprej koščke papirja, ki so bili edini suhi, čeznje nekaj drobnih vejic s travo, spet vejice, pa veje in nazadnje večje kose. Plamen je najprej veselo zaplapolal, a je potem popolnoma ugasnil in v odprtino so se valili kolobarji dima. Kakor so se veje počasi sušile, tako jih je počasi zajemal ogenj. Proces nika- kor nisem mogel pospešiti. Nasprotno, zdelo se mi je, da bosta na ognjišču vsak trenutek nastala popolna tema in vlažen mraz. Že se je mračilo; spraval sem se pod debelo plast odej, da bi z lastnim telesom segrel svoj brlog, dokler sem bil še topel, in nekako prespal dolgo zimsko noč. S prvo temo se je dvignil močan veter, ki je prav zoprno tulil in tresel neko pločevino tam zunaj. Pa vendar sem bil srečen (tako mi je bilo pomembno, da sem sam, da me nihče pri nobenem opravilu z ničimer ne moti). In res sem se počutil, kot bi bil sam na svetu, tako daleč, neskončno daleč je bilo vse drugo.

Zbudilo me je neko prasketanje. Naenkrat sem bil ves v močni svetlobi bleščečih plamenov. Najprej sem pomislil, da se je kaj zgodilo, prestrašil sem se požara, v resnici pa samo moj ogenj, potem ko se je les končno dovolj posušil, ni več tlel, ampak je gorel z vso silo. Bila je polnoč. Zadovoljen sem čez goreče veje nametal še nekaj najdebelejših kosov lesa, ki sem jih prej pustil ob ognjišču, in postal še bolj zadovoljen: čeprav plamen ni ne vem kako grel vsega prostora, je bilo poleg samega ognja topleje, v vsakem primeru pa

opogumljajoče. Zunaj je veter še naprej noro žvižgal.

Premagala me je skušnjava, da sem šel malo ven pogledat, kakšna je noč na gori. Skoraj bi se zaradi tega bridko kesal. Mraz je bil tak, da sem bil res zaprepaščen. Vendar sem na drugi strani, v zavetju, lahko ostal nekaj trenutkov in opazoval daljne, bleščeče bele zvezde, s katerimi je bilo posuto vse nebo. Bilo je tako jasno, da je bila že njihova svetloba dovolj: na jugovzhodu se je dalo zaslutiti gosto črno gmoto oblakov, ki se je približevala. Kozmos nad menoj je bil odprt, jaz sem bil njegov drobní, vendar integralni delček. Vrní sem se pod kup odej, da opraviím običajne molitve; čez uro ali dve sem ponovno zaspal.

Zjutraj sem v medli mlečni svetlobi oblačnega dne najprej opazil, da je ogenj že zdavnaj ugasnil in da je v prostor prodrl tisti sinočnji mraz. Seveda bi bilo nesmiselno ponavljati včerašnji trud; četudi bi nabral dovolj lesa, nisem mogel pričakovati, da bi se od tega še pravočasno lahko ogrel. Pospravil sem svojo torbo in se odpravil dol. Okrog mene je bila spet megla, skozi katero so poplesavale nove snežinke. Sneg je komaj začel padati.

Spuščal sem se hitro, kolikor so mi dale noge, saj sem dojel, da ne smem čakati. Če bi dovolil, da mi sneg pokrije stezo, ne vem, kako bi se sploh lahko vrnil po teh skalah, skozi meglo in metež. Skoraj tekel sem, da bi bil čim prej pri Križu in na stezah, ki so bile tam doli ravnejše in varnejše. Oddahnil sem se, ko je že v bližini križpotja namesto snega začel rositi dež: doli je bilo občutno topleje, če se lahko tako reče, to se pravi, bilo je manj hladno in neprijetno. Pomembno je bilo, da sem skozi dež lahko šel naprej, še pomembneje pa, da sem bil ponovno sam svoj gospodar, saj sem bil lahko prepričan, da bom v tem dežju ponovno sam, kilometre in ure; prepričan, da se bom po mokrih, spodrsljivih stezah, skozi mokre jelke in grmovje, čez luže in skozi črno, humusno blato prebijal, kakor se mi zahoče, v lastnem ritmu, v smeri, ki si jo sam izbiram,

obenem pa bom mrmral svoje molitve tako in toliko, kolikor sam želim in kolikor zmorem. Sem takrat vedel, koliko mi pomeni moja lastna volja? Če že nisem vedel, sem vsaj slutil. Nisem pa niti slutil, kolikšni in kakšni problemi spremljajo to oboževanje lastne volje in prostosti.

Do kože premočen sem se spustil do pečine, v kateri je menih, ki sem ga poznal, spravil skupaj nekakšno kolibo, komaj tolikšno, da je bilo v njej ozko ležišče. Vedel sem, da ga zdaj ni tam, da živi v hišici nekoliko višje v gozdu, kjer ima pozimi drv na pretek in se mu ni treba bati zahrbtne jamske vlage. Vedel sem tudi, da ima v tej skalni votlini vedno nekaj zaloge hrane in sveč ter da lahko tam ostanem neopaženo in neovirano, kolikor dolgo hočem, zlasti če zunaj divja neurje. Kar zadeva mojega prijatelja, sva imela že dolgo nekakšen dogovor: on mi je to zavetišče in vse, kar tam lahko najdem, vedno ponujal, jaz pa sem se trudil, da mu ne bi ostal dolžan.

Dež je že zdavnaj postal pravi naliv, ki ni kazal niti najmanjšega namena, da bi ponehal. V pečini sem bil zares v vsakem oziru najbolj zavarovan. Zanetil sem ogenj na majhnem ognjišču pred kolibo, počakal, da se je naredila žerjavica in jo potem v železnem loncu prinesel noter – v nekaj trenutkih je bilo že toplo. Potem sta večna lučka pred ikono in prižgana sveča ohranjali toploto, tisto zunanjo in še tisto v duši. Počutil sem se popolnoma pripravljenega za opravilo, ki mi je bilo pri srcu: pri sebi sem imel star zvezek, najden v neki keliji, v kateri že leta ni nihče živel, zvezek, izpisan z dokaj nečitljivim rokopisom, katerega vsebino sem že dolgo hotel razvozlati. Pisalo je o Jezusovi molitvi.

Tako sem se počasi sušil in moje ogrete noge so počivale, ko sem bil zleknjen na ležišču v poltemi votline. Polmrak sploh blagodejno vpliva na dušo: molitev tako tudi podnevi teče mirno, kaj šele zvečer, ko nikjer ni gostejše teme in večje tišine kot v votlini.

Če ne bi bilo jamske vlage, bi bilo to za meniha daleč najboljše bivališče. Toda tudi z loncem žerjavice ni slabo. Razbeljeno oglje je tiho, toplo, suho, ob njem se človek zares počuti kot Bogu pod pazduho. Sedel sem na klopco in začel s svojim običajnim: um, srce, vzdih, izdih, in kaj hitro so vsa dnevna dogajanja zbledela pred tistim najpomembnejšim: mir in tišina sta se vlivala v srce.

Molil sem, spal, spet molil, medtem obilno kosil (ali večerjal, kakor hočete, saj sta mir in poltema vse-kakor dišala po večeru). Ko sem končno stopil iz kolibe, je bil zunaj že neki drugi dan.

Še vedno je lil dež in prek vhoda v votlino je zdaj padal pravcati slap. Tako sem bil še bolj odrezan od sveta in priznati moram, da mi je to več kot ugajalo. Dokler bo to trajalo, imam opravičilo tudi pred skitskimi predstojniki, da se ne vračam: le kako naj v takem vremenu potujem do Joakima in mu naročim, naj izdela križ. Vsakomur mora biti jasno, da nekje sedim in čakam, da dež poneha. In dokler je bilo slišati, kako se voda zliva prek vhoda v votlino, sem bil miren. Moje bivanje je bilo »neprostoovoljno«, da pa mi je bilo v teh okoliščinah lepo in da sem si želel, da bi trajale čim dlje, in da mi je molitev dobro tekla – je samo dodatna sreča v nesreči, kot bi morda kdo rekel. Jaz sem imel o tem svoje mnenje, tako da o nesreči ne bi govoril, saj je ne bi rad priklical tja, kjer je ni.

Ker je to izlivanje vode trajalo že štiri dni, je moja blažena ujetost dobila še eno razsežnost. Če bi me namesto tega slapa, ki me je zaprl v votlino in odrezal od sveta, od sveta odrezal sneg na gori, ki ga je v štirih dneh, kolikor traja naliv tu doli, tam zapadlo najmanj dva metra, bi bila ta odrezanost verjetno dokončna, usodna. Na tisti višini se bo sneg odtajal šele po nekaj tednih in lahko si predstavljam, kaj bi me čakalo zgoraj, v vlažni in mrzli pasti. Kdo je tako poskrbel zame, da me je pravočasno poslal na varen, topel kraj? Starec, oče Matej, po svojih molitvah? Angel varuh?

Oba skupaj? V vsakem primeru sem se nečesa po vsem tem naučil, moje navdušenje nad prostostjo in samoto je postalo nekoliko zmernejše in predvsem drugačno – ni izključevalo možnosti, da mi je v samoti tako dobro tudi zato, ker me v samoto pošilja, k njej usmerja in v njej zame skrbi moj duhovni oče. Moja samota je njegovo delo; nikoli torej nisem bil popolnoma sam, z menoj je samotaril starec ter me reševal iz stiske, v katero bi se sam vsekakor spravil. On ali angel varuh, to je skoraj isto – bistveno je, da se jaz umirim, da manj verjamem sebi. Toda tudi to spoznanje je le polagoma prodiralo v mojo zavest. Vsa ta zgodba, moji nemiri, živčnost in pa blagi odnos očeta Mateja, ki me je vselej, ko je opazil, da se je vzmet v meni preveč napela, kam poslal, da se na poti umirim in pridem k sebi, vse to se je ponavljalo v dokaj pravih presledkih. A kolikor bolj sem se zavedal svoje slabosti, toliko bolj sem se zavedal tudi blagodejne starčeve vloge. Tako sem zdaj, ob vsem svojem notranjem nemiru, vendar brez presenečenja, prej bi rekel s hvaležnostjo in razumevanjem, začel sprejemati odločitve duhovnega očeta.

Strašno, kako so moja občutja nestanovitna. S težavo vzpostavljeno zaupanje v duhovnega očeta se je skoraj brez vzroka znova zamajalo. Oče Matej me je poslal v Lavro s pismom, v katerem prosi za dovoljenje, da bi iz samostanskega gozda nasekali nekaj lesa. Popravljali bomo streho. Torej se vse spet ponavlja. Enkrat zidamo novo peč, drugič širimo drvarnico, tretjič prinašamo kamenje za vrtni zid. Vedno neke skrbi, ki stalno zasušnjujejo misli in čas, hiša je pravi zasušnjevalec; čim večjo hišo imaš, sem si mislil, manj priložnosti boš imel, da bi kdaj koli stopil na pot duhovnega življenja. Oče Matej, eh, on je drugačen človek, zanj zbranost ne predstavlja težave,

ko se enkrat sproži, se več ne ustavi, nič ga ne more iztiriti. Je tipični predstavnik ruske šole meništva, tiste vrste ljudi, ki jim je uspelo združiti mrzlično gradbeno dejavnost podnevi z vzornim nočnim molitvenim življenjem, ker so razpolagali z neverjetno življenjsko energijo. Mogoče pa je v mladosti živel v drugačnih pogojih, boljših kot jaz, in si je pridobil tako navado, pa mu je zdaj lažje, jaz pa navade nimam in si je na ta način nikoli ne bom pridobil. Očetu Mateju je zdaj lahko, saj se je utrdil v veščini, da pozornosti ne obrača v stran, in ker je njemu lahko, se vede, kot da bi bilo lahko tudi meni.

Nekako tako sem razmišljal tudi tistega dne, ko me je poslal v Lavro. Sam pri sebi sem tarnal zaradi še enega nepotrebne posla, čeprav mi je ta posel omogočal, da se »prevetrim«, prav kakor sem si najbolj želel. Toda kje je objektivnost, ko hudič vodi ples. Na svojega starca sem bil jezen. Pravzaprav sem se jezil, dokler nisem zapustil skita; na poti sem imel nato drugačne skrbi.

Steza me je ponovno peljala pod mogočno steno Atosa, skozi kraje, ki jih tukaj imenujejo »notranja puščava«, saj so najzakotnejši, najmanj obljudeni. Počasi sem korakal skozi gost gozd, čez sončne jase (dež, ki je padal dopoldne, je končno ponehal in zamenjalo ga je prvo spomladansko sonce), pogosto sem se ustavljal tam, kjer se je odprl pogled proti vzvalovanemu morju. V ritmu korakov je molitev tekla gladko, že tako gladko, da sem lahko povsem jasno razmišljal, ne da bi jo prekinjal. To pomeni, da mi prejšnje misli še niso šle iz glave. Če že toliko stremim po nemotnem, čistem duhovnem življenju, če že toliko cenim materialno neodvisnost, če mislim, da za preživljanje skoraj ničesar ne potrebujem, v skupnosti pa me silijo, naj skrbim za to, kar je povsem nepotrebno – zdaj je priložnost, da poiščem neko mesto ali človeka, s katerim bi bil osvobojen vsega. V tukajšnjih votlinah živijo takšni, o tem sem od nekdaj poslušal. Tako se

bom enkrat za vselej osvobodil težav s svobodo in časom, ki v skitu nista moja. Zdaj je priložnost. Če je le mogoče najti življenje, o katerem sem prepričan, da je zame, je njegova domovina tukaj, v teh krajih. A če ga niti tukaj ne bom mogel najti, pomeni, da ga sploh ni, pomeni, da je vse, kar o tem pripovedujejo, le stilizirana zgodba za pobožne svetovljane, ki uživajo v življenjepisih svetnikov in se z njimi navdihujejo, da lahko prenašajo svoje življenjske tegobe, ker jih tolaži, da so tam nekje v puščavi menihi, ki trpijo veliko večje težave in pomanjkanje, a kljub temu najdejo duhovno veselje in osvobojenost od mesa. Torej, ali asketsko življenje je ali ga ni, sem premišljeval ne brez neke zmedenosti, saj si nisem upal niti predstavljati, da ga ne bi bilo, če ga celo jaz, tak, kakršen sem, iščem. Ali sem zmožen askeze ali ne? Dovolj mi je blodenj in omahovanja, rad bi si bil že enkrat na jasnem. Če taki »pravi« menihi so, ali lahko postanem eden izmed njih? Da bi že enkrat zapustil to, kar sem imel za polovičarstvo, nekje na sredi poti med meništvom in življenjem v velikem svetu!

Ne morem trditi, da so se mi te misli utrinjale v nekem redu, čeprav tako kaotičnem, kot sem jih zdaj predstavil. Bolj verjetno so se mi motale in pletle v glavi, se ponavljale, vračale na začetno točko in neka mehansko utripale v ritmu korakov. In tako so vse bolj dobivale obliko môre, od katere me niti neprestana molitev ni osvobajala. Čudno. Môra in molitev sta tekli vzporedno, kot da se druga druge ne dotikata, kot da se druga za drugo ne menita.

Blizu kraja, imenovanega »Železni grad«, leži staro antično svetišče oziroma, bolje rečeno, to, kar je od njega ostalo. Ne vem, kakšno je bilo nekoč, dokler je bilo v polnem sijaju. Danes tam ni niti sledu kakega templja; vprašanje je, če je ta sploh kdaj obstajal. Vidna je le široka kamnita plošča ali obdelana ravna skala z žlebasto pravokotno vdolbino, v kotih katere so kot dlan velike polkrožne jamice. Pravokotnik je z

žlebovi razdeljen še na štiri dele. Z ene strani žlebovi peljejo do lijakastega odtoka. To je nekdanji žrtvenik, in če mene vprašate, sem prepričan, da je bil tu vselej le žrtvenik brez kakšne dodatne zgradbe. Ploščad je na samem robu prepada, dvesto metrov nad jelovim gozdom, ki šumi v globini. Kdo bi na tej višini zidal templje s stebri, frizi in timpanoni. In kdo bi v poznejših časih očistil prav vsako sled, ki bi spominjala na zgradbo, pustil pa tisto najpomembnejše, skalo, ki je kamnoseku omogočila, da je naredil žrtvenik. Ta kraj pod samo gorsko steno, polica, viseča nad morjem, umita z vetrovi in izpostavljena soncu, je naravni tempelj, ki ne potrebuje nobenega dograjevanja. Žrtvenik tu nikakor ni bil postavljen slučajno, in prav zato je sam sebi dovolj. Tako sem razmišljal in še pomislil, da bi prav tukaj lahko našel to, kar iščem, če sploh obstaja. To je naravni tempelj, tu sama narava gotovo poskrbi, da se osvobodimo vseh drugih skrbi. Tu bi bilo nesmiselno kar koli graditi, tu bi bila nespametna obsedenost z vrtovi in sadovnjaki, tu se lahko počne in se mora delati samo eno: hvaliti Boga, ki je ustvaril take čudeže. Usedel sem se, obrnjen proti morju, in hvaleč vso to lepoto skušal najti kako rešitev tudi zase.

Ko je Bog odgovoril na moje dvome, se najprej niti nisem preveč začudil. Iz grmovja se je nepričakovano prikazal moj stari prijatelj Melhisedek, prisrčen in zgovoren, a tudi žilav in shujšan »siromak«, kot so ruski menihi imenovali tiste Svetogorce, ki nimajo svoje koče, ampak ves čas tavajo naokrog v iskanju večjega podviga. (Med »siromaki« skoraj ni bilo Rusov. Največ Romunov, kakšen Grk ali Srb.) Prav on mi je svojčas odkril ta antični žrtvenik, pokazal pa mi je tudi nekaj težko dostopnih votlin v teh krajih, kjer so nekoč bivali znani asketi. Veselo sva se objela, usedel se je zraven mene in bose noge so mu bingljale nad prepadom. Po nekaj besedah, običajnih pri takih nenadnih srečanjih, je prešel na stvar, kot da bi vedel, kod blodijo moje misli.

»Se spomniš tiste votline, kjer je nekoč živel Pahomij Srb? Ni daleč od tukaj, malo več kot pol ure.«

Kako se je ne bi spomnil, »trinadstropne« votline, ki je bila z grobimi tramovi razdeljena v tri nivoje, nameščena na dnu najbolj strme gorske stene, pred katero je bil še v maju visok pomrznjen sneg.

»Prejšnji teden sem nekaj stikal tam okoli, saj me poznaš, želim si, da bi v votlini preživel to poletje. V nekem trenutku sem slišal, da se nekdo spušča naravnost dol po strmini. Starejši človek, ves porasel z dlako in v tako oguljenem podrasniku, da je tale moj razcefrani v primerjavi z njegovim pravo razkošje. Si predstavljaš, nagovoril me je prav po imenu: »Melhi-sedek,« mi je rekel, »vidim, da pogosto zahajaš sem ter vedno razmišljaš o enem in istem.« (Odkod »vidi«, odkod me pozna, odkod ve, kaj je tisto eno in isto, o čemer razmišljam? Jaz ga vidim prvič in dobro vem, da še nikomur razen spovedniku nisem govoril o svojih mislih, še najmanj pa neznanim ljudjem; vendar mi je ta že na prvi pogled vzbudil neko čudno strahospoštovanje, res ne vem zakaj. No, zdaj bom prvič rekel, prav tebi: dolgo me je mučila misel, da je moje iskanje zaman, da prave askeze ni, če je sploh kdaj bila taka, kot jo opisujejo žitja, ter da bi bilo najbolje, če bi se že enkrat umiril, ker pač ne morem najti človeka, ki bi mi pokazal, kaj je zame prava stvar.) »In ker je že tako, smo ti sklenili pomagati.« (Glej ga no! To pomeni, da ni on sam sklenil, ampak jih je več, ki me poznajo in skrbijo zame. Moje strahospoštovanje je raslo, zajel me je pravi sveti trepet.) »Sedem nas je in živimo tukaj, v teh gozdovih in skalah proti vrhu, živimo približno tako, kot si ti predstavljaš, da bi živel, ne skrbimo za nepomembne stvari, oblačimo se – tudi sam vidiš, kako, jemo pa, kar nam Bog pošilja. Kraji so prostrani, zakotni; če sami ne želimo, nas mesece in leta nihče ne zmoti, nikogar ne vidimo, z nikomer se ne pogovarjamo kar tako, v tri dni. Tudi zdaj ne bi govoril s tabo, če ne bi tvoj starec tako iz srca molil

zate, saj s svojimi dvomi in nemiri drviš v pogubo, kar sicer tudi sam veš. Pojdi z menoj, pa boš odslej živel tako, kot si želiš. In ne misli, da so zgodbe o asketih izmišljene, zato da bi tolažile ljudi v svetu, ki jih pripovedujejo v dolgih zimskih večerih. Tukaj smo, vse je tako, da ne more biti bolj preprosto, zate se vse lahko začne že danes.<

Česa takega res nisem pričakoval. Bil je suh, posušen kot slamica, koža je bila temna, groba, razpokana, pogled strog; vse, celo tiste cunje na bedrih, se je ujemalo z opisi menihov – recimo Janeza Klimaka iz mitičnega šestega stoletja. Vse, vse, ampak noge! Črna stopala, vsa v gnojnih ranah; imel sem vtis, čeprav si ne bi upal trditi, da sem na ranjeni golenici opazil migetanje črvov. V vsakem primeru je bil vtis grozen. Ob pogledu na te noge sem pomislil na najhujše: da je razumljivo, da so tako razmesarjene, ko pa se ves dan plazi po ostrem skalovju ali skozi nepreahodno grmovje. Če pa naleti še na kako kačo in preživi ugriz, se lahko meso leta gnoji in odpada. Seveda, kako naj se človeško telo pozdravi, ko se zadovoljuje s tem, kar mu za hrano ponuja gozd, posebno pozimi. Da, pozimi. Še spodaj ob obali je pozimi težko živeti brez ognja, lahko si predstavljam, kako je zgoraj na gori. Ko sem ga tako dve minuti ali tri poslušal in občudoval, me je malone prevzela groza. Ali naj bom tudi jaz tak? Strah me je, tega ne bi zdržal. Ne, svojega življenja na Sveti gori si le ne predstavljam tako. Ko me je vprašujoče pogledal pričakujoč odgovor, sem se začel opravičevati: da moram spovednika prositi za blagoslov, da jim bom sporočil, potem ko se bom posvetoval, in vse v tem duhu ... ves ta čas pa sem strmel v njegove noge – kar je on dobro opazil. Prekinil me je: ›Vidiš, tako sem si tudi mislil, da se bo zgodilo. Prestrašil si se in zdaj ne veš, kako bi se izvlekel. Ni se ti treba opravičevati, ne misli več o tem, naj ti ne bo nerodno. Tudi jaz se zavedam, da tako življenje ni za vsakogar. Niti zate ni, vsaj zaenkrat ne. Mogoče, nekega dne. Naj ti bo

dovolj, da živiš dobro in pobožno. Bog od nas ne zahteva več, kot lahko prenesemo, zato tudi ne glej več v moje noge. To je moja stvar, jaz vem, zakaj so takšne, kakršne so, tebi pa jih ni potrebno niti gledati, kaj šele da bi to prenašal. In ne išči tega, česar ne moreš razumeti in prenesti. Pa še nekaj: ne dvomi o askezi drugih, če sam ne zmoreš takih podvigov. Še vedno obstajajo asketi na Atosu, naša sedmerica ni edina. No, zdaj pojdi,« je presekala kar naenkrat.

Padel sem mu pred noge ter ga prosil za odpustitve in blagoslov. Hitro je rekel: »Naj te Bog blagoslovi!« – in že ga ni bilo, izginil je prav tako naglo, kot je prišel. Ostal sem osupel. Ves ta dan in še naslednji nikakor nisem mogel priti k sebi.«

To mi je povedal Melhisedek. No, po njegovi pripovedi sem bil jaz na vrsti, da nisem mogel priti k sebi. Če je Bog njemu poslal tistega meniha, je meni poslal Melhisedeka. Tako torej! Kot omamljen sem odtaval k Lavri in se kesal, da sem si dovolil slabo misliti o svojem starcu, ki po vsem sodeč dobro ve, kaj dela.

Ko sem se vrnil v skit, me je oče Matej pričakal s skrivnostnim smehljajem in me vprašal, kaj pomembnega se mi je zgodilo na poti, da imam tako vznemirjen pogled. Počutil sem se osramočenega, istočasno pa sem bil hvaležen za njegovo skrb, ki se je pokazala veliko razločneje, kakor bi si prej lahko mislil. Povedal sem mu vse po vrsti. Začel sem s svojimi nemiri in nervozo, ki jih je on seveda poznal bolje kot jaz. Ali je tudi Melhisedek vedel, kaj me muči, in mi zato vse to pripovedoval? Starec ni ničesar odgovoril, le smehljajal se je. Kesam se, naj mi odpusti. Položil mi je roko na teme in rekel, da upa, da bo odslej vse na svojem mestu. Vprašal me je, če vem, koga je srečal moj prijatelj. In tedaj mi je povedal o čudežni bratovščini sedmerice, ki se izjemno redko pokaže ljudem, tako

da lahko mine več let, ne da bi jo kdo srečal. On sam je o nji največ slišal od Hadži-Georgija, čigar kelija svetega Dimitrija in Mine je bila najbližja kraju, kjer je Melhisedek srečal skrivnostnega puščavnika. Seveda sem tudi jaz že slišal zanjo, vsa Sveta gora ve za izročilo o bratovščini sedmerice. Neko preroštvo se glasi, da bodo prav oni odslužili zadnjo liturgijo na zemlji pred prihodom nebeškega kraljestva.

Zapisal bom to, kar mi je povedal oče Matej:

Hadži-Georgij je pripovedoval, da je neki njegov znanec, jeromonah, živel sam v keliji s cerkvijo, tam, kjer se nad skitom svete Ane dvigajo navpične skale, polne votlin. Živel je osamljeno, redko je zahajal v skit, o njegovem življenju se je malo vedelo. Nekoč ga je obiskal neki njegov stari prijatelj, da bi pri njem prenočil. Bil je petkov večer, pred soboto. Duhovnik je nekajkrat odprl usta, da bi mu nekaj rekel, a si je vselej premislil; skupaj sta odslužila večernice, nekaj pojedla in šla počivat. Ob polnoči sta vstala, da bi po puščavniški navadi odslužila »pravilo« in potem liturgijo. Domačin je bil še bolj vznemirjen kakor pred večerjo, toda spet ni rekel ničesar. Ko je napočil čas, da začneta z bogoslužjem, je v cerkev vstopilo sedem menihov, skoraj neoblečenih, bolj pokritih z lastno dlako kot pa z cunjami, ki so jih imeli na sebi. Molče so zasedli svoja mesta v stasidijah in bogoslužje se je začelo.

Svetogorsko puščavniško bogoslužje je nekoliko drugačno kot tisto v samostanih s cenobitskim načinom življenja, je tišje, skromnejše in tudi nekoliko krajše. Ne zato, ker bi se puščavnikom mudilo, temveč zato, ker večji del vigilij odmolijo po svoje, v zbranem molku, še preden pridejo v cerkev. Ta stroga zbranost je še posebno poudarjena pri tistih bogoslužjih, pri katerih gredo svetogorski puščavniki navadno k obhajilu. Tu pa je bilo bogoslužje za nepričakovanega udeleženca nekaj popolnoma neverjetnega: sedem napol nagih, shujšanih puščavnikov je molilo kot

sedem angelov in z največjim strahospoštovanjem skozi odprta Carska vrata sledilo temu, kar je hišni gospodar, duhovnik, pobožno izgovarjal pred oltarjem. Cerkvica je bila tako tesna, da so si menihi v njej komaj našli prostor, slišati je bilo vsak dih. Ko so tako drug ob drugem stali v gosti temi, je menih, ki je bil na obisku, zaznal svež, čudežno lep vonj, ki je izhajal iz njihovih gnojnih nog.

Proti jutru se je tiho, angelsko tiho bogoslužje končalo, tako da je vseh sedem prejelo obhajilo, nato so takoj odšli. Le eden je še ostal za trenutek, da je zmedenemu hišnemu gospodarju povedal, da so pri njem obhajilo prejeli zadnjikrat. Zahvalil se mu je za mnogo sobot, ki so jih preživeli v njegovi cerkvi, ter ga blagoslovil v slovo, češ da se ne bodo nikoli več videli. Duhovnik, ki zaradi mehkega srca nikakor ni mogel odpovedati gostoljubja staremu prijatelju, je tako prekršil obljubo, da nihče ne bo zvedel, kako sedmerica prihaja k njegovemu bogoslužju.

To se je zgodilo 19. februarja 1875, ko Hadži-Georgij s Kerasije še ni prešel v karejsko kelijo Oznanjenja.

Po vsem tem moja klatenja po goličavah in planinskih stezah niso postala redkejša, nasprotno; vendar mi je v srcu navzlic omahovanju, ki so ga povzročale razne neumnosti in drobnarije, bilo veliko tiše in mirneje. Še en dokaz, da je isto dejanje lahko pogubno ali blagodejno, odvisno od tega, v kakšnem duševnem stanju ga opravljamo. Hkrati sem čutil, da sem za korak bliže puščavi.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XX

Ko menihi spijo

Če cerkovnik večnih lučk ne prižge pravočasno in cerkve ne ureja po predpisih, naj za kazen naredi sto metanij in naj za nekaj časa preide na suhi post.

Če zamudi in ob določeni uri z duhovno trobento bratov ne zbudi k molitvi, in če se nasploh nemarno vede do začetka bogoslužja, oziroma če ne obvešča pravočasno o začetku vsakega posameznega bogoslužja, ga je treba kaznovati s sto metanijami, ali s suhim postom, ali z enotedensko prepovedjo pristopanja k obhajilu.

(Iz tipika samostana Studion)

Minilo je blaženega pol leta. Določili so me za cerkovnika. Nič več se ne morem klatiti po gori, vsaj nekaj časa ne. Tako sva se dogovorila s predstojnikom. Prav tako pa ni več dolgih večernih bedenj, praznih razmišljanj, nekoristnega beljenja glave. Pred začetkom polnočnice moram biti prvi v cerkvi, vsaj pol ure pred drugimi. Moja dolžnost je, da pripravim cerkev za bogoslužje, da prižgem večne luči, da trikrat zvonim, najprej »budnico« (čeprav naj bi bili vsi že budni, ampak ker molijo Jezusovo molitev, jih je treba opozoriti, da se približuje ura, ko bodo odšli v cerkev), čez četrto ure jih na to še enkrat opomnim in nazadnje, še četrto ure pozneje, zvonim za sam začetek bogoslužja. Če ne bi zvonil, bi malokdo sam prišel v cerkev ali pa bi začeli prihajati z zamudo in se spraševali, kaj se dogaja. Torej, če jaz odpovem, se samostanska razporeditev časa

poruši. Zato sem svojo novo službo začel opravljati skrbno, skoraj boječe.

Toda nikoli ne moreš biti dovolj pazljiv. Včeraj je bil praznik. Dobro smo jedli, posebno zvečer, ker je ravno pred zapiranjem skitskih vrat oče Artemij, kuhar, prinesel ostanke, za katere je menil, da se bodo sicer pokvarili, saj bo drugi dan petek, postni dan. Mi, ki smo bili tam pri vratih, smo hvaležno pojedli še to. Napaka. Nisem se vzdržal jediti, saj mi je prav teknila, mogoče zato, ker sem ves dan trdo delal, ker sem si pripravljajl drva za naslednjo zimo in sem se utrudil bolj kot ponavadi. Še malo vina sem popil – prinesel ga je dobrosrčni Simeon, ko nas je videl, kako se gostimo. Zaradi obilne hrane, ali zaradi vina, ali zaradi utrujenosti, ali pa zaradi vsega skupaj, ne vem, sem spal dolgo, kot ubit. Ko sem se zbudil in pogledal na uro, sem se zgrozil. Prvo zvonjenje sem že zamudil za celih deset minut, a kje je moje molitveno pravilo, kje čas, da se pripravim in oblečem, pa neprižgane večne luči! Ves omotičen in zmeden delam okorne in nepotrebne kretnje, položaj samo še poslabšujem.

A vendar se skozi vso to oмотico naglega prebujanja do mene le prebije neki nenavadni hrup z zunanje strani našega obzidja, iz oljčnega nasada. Pogledam skozi okno, zunaj je mesečina, svetlo kot podnevi, posrebreni vrhovi oljk se na vso moč blestijo, vse je jasno kot na dlani. Kar se mi je pokazalo, me je popolnoma zbudilo, skočil sem, kot bi me polili s kropom, in se zazrl v neverjeten prizor. Razločno sem videl: tam, med oljkami, je korakala neka vojska. Ne morem reči, katere uniforme so bile, na to se ne spoznam preveč; zdi se mi, da sem prvič videl take temno modre z rdečo obrobo na rokavih in ovratnikih; ne morem razpoznati niti njihove oznake. Toda slišim razločno: na levo, naprej marš; in slišim topot gojzerjev, ko marširajo. Dve vrsti, dolga kolona vojakov, in pred njimi, nekoliko ob strani, oficir s sabljo. Odšli so v smeri čebelnjaka, izginjajo za ovinkom, kar kadi se za njimi.

Zdaj sem že povsem buden, kmalu tudi oblečen, in v nekaj trenutkih sem bil že pri zvoniku, potem pa v diru – preskakoval sem po tri stopnice – pri zvonovih. Bijem budnico. V mislih mi je še vedno bila vojska, kakršne na Sveti gori ne bi smelo biti, a je pravkar marširala pred mojimi zaprepaščenimi čutili.

Mislim, da sem razumel: ker sem se sinoči pregrešil in tako v samostanski red skoraj vnesel nered, mi je bilo dovoljeno videti, kako je hudičem dana polna svoboda, dokler menih spi, takoj ko pa pohiti zvonit za bogoslužje, se njihova vojska umika.

Spustil sem se v temo cerkve drhteč od strahu, kaj naj storim, če je kdo od njih zaostal in me zdaj čaka za kakim stebrom. Ko prižigam prve večne lučke, opažam, da mi nekoliko drhtijo roke. V cerkvi je že malo svetleje, z običajnimi metanijami stopam do naše zaščitnice, čudodelne ikone Bogorodice. In že je lažje, že je vse mirno. Normalno. Zdaj grem pomirjeno zvonit še drugič, potem prižigam oglje za kadilo, čakam, da pride duhovnik. Slava ti, Gospod, vse je v redu, tudi zamudo sem skoraj nadoknadil.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XXI

Velikopostni zapiski

Če kdo zamudi branje šesterih psalmov (pri jutranjicah) ali brez dovoljenja menja mesto v cerkvi, je dolžan stati v jedilnici, dokler ostali obedujejo; če kdo zamudi katzismo, naj naredi petnajst metanij. Kdor ni stal, ko smo brali petdeseti psalm, bo moral na suhi post.

(Iz tipika samostana Studion)

Kdor me obsoja za to in ono, pozna samo mojo zunanjo hudobijo, pa še to le delno, medtem ko je moja skrita hudobija neizmerljiva.

(Blaženi Zosim)

Dobro je to, kar delaš, in Bog bo sprejel, čeprav ni čisto. Na primer: ljubiš Boga, toda ta ljubezen ni popolna. Toda Gospod pride in te obdari z nespremenljivo nebeško ljubeznijo. Moliš, kot je v človeški naravi – z omahovanji in raznimi pomislimi, a Bog ti daruje čisto molitev. Daruje jo, ko se tvoja in Njegova volja končno ujameta.

(Makarij Egiptovski)

Predvčerajšnjim, ko sem pospravljaj svojo sobo pred čistim ponedeljkom, sem na dnu skrinje našel zvezek, kamor sem na začetku svojega svetogorskega noviciata zapisoval vtise. Leta minevajo. Kolikokrat sem veliki post že preživel v skitu? Petkrat ali šestkrat? Dobro že

poznam in ljubim velikopostni ritem in razpoloženja, to je najintenzivnejši del leta. Toda vem tudi to, kaj se bo zgodilo. Vse se ponavlja skoraj mehanično. Tako vznesenost velikih bogoslužnih trenutkov kakor tudi padec zaradi omahljivosti in nevztrajnosti. Le kako je to mogoče? Ali je moja narava tako šibka, ali sem res večni suženj?

Ni moglo biti naključje, da sem ta zvezek našel prav predvčerajšnjim: našel sem ga, da bi se pred postom spomnil svoje prejšnje, a še vedno tako prisotne slabosti.

Bila je nedelja odpuščanja. Kot vsako leto so se na ta večer v skitu zbrali okoliški, pa tudi oddaljeni puščavniki, ki sami ne bi mogli pripraviti bogoslužja, vrednega začetka štiridesetdnevja. Predsinočnjim je vse bilo napolnjeno s svetim trepetom. Jedilnica je bila polna menihov kakor v dneh velikih praznikov; na mizah je bilo hrane več kot ponavadi, poleg tega je bila bogatejša, tudi zato, ker so iz shramb prinesli vse nepostno, kar je ostalo, sir, jajca, ribe, kar naslednjih petdeset dni ne bomo jedli in bi se pokvarilo. Sveče so številnejše in se bolj bleščijo ali pa se nam vsaj tako zdi. Branje ob večerji je prilagojeno trenutku: upočasnjeno, v nekem mračnem tonu, čeprav se nam tudi to morda samo zdi, saj smo pod vtisom komaj končanega bogoslužja, v katerem je bila osrednja tema strašna sodba. Ko smo v popolni tišini povečerjali, je predstojnik začel z obredom odpuščanja: vsakega je poljubil, vsakega osebno, da bi poravnal vse, kar se je nerazrešenega med njim in nami nabralo med letom. Padel je na zemljo pred noge vsakega, kakor smo tudi mi padli predenj, nato pa še drug pred drugim. V post gremo spravljani.

Od tega dne so v cerkvi bleščeča srebrnkasta liturgična oblačila zamenjana za črna, na vseh podstavkih so črna pregrinjala, čez vse ikone smo obesili temne brokatne zavese, ki se na sredini malo odpirajo, komaj toliko, da lahko za njimi zaslutimo podobo. In ko po-

jemo psalme in stihire, so melodije povsem drugačne kot v drugih obdobjih leta, spominjajo me na tihi jok nekoga, ki ve, da se je težko pregrešil, in ki zaradi tega trpi. Umaknili smo skoraj ves okras, ki ga je mogoče odstraniti, zato je tudi petje brez odvečnih okraskov: enostavno, tiho, dolgotrajno, da, tudi nekoliko mračno...

Bilo je rečeno, naj do velike noči ne vzamemo v roke nikakršnih »svetovljanskih« knjig. Berem Izaka Sirskega; knjiga ni niti najmanj lahka, je pa spodbudna. Nebeška, rekel bi orlovska, in v tem pogledu ni ravno najboljša zame, pritlehnega. Vendar je skupaj z velikopostnim bogoslužjem prav to branje odprlo dušo za tisto, kar se od nje zahteva, za kesanje. Pred koncem prvega tedna je v mojem srcu dozorela iskrena odločitev, da se bom temeljito spovedal. In da se bom resno vzel v roke. Zaenkrat brez pretirano strogega pravila, z ozirom na moje moči in na okoliščine.

Bog mi je dovolil, da sem šel spodobno k obhajilu svetih Kristusovih zakramentov! Duša je postala nepojmljivo lahka, mirna, tiha. Kakor da bi se vsi in vse, ves svet zbral v njej. Mislim, da je tako blagodejno delovala iskrena in temeljita spoved ter, kar je najpomembnejše, zavest o lastni krivdi in ne o krivdi drugih. Hudič mi vedno šepeta, da imam jaz prav in da drugi grešijo. V trenutkih, kot je sedanjí, pa vidim, do kakšne stopnje lahko sovražnik zaslužni nepazljivega meniha in ga navda z Bogu nasprotnimi razmišljanji, ki se revežu (oziroma meni) zdijo povsem pravilna. Ko se Božja milost dotakne srca in človek iskreno spozna, da je za vse tudi sam kriv, tedaj se duh pomiri, jeza se razblini in na vse začneš gledati z drugačnimi očmi, o vsem drugače razmišljaš, vse občutiš drugače.

Globoko v duši se zaveš, da za nas vse na poseben način skrbi Bog, ki nas vodi k odrešenju, če le sami

temu ne nasprotujemo. Usoda sedanjega menišтва in ljudi nasploh so neprestane tegobe, ki si jih ponavadi sami ustvarimo. Resnično, za nas »ni miru med oljkami«. Človek pa navadno ne ve, ali težave vodijo k odrešenju ali pogubljenju. Vendar se le zdi, da je vse odvisno od nas, to se pravi, da je vsaka težava koristna za dušo, če jo le znamo prenesti. Kadar v prenašanju težav vse upe stavimo na Božjo pomoč, se takoj pokaže tudi duševna korist.

Vse to sem lepo napisal, ker sta mi pomagala duhovni oče in vladika Teofan, ki sem ga včeraj bral. Žal o tem sicer nekako »pravilno« razmišljam, moje misli pa odnese prvi vetrič, čim me kaj zadene v živo. Kolikokrat se je zgodilo, da me je kdo od sobratov užalil ali očrnil pri drugih, in koliko takih dogodkov se je znašlo v mojih zapiskih, preden sem jih raztrgal in sežgal. Toda žalitev (pogosto umišljenih) nikakor ne morem pozabiti, četudi na videz oprostim.

Besede iz evangelija poznam: »Delajte dobro tistim, ki so vas užalili, ljubite jih in zanje molite.« Kako težko je ponotranjiti smisel teh besed! Ali je mogoče ljubiti nekoga, ki nam je storil krivico? Toda če si trdno prepričan, da sta stiska in nadloga, ki te tareta, mogoči le zato, ker ju Bog dopušča, in da Bog ve, zakaj nas ne zaščiti pred preizkušnjo; če iskreno misliš, da brat, ki te preizkuša, pravzaprav dela za tvoje zveličanje, čeprav tega sam ne ve – tedaj tudi veš, da žalitev bolj škoduje žalivcu in da trpljenje vselej prinese korist. Ali ne bo tisti, ki to ve, ljubil žalivcev in jih želel rešiti in pomiriti, saj je bil prek njih deležen Božje milosti; ali jim ne bo hvaležen, ljubezniv z njimi? Prek njih so nam darovane duhovne dobrine, dragocenejše, kot si jih ponavadi lahko predstavljamo. V tem smislu je zares mogoča tudi ljubezen do sovražnika, ki nas brez vzroka napada. A ko ga vzljubiš, začneš zanj z vsem srcem prositi Boga, naj ga ne kaznuje zaradi mene, grešnika. Tedaj, čeprav ne vedno, se lahko zgodi, da tudi sovražnik nenadoma občuti neko blagost in je

ljubezen nagrajena tukaj in zdaj. Ampak sovražnike je treba ljubiti tudi brez tega. Pomembneje od neposredne koristi je to, da vsaj nekoliko postanemo podobni Kristusu.

Gospod, prosim te, utrjuj v meni vedno take misli, da bom lahko potrpežljivo prenašal vse, kar se mi dogaja, kot nekaj, kar lahko vedno obrnem v prid svojemu odrešenju. Naj se ne jezim na ljudi, ki so orodje tega odrešenja.

Dan pred nedeljo pravoslavja smo imeli veliko vigilijo.

Ves dan sem sedel v celici in bral. Spal sem dve uri in spet bral. Kako blagodejno je za dušo, če se ne ubada z ničimer nepotrebnim. Kako lahko je biti na celonočnem bedenju, ko sta duša mirna in duh veder. Ne čutiš nikakršne utrujenosti, tako da po cerkvenem petju in branju ostaja neka nepojmljiva radost; tvoje misli krožijo okoli Božjega prestola in milo prosijo, da bi se očistil in popravil, da bi bil vreden tega mesta in da bi opravičil svoje razpoloženje. Ko vidiš, da molitev prinaša sadove, te ne utruja niti najdaljše bogoslužje, nasprotno, nikoli ti ni dovolj. Kakšno nasprotje običajnega prepričanja naše padle narave, da dolgo nočno bogoslužje zahteva, da se pred tem dobro najemo, zadosti odpočijemo in naspimo. Vse to sta spotika in zvijača sovražnika človeškega rodu.

Prav pred tem bedenjem so se naši menihi najstrožje postili, vzdrževali so se vsega, celo vode, kolikor je kdo mogel: po tri, po pet dni. In v cerkvi so bogoslužja daljša kot kadar koli v letu, ves ritem življenja je popolnoma spremenjen. A vsi so nekako vedri, kar sem opazil tudi pri sebi.

Po celonočnem bedenju mi še vedno ni bilo do spanja, zato sem še nekaj časa molil in zatem bral Brjančinova. Potem sem legel, misleč, da bom počival

pet ur oziroma do dvanajstih, a sem v mislih le prosil angela, naj me dvigne iz sna pred akatistom. In kaj se je zgodilo! Naenkrat sem zaslišal trkanje – na vrata, na okno, ne vem. Glasno sem vprašal, kdo je, in vstal, da bi bolje slišal. Nikogar ni bilo. Pomislil sem, da se mi je sanjalo, in že sem se hotel uleči nazaj, a sem šel vseeno pogledat na uro. Vidim, da je tri četrt na enajst, še ena ura do budnice. Sedim, razmišljam – če zaspim, bom prespal bogoslužje, niti zvonovi me ne bodo zbudili, a je še prezgodaj, da bi se oblekel. Ko sem tako premišljeval, sem zaslišal zvonček – tokrat so začeli uro prej (oziroma sem jaz zmotno mislil, da je začetek ob dvanajstih). Tako sem se brez odlašanja pripravil in šel v cerkev. Kako prijetno je stati v cerkvi, če prideš dovolj zgodaj pred začetkom bogoslužja in se nanj pripraviš v miru.

Povsem drugače je bilo drugega dne – bil sem v kuhinji in se z nekom pogovarjal, klepetala sva o nečem nepomembnem, in že se mi je bilo zvečer težko zbrati, vsa milost prejšnjega dne je postala oddaljeni sen. Ura je že tri, treba bo vstati vsaj za jutranjice, toda – ali bo tudi danes kdo prišel potrkati na okno?

Pri jutranjicah sem bil, ampak sem polovico oddremal.

Potem sem pohitel, da bi se odpočil do molitvenih ur, vendar sem vstal šele, ko so bile ure že odslužene in ko so cerkev zapirali. Kljub temu mi je le uspelo priti v jedilnico pred koncem.

Dan pozneje se mi je vrnilo ravnotežje, pri opravilih je šlo vse nekako lahko in gladko, uspelo mi je vse dokončati. Čas mineva brez posebnih dogajanj. Ponovno sem bral svetega Izaka.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XXII

Duhovni oče je odšel in jaz ne vem, kaj bi

Včasih se mi zdi, da sem kot konj, ki tava brez svojega gospodarja in ga jaha vsak, ki ga najde; ko ga eden zapusti, se bo že našel drugi, da ga bo ujel in zajahal.

(Aba Izaija)

Le kakšen človek sem (kaj šele menih)? Popolnoma iskrena odločitev, da trdno postavim nove temelje, še vedno ostaja brezplodna. Sovražnik našega odrešenja ve, kako me bo vrgel iz ravnotežja, jaz pa se mu slabotno in neodločno upiram. Tudi sam vem, da se vse dogaja v moji duši, da so zunanje okoliščine le neobvezni vzrok padca. Prej sem lahko mislil, da me v obup spravlja moj dobri oče Kliment. Kar precej časa je minilo, odkar smo ga pokopali, in zdaj vidim, kako zelo mi manjka, prav nič pa mi ne primanjkuje vzrokov za razdraženost. Pojavljajo se kot na tekočem traku, in namesto da bi jih kar lepo odpravil, pristajam nanje in se z njimi ukvarjam. Začenjajo me motiti drobnarije, ki jih v boljšem razpoloženju ne bi niti opazil. Ko pa se v dušo naselijo dvomi, jih je iz nje zelo težko izgnati. Prevzame me slaba volja, ne morem se vzdržati pripomb, vrhunec pa tako stanje doseže, ko začenjam misliti, da se okrog mene namenoma plete mreža, ki grozi, da me bo popolnoma podredila kaj vem kakšnim in čigavim nizkotnim interesom, jaz pa ne vidim izhoda, saj so se vsi zarotili, da mi bodo škodovali. Nobena stvar se mi ne zdi več prijetna in lepa, vse me začenja motiti, življenje sámo pa se mi

zdi zgrešeno in nesmiselno. Če tako stanje traja dovolj dolgo, če se medtem ne pojavi nič, kar bi me potolažilo in osvobodilo tega strahu pred zaroto, se mračne misli razvnamejo in zlijejo na ves svet.

Prepisal bom neki lanski zapis, ki sem ga že hotel uničiti, ker mi je bilo neprijetno pogledati v tako zrcalo svoje nemoči.

»Ko mi na dušo leže težek mrak, se ponavadi za-
tečem k svojemu preizkušnemu sredstvu – grem na
sprehod do sosednjega samostana in se prepustim
delovanju sile, lepote in tišine narave. Toda dogaja se,
da to zdravilo ne pomaga. Vse, kar sem prej tako ljubil,
zdaj vidim kot neprijetno in sprevrženo, kakor poraslo
z neko zloveščo mreno. Drevje se je skrčilo, zgubalo,
posulo z lišajem, kamenje se je pokrilo z rjo in pra-
hom, trava je suha in polna ostrega trnja, povsod po
stezah so odpadki, ki jih za seboj puščajo nemarni
ljudje; ptice grozljivo vrešče, sonce je postalo nevzdr-
žno, oblaki pa, ko se prikažejo, so umazani in grdi.
Vse je ena sama zoprnost. Narava je polna nečistih
barv, spačenih oblik. Sprehod postaja prava muka, vse
draži čute, vse povzroča bolečino. Nikjer ne morem
najti prostorčka zase, vse me odbija, sam sem vsem
odvraten, kot je meni vse odvratno. Če bi vsaj spanec
hotel priti, da se ne bi zaman premetaval v postelji,
nesposoben odgnati vse te vtise, ki me kot prikazni
obletavajo z vseh strani. V meniškem besednjaku se
takšno stanje imenuje akedija. Mogoče je vse skupaj
že tako brezupno, da bi bilo treba odnehati?«

Stiska pa je tokrat še večja, ker v skitu ni duhov-
nega očeta, zato se nimam komu potožiti. Že nekaj
tednov je na poti in težko je predvideti, kdaj se bo
vrnil. Šel je obiskat svojo rojstno gubernijo; v njej in
po širni Rusiji zbira prispevke, ker namerava obnoviti
in razširiti cerkev. Ob tem se mi je zgodilo nekaj, česar
ne bi nikoli pričakoval. Od nekdanj sem, na domu star-
šev ali na univerzi, na kateri sem nekaj časa tudi de-
lal, komaj čakal, da starejši kam odidejo, da ostanem

sam, brez nadzora. Vem, da tudi po samostanih zlasti mlajši menihi ne skrivajo olajšanja, če starešine nekaj časa ni. Meni pa se te dni niti za trenutek ni zahotelo, da bi »v odsotnosti mačke zaplesal mišji ples«, ampak že tretji teden komaj čakam, da se duhovni oče vrne. Okoli mene se je nabralo toliko stvari, ki me pritiskajo kot kamnit pokrov, in nesrečna duša se z žalostjo bori proti nestrpnosti. A vem, da se to njegovo potovanje lahko zavleče.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

DRUGI DEL

ŠTEFAN

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

I

Žalovanje za puščavo

Opažamo, da nihče od svetih ni šel prostovoljno v Babilon. Toda nekatere so tja odpeljali skupaj z ljudstvom.

(Maksim Spoznavalec)

Če veter piha le v eni smeri, ima lahko vsak pomorščak o sebi visoko mnenje in se napihuje. Šele pri nenadnih spremembah vetrov se pokaže izkušnost izkušenih krmarjev.

(Anton Veliki)

Res se je zavlekla, ta pot duhovnega očeta v Rusijo. Tako zelo in s takimi posledicami, da smo prisiljeni začasno zapustiti Sveto goro in tok svoje povesti ter slediti očetu Mateju na njegovi poti. Bilo je težko potovanje. Ne toliko zaradi daljave, ki jo je bilo treba premagati, niti zaradi večkratnega menjavanja prevoznih sredstev, hrušča, umazanije in tresenja na poti, čeprav je bilo vse to sedemdesetletniku načetega zdravja seveda skrajno neprijetno. Najprej ladja redne linije prek Kavale do hrupnega in prašnega Konstantinopla, od koder je drugi redni parnik vozil v Odeso. Potem dolgi dnevi na vlakcu, zadrževanje v krajih, kjer je imel oče Matej prijatelje, skit pa dobrotnike, potem konji, kočije, prah širokih ruskih cest, vročina, potenje. Čeprav iguman ni potoval sam (z njim je šel mladi jeromonah Ilarion, da bi mu bil pri roki in skrbel za prtljago, kupovanje

kart, dogovore z vozniki ...), je vse to – prestopanje z ladje na ladjo, iz pristanišča na postajo, z vlaka v kočijo, včasih zelo na hitro, potem pa utesnjenost, dim in sopara, pred katero se ni mogoče nikamor skriti, nepotrebni, včasih tudi nesmiselni pogovori, ki se jim ne da izogniti, prazni rituali, vzajemno klanjanje – dokaj hitro izmučilo dobrega očeta Mateja, ki je več kot enkrat grenko obžaloval, da se je sploh podal s Svete gore. Njegova lamentacija, četudi obarvana s tipičnim ruskim cerkvenim manirizmom devetnajstega stoletja, ki se ga oče Matej ni mogel otresti niti v drži, oblačenju in obnašanju, pa tudi ne v presojanju, je bila vendarle iskrena, tako iskrena, da se je njena iskrenost prebijala skozi okamenelo skorjo formalne stilizacije:

»Ko se mi je pripetilo, da sem bil zaradi potovanja v Rusijo oropan »puščave«, sem se šele zavedel njene nebeške krasote in obenem polnosti življenja, ki v njej cveti in teče skoznjo kot reka čiste sladkosti – v vzvišenih čustvih srca in v svetih mislih uma. Tedaj, ko sem bil že zunaj nje, se mi je pokazala kot rajsko in Božje naselje, kot Eden, iz katerega je bil Adam izgnan zaradi neposlušnosti, jaz, nesrečnik, pa sem samega sebe izgnal po lastni volji. In kot je on sedel pred rajskimi vrati, objokoval svojo nagoto in bridko jokal: Moj raj! Prekrasni moj raj! – tako sem si tudi jaz, sedeč na postajah ali vlakih, obdan s hrupom in viharji »življenjskega morja, ki nas napada z valovi strasti«, v spomin klical čas, ki sem ga preživel v puščavi – in zdel se mi je kot obsijan z žarki nebeške sreče. V tistem blagoslovljenem času so skozi moje srce tekli potoki rajske blaženosti in brez truda sem pil vodo življenja iz nepresahljivega izvira – Kristusa, Sina Božjega, ki sem ga imel v umu in srcu. Tukaj pa je vse nekam hitelo v maničen, neustavljivem stremljenju. Toda čez vse to hitenje brezštevlnih množic je bil poveznjen mrtvaški,

pogrebni prt, ki je z ledenim mrazom ovijal dušo in vse njene moči, tako da je bila popolnoma omrtvela. Tako je, ko nad vsem zavлада nečimrnost tega sveta. In jaz sem se napotil naravnost v njeno žrelo. V tem zadušljivem ozračju se je moj duh počutil kot okovan z železnimi verigami, jaz pa sem v resnici trpel peklenške muke, saj je vsak moj pomik k Bogu ovirala zmagovita nečimrnost. In šele tedaj sem se zavedel, kaj je puščavniško življenje – čeprav seveda ne za vsakogar ...«

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

II

Kakšna nadloga

Ne misli, da so svobodni tisti ljudje, ki slučajno lahko delajo, kar hočejo, in gredo, kamor hočejo; svobodni so tisti, ki so to po načinu življenja ... saj so gospodarji svoje volje. Ni treba imeti za resnično svobodne razuzdanih in zlih ljudi. Ti so sužnji strasti, povezanih s snovnimi stvarmi.

(Anton Veliki)

In res, predstojnik in duhovni oče skita se tokrat ni tako lahko in hitro vrnil na Sveto goro, kakor je sam želel in pričakoval. Zbiranje pomoči za gradnjo cerkve ni niti zdaleč potekalo tako gladko, kakor je bil navajen. Na to so v največji meri vplivali nemiri v sami Rusiji, vzdušje, ki je dišalo po vojni, strah in pomanjkanje denarja, k težavam prosilcev pa je ne malo prispeval škandal, ki je nastal v zvezi z zlorabami nekaterih izmed tistih ruskih keliotov, ki jim je bila miloščina edini način preživljanja. Problem je sicer star kot samo menišstvo in v nobenem primeru ni le ruski, vendar je v Rusiji dobil neke posebne črte in razsežnosti, pretirane in napihnjene, kakor se to pogosto dogaja v tej širni deželi. Kot smo zapisali na začetku knjige, so že Mongoli ruske menihe navadili, da niso živeli izven sveta, ampak prej kot »država v državi«, v okviru katere so bili osvobojeni dajatev in dela, prejemali pa so bogato miloščino. Pobožno rusko ljudstvo ima navado (poglejte, spet

navada), da rado daje; še posebno rado je dajalo menihom – iz sočutja do bedno oblečenih revežev, pa tudi v upanju, da je dar Božjim ljudem isto kot dar Bogu, saj v tem primeru povračilo ne more izostati ne na tem ne na onem svetu. Ko je bil prenekateri mužik ob uvedbi reform, ob osvobajanju tlačanov, prvič v življenju prepuščen samemu sebi, so te stare navade začele delovati v nepričakovani smeri: ljudje niso bili več odvisni od veleposestev, toda bili so brez zemlje ali pa so je imeli premalo, da bi od nje lahko živeli, zato so nekateri novo življenje začeli iskati ob poteh, z iztegnjeno roko, nekateri pa so bežali v samostane – kar se je velikokrat izkazalo za eno in isto.

Nikakor ne bi hotel biti nepravičen do pobožnih ruskih menihov in dobrih, dobrosrčnih vernikov. Zato naj hitro dodam: velika je Rusija in v nji je dovolj prostora za vse. Seveda je večina, in to ogromna večina njene črede in menihov iskreno živela svojo vero; niti pomislili niso, da bi lahko bilo v celotni situaciji kaj gnilega. Cinizem v narodovem življenju ni splošno uveljavljen odnos do stvarnosti; veliko bolj je razširjena inercija, zaradi katere pomanjkljivo preverjajo že sprejete vrednote in njihove nosilce ali pa jih sploh ne. Postopne spremembe v tolmačenju in udejanjanju teh vrednot so zato lahko ostale neopažene, čeprav so po nekaj stoletjih ta »drsenja v tolmačenju« lahko pripeljala do popolnega nasprotja z začetnim navdihom. Tem bolj, ker gre ponavadi za zmešnjavo in zmedo: novosti se uvajajo pod okriljem »borbe za izročilo«, tako da dva sistema vrednot nekaj časa korakata vzporedno. Večina z vsem srcem išče »nebeško kraljestvo«, čeprav ima o njem zelo medle predstave, zato mesto »kraljestva« pogosto zasedajo povsem posvetne kneževine objestnih »zemeljskih predstavnikov«, ki so lahko, da je ironija še večja, povsem iskreno prepričani,

da so čast, oblast in slast prejeli povsem legitimno, od Boga. Toda med ruskimi menihi je vedno bilo in ostalo veliko pravih, skromnih asketov in prav tako je tudi rusko ljudstvo bilo in ostalo zvesto svoji Cerkvi, ne da bi postavljalo »odvečna« vprašanja. Le tako se je lahko zgodilo, da navzlic dobrim namenom ne loči natanko dobro vere od vraževerja.

Vseprisotni izraz tega ljudskega vraževerja je bila potreba po »svetinjicah«, koščkih česar koli, kar je kdaj koli prišlo v stik s svetniki ali zdravilci, živimi ali mrtvimi. Neki svetnik je posadil drevored: zdaj se romarji v kolonah po kolenih plazijo vzdolž tega drevoreda in se s čeli dotikajo debel, stoje tako naslonjeni minuto ali dve, nato gredo k naslednjemu drevesu, pri katerem molijo na isti način. Rusijo so preplavili prodajalci »svetinjc«, vejic in skorje s tistih dreves, cunjic meniških oblačil, kamenčkov z grobov, tipografskih ali litografskih ikon, koščkov vate, ki je bila za nekaj trenutkov položena na relikvije nekega svetnika. Iz vsega tega so izdelovali talismane proti uroku in vsaki nesreči. Korak naprej, in to zadnji korak v tej smeri, po katerem ni bilo več kam, je bila čista prevara, izmišljanje »nesreče«, ki naj bi doletela samostan, za ublažitev katere so prosili miloščino. Še hujše je bilo izmišljanje čudežev in čudežne pomoči, ki so jo dobrotnikom ponujali kot plačilo. Delovale so tiskarne, ki so Rusijo zasipale z letaki, prošnjami, predvsem pa z zgodbami o čudežih in z nauki o blagodatih vere vanje ter o koristi dajanja miloščine menihom. Ustvarjali so nove kulte, za vsakdanje potrebe pa prilagajali stare. Eden najbolj razširjenih je bil prav kult Svete gore v celoti, in sicer kot kraja, ki sam po sebi zagotavlja odrešenje in ozdravitev. Pomembno je bilo stopiti v stik s čimer koli, kar prihaja od tam. Tako je Gora postala največji proizvajalec »svetinjc« in cilj nešteti romarjev,

pa tudi menihov, ki so se na njej želeli rešiti (v vsakršnem smislu besede, med drugim tudi tako, »da bodo preskrbljeni«). Razvil se je, danes bi rekli, neverjeten *business*, v katerem so bili – kot pri vsakem poslu – pošteni in manj pošteni delavci, kar pa seveda ni moglo uiti pozornosti širše publike, še posebno v časih, ko so se v ruski družbi množili revolucionarji in liberalci, vsi ti nič kaj dobronamerni kritiki Cerkve, ki so komaj čakali na napake popov in drugih posvečenih, da so se lahko z »vzvišenih moralnih pozicij« spravili nad krščanstvo v celoti. Časopisje je o vsem tem obširno poročalo, posamezne škandale so napihnilo, množili, kopičili, tako da so se sprevrgli v en sam, vseruski in na ves glas objavljeni škandal. Prišlo je do tega, da je o »parazitskem obnašanju ruskih svetogorskih keliotov« razpravljala celo sveta sinoda, ki je morala izdati nekaj javnih poročil, da bi utišala hrup in zmanjšala škodo, povzročeno ugledu Cerkve.

(No, pa sem ponovno zabredel v digresije. Vidim, da sem tudi jaz pretiraval, ne le tedanje rusko časopisje, zato se hitro vračam k naši pripovedi. Seveda bi rad, da bi ta pojasnila postala njen organski del, ne pa da bi izstopala ter v knjigo vnašala žanrsko neskladje. Toda na žalost, zavedam se, sploh nisem pisatelj. Pripovedi ne ustvarjam, temveč jo le zapisujem. Žanrskemu neskladju se enostavno nisem mogel izogniti, čeprav sem to poskušal. Brez pojasnil, ki se komu lahko zdijo dolgočasna, bralcu nisem mogel predstaviti tega, kar se je zgodilo očetu Mateju. Hkrati sem ugotovil, da bi bilo izumetničeno, če bi si izmišljal dialoge, v katerih bi pojasnila ponujal v »literarni obliki«. Mogoče je le bolje, da gre zgodba svojo pot in jo pojasnila nekako spremljajo »od strani«, da je ne kvarijo. Torej, nazaj k zgodbi, nazaj k neveseli meniški izkušnji.)

Odkar je škandal, v katerem so sodelovali tudi

nekateri svetogorski kelioti, prišel v javnost, ljudje (predvsem uradniki, celo tisti ponižni in pobožni, pa tudi predstavniki cerkvenih in lokalnih oblasti) niso imeli več prejšnjega zaupanja v menihe. Zanimiv dokument o tem škandalu je pesnitev očeta Vitalija, skitskega tajnika, v kateri se ta odziva na vse pogostejše članke v časopisih:

Menih Vitalij

Ruskim Svetogorcem

(Ob časopisnih člankih o svetogorskem meništvu)

Sveti očetje, Svetogorci,
zloglasni, bedni, vi Atonci!
Oj, ljudstvo ti molitveno!
Si slišalo, kaj civilizirano občestvo
o tebi si je izmislilo
in kaj o tebi vsi vedo?

Še sanjalo se vam ni,
Atonci moji, vi ubogi,
kako ste strašni, kako grešni.
Novinar vaš sodnik je strogi.

Kmečko carstvo vam pravijo,
kot lenuhe vas slavijo,
o najmanjši napaki pišejo.
A le odkod vse to vedo?

Morda jim Bog pri tem pomaga,
da bi meniška vsa nesnaga
imela tako strašno slavo,
da nimaš, kamor skril bi glavo.

Vse naše prošnje so zaman,
da bi gospoda ta vesela
med nami malo vsaj živela
in videla, kaj se tu dela;
a nekomu, ki je užitkom vdan,
je beden, mučen naš vsakdan.

Za teden, dva k nam pridrvijo
in v tek po Gori se spustijo,
brž vse naše misli polovijo
in že vedo naše skrivnosti –
izmislijo, če ni jim dosti.
A mi, ki smo tukaj osiveli,
sami ne vemo, kaj smo počeli.

Saj grešni smo, a ne tako,
kot sodijo nas prestrogo.
Ljudje smo kot vsi drugi,
in naj nikogar to ne čudi,
če tudi so strasti med nami,
saj nismo le svetniki sami.

Vino, denar, da, miloščina,
a vse to z mero, s pametjo,
saj nismo tatinska mi družčina
in Bogu mi ne lažemo.
Ljudem pač nismo mi nadležni,
ko jemo, kar nam dajo, smo hvaležni,
a če nas prosijo – so našega deležni.

A kdaj pa kdaj se nam zgodi,
ne skrivamo, rečeno bodi,
saj v naravo vseh nas sodi,
da ko strogi post preneha,
ko naše že telo boleha,

tudi po cerkveni ustavi
tolažba gre meniški glavi:
naj pije, ko Boga slavi.
A ker prišli smo iz Rusije,
zgodí se, da se kdo napije.
Saj vsi ljudje o tem vedo,
da Rus vzdržuje se težko
in da zato še bolj trpi,
če žganje mu na voljo ni,
kar je pri nas v večini dni.

Denar je ena naših strasti,
(po pisanju tem sodeč –
lahko bi pisalo še več,
saj tako sodijo ti na oblasti.)
A greh je vendar kaj ukrasti,
ne pa sprejeti, če nam dajo
v imenu Boga, to ni za grajo,
in moliti potlej s srcem vsem,
naj Bog da milost tem ljudem.

Po pošti pride nam denar.
To, pravijo, je strašen greh.
Sodnikom našim pa ni mar,
da tudi mi po teh poteh
pošljamo vsem, ki želijo,
atoško dušno jim gostijo,
svetinjice, darove naše,
besede, sad te dušne paše.

Je bedno, mučno to življenje,
pa se bo nehalo trpljenje?
Obet smo dali – vse trpeti,
dokler ne pride čas umreti.

A naj le ve, kdor nam grozi,
zaradi denarja se jezi:
lahko je drugemu soditi,
lažje kot sebi pravičen biti.
Če ljubiš pravico ti vsaj malo,
vzemi v roke – ogledalo.

(Kitica rož z Atosa, Odesa 1912, založil skit Povišanja Svetega Križa. Ta, čeprav šaljiva, toda nedvomno apologetska pesnitev – ki sem jo tu kar precej skrajšal – po mojem mnenju kaže, da človek, o katerem pišemo, avtor zapiskov in spominov, ki sem jih našel v karakalski zbirki, ni oče Vitalij, pesnik, ki nagovarja ruske Svetogorce – kakor je to, čeprav s pridržkom, domneval moj dobri Anton. V tej pesniški obrambi ruskih keliotov ni niti najmanjšega kritičnega odnosa do pojavov, ki so Štefana v ruskem meništvu tako motili: do trgovanja s »svetinjicami«, do pošiljanja tisočernih prošenj za prispevke, do pridobitništva in gradbeništva, do potrate dragocenega časa, ki bi ga menih moral izkoristiti za »edino potrebno«. Ne, Štefan ne bi mogel napisati take pesmi. Ali pač? Mogoče se je tudi njemu zdelo, da so bili napadi na ruske keliote nepravični, saj niso poskušali ločiti plev od zrnja.)

Potovanje očeta Mateja je potekalo v tem najslabšem trenutku. Je že res, da na to sploh ni mislil, ko se je odpravil v Rusijo. Povsem razumljivo je, da mu je bila vsa zgodba tuja, saj je živel v iskreni veri, da je z njegovim skitom vse v redu in da dobrotnikom nima ničesar prikrivati. Kar je vedel o zgodovini pravad med »pridobitniki« in »nepridobitniki«, so bile najsplošnejše fraze cerkvenih ideologov, ki so želeli prepričati ljudstvo, da ni bilo nikoli nobene razprtije (saj sta oba voditelja »vojskujočih se strani« že zdavnaj razglašena za svetni-

ka). O sodobnih škandalih in napadih na menišтво je nekaj slišal, vendar je v svoji nedolžnosti mislil, da ga to ne zadeva, zato je z gnusom odvrčal sleherno misel o teh stvareh. On je denar zbiral zato, da bi svojim menihom obnovil in razširil cerkev. Pika. Tako so delali, odkar svet stoji. Menihov je bilo v skitu čedalje več (ko je Vjačeslav prišel kot novic, jih je bilo osemnajst, zdaj pa je bilo v cerkvi že čez petdeset meniških ras), niso pa bili nikakršni lenuhi ter so v zahvalo za miloščino z vsem srcem molili h Gospodu in vsak dan v prošnjah naštevati »Bogu ugodne prinašalce darov in njihovo rodbino«. Ali se ob tem lahko govori o parazitizmu?

Iguman je bil zato tem bolj prizadet, ko je na lastni koži občutil, da ga posledice škandala niso obšle. Večkrat in ob raznih priložnostih so ga namreč klicali pred nekakšno sinodalno komisijo, pa še k metropolitu njegovega mesta. Seveda niso obtoževali njega osebno, spraševali so ga samo po ovinkih, tako na splošno, toda še kak bolj robot človek, kaj šele tako izkušen poznavalec skritih vzgibov človeške duše, kot je bil on, bi takoj zaznal, da ga gledajo postrani, sumničavo, in da nihče ne bi bil preveč presenečen, če bi »častiti oče« izvēdel kaj neverjetnega in nezaslišanega, kak nespodoben trik sejmarskih sleparjev. Tako je bil sloves Svetogorcev spodkopan v tistem trenutku in v nekaterih krogih, iz katerih niti cerkveni niso bili izvzeti.

Mrzel sprejem v škofijskem uradu ga niti ni tako presenetil: na aroganco cerkvene administracije se je že navadil, čeprav je bilo to v odnosu do Svetogorcev vendarle čudno. Toda on ni le poznal, ampak je tudi temeljito ponotranjil resnico, da je grobost, ki jo preneseš – prava milost. Sinodalni in škofijski tajniki že od nekdaj nikogar ne gledajo in ne vidijo; zanje so ljudje bolj prosojni kot steklo, so zgolj delčki neskončne procesije prosilcev, ki po tajniški strogo paragrafirani

presoji nenehno nekaj hočejo, a sami ne vedo natančno, kaj, oziroma vedno iščejo nepravo stvar na nepravem kraju. To, da so moskovski in peterburški časopisi začeli pisati o meniških špekulantih in goljufih, je le potrdilo starodavno tajniško prepričanje in dodalo še en dokaz, ki je upravičeval njihov že tako povsem upravičeni prezir.

»Prišli ste s Svete gore,« je odmeketal tajnik in ni vzdignil pogleda od nekega papirja na mizi, »in želite v naši škofiji nabirati sredstva za razširitev cerkve svetogorskega skita Povišanja Križa. Ali imate za to potrebna dovoljenja: dovoljenje svojega samostana in carigrajske patriarhije; ali lahko priložite načrt prihodnje cerkve in na kakšen način nameravate tukaj pobirati denar?« je oddrdral v enem dihu. Obe pismi, iz samostana in iz patriarhije, je vzel skoraj z gnusom, prijel ju je z dvema prstoma, pri čemer pa še vedno ni s pogledom počastil tistega, ki mu ju je podal. Oče Matej je le vzdihoval in se spominjal davnih časov, ko so bili celo ti neosebni uradniki srečni, da so dobili darilca v obliki svetogorskih »svetinjc«, in so sami tekli s papirji po hodnikih, da bi se čim prej vrnili s podpisanim in požigosanim dokumentom. Ponižno so spraševali, ali bi lahko dobili še eno litografirano ikonico ali nekaj zrn kadila, saj so hoteli razveseliti še koga izmed svojih najbližjih. Zdaj pa tajnik darilc ni niti pogledal.

»Tako naj Vam povem, da smo se nagledali že vseh mogočih, z vsemi žavbami namazanih prosilcev in da velikokrat ni bilo vse v redu. Vem, vem, Vi ste nekaj drugega, vem, da to za Vas ni prvič, vendar predpis je predpis, mi moramo imeti podatke o tem, kam denar gre in kako ga trošijo. Tudi v naši škofiji je veliko cerkva, ki so potrebne obnove, da ne govorim o tistih vaseh, kjer še zdaj nimajo nobene cerkve. Pa še številni požari, potresi, poplave in kaj še vse. Šli boste

do pisarja, tretja vrata levo, da Vam protokolirajo ta dokument. Ničesar ne počnite, če ga pred tem ne boste pokazali in se ustrezno legitimirali, to Vam svetujem prijateljsko, med nama, saj ljudje nimajo več zaupanja, lahko bi doživeli kakšno neprijetnost.«

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

III

Kje je mir, kje so oljke?

Gorje nam, saj v pogovorih z bogatimi in silnimi gledamo, kako bi jim bili všeč in kako bi jim ugodili; ko pa k nam pridejo reveži in nas prosijo vbogajme, se obračamo stran, da nas ne bi nadlegovali!

(Aba Izaija)

Nekateri menihi in duhovniki dajejo nekaj miloščine revežem, da bi od ljudi, ki so opazili njihovo navidezno darežljivost, dobili še več, in tako pod pretvezo dobrodelnosti samo kopičijo bogastvo. To ni dobrodelnost, ampak poseben način lova. Na trnek nataknejo majhno vabo, nanjo pa se primejo mošnje matron.

(Blaženi Hieronim)

Kot smo že rekli, nespoštljiv odnos cerkvenih birokratov ni mogel pretirano prizadeti očeta Mateja. Toda sprejem, na katerega je naletel pri starem znancu, trgovcu Anisimovu (čeprav je bilo to srečanje, naj takoj povemo, eno izmed srečanj, ki je bilo na zunaj videti še najbolj normalno), je bil nekaj drugega, udarec v živo, v tisto, kar je za človeka najdragocenejše, v prijateljstvo.

*

Po težkem in dolgotrajnem škripanju in cviljenju koles se je vlak končno ustavil pred peronom v Jaroslavlju. Puhanje lokomotive se je pomešalo z vzkliki nosačev,

voznikov in sorodnikov, ki so čakali potnike. Očetu Mateju se ni mudilo in tudi oče Ilarion je povsem počasi zbiral vse potne bisage in okroglo škatlo za trdo igumansko mitro, podobno škofovski. Na peron sta stopila, ko se je truma že prerivala ob izhodu. Ilarion je prtljago podal prvemu izmed nosačev, ki so pridrveli k njima, potem so se vsi skupaj napotili h kočijam. Od jaroslavske postaje do hiše trgovca Anisimova ni bilo ne blizu ne daleč, ampak ravno toliko, da bi bilo čudno in nerodno, če bi starešina znanega svetogorskega skita do nje prišel peš. Tako se je kočija po nekaj kratkih minutah ustavila pred znano enonadstropno zgradbo, ki je imela pritličje zidano in pobeljeno z apnom, zgornje nadstropje pa sestavljeno iz brun, obitih z zelenimi deskami. Čeprav je bilo nad podboji in okenskimi okvirji nekaj lesenih okraskov, pobarvanih z enako zeleno barvo, se je bilo težko otresti vtisa mračne strogosti, ki se je v slabo razsvetljenem pritličju samo še okrepil. Ko so Anisimova obvestili o prihodu nepričakovanih gostov, se je prvi trenutek malo zdrznil in zamislil, a ni dovolil, da bi to kdor koli opazil. Razširjenih rok je stopil pozdravit starega znanca, pri katerem je bil že trikrat na Sveti gori, kjer so ga sprejemali kot častnega gosta, za katerega je bila vedno nared posebna soba (kakor tudi za igumana pri Anisimovu, seveda). Vendar je prav ta poudarjena prisrčnost z razširjenimi rokami kazala, da je ta sicer samozavestni trgovec pravzaprav zbehan in da se ne vede tako, kot se ponavadi obnašajo ljudje, ko srečajo duhovnika, čeravno je duhovnik »njihov človek«. Anisimov je napako popravil in roke sklenil pod prsmi, kakor se prihaja »po blagoslov«, ki ga je tudi dobil, potem pa je iguman razprl roke v objem in uradni pozdrav spremenil v srečanje starih prijateljev. Anisimov je tedaj z gibom glave ukazal, naj prtljago odnesejo v gostinski del hiše, sam pa je meniha

povabil v svoj nekoliko svetlejši kabinet, kjer je v »rdečem kotičku« stal pravi mali ikonostas s staro manjšo Kazansko Odigitrijo v sredi, pred katero se je tudi pred prihodom menihov svetlikala večna luč. Gosta sta se z globokim poklonom prekrížala pred ikonami in se usedla na temen usnjen divan, sam Anisimov pa je zasedel nekoliko skromnejše mesto za pisalno mizo. Zdaj ju je gledal s svojimi drobnimi sivimi očmi, vsajenimi nekoliko preblizu skupaj na okroglem, rdečem obrazu. Ko so čakali na čaj, ju je spraševal o potovanju, o številu menihov v skitu, o zdravju nekaterih tamkajšnjih znancev. Batjuška gor, batjuška dol, batjuška to, batjuška ono ...

Ob čaju je napočil čas, da gosta razkrijeta cilj svojega potovanja in tudi tega obiska. Ni namreč vsakdanji pojav, da se svetogorski menihi odpravijo tako daleč.

»Da, prav ima Vaše blagorodje,« je rekel iguman in obraz mu je postal tog. »Stiska naju je prisilila, bratov je čedalje več, cerkev nas ne more več vseh sprejeti, zato sva zapustila mir in molitev, da bi pri dobrih ljudeh zbrala sredstva za njeno razširitev.«

Ob besedah »zbrala sredstva« se je Anisimovov obraz samo za trenutek spremenil. Kakor da je pričakoval nekaj takega in kakor da se je prav tega bal. Čeprav si je hitro spet nadel svoj običajni izraz, je iguman to opazil.

»Zakaj ste se zdrznili, Vaše blagorodje? So mar tudi do Vas prišle neprijetne novice z našega nesrečnega Atosa?«

Ni bilo več izhoda, čeprav je poskušal z: »Batjuška, kako to mislite,« in »batjuška, kakšne slabe novice neki, za nas je Sveta gora – vrt Božje Matere, največja svetinja na zemlji.« Nelagodje je bilo preočito, treba ga je bilo nekako pojasniti, tako da je trgovec le moral povedati, da ne gre za kakršne koli novice, ampak za

povsem konkreten obisk svetogorskega znanca in sosed našega igumana, predstojnika kelije svetega Onufrija, ki je pred nekaj več kot pol leta prišel v Jaroslavl, obiskal tudi Anisimova, se skliceval na prijateljstvo z očetom Matejem in nazadnje dobil sto rubljev za popravilo »svoje cerkve, ki je bila po potresu vsa razpokana in je v njej zamakalo«. Minila nista niti dva meseca, ko se je pri Anisimovu znašel jeromonah Prohor in dobil petdeset rubljev za sirotišnico, ki jo je v Konstantinoplu ustanovila in oskrbovala njegova kelija.

Potem je na trgovčeva vrata potrkal tudi uradnik iz sodnega urada svete sinode in povprašal, komu od svetogorskih menihov, kdaj in zakaj je dajal denar.

»Aj, aj, aj,« maje z glavo uradnik rdečih lic, uokvirjenih z zalizci. Iz torbe vzame nekakšne spise in jih z izproženo roko zmagoslavno vrže na mizo pred namrščenega Anisimova. Potem s prstom pokaže list na mizi, ga svečano vzame v roke in po vsej tej nepotrebnosti končno vpraša: »Ste dali za to ali za to?« »Kakšno to?« se jezi trgovec. Rdečelični bere: »Vsakodnevno dajemo hrano številnim puščavnikom, pogosto jim razdelimo obleko in obutev, čeprav niti sami ne vemo, kaj bomo jedli. V zadnjem času smo v skoraj brezizhodnem položaju. Zidovi naše cerkve, jedilnice in drugih prostorov so poškodovani od številnih potresov, ki rušijo Sveto goro. Na prenekaterih koncih so razpoke, streha je gnila, tako da se voda ob deževju zliva v notranjost in so zaradi vlage stene v cerkvi, še posebno na svetem oltarju, strašno potemnele. Nekatero naše zgradbe komajda še stojijo ...« in tako dalje. Ali Vas je k radodarnosti pripravilo tole, napisano z isto roko le leto pozneje: »V čast nam je obvestiti vas, dobrotniki naši, tako ljubi Bogu, da je zahvaljujoč vašim dolgoletnim darovom in dobroti samostanska skupnost, ki ste ji pomagali, danes bogato okrašena

z veliko cerkvijo svetega Onufrija in manjšo Plašča presvete Božje Matere, v kateri za vas vsak dan molimo pri bogoslužju ... Toda ostaja še zelo pomembna stvar, ki se je s strahom lotevamo, saj zahteva veliko sredstev, ki pa jih nimamo. Zelo nujno sta potrebni obnova strehe našega svetišča in izgradnja zvonika ... Razen tega ... nam ni težko, če smo sami lačni, srce pa se nam trga, če smo prisiljeni zavrni prošnje siromakov in puščavnikov ter drugih trpinov, ki nimajo ne strehe nad glavo ne bornega kosa kruha. Mi niti sebi ne moremo pomagati, saj naša skupnost nima nikakršnih sredstev, zdi se, da je najrevnejša na vsej Sveti gori. Ko smo vse to precenili, smo sklenili ponovno zaprositi vaše bogoljubno srce ...< Hm, za kaj ste jim torej dali? Za popravilo ruševin, nastalih zaradi potresa, ali za zvonik, ki bo okronal že tako prekrasni videz poslopij te najrevnejše bratovščine na Sveti gori, dograjenih in popolnoma urejenih v enem samem letu? Ali ste tudi njim dali za kakšno sirotišnico? Ali pa je Vaš prispevek postal del tistih trideset tisoč rubljev, ki so jih porabili za gradnjo svojega predstavništva v Konstantinoplu, odkoder se predstojnik kelije skorajda nikamor več ne premakne? Hočete, da Vam preberem, da tudi tiste sirotišnice, za katero ste darovali menihu Prohorju, ki ga danes išče policija, ni bilo in je ni, razen če je s tem mišljeno stanovanje, v katerem je bedni jeromonah imel neko svojo ljubico in njenega nezakonskega otroka? Ali naj Vam prizanesem s podrobnostmi?«

Da, takšnim je še pred kratkim dajal Anisimov.

Dal je Anisimov tudi prijatelju, seveda je dal. In na kolenih ga je prosil za odpuščanje, če je morebiti pomislil, da je sum padel tudi nanj. Potem ga je zadrževal in prosil, naj ne zavrne njegovega gostoljubja. Iguman je to naposled sprejel, toda ne povsem rad in ne prostovoljno.

Ena nesreča nikoli ni sama sebi dovolj – dokler je sama, si mrzlično išče družbo. Naš iguman je – mogoče zaradi skrbi, ki so se nenadoma kot plaz usule nanj, ali zaradi težke in vlažne klime, ki se je je že odvadil, ali pa zato, ker je bil že v letih in je zadostovala že malenkost – težko zbolel, zaradi česar je Anisimov hočes nočes dobil priložnost, da mu pokaže svojo vdanost in je, to je treba priznati, priložnost izkoristil. Dva tedna je skrbel, da bolniku ni manjkala niti najmanjša stvarca, pogosto ga je sam negoval, zdravnika pa je klical tudi dvakrat na dan. Iguman pa je vseeno, ko je le lahko vstal, z vso hvaležnostjo odločno izrazil željo, da se preseli v bližnji samostan Darovanja, kjer je z očetom ekonomom že zdavnaj skoval trdno prijateljstvo. Ko sta tako minila dva meseca in ko je oče Matej videl, da bolezní še ni videti konca, je svojega spremljevalca, jeromonaha Ilariona, poslal nazaj na Sveto goro s sporočilom, da bodo morali menihi v skitu še dolgo shajati brez njega, ter z navodili in blagoslovi začasnemu pastirju, jeromonahu Aristarhu, in njegovi čredi.

IV

Vojne stiske

Ko um pozabi, kaj je cilj pobožnosti – tedaj tudi očitno udejanjanje kreposti postaja nekoristno.

(Marko Asket)

Zla v naravi ni, kakor ni nikogar, ki bi bil hudoben po naravi. Bog ni ustvaril ničesar zlega. Zlo se pojavlja, ko človek v svoje srce prostovoljno vnese njegovo podobo. ... Dobro, ki obstaja po naravi, je močnejše od zla, ki v naravo prihaja od zunaj, prek navade.

(Diadoh iz Fotike)

Sprva ni nihče v skitu resno pomislil, da bi iguman lahko za vedno ostal v Rusiji. Imeli so dovolj drugih skrbi, in čeprav je predstojnikova odsotnost tudi te še povečala, so se z njimi ukvarjali nekako ločeno. V vsakem primeru vseh prebivalcev skita niso enako stiskale iste stiske. Mlajši menihi so se včasih zvijali kot črvi, saj niso mogli opraviti s tistimi pravimi meniškimi, duhovnimi skušnjavami, namestnik predstojnika in ekonom pa sta slabo spala zaradi otežene preskrbe, nerazumljivih administrativnih odlokov, pa tudi zaradi nevarnosti vse pogostejših roparskih napadov, o katerih so se širile govorice po vsej Sveti gori. Kajti izbruhnila je balkanska vojna.

Kakor v vsaki vojni so najbolj trpeli navadni, mirni ljudje, ki se niso hranili iz vojnih proračunov niti

si niso mogli s silo priboriti tega, kar so potrebovali, medtem ko so njim jemali vsi: tako države, ki so uvažale posebne davke, kakor vse vojske, ki so prihajale in odhajale, pa še razbojniki, ki se v takih okoliščinah vedno namnožijo, bodisi v čisti obliki ter brez ideoloških mask in opravičil bodisi skriti pod imeni herojev in borcev za svobodo naroda (kar ne pomeni, da ni bilo tudi pravih borcev za svobodo, le da je bila to slaba tolažba za preproste kmete, ki so morali prehranjevati in financirati vse te komite, kačake, četnike, klefte; uradne, poluradne in neuradne gverilce in partizane, predstavnike tega posebnega in donosnega balkanskega poklica – lokalnih vojščakov s polovičnim delovnim časom). Če vojni pogoji trajajo predolgo, del mirnega prebivalstva prej ali slej podivja in se poživini; najprej začne pred roparji braniti svoje, potem pa, ko je že enkrat vzel orožje v roke, še ropati tiste, pri katerih je še mogoče kaj vzeti. Sveta gora je skozi stoletja doživljala take napade, zato so njeni samostani zgrajeni kot trdnjave. Nazadnje jih je nasilje v zares težki, nevzdržni obliki doletelo v času grške vstaje proti otomanskemu cesarstvu leta 1821, ko je obubožano in lačno okoliško prebivalstvo množično vdrlo v samostane, ki niso nudili pretirane obrambe (turškim stražam in posadkam po samostanih bi le težko zamerili, da niso bolj vneto ščitili bogastva in življenj menihov, svojih najhujših ideoloških sovražnikov in zagrizenih spodbujevalcev krščanske vstaje, vseeno pa je njihova zasluga, da je Turkom celo v takih pogojih uspelo pred slabo organiziranimi krščanskimi razbojniki obraniti vsaj največje samostane). Sveta gora je bila tedaj popolnoma opustošena in je potrebovala najmanj deset mirnih let obnovljene turške oblasti, da si je nekoliko opomogla. Tudi zdaj so samostanske zakladnice in pravljice o zakopanih zlatnikih privlačile tako barabe in hudodelce

kakor tudi obupance, Turki pa so imeli ponovno dovolj razlogov, da privoščljivo pustijo dogodkom, naj gredo svojo pot.

Ker pa si osamljena nesreča, kot smo že rekli, išče družbo, sta bili Svetogorcem prva in potem še druga balkanska vojna povod za zaostrovanje medsebojnih razprtij. Že od nekdanj, odkar je do Svete gore prispel razsvetljeni in nacionalno obarvani romantizem, svetogorski menihi raznih pravoslavnih narodov in plemen v samostanih niso več mirno živeli drug poleg drugega kot nekoč, v desetem, štirinajstem ali petnajstem stoletju, pa tudi nekoliko pozneje. Nasprotno, borili so se za to, kdo bo prevladal v samostanih z mešanim prebivalstvom, kdo bo v svoje roke vzel upravo in nekako potlačil ali pa dobesečno pregnal tiste druge. Za goltance so se držali Srbi in Bolgari (ali Makedonci?) v Hilandarju, Grki in Rusi v Pantelejmonu ter celo Rusi in Ukrajinci v skitu svetega Ilije. Bile so tudi mrtve glave. Posebno Rusi so prodirali, čeprav manj nasilno kot drugi – saj so razpolagali z drugimi, učinkovitejšimi sredstvi. Ker je bila Sveta gora v Rusiji izredno v čislih, se je namreč iz dneva v dan polnila z Rusi. Rusija je bila sicer tudi sama obubožana, vendar še vedno neprimerno manj kot katera koli druga balkanska pravoslavna dežela, in seveda mnogo manj kot Turčija. V našem svetu je denar – moč. Posledica je bila, da so nekateri Rusi na Sveti gori delali skoraj vse, kar so hoteli. Grki so se branili, kakor so vedeli in znali, pri čemer niso preveč upoštevali niti krščanske ljubezni niti navadne človeške morale; okoriščali so se s privilegiji svetogorske ustave, po kateri so imeli celokupno upravo v rokah predstavniki dvajsetih, že v srednjem veku registriranih samostanov, saj je veljala odredba, da so vse druge skupnosti, ne glede na to, kako velike so, v vseh pogledih podrejene samostanu, na ozemlju

katerega se nahajajo. Od dvajsetih samostanov so bili Grki gospodarji v sedemnajstih. Vsakdo, ki se je želel nastaniti na njihovem ozemlju, je moral premagati ovire, ki jih je predenj postavljala uprava (te so se včasih izkazale za nepremostljive ali pa so bile jasno izražene v zlatih turških lirah). Ko so torej nekateri, ki jih je pritiskala revščina, včasih prodajali privilegije, so jih drugi kupovali tudi tam, kjer niso bili naprodaj: Rusi so namreč prodirali tudi s pomočjo turških oblasti, pri čemer so imeli polno podporo carske diplomacije; denar je vrtal luknje tudi tam, kjer jih sveder ni mogel, protesti užaljenih grških menihov pa so bili brez odziva. Izida prve balkanske vojne pa so se veselili grški menihi, ne ruski, saj je tedaj civilni guverner Svete gore namesto Turka postal Grk.

O tem, kakšna prikrita in manj prikrita borba za oblast in privilegije je potekala med menihi, pričajo besede, ki jih je nekdanji turški guverner baje izrekel svojemu grškemu nasledniku, ko mu je predajal urade in arhiv: »Gospod, imeli boste težko delo. Tle tukaj (mislil je na menihe) ne verujejo ne v Boga ne v kar koli drugega, razen mogoče v zlato.« Kot večina takih izjav je bila tudi ta pretirana (če je sploh pristna). Devet izmed desetih svetogorskih menihov je bilo popolnih ubožcev, ki se jim o prisvajanju kakršne koli oblasti ni niti sanjalo. Toda ali je njih kdo kdaj sploh kaj vprašal? Dokler večina molči, kričači izstopajo že na daleč.

V

Strasti zaradi molitve

*Vse dokler bomo Božji Logos gledali kot utelešene-
ga v neštetih svetopisemskih ugankah, Ga ne bomo
videli kot Breztelesnega, Enostavnega, Enovitega in
Edinega Sina ... Zaradi tega je nujno, da goreči is-
kalec Boga ne ostane pod oblastjo pisane besede, saj
bi na ta način namesto Boga spoznaval le to, kar je
Bogu pripisano ... in bi se mu utegnilo zgoditi, da bi
bil podoben Egipčanki, ki je namesto Jožefa zgrabila
njegova oblačila.*

(Maksim Spoznavalec)

*Brat je vprašal, kaj pomenijo besede: »Posvečeno bodi
Tvoje ime.« Starec je odgovoril, da se te besede na-
našajo na popolne, kajti kako naj se v nas posvečuje
Božje ime, dokler nad nami vladajo strasti.*

(Aba Izaija)

*Mi se ne prerekamo o Sveti Trojici, ampak je resnični
vzrok prerekanja v Cerkvi – neverjetno sovraštvo med
nami.*

(Gregor iz Nazianza)

*Gorje nam, ker dan in noč prinašamo molitve pred
Boga govoreč: Gospod! Gospod!, ne delamo pa tega,
kar nam je On zapovedal!*

(Aba Izaija)

*Kdor pije vodo po sklepnicah ali se s komer koli po-
govarja, naj opravi sto metanij.*

(Iz tipika samostana Studion)

V tem letu vojne, v letu 1912, se je težavam ruskih menihov pridružilo še eno gorje: strasti, ki so se razvnele okoli novega nauka o Božjem Imenu, po katerem »je Božje Ime sam Bog«. »Imjabožestvo«, ki je bilo za nekatere očitna herezija, za druge pa teološka osmislitev Jezusove molitve, je nekaj let najprej tlelo v dokaj ozkem krogu ruskih keliotov, nato pa v pičlih nekaj mesecih vzplamtelo, ko so »imjabožci« s pravim državnim udarom prevzeli oblast v najštevilčnejšem svetogorskem skitu – skitu svetega Andreja Prvopoklicanega, od koder so s pestmi in koli izgnali vse, ki niso prisegali na pravilnost novega nauka. Za las je spodletel poskus, da bi se enako zgodilo tudi v Pantelejmonovem samostanu. Tedaj se je začel protinapad. Vse se je končalo tako, da so mornarji ruskega bojnega ladjevja s protipožarnimi curki pogasili plamen upora in odvedli upornike ter jih, držeč jih za noge in roke, zmetali pod krov ladje, namenjene v Odeso, odkoder so jih nato razporedili po ruskih samostanih, »da se pokesajo«. Ali je herezija zakrivila splošno katastrofo v Rusiji, s tem da je izzvala Božjo jezo, ali pa se je Božja jeza razvnela prav zato, ker so oblasti na tak način preprečile širjenje Bogu všečnega nauka in molitvene dejavnosti – o tem se v Rusiji prerokajo še dandanašnji, po skoraj sto letih.

*

Spuščal se je že prvi mrak, tih in vlažen, ko je na vrata celice očeta ekonoma potrkal gost, oče Modest iz kelije Oznanjenja. Njegove žareče oči so pričale, da je v sobo stopil nadvse aktiven, živahen človek, nagnjen k pretiravanju, bodisi v navdušenju bodisi v obupu.

»Hitro, batjuška, zberi vse naše, pomembne stvari se dogajajo na Sveti gori.«

»O, oče Modest ... Bog te blagoslôvi, ali so novice dobre?«

»Dobre, dobre, kakopak. Naši so v svoje roke prevzeli Andrejev skit. Gospod ne bo dovolil, da Njegovo Ime ostane brez dolžnega spoštovanja. Tudi sedanji predstojnik Pantelejmonovega samostana se ne bo dolgo obdržal. Oči vse Rusije so uprte v samostan, in ko bo ta naš, se resnice o Božjem Imenu ne bo dalo več skriti, pa naj se bogoskrunci še tako trudijo.«

Gost še ni končal svojega sporočila, ko se je pred njim že kadila skodelica s čajem. V celico so pričeli prihajati menihi. Na njihovih obrazih je bilo mogoče opaziti radostno vznemirjenje. V kratkem je sicer prostorna celica očeta ekonoma postala pretesna in nekdo je predlagal, da bi se preselili v jedilnico ter (»zakaj pa ne, dogodki se že tako gibljejo v tej smeri, čas je po vsem sodeč napočil in zmaga novega nauka je kot na dlani«) z epohalno resnico in borbo za njeno priznanje seznanili tudi tiste menihe, ki so se vse doslej držali ob strani ali o vsem tem celo niso ničesar vedeli. Pravzaprav za sestanke ni bila ravno pravšnja ura: bratje so se že zdavnaj odpravili počivat, pa tudi po pravilu je bil po sklepnicah prepovedan kakršen koli pogovor. Toda »šlo je za izjemne dogodke«, tako da so tokrat prepoved lahko spregledali. Pa še predstojnika ni bilo – v njegovi prisotnosti o sestanku ne bi bilo govora. Ekonom je deloval energično – poslal je dva mlajša meniha, naj gresta od vrat do vrat in vse pokličeta na nepričakovan bratski sestanek, ki je brez dnevnega reda, pa tudi sicer povsem nepripravljen, a kaj je to spričo splošnega navala navdušenja in očitnega navdiha.

Med zadnjimi je prišel tudi Štefan. Pozni pogovori mu niso bili po duši, saj so mu odvzeli še tisto malo prostega časa, ki si ga je po sklepnicah odtrgal od sna, da se je lahko s še neukročeno strastjo posvečal branju;

sicer pa mu sestanki nasploh niso bili všeč, ker se mu je zdelo, da jih nekateri skitski menihi zlorablajo za to, da mlatijo prazno slamo. Opazil je že, da to z največjo vnemo in strastjo delajo vedno eni in isti ljudje s plitvimi, a trdnimi prepričanji, s katerimi je vsak pogovor pravzaprav nesmiseln, saj jih niti za las ne premakne. Tako je bilo že večkrat, ko je kdo izmed njih kakor kak partijski agitator oznanjal novo teološko dogmo shimnika Ilariona in jeromonaha Antona, da je Božje Ime sam Bog in da tisti, ki ga izgovarja ali nanj samo misli, v svojih mislih ali ustih drži Boga ter s tem Božjim Imenom oziroma samim Bogom, ki je neločljivo povezan z njegovimi besedami, skoraj kakor z nekakšnim poslušnim orodjem spreminja sebe in svet okoli sebe. Že dvakrat ali trikrat se je sprl z drobnim in vedno osornim diakonom Jakovom, ki ga je poskušal prepričati o božanskosti Božjega Imena, kar je počel tako, da je trmasto ponavljal nekaj precej za lase privlečenih navedkov, ki naj bi to dokazovali. Štefan je Jakovu odgovarjal, da molitev z Božjim Imenom ni in ne sme biti magična formula, ki naj bi Boga kakor koli obvezovala, ter da takšno pojmovanje ni poveličevanje Boga in Njegovega Imena, saj Ga, nasprotno, naredi skoraj smešnega in majhnega; da Ime ne more biti Bog, saj to tedaj ne bi bilo ime, ampak bi bilo treba tega Boga-Ime še nekako drugače imenovati; in če bi »ime Imena« po svoji biti bilo Bog, bi se vse skupaj sprevrglo v grdo neskončnost z brezštevilnimi bogovi. Jakov je ob tem z vse večjim sovraštvom ponavljal: »Se pravi, ti ne priznavaš, da je Ime Jezus božansko, ti misliš, da je to le ime kot vsako drugo; ti govoriš bogokletno.«

Nekaj podobnega se je dogajalo tudi zdaj. Nekateri menihi, tisti, ki so bili posvečeni v zadevo, so prihajali v jedilnico, kot smo že rekli, z radostnim pričakova-

njem. Na nekaterih drugih obrazih se je dalo razbrati zadrego, na nekaterih tudi očitno nejevoljo. Tako je jeromonah Aristarh, ki je v odsotnosti starešine opravljal dolžnost duhovnega očeta oziroma spovednika, sedel na svojem mestu na čelu omizja ves namrščen, težak in temen kot litoželezna peč.

Začel je oče ekonom. Kadar ni bilo očeta igumana, je on, vsaj pri organizacijskih vprašanjih, v skitu delil oblast z očetom Aristarhom. Najprej je poskrbel, da je jedilničar prinesel še eno acetilensko svetilko, da bi se vsi med seboj bolje videli. Potem je prešel na stvar. Kot »tisti, ki ima oblast« je objavil, da je brate menihe zbral zato, da bi jih seznanil s pomembnim – rekel je epohalnim – dogodkom, ki pretresa Sveto goro in ves pravoslavni svet. Navdihnjena po Svetem Duhu sta naša očeta Ilarion in Anton (ki ju nekateri izmed vas poznajo osebno, drugi po pripovedovanju) dala menihom v roke silno in čudodelno orožje: zavest o tem, da je Božje Ime sam Bog in da je prav v tem vsa moč molitve. Svet je s tem dobil novo, dostojnejšo razsežnost pobožnosti: tudi doslej so ljudje slavili Boga, vendar so Božje Ime uporabljali le na pol zavestno in brez pravega razumevanja, zdaj pa je ta nauk jasno izražen kot dogma. Sicer so se kot vedno našli tudi bogoskrunci, ki bodo storili vse, da bi onemogočili pravo spoštovanje Boga (menih Hrisanf iz skita svetega Ilije, ki je napisal skrunilno recenzijo, ter nekateri škofje v Konstantinoplu in v Rusiji, ki so se mu pustili prepričati), toda Boga je z bogoskrunstvom nemogoče premagati; resnica si je že začela utirati pot. – In oče ekonom je poklical gosta, meniha iz Kareje, naj bratom oznani svetogorske novice.

»Očetje in bratje,« je začel gost po krajšem molku, med katerim je vse prisotne ošinil s skoraj zmagoslavnim, vendar na čuden način tudi preiskujočim

pogledom, »prinašam vam radostne novice. Meniško molitveno opravilo se je odpravilo na zmagoslaven pohod po svetu. Nauk o božanskosti Božjega Imena je postal neodtujljiv del pravoslavnih dogem. Naši so v svoje roke prevzeli Andrejev skit, v Pantelejmonovem samostanu smo v večini, v Moskvi so z nami vsi: knjige in brošure očeta Antona tiska in razpošilja slovita »Religiozno-filozofska biblioteka«. Cvet ruske inteligence je na naši strani. Iz krogov, ki so najbližje carju, smo izvedeli, da nas tudi njegovo veličanstvo podpira. To pomeni, da je Rusija rešena. Če se silno orožje Jezusove molitve končno z vso močjo obrne proti našim sovražnikom, pred nami v vsaki naslednji vojni ne bodo pobegnili le Japonci, ampak bo naša mladina sploh pozabila, kaj je to revolucija, in središče ruskega pravoslavnega imperija bo končno postal Konstantinopol ...«

»Oče Modest, nikar tako hitro,« je preveč navdušenega govornika prekinil skitski ekonom, »nekateri naši bratje sploh ne vedo, za kaj gre.«

In res, na prenekaterih licih se je kazala skrajna osuplost. Ogromni, mračni Aristarh se je enkrat že vzdignil s klopi, ponovno sedel ter se končno odločil, da spregovori kar sedé:

»Kaj pa govorite? Kakšna rešitev Rusije, kakšen Konstantinopol? In kakšen je ta novi nauk? Ali nam ni dovolj to, kar je Cerkev predpisala na sedmih ekumenskih koncilih? Do zdaj nikjer ni bilo zapisano, da je Božje Ime Bog. Povsod piše, da je Božje Ime treba spoštovati, vendar to še ne pomeni, da je Bog. In kateri Bog? Kateri Bog, lepo Vas prosim, ali Sveta Trojica, ali ena od treh Oseb, ali kaka četrta oseba, ki je doslej nismo poznali, pa smo Boga zmotno imenovali Trojica? Mi vemo za Trojico: Očeta, Sina in Svetega Duha. Kateri od Trojice je Ime in kateri ni? Ali pa je Bog-Ime nekdo četrty?«

Ob tem je poskočil diakon Jakov.

»Glejte ga, bogoskrunca, saj ste ga slišali. Prav tak je, kot tistile tam, Štefan. Zarotila sta se. Ni prvič, da ju slišim govoriti proti Jezusovemu Imenu ...«

Tudi nekateri drugi so poskakali s svojih mest, nekateri so se zbrali okrog očeta Aristarha, drugi so šli proti diakonu – da ga utišajo ali da ga zaščitijo, to ni bilo jasno. Strasti so se razvnele kot bengalski ogenj. Slišati je bilo krike, da je v Svetem pismu mnogo mest, ki se ponavljajo pri vseh svetih očetih, da je treba »slaviti Gospodovo ime«; Aristarh je odgovarjal, da je tako razmišljanje posledica nevednosti, mešanja dogmatičnih opredelitev z določeno slogovno značilnostjo semitskega izražanja; zato so ga obtožili, da pljuje po apostolih in svetih očetih, ki so »vendar vedeli, kaj pišejo, in se niso ozirali na vaše slogovne figure«.

Z veliko težavo je glas povzdignil stari Onufrij, ki je očitno hotel posredovati, omiliti stališča in pomiriti strasti:

»Nikar tako hitro,« je rekel, »tako ste vzkipeli, da se med seboj ne morete sporazumeti. Saj nihče ne trdi, kajti to bi bila čista traparija, da je samo Ime Bog. Toda v Svojem imenu je Bog prisoten na neodtujljiv način, kar pa ni isto. Ne gre vendar za čaščenje materialnega imena kot zvoka, ampak za povezovanje Imena z Imenovanim, kar pomeni, da smo dolžni Ime spoštovati, kakor da imamo pred seboj Imenovanega.«

Ponovno se je razleglo vpitje, tako da Onufrij ni mogel več govoriti.

»Kaj tale napleta?! Saj hoče med seboj spraviti bogoskrunstvo in bogospoštovanje. Ni dovolj, da se Ime le spoštuje, treba Ga je po božje častiti. Spoštujemo lahko kar koli, a to ne pomeni, da je vse, kar spoštujemo, Bog. Seveda je Ime Jezusovo neločljivo povezano z Jezusom, in prav zato Ime Jezus tudi je sam Bog, ki

Ga mi spoštujemo in častimo,« je vse ostale prevpil drobní Jakov.

»Poslušajte,« je svečano in zmagoslavno nadaljeval, pri čemer je po zraku mahal z nekakšno brošuro in si hkrati prizadeval iz nje brati, »vsako ime je neodtujljivo in vseobsegajoče, tako tudi Ime Jezus. Kadar torej, čeprav ne zavestno, ponavljaš Ime Gospoda Jezusa, boš v svetem Imenu imel Njega z vsemi Njegovimi božanskimi lastnostmi; celo ko Ga pokličeš kot človeka, boš v Imenu Jezus imel celotnega Boga.«

»Sveta je vsaka resnica o Bogu, vsaka ideja o Bogu, vsako Božje Ime, saj je vsaka resnica o Bogu že sam Bog. Prav prek Imena, od katerega je sam Bog nerazdružljiv, postaja vsaka molitev dejavna, in nikakor drugače. Z Imenom se delajo čudeži. Ime nas odrešuje, ker je Ime – Bog. Tako uči naša očeta Dositej in Anton,« je ponovno prišel do besede karejski gost.

»Ni tako! Čudežev ne dela Ime, ampak Bog. Kako bi sicer lahko učinkovale molitve, v katerih se Božje Ime sploh ne pojavlja? Molitev je dejavna zato, ker Bog ceni čisti namen tistega, ki moli, in ne zaradi besed ali imen, v katera je molitev oblečena. Pri molitvi je pomemben namen, ki ga vanjo vlagamo. Vse drugo bi bila magija: Bog ne bo uslišal pokvarjencev, ne glede na to, kako glasno in vneto bodo klicali Njegovo Ime, dobremu človeku pa bo izpolnil skrivne želje tudi brez vsake molitve. Naš Bog ni žejen človeškega proslavljanja, On rabi ljubezen in ničesar drugega. Včasih je najdejavnejša molitev prav tista nema, če jo spremlja pravo čutenje,« je uspelo očetu Aristarhu tako povzdigniti glas, da so ga slišali.

»Spet pljuje po Imenu! Govori, da je Ime le nepomemben okras ali v najboljšem primeru posredovalna sila, s katero Boga le kličemo, naj deluje. Le kje v Svetem pismu ali pri očetih je našel, da je Ime posredo-

valna sila. Sto let naj išče, tega ne bo našel. Zato je to bogoskrunstvo. Anatema!« mu ni dal dokončati Jakov.

Nekdo je predlagal, naj glasujejo. »O čem naj glasujemo?« »O tem, ali je Ime Božje – Bog!« Hrup je postajal vse večji, oče ekonom vse bolj vznemirjen in nezadovoljen. Ko je bilo rečeno, naj »mi Rusi že enkrat nehamo nasedati maloruskim zvijačam – saj je teološki spor za Ukrajince le način, da prevzamejo oblast v skitih in samostanih, kar se je, kot smo slišali, zgodilo v Andrejevem skitu«, in ko je skupina okrog očeta Aristarha jasno pokazala, da se ne bo vdala, se je ekonom povzpел na stol, prevpil ostale in prekinil sestanek. Karejski gost je silno besen vsem delil brošure in letake, ki jih je prinesel s seboj: nekateri so njegovo roko ježno odrivali.

Naslednji dan so v skitu vneto pisali. Diakon Jakov je pisal jeromonahu Antonu Bulatoviču, da mora nujno priti pomagat prizadevnim zagovornikom prave vere v Božje ime, oče ekonom je pisal v Rusijo starešini skita, naj se čim prej vrne in prepreči heretične izbruhe začasnega spovednika Aristarha, ta pa je tudi sam pisal istemu starešini, da se v skitu pripravlja vstaja »imjaslavcev« in da je prisotnost starešine nujnejša kot kdaj koli. (Obe pismi je odprla tajna policija in ju posredovala prokuraturi sinode, tako da je imel starešina zaradi njiju nekaj neprijetnih trenutkov z uradniki.) Štefan pa je pisal svoj dnevnik.

*

Včeraj so naš skit obiskali demoni, pritihotapili se niso le med nas, ampak tudi v nas, iz naše jedilnice so naredili svoje igrišče, na njem odplesali bojni ples in potem vsakega posameznika spremljali v njegovo

celico, da bi ga žrli od znotraj. Kako zlahka se duhovna stavba ruši, če nima trdnega temelja! Sprli smo se zaradi molitve! Pa zakaj? Ker vsak izmed nas misli, da o tem nekaj ve, in to ne le tega, kaj je kateri sveti oče o molitvi napisal, ampak je prepričan tudi, da je on sam z izkušnjo pridobil znanje, ki mu daje pravico, da uči druge in da jim sodi, če njegovega nauka ne sprejmejo. Navadna človeška nečimrnost: vsi smo prišli sem zaradi molitve, in če je že tako, če v našem življenju ni ničesar pomembnejšega, kot je molitev, tedaj gre za vprašanje meniške časti, da v to molitev verjamemo kot v vsemogočno, zanesljivo in edino odrešujočo. Zakaj naj bi sicer bili tu in se od zore do zore ubadali z molitvijo, če naj bi se nazadnje izkazalo, da je nekaj negotovega, »človeškega, preveč človeškega«? In manj ko je človek naklonjen samorefleksiji, analizi lastnih ciljev in postopkov, bolj je naklonjen absolutizaciji sredstev, ki ga »nezgrešljivo« vodijo do zastavljenega cilja. Takšna absolutizirana sredstva postajajo sama sebi cilj, kar se je tudi nam zgodilo z molitvijo.

Cilj slehernega krščanskega življenja, seveda tudi meniškega, je, da postane človek podoben Gospodu. Molitev je eno izmed sredstev za doseganje tega cilja, kakor so to tudi post, askeza, dobrodelnost ... Naš Gospod je ljubezen in ne bomo Mu postali podobni s tem, da neprestano molimo ali da molimo na ta ali oni način, temveč s tem, da postanemo dobri. Z molitvijo to dosegamo, če se med tem, ko molimo, zavedamo, kako daleč smo od cilja, in če Gospoda prosimo prav to: naj nam, takšnim, kot smo, slabim, pomaga, da postanemo boljši. Niso torej tako pomembni ne načini ne besede molitve, ampak čutenje in misli, ki jih vanjo polagamo, in seveda iskrenost našega namena. A to so globoke in nedoumljive stvari, iz katerih sestoji strogo osebni odnos med Bogom in človekom. V tem je tudi tragedija človeka, ki bi hotel biti prepričan, da ima odrešenje v lastnih rokah, prepričan, da

mu ga niti Bog ne more odreči. Dokler vse ostaja pri Božji oceni iskrenosti in vztrajnosti subjektivne namere molivca – take gotovosti ni. Ne vemo namreč, kaj si bo Bog mislil o naših namenih in kako bo ocenil subjektivno iskrenost naše molitve. Toda če je Bog, hočeš nočeš, »zaklenjen« v svoje Ime in mi to Ime izgovarjamo, kadar hočemo in kakor hočemo, smo prevzeli zadevo v svoje roke, On pa (odpusti mi, Gospod, da tole zapisujem) mora poslušati!

Pojavili so se torej modreci, ki so se odločili, da bodo Boga primorali, da usliši molitev. Seveda so ti modreci del našega, meniškega plemena, in to večinoma prav tisti, ki največ molijo. Tisti, ki ne molijo, niti ne zahtevajo, naj bo molitev absolutna. Zahteva po absolutnosti je stvar strastnih zagnancev, nikakor ne ravnodušnežev. Recimo, naš diakon Jakov – s kakšno strastjo in sovraštvom je sinoči napadel očeta Aristarha (in spotoma še mene, grešnika), ker ta ni pripravljen pritrditi, da je Božje Ime tudi sam Bog. A kaj bi Jakovu dala božanskost Imena? Prav to, česar ljudje ne morejo imeti: gotovost, da v pesti oziroma v umu, v svojem omejenem umčku (kajti vsak človeški um je omejen), ali na ustnicah – držijo Boga. Boga hočejo primorati, da je prisoten, ko izgovarjajo Njegovo Ime, in s tem Imenom so Ga privezali, da jim ne more uiti. Bog se sam po sebi, dokler ni imenovan, morda še lahko izmuzne, ampak Njegovo Ime se ne more več. In glej, to je novi in čudežni način, ki nam bo dal gotovost. Seveda je Jakov preveč preprost, da bi razumel tok te operacije. On le ponavlja, kar je prebral v letakih in brošuricah jeromonaha Antona, pa še to počne na poenostavljen in agresiven način. Molitev sicer ponavlja, njenega smisla pa po vsem sodeč ne razume, le prepričan je o njeni moči. O absolutni, magični moči, ki naj bi razrešila vse probleme. Rešila Rusijo revolucije, nam podarila Konstantinopel in Dardanele. In zdaj bi ga rad Aristarh oropal tega upanja, te gotovosti.

Pravijo, da je novi nauk o božanskosti Imena v besedah prvi izrazil kavkaški shimnik Ilarion, pri čemer ga podpirajo moji znanci iz prestolnice, Bulgakov, Novoselov, Florenski in vsa »Religiozno-filozofska biblioteka«. To zadnje me niti najmanj ne preseneča, saj družčina religioznih filozofov od nekdaj sanjari, da bi Neujemljivega ujela v pojmovne kategorije. Lovci na Absolutno so. Vse, kar je nejasno, negotovo, odvisno od subjektivnih namenov, kar se nam po naravi izmika, saj je apofatično, neizrekljivo in presega naše spoznavne sile – je zanje nezadostno, diši jim po porazu uma in duha. Ti »filozofi absolutnosti« se vedejo, kot da nikoli niso slišali za intencionalnost, ki je v nasprotju z njihovo kvaziznanstveno lingvo-metafiziko temelj molitve. Poleg tega se je okoli novega nauka Antona in Ilariona dvignilo veliko prahu, nastal je pravi škandal, in prav to potrebujejo. Poznam jih, v mirnem cerkvenem vzdušju jim je dolgočas, zato so težko pričakovali škandal kot priložnost, da v teologiji zablestijo z neko novostjo, da šokirajo in izzovejo javno mnenje, da izvedejo neko umsko pirueto. Ne bi me presenetilo, če bi s svojo železno logiko poskusili dokazati, da so vsi ostali izdali in zapustili pravo vero ter da Cerkev zdaj sloni na njih. Ali niso njihovi varovanci iz skita Nove Tebaide že izrekli anateme nad konstantinopelskim patriarhom in vso rusko sinodo? Tako je vsaj sinoči trdil agitator iz Kareje.

Najslabše pa je, da smo si iz tega privoščili narediti diletantski teater pritlehnih strasti. Za Božjo voljo, ali ne bi bilo normalno pustiti vsakega posameznika, naj sam gradi svoj odnos do Gospoda in moli, kakor najbolje ve in zna. Toda ne, svoje nasprotnike hočemo prisiliti, naj v molitev polagajo smisel, za katerega mislimo, da je pravi. Glasovali bomo (sic!), da se bo videlo, kdo je naš in kdo sovražnik. In sovražnike bomo pregnali iz skupnosti, kakor se je, kot smo slišali včeraj, zgodilo v skitu svetega Andreja, kjer so bili

izgnani iguman in vsi bratje, ki niso podpisali izjave, da je Božje Ime Bog.

(In kot se je zgodilo z *imjaslavci*, ko je v Panteleimonov pristan priplula bojna ladja, ki jo je poslala ruska vlada: nekaj sto so jih s pomočjo palic in protipožarnih cevi na silo odvedli na krov ter prepeljali v Odeso. To zapisujem nekaj mesecev pozneje. Silo sta torej uporabili obe strani. In to zaradi osmislitve molitvenega življenja. Kakšen absurd. Naši tukajšnji *imjaslavci* so se izkazali za pametnejše od drugih. Verjetno je o vsem odločal oče ekonom, ki je v pravem trenutku sklenil, da je najbolje počakati na igumana, verjetno v upanju, da se bo ta postavil na njegovo stran. In ko igumana ni in ni bilo, sinoda pa je medtem pokazala, da razpolaga z vojaško silo, so naši podpisali listino o zvestobi sinodi in obsodbi »nove herezije« – v katero je malo manjkalo, da bi potegnili ves skit. Sedaj so pod lastnimi anatemami. In tako so ostali na svojih mestih, čeprav jim je grozilo izgnanstvo v Sibirijo. Vse to odnosov med nami ni izboljšalo; kako pa Bog sprejema naše zmedene in zastrupljene molitve – to ve le On.)

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

VI

Zaslišanje

Gorje nam, ker smo se vdali vsakršni nečimrnosti, na borbo proti hudiču pa pozabljamo!

(Aba Izaija)

Bog ne daj, da bi morali govoriti o načinih, kako so nekateri cerkveni možje obogateli – naj to preiskujejo drugi.

(Gregor iz Nise)

Če prerok ali apostol od vas zahteva denar ali kar koli drugega – je to lažni prerok in ga ne poslušajte.

(Didahe)

Iguman se je v gostinski sobi samostana Marijinega Darovanja le s težavo pomiril, ko so nanj ponovno pritislili z novimi vprašanji in dvomi. Doslej so ga gnjavili z zasliševanjem o škandalu z miloščino, tega, kar je prišlo zdaj, pa ni niti najmanj pričakoval! Nekega dopoldneva, ko se je ravno vrnil z »obedne« liturgije, so mu napovedali obisk škofijskega tajnika, rdečeličnega arhimandrita ... Oče Matej je komaj imel čas sneti panokamilavko, ki jo je nosil pri bogoslužju, ko je že vstopil arhimandrit, ves bleščeč v svojem svilenem podrasniku. Že od prvega trenutka je dal z držo in nastopom vedeti, da pričakuje, da bo on zaprosen za blagoslov, ne pa, da ga bo on prejel od igumana. Šele ko

je oče Matej premagal napad napuha in se pripognil, da mu poljubi roko, je v istem hipu tudi on v zraku spretno prestregel igumanovo desnico in si je prinesel k ustnicam. Videti je bilo, kot da sta drug drugega istočasno blagoslovila, tako da je v tej vsiljeni enakopravnosti zmagala njegova domnevna dobra volja in vpljudnost do bednega Svetogorca.

»Dobrodošli v naši diecezi,« je tajnik prevzel vlogo gostitelja. »Slišim, da ste se nastanili tukaj, v samostanu. Mmm, ali ste zadovoljni z nastanitvijo in s pogoji?«

»Bolezen me je primorala, da sem poiskal pomoč starega prijatelja, in upam, da bom ta gostoljubni dom kmalu lahko zapustil. Kar pa zadeva namestitve, slava Gospodu, vse je – da ne more biti bolje.«

Tako se je začel njun dokaj togi pogovor.

Drobne okrogle oči, globoko udrte v obraz, katerega lica in tudi čelo so bila kakor mehke plišaste blazinice, so hitro preletavale revno pohištvo slabo osvetljenega prostora.

»Iz urada svete sinode je ob Vašem prihodu prišla vprašalna pola, na katero moram kar najhitreje odgovoriti,« je brez priprave in oklevanja izstrelil arhimandrit.

Iguman se je zdrznil. Saj ne bo spet o denarju in zlorabah? Ne, ni bilo to. Kakor je že začel, brez ceremonij, je tajnik tudi nadaljeval, grobo, kot bi bil nižji policijski uradnik in kot da pred seboj nima častitljivega sedemdesetletnega svetogorskega spovednika.

»Ali poznate Antona Bulatoviča iz skita svetega Andreja Prvopoklicanega? Ne? Pa Modesta iz Oznanjenjske kelije, Bulatovičevega tajnika? Niti njega? Hm, čudno. Vaš ekonom ga dobro pozna. Ali ste brali vsaj knjigo shimnika Ilariona *V gorah Kavkaza*?«

Iguman osebno zares ni poznal ne enega ne drugega, o knjigi pa je le bežno slišal. Sicer je nekaj slišal tudi

o andrejevskem jeromonahu, o katerem se je na Sveti gori veliko govorilo, precej preveč, da bi bilo normalno in da bi lahko šlo povsem mimo igumana. Vendar ni videl, še manj pa poznal, niti ni imel priložnosti prebrati česar koli, kar je ta napisal in že nekaj časa zelo dejavno razpečeval med svetogorskimi Rusi. Ko je tako oče Matej zaznal ledeno mrzli preiskovalni ton, je mrzlično brskal po spominu, da bi se spomnil česar koli pomembnega. Megleno se je spominjal, da je bil Anton Bulatovič nekdanji oficir, udeleženec v japonski vojni, ki je v skit svetega Andreja prišel kot novic, kakor je vsem govoril, z blagoslovom Joana Kronštatskega; že prvo leto po prihodu je postal shimnik, potem pa zelo hitro še duhovnik, kar ga ni oviralo, da ne bi nato šel v Abesinijo, vrag si ga vedi, kako in zakaj (nekateri so rekli, da zaradi čistega avanturizma), kjer je prebil vse leto. Naš iguman ni ljubil take bliskovite meniške »kariere«, tudi ne neprikritega bahaštva in zbiranja okoli nekakšnih proklamacij in nauk, o katerih bi težko rekli, odkod se pojavljajo in kakšen je njihov cilj. Širjenje resničnega pojmovanja molitve? Ali je kaj takega sploh mogoče doseči s proklamacijami? Kolikor je sam videl, ni na Sveti gori nihče nikogar oviral pri molitvi, zakaj bi bil torej zdaj potreben neki novi nauk? Vse te pogovore je imel iguman za prazno govoričenje in izgubo časa ter je svojim menihom svetoval, naj namesto nekoristnega klepetanja več berejo Filokalijo in peto knjigo del Ignacija Brjančaninova. Ni se spomnil, da bi bilo v skitu veliko klepetanja. Odkod zdaj tale debe-luhar s svojo preiskavo?

»Debeluhar« pa je bil vztrajen. Spraševal je o tem in onem – nekaj in nekatere je iguman le poznal, za nekaj in nekatere pa je prvič slišal –, govoril je o here-tikih, nevarnih za Cerkev, o nekakšni zaroti in nočnih shajanjih, ki so spominjala na revolucionarne krožke.

Oče Matej, ki ga je še vedno nekoliko mučila ne povsem ozdravljena bolezen in je le s težavo zadrževal nejevoljo, si ni mogel kaj, da ne bi rekel:

»Lepo Vas prosim, kakšna zarota, kakšni nočni sestanki. Vse to je sama nevednost, nerazumna gorečnost. Saj veste, kakšna je sestava ruskega menišтва na Sveti gori. Največ je polpismenih kmetov, veliko jih je tudi iz trgovske srenje, brez teološke izobrazbe. Le gorečnosti jim ne manjka. Ti ljudje so za seboj pustili vse, kar so imeli v svetu, čeprav to pogosto ni bilo ne vem koliko, ter zdaj od menišтва pričakujejo veliko nagrado, sladkost in tolažbo, vse to pa čim prej. Čudeže, ozdravitve, duševna videnja – in vse to, kolikor sem slišal, obljublja neki novi nauk o Božjem Imenu. Če mene vprašate, ti neizobraženi, vendar preprosti ljudje o tem nimajo pojma; prizadevajo si le, kako bi čim prej in čim lažje ogreli svoja srca in razvneli svojo pamet. Duhovno magijo iščejo, v tem je vsa stvar. Četudi gre za herezijo, je to herezija iz nevednosti, njena edina posledica pa je nenehna molitev, podnevi in ponoči, kar jim dejansko zapoveduje njihov nauk o Božjem Imenu. Mislijo, da bodo tako prispeli naravnost v raj. Magija, Vam rečem, ne pa zarota. Najbolje bi bilo, da bi jih pustili pri miru. Je bedarija, toda dokaj nedolžna. Ljudje molijo, in kaj zato, saj je treba moliti.«

»Pravite, da ni zarota? Preberite tole,« je rekel tajnik in mu podal nekaj drobno popisanih listov, očitno prepis. Iguman je z drhtečo roko vzel papir.

»Danes, 2. decembra 1912. leta, so se na zahtevo skitskih starešin zbrali bratje skita Tebaide, da bi razpravljali o nasprotujočih si mnenjih o Kristusovem imenu JEZUS (bilo je zapisano z velikimi črkami in z dvema i: IISUS), zaradi katerih sta se pojavila razkol in duhovna zmeda ne le med našimi brati, ampak tudi v celotnem ruskem meništvu na Sveti gori atoški. Bili so

prisotni...« je začel brati oče Matej, potem je preskočil nekaj strani opisov molitev, s katerimi so začeli sestanek, pa navedkov iz Svetega pisma in drugih besedil, kjer je beseda o Božjem Imenu, malo se je zadržal pri recenziji očeta Hrisanfa, nato pa se ustavil pri stenogramu debate.

»Oče Aleksij je velikokrat govoril, da Ime Jezusa Kristusa ni Bog, jaz pa sem tedaj govoril in zdaj trdim, da je Božje Ime Jezus neločljivo od Božje biti, zato tudi trdimo, da je Ime Jezus – Bog, oziroma da je Ime Jezus sam Gospod Jezus Kristus ... Tukaj gre za vero. Recenzija meniha Hrisanfa in površno izražanje očeta Aleksija uvajata herezijo. To je nevarno, držati se moramo naukov svete Cerkve. Ne iguman, ne patriarh, ne katera koli oblast nimajo pravice uvajati herezije v našo pravoslavno vero.«

Oče Matej na hitro z očmi preleti ugovore zoper recenzijo meniha Hrisanfa. Ob vsaki točki menihi tebaidskega skita »enoglasno razglašajo mnenje meniha Hrisanfa za heretično«. Za herezijo je razglašen tudi sinodalni tekst, posvečen svetogorskim razprtijam, pod katerim je bil podpis nadškofa Antona Hrapovickega. Potem je zbor tebaidske skupnosti enoglasno izrekel anatemo nad konstantinopelskim patriarhom in nad sinodo ruske Cerkve ter nad »vsemi, ki so pod vplivom njunega heretičnega in bogoskrunskega mišljenja ... Na podlagi svetih spisov in spisov svetih očetov izpričujemo, da je Božje Ime – sam Bog ... in v znamenje trdnosti svojega prepričanja poljubljamo križ in sveti evangelij.«

Ko je iguman to bral, je postajal vse bolj bled, čeprav je ostal miren. To ni zadevalo njegovega skita. To je tudi rekel, vendar besedila še ni prebral do konca.

»To mislite Vi,« je rekel tajnik. »Toliko bolje za Vas ... oziroma, morda za Vas niti ni tako hvalevredno,

da ne veste, s čim se ukvarjajo Vaši menihi. Nekaj jih je, ki so tole podpisali. Poglejte, kakšno pismo je bilo najdeno pri njih.«

Pismo je bilo napisano z znano pisavo očeta ekonoma. Pisal je igumanu (torej pismo ni bilo »najdeno pri njih«, ampak je bilo zaplenjeno na pošti) in ga pozival, naj v skitu pomaga k zmagi »Imena Jezusovega«. Igu-man je molčal.

»Torej vidite. Samo en način je, da se izvlečete iz vsega tega. Napisali boste dve stvari. Najprej, da Vi osebno z novim naukom nimate ničesar, da ga ne podpirate in da ga obsojate kot herezijo. Vendar to še ni dovolj. Napisali boste tudi pismo svojim menihom v skitu ter od njih zahtevali, da izjavijo svojo zvestobo pravemu nauku Cerkve. Za Vašega ekonoma in tiste, ki so z njim, pa bomo poskrbeli mi. To ni več Vaša skrb.«

To je bilo lahko reči. Oče Matej je moral ponovno v posteljo, iz katere se nikoli več ni dvignil. Tako da tudi pisma ni niti moral niti mogel napisati.

VII

Česa naj se zdaj veselimo?

V bogastvu siromak, sredi mnogih voda žejen ...

(Simeon Novi teolog)

Rekli so Apoloniju, da so enega njegovih sobratov na silo vzeli v vojaško službo in da je revež v zaporu, bilo pa je to za časa Julijana. Apolonij je z brati obiskal zapornika. Ko so se pogovarjali z bratom, je prišel stotnik in se silno razjezil nanje, ker so si upali stopiti v ječo. Zaprl je izhod in tako k vojaški službi prisilil še Apolonija z brati ... Na pomoč je prišel angel Gospodov ter odprl vrata ječe ...

(Rufin o Apoloniju)

Med igumanovo odsotnostjo je Štefan doživljal svoje običajne vzpone in padce. Vihar okoli Božjega Imena se je počasi polegel. Pravzaprav sploh ne tako počasi, mogli bi celo reči, da dokaj hitro, vsaj kar zadeva skit. Seveda je vsakdo še naprej mislil svoje, vendar so *imj-slavci* kot na ukaz utihnili, boječ se, da jih ne bi doletela usoda njihovih pantelejmonskih in andrejevskih somišljenikov. Oče Aristarh pa ni bil maščevalen. Nasprotno, v novih, težkih pogojih je dobro sodeloval z očetom ekonomom. Štefan se je ponovno posvetil molitvi in branju. Začasni spovednik je po podrobnih navodilih starešine, očeta Mateja, poskrbel, da bi mu v skitu šli na roko, če bi opazili, da mu je težko. V tej skrbi za Štefana je celo nekoliko pretiraval, saj se je bal, da ne bi s strogostjo »po svoji pameti« naredil nepopravljive škode.

Štefan v tistem obdobju ni veliko zapisoval, časi so bili burni, poslov je bilo preveč, občutek pripadnosti ogroženi skupnosti, občutek hvaležnosti in dolžnosti do sobratov pa ga je prisilil, da je postal bolj strpen. Ni imel časa za nobeno »svojo« stvar, a zaradi tega skoraj ni več tarnal. Zapisi so postali suhi in skopi. Tudi datirani so bili, kar je predvsem znamenje, da je od strogo osebnega zapisovanja prešel h kronikalnemu popisovanju skitskih dogajanj, verjetno pod vplivom nove dolžnosti skitskega knjigovodje. Kljub temu je bilo to daleč od prave kronike, saj tudi po več mesecev ni bilo nobenega zapisa:

Julij 1914

Skoraj istočasno sta prišli dve strašni novici. Najprej smo izvedeli, da je naš dobri duhovni oče umrl. Pred več kot pol leta! Nihče ni niti pomislil, da bi nas bilo treba o tem obvestiti; šele ko je prišel neki nekdanji trgovec, ki ga je poznal, nam je to povedal. Nenadoma je odšel s tega sveta, mi pa smo ostali sirote. Jaz morda še bolj kot drugi, čeprav niti zdaleč nisem najmlajši, sem pa mogoče najšibkejši med vsemi in sem zdaj ostal brez podpore. Vsakokrat, ko mi je bilo težko, mi je pomagal, tako da sem se skoraj navadil na občutek, da bo napetost z njegovo pomočjo minila, pa sem deloma že sam mogel opraviti z njo. Zdaj bom moral sam, in to ne le deloma, ampak do konca. Odkod naj vzamem moč?

Za drugo novico smo zvedeli istega dne, kot da nesreča res nikoli ne pride sama. Do našega skita novice ponavadi prihajajo pozno, včasih sploh ne pridejo, ta pa je prišla, da nas dotolče. Začela se je vojna, tokrat svetovna. Rusija, Francija in Anglija proti Nemčiji in Avstriji. Milijsi vojakov z obeh strani. Koliko nedolžnih življenj bo ugasnilo v spopadu teh strašnih mas?! Gospod, zakaj nam dovoliš, da tako brezmejno norimo? Ali res ni upanja, da se bomo spametovali?

15. avgust

Daleč pred sabo, na odprtem morju, smo videli pluti nekaj bojnih ladij. Čigave so? Kam so namenjene? Upajmo, da se bo vse hitro obrnilo na dobro, če so se pojavile na tak praznik.

3. september

Ujeli so dva razbojnika, neka reveža, ki sta šla z noži nad očeta Prokopija, ko se je ta na oslu vračal iz Kareje. Prokopij je izvlekel samokres, pa sta zbežala, a ne daleč.

September

Slišali smo za grozljiva razdejanja v Galiciji tekom prvih bojov. Kaj lahko mi, menihi, naredimo? Nekateri molijo za zmago pravoslavnega orožja, nekateri enostavno za mir, da bi se vse čim prej končalo ter da bi se generali in politiki nekako sporazumeli. Komaj je utihnilo grmenje ene vojne, proti Turčiji, že grmi druga! Da se ne bodo Turki poskušali vrniti? Z ruskega konzulata v Solunu so nas obvestili, da se morajo vsi novici, ki so vojaški obvezniki, javiti, da jih bodo vrnili v Rusijo in razporedili v enote. Javljajo se tudi nekateri menihi in prostovoljno odhajajo med bolničarje. Iz našega skita so morali oditi štirje novici. Najmlajši med njimi, naš suhljati Ivanuška, je šel težkega srca. Če bi ravnal po svojem prepričanju, bi mu moral svetovati, naj ostane. Lahko bi ga postrigli, potem pa rekli, da se je to zgodilo že prej, ko je bil tu še iguman. Kdo bi to zdaj razčiščeval. Ivanuška zagotovo ni za na okope. Eden tistih je, ki niti nalomljenega trsta ne bo poteptal. Ivanuška tam enostavno nima česa iskati, ubili ga bodo kot nemočno srnjad, v prvem spopadu. Gospod, reši nas! Kaj smo dočakali! Svet bo opustel, če se mora tudi Ivanuška bojevati! Reši nas, Presveta Bogorodica!

19. september

Trgatev v vinogradu, kot da se okrog nas ne bi nič dogajalo. Sprešali smo skoraj petdeset tovorov mošta, po 80 ok. Kdo bo v tem splošnem propadu pil vino in žganje? – No, se bodo že našli taki, ki se bodo napili, kot so se vedno. In kot so pred nekaj dnevi mirno pili na skitski slavi. (Gospod, reši me obsojanja, Ti veš, da tudi sam pijem vino in žganje, ampak ali moramo to res početi zdaj, ko se vse to dogaja?)

2. november

Novice so čedalje slabše, jesen pa je dolga, bleščeča, zlata. Kot da je naravi prav malo mar, kako med seboj obračunavajo Adamovi potomci?

15. december

Zapadel je sneg. V naši bližini je veliko polomljenih debel.

1915

Kako strašna zima! Veter je dneve in dneve tulil in lomil pred seboj vse, kar je dosegel. Kot da je nastopil konec sveta. Mogoče tudi je?

10. marec

Letos smo nekako pozni s sadikami, čeprav bi moralo biti prav zaradi vojne vse narejeno pazljiveje kot ponavadi. Moramo se bolj opreti na lastne sile. A upajmo, da nam bo Bogorodica pomagala.

Veliki post poteka gladko. Seveda, ko pa vse, kar se dogaja, usmerja dušo h kesanju.

2. maj

Sporočili so nam, da sta še dva naša novica padla v bojih. Gospod, daj večni pokoj dušama svojih ubitih služabnikov Osipa in Nikolaja. In usmili se nas, grešnikov.

7. maj

Sadike lubenic, ki sem jih vzgojil, so v eni noči ovenele. Ne vem, koga ali kaj bi za to obdolžil. Ne spomnim se, da bi naredil kaj narobe. Zdaj bom moral posejati novo seme, vendar kar v vrtu. Upajmo, da še ni prepozno? Nikifor pravi, da ni: lubenice bomo imeli en teden pozneje, pa kaj.

Tudi sicer je vse narobe.

3. avgust

Oče ekonom je zapustil skit, za dalj časa. Poskuša najti sredstva za popravilo strehe. Njegovo dolžnost zdaj opravlja dosedanji pomočnik, oče R. Neprijeten, grob človek. A prav z njim bom imel veliko opraviti.

1916

Januar

Običajno letno razporejanje dolžnosti je minilo bolj neopazno kot sicer. Skupnost se je zmanjšala in vsi se zavedamo, da moramo napeti vse sile. Jaz vodim knjigovodstvo in shrambo ter molim Boga, da bi se vse to čim prej končalo.

Oče Aristarh je bil v Solunu in pripoveduje, da je mesto polno vojske, da govorijo v vseh jezikih, on sam se je pogovarjal s francoskimi artilerci. Silna draginja je, kar je razumljivo, ko pa je v mestu tako številna tuja vojska. Za zimo še zdaleč nismo tako preskrbljeni kot prejšnja leta.

11. avgust

Od vlade smo dobili bone za pšenico. Videli bomo, ali jo bodo dali?!

10. september

Napadan sem z dveh strani: najprej me podre moja lastna slabost, potem pa še novice, ki so čedalje slabše. Rusija krvavi na galicijski fronti, Nemci in Bolgari so se spustili skoraj do Soluna. Prihajajo pisma s

prošnjami, naj pomagamo, naj molimo bolj goreče in iz srca. Gospod, daj mi moči, da me obup ne premaga prav zdaj, ko je svetu v tem strašnem krču potrebna še celo moja slabotna molitev. Ojačaj nemočno roko in me usmeri na pot odrešenja. Naredi mojo molitev takšno, da je ne boš slišal le Ti, ampak tudi vsi tisti, ki so pogreznjeni v ubijalske strasti! Reši trpljenja svoje nedolžne služabnike! Ustavi to brezumno vojno.

Kaj pomaga, da te jaz slišim, če se pa oni nočejo ustaviti – mi žalostno reče Gospod. Mar misliš, da jih ti ljubiš bolj kot jaz?

Ves ta čas bi svoje stanje lahko opisal kot oropano milosti in pasivno. Neprestano sem čutil svojo veliko nemoč, nezmožnost pomagati bližnjim, dvom, da me bo kdor koli slišal, še najmanj pa od strasti prevzeti ljudje. Včasih se bojim, da se bom popolnoma vdal obupu. Vendar me molitev reši. Ko večji del noči prebijem na kolenih, ko se s čelom dotikam lesenih tal, čutim, da nisem sam, da me ob udarcu klepala sam Gospod vzdigne, da grem v cerkev.

20. september

Prvič v življenju smo tehtali kruh bratom, vsakemu 180 gramov – za 40 ljudi.

22. september

Začeli smo trgategv, zbrali smo 26 tovorov.

15. november

Dobili smo pšenico, 120 ok na dušo.

1917

6. januar

Na Sveto goro se je izkrcala rusko-francoska enota, in to en del v Zografu, drugi pa v Vatopedu.

26. januar

Pri nas so prenočili dva ruska oficirja in trije vojaki.

13. februar

Vojaki so s seboj odpeljali našega antiprosopa, očeta Filipa, v Solun, potem pa verjetno naprej.

Kaj smo dočakali!!!

6. september

V noči med 5. in 6. septembrom sem imel v konaku čudne sanje. Kakor da bi stal nedaleč od strmega hudournika, tam doli pod strmino pa bi ležala dva velikanska kamna, pravi skali. Okoli njiju je bilo zbranih veliko ljudi – menihov in posvetnih. Med njimi sem jasno videl očeta Atanazija, starca Artemijevske kelije, in še nekakšnega grškega oficirja. Od nekod so prinesli pol merice smodnika, pa še soliter in veliko posodo; nasuli so smodnik in soliter v posodo in začeli mešati. Zelo dolgo so mešali, vendar se ne spominjam, kdo je to počel. Hoteli so razstreliti kamna. Povzpел sem se na hrib, da bi bolje videl, kako ju bo razneslo. Nisem še prišel do vrha, ko se je eden tistih kamnov prevalil in zmečkal človeka, ki je mešal smodnik. Nastalo je vpitje in prerivanje, da bi nesrečnika rešili, ampak bilo je že prepozno, kamna ni mogel nihče premakniti. Te sanje sem imel, ko so se bratje zaradi pšenice čez nas pritožili konzulu.

Kaj bo – sam Bog ve. Naj se vse zgodi po Gospodovi volji, dobri in popolni. Sanje so se mi globoko vtisnile v spomin.

25. september

Oče Atanazij nam je za oljčno (»leseno«) olje posodil 50 lir, 10 odstotkov letno.

1919

23. februar

Sv. Jonnas Zlat.:

Leta 1903 se bo zgodil velik razkol med cesarstvi.

1906 bo uničena ljubezen med menihi, v zemeljskem svetu se bo začelo veliko uničenje (začetek ja-

ponske vojne).

1912. Častivredni in životvorni Križ bo zacvetel in se ponovno sestavil v en kos ter se vzdignil na nebo. Tedaj bo turško cesarstvo razpadlo na tri dele.

Svetovna vojna 1913. leta – najhuje bo v letih 1915–1919.

1919 bo v Carigradu in Moskvi vladalo popolno poganstvo in čaščenje malikov.

1919 bo Sveta gora razpadla na dva dela.

1921–1923. Menihi bodo odšli v Rim, v vojno, tedaj pa se bo pojavil sam Antikrist, sin pogube. (Prepis iz samostana Kutlumasiju)

Če boste videli menihe, ki kupujejo in prodajajo, kakor to delajo posvetni ljudje, je to znamenje konca sveta. (Iz »Pravoslavnega Zbornika za 1898. leto arhimandrita Paladija«)

Kaj od tega se izpolnjuje, kaj pa ne?

15. april

V časopisih piše, da so zločinci ubili našega Carja Batjuško, v Jekaterinburgu, v noči med 16. in 17. julijem 1918. Kako so ljudje lahko zagrešili kaj takega?

April

Vse nesreče so se zgrnile na naše grešne glave. Gorje nam, brezumnim! S svojo zlo trdovratnostjo smo, kot kaže, prisilili Boga, da nam je popustil: naj velja naša volja. Zdaj zli duhovi sejejo smrt po naši deželi. Ni več stare, grešne, pravoslavne Rusije. Najprej ta grozna vojna, o kateri smo od časa do časa tudi v skitu kaj izvedeli; zaradi grozot te vojne je odšel tudi naš starec. Pravijo, da je dolgo bolehal, da se je enostavno topil od duševne bolečine. Zdaj pa, kot da vojna ni bila dovolj, je prišlo še tisto strašnejše od najstrašnejšega – ruska nesmiselna puntarija. Pugačovščina in še nekaj hujšega. V Rusiji je že dolgo težko, čaša greha je že zdavnaj polna, zdaj pa je šlo čez rob.

In kdo je kriv? Vsi, vsi smo krivi, saj se med nami ni našlo tistih tristo pravičnikov, zaradi katerih bi Bog vztrajal pri svojem. Ker jih ni bilo, je dopustil, da vsilimo svoje, človeške zakone. Rusija je na lastnih prsih vzgojila gada in nikogar ni bilo, ki bi lahko preprečil najhujše. To, kar smo zdaj zvedeli z nekaj meseci zamude, smo že zdavnaj slutili, saj je to le končni simbol zla, ki že dolgo razsaja: ubili so Božjega maziljenca, našega pravoslavnega Carja. No, saj vem, tudi pod njim Rusija ni bila Nebeško Kraljestvo, toda umor Carja je simbolno dejanje, poseg na vse, kar je bilo dobrega in slabega, in bilo je veliko dobrega. Ali bi sploh pred čim še vzdrhtela ubijalska roka? Nič več ni sveto. Slišim, da ubijajo duhovnike in škofe, ropajo cerkve, teptajo svete ikone. Zgorela je v požaru naša Rusija, pogorišče pa je zalito s krvjo.

Tega ne morem več prenašati. Gospod, ne daj, da se povsem izgubim, usmerjaj moje stopinje v tem trenutku, ko sam ne vem več, kam.

Molitev sem podvojil, padam na obraz pred Bogom, jokam, solze in kri rosijo deske, Gospoda prosim, naj vsak moj udarec s čelom ob tla pripomore, da se vsaj en morilec pokesa in spremeni. Proti jutru se včasih malo umirim, včasih pa je še težje, saj vidim, da pekel ne odneha, da je njegov ogenj od obilice hrane vse bolj lačen. Moj Bog, zakaj ne sprejmeš mojih molitev?

9. maj

Praznik mučenca Hristifora. Ne vem, zakaj pri nas ni v navadi, da bi blagoslovili vodo, kajti sveti Hristifor je zavetnik vrtov in vinogradov. V Karakalu imajo bedenje v njegovo čast in s sveto vodo poškropijo vso okolico – kakor je tudi treba.

8. avgust

Imeli smo goste: prepir zaradi dovoljenja, da kuhamo z oljem. »Jaz sem svet!«

O, vražje zvijače!

28. november

Maja je bil v Rusiji ubit naš brat, oče Genadij.

1920

Kopija telegrama patriarha Tihona je prispela maja 1920, telegram pa je bil poslan 6. maja 1919.

15. avgust

Brez blagoslova in slovesa je odšel oče Antonin ...

15. september

Iz skupnosti so odšli trije ljudje.

1921

April

Na vrtu so začeli peti majhni črički. Verjetno se bo otoplilo.

11. avgust

Prepisal bom pismo skitski upravi iz solunske bolnišnice, ki sem ga pred kratkim našel v arhivu (ker je Štefan pismo prepisal skupaj z vsemi slogovnimi »neravnostmi« in manjšimi nepravilnostmi, verjetno pod vtisom njegove žive izraznosti, bomo enako storili tudi mi):

V bolnici v Solunu, prvi mrak večera

Sobota, pred Petrovim postom.

Blagoslovite in odpustite!

Menih Simeon se je prepustil zdravniku, nad vsem Vsemogočni gleda, tu so še vaše molitve za moje odrešenje. Jaz vem, da je On milostljiv, vendar je tudi pravičen, jaz pa sem Ga veliko žalil s svojim nerazumnim obnašanjem.

Vam je vsem znano. Ko traja bedenje, Simeon spi, včasih pa tudi dela v kletih. Če je v skitu, v keliji, za

časa bogoslužja, pa tudi če je nedeljsko bogoslužje, se Simeon opravičuje pred lastno vestjo, da je utrujen in da ne more vstati na jutranjice, ampak bom vstal, da bom zvonil za liturgijo. Toda če zamudim, ne bom kriv, to ni moja dolžnost, naj zvonijo drugi, jaz sem dovolj zvonil.

Tako razmišlja menih tudi po liturgiji. Ves dan rabim moč, saj vidim delo v kleti. Tako sem večkrat prišel nekaj delati. Ej, slišim zvon za kosilo – ni pomembno, naj končam posel, kosil bom pa pozneje, in tako nadaljujem, zdaj zvoní za večernice – tudi to ni pomembno, to ni moja dolžnost, kdor lahko gre, naj gre, pomembno je, da dokončam, kar sem začel, pa čeprav je nedelja. Na, zvoní za večerjo; če sem končal, grem, če nisem, ne bom šel, večerjal bom potem, ko se bom utrudil in ne bom mogel več.

Kakšen smisel ima zapuščati molitev in hiteti na delo. Molitev je živec duše, pravi Janez Zlatousti; nič ni pomembnejše od molitve, učijo sveti očetje. Vedel je menih, da je tako, ampak se ni ravnal po svoji vesti. Zato, ker se je v njem seme greha že razbohotilo. Misli sem, da ga bom uničil z naporom in delom, ampak sem pozabil, kako je rekel Odrešenik: »Ta rod se lahko izžene le z molitvijo in s postom.«

Ali se lahko postiš, če so srajce mokre od potu; ali lahko moliš, če noge klecajo in se mišice tresejo, energija pa je pošla kot olje, ko zgori, v večni lučki pa ostane voda! Posvetil sem se služenju ljudem; vino pridelujem, da se bodo napili in me hvalili, kako sem dober in priden. Tisti, ki so spoznali svojo hrano in pijačo, si ne bodo nikoli hoteli kupiti vina, da bi se napili, tistim pa, ki niso spoznali prave pijače, ni treba ponujati, naj od meniha kupijo vino. Menih je opustil molitev k Bogu – za svojo dušo, za duše svojih sorodnikov, prijateljev in bratov. Kaj to pomeni!?

Hvala Bogu, da me je obiskal, mene, nerazumnega, že zdavnaj bi to lahko storil! Veseli me, da je toliko ljudi videlo, čeprav sramotno trpim, da bi bilo vsaj

drugim v poduk, da sta nam razum in vest dana od Boga in da ju je treba spoštovati in se jima pokoravati.

Ne vem, ali vas bom videl in ali mi bo Bog dal še malo časa, da bom z vami in da preživim ta čas v kesanju, postu in molitvi, kar pa zadeva vinograd, nisem sodeloval pri odločitvi, ko je bil posajen, in ne bom niti tedaj, ko pride čas, da se poruje. Moj nasvet: zdaj takoj ga je treba dati tistim, ki imajo dovolj moči, da ga vzdržujejo, pod pogojem, da skit od njih dobi grozdja, kolikor je potrebno. Isto je s sadovnjakom: moje prepričanje in moja dolgoletna izkušnja, z mirno vestjo vam pravim: nimate toliko moči, da bi tam doli delali.

Jaz sem bil proti predlogu starca Onufrija, ko je ta govoril, da bi vinograd dali na pol ribičem. Ko jim šine v glavo, da gredo loviti, bodo pustili vsako delo, čeprav je nujno. Lov je strast. Jaz vem, saj sem bil lovec. Šušljalo se je nekaj, da bi vinograd dali filotejskemu samostanu, vendar v saboru ni bilo nič o tem. Poglejte, to mogoče ne bi bilo slabo. Moje mnenje – bolje je dati menihom kot pa posvetnim.

Če me prinesejo mrtvega, rekel sem starcu Mateju, rekel sem pa tudi očetu Aristarhu: tam poleg diakona Damaskina, na desni, če se obrnete z obrazom proti vzhodu, leže kosti nekega sobrata. Jaz sem le glavo izkopal – izkopljite tudi ostalo; tisto noč sem imel prekrasne sanje, ko smo diakona pokopali.

Ni treba kopati tako globoko. Prosim, recite Kostim, naj to opravi, če hoče še oče Efrem s Štefanom, pa še bolje. Kot sem jaz naredil očetu Mironu in diakonu Damaskinu – tri marmornate kamne z ene strani in tri z druge, to je šest, imate pa na dvorišču pri samem vhodu debelejšo ploščo, tako da pozneje, ko boste izkopavali, kramp udari ob ploščo, a je ne razbije; uporabna bo še vedno, tiste plošče pa, ki so izven vhoda, se bodo gotovo razbile, kar je škoda – saj so prinesene kot cele.

Kar zadeva molitve za rajne, tretji, deveti in štirideseti dan, to že delate, ampak mislim na malo panihido vsak dan, kaj zato, če je praznik in nedelja, če gre namreč kdo tolikokrat do pristanišča, čeprav v nedeljo, pa to ni greh – zakaj bi bile greh molitve k Bogu za odrešenje. Zakaj bi bilo težko počakati še tri minute?

Dajte, prišli boste tudi vi na vrsto, ko se boste ozirali, kdaj vas nekdo pokliče, saj nisem prepričan, da bom šel skozi mitnice. Če je kakšen samostan v Rusiji, kjer imajo liturgije vsak dan, kakšen revnejši, ki bi se mu prilegla kaka kopejka tudi za mojo dušo, pa mu dajte, saj ni veliko ...

Če pa mi Bog nakloni še malo časa, se bom potrudil, da ne izpustim niti enega bogoslužja v cerkvi. To je prvo, vse ostalo – kolikor bom lahko. Hvala vam vsem, ki molite za moje zdravje, posebno pa starcu Mateju in očetu Hrizostomu, ki me je obhajal in priobčil, čeprav nevrednega, Kristusovemu telesu in krvi, takrat ko sem bil v stiski in sem šel na pot iskat zdravniško pomoč. Če me prinesejo v trugi, me vzemite ven in dajte v zemljo, zašitega v raso, kot se je vse do zdaj delalo v skitu.

Toliko za zdaj. Odpustite in blagoslovite!

Vaš nevredni menih Simeon

Odpustite!

(Blagor prostodušnemu menihu Simeonu. Naj ga njegov Bog usliši.)

14.–15. september

Žegnanje je minilo v najlepšem redu, slava Tebi, Gospod. Popilo se je sedem mernikov vina in 5 ok žganja. Toda žganja je primanjkovalo, 10 ok bi ga potrebovali, da bi bili vsi zadovoljni.

20.–22. september

Trgali smo grozdje: 46 tovorov po 80 ok.

30. september

Odtočili smo navadno vino. Dobili smo 46 tovorov – 147 mer.

6. december

Sveti Nikolaj. Zdravje mi popušča. Bolna sta duša in telo. Celotna notranjost silno boli. Zdravje odhaja s hitrimi koraki in moje življenje se bliža koncu. O, Bog, bodi milostljiv in mi odpusti vse pregrehe, ki sem jih storil zavestno ali nezavestno.

1922

21. januar

Dobil sem knjigo o umoru gospodarja imperatorja Nikolaja Drugega. Da, zares so ubili Carja, z vso družino in spremstvom! Velika jeza Božja se je zgrnila na rusko zemljo! Novice iz Rusije so ena slabša od druge. Vse je zaman.

14. februar

Ponedeljek, prvi dan svetega posta. Dan je tih in jasen, kot da bi bil maj, in v duši je veselo. Ves dan ne smemo ničesar jesti. Črevesje kruli, punta se, hoče se napolniti. Čudna stvar: črevesje je za hrano, hrana za črevesje, no, dva neločljiva tovariša. Malo mislim na to, če mi bo Gospod pomagal, da ne bi pil žganja do velike noči; saj mi je tudi zdravnik prepovedal, zaradi moje bolezni. Pomagaj, Gospod, da ga nikoli več ne bi poskusil ...

Zdravje se mi je povsem povrnilo. Gospod je milostljiv in čaka na kesanje.

18. februar

Jutro – tretja ura.

Zdaj sem miren. Kako naj dosežem to, da me nič

več ne bi žalostilo? Mislim, da to ni nemogoče. Vsaj potrudil se bom. Kako dobro je biti miren! – Vse te veseli, vse se ti zdi zanimivo. Grižljaj kruha je takrat sladek. Toplo je tudi v ledeni kolibi. Veselo je tudi v oguljenih oblekah. Le kaj iščejo ljudje, če je tako enostavno najti srečo, saj je v naši notranjosti, v duševnem miru! – Toda, ali sem pozabil na Rusijo?

19. februar

Vreme se spreminja. Od večera pada močan dež in piha mrzel severni veter. Pot k svojemu duhovnemu očetu sem preložil.

Žalostno in temačno je zunaj, temačno tudi v duši. Danes bomo imeli bedenje. Pomagaj, Gospod!

16. marec

V zapor so odvlekli našega ekonoma, očeta Ignjatija, zato ker se vmešava v politiko, kar ne ustreza meniškemu redu. Oče Aristarh je šel z njimi v Solun, da poizve, kaj se bo zgodilo. Zamenjuje ga oče R., gorje nam. Ko grobijanu daš oblast ... Meni pa so dali ključke od shramb.

12. april

Bili smo v gozdu in sekali kostanjevo drevje za oljarnico, in meni se je pripetila nesreča. Stal sem in čistil podrti kostanj, oče Efrem pa je blizu mene podiral drugega; nisem bil pozoren in nenadoma je veliki kostanj padel naravnost name, zelo mi je poškodoval desni bok, tako da sploh ne vem, ali se bo pozdravil ali ne. Že tretji dan se ne morem pripogniti, kaj šele obrniti v postelji. O, grozna bolečina! Zdi se mi, da bo ostala za vse življenje. Hvaležen sem Ti, Gospod, moj Bog, ker si me obiskal s svojo milostjo ... Kaznuj me v tem življenju, le v prihodnjem me reši.

27. april

Zajelo me je malodušje. No, pa sem spet zdrav. Slava Tebi, Gospod.

5. maj

Vrnil sem ključ očetu R.; izčrpal je moje potrpljenje. Ah, moj Bog, kaj naj storim? Kako naj živim naprej? Tukaj ni življenja!!! To ni življenje, ampak mučenje. O, Gospod, kaj naj storim?

22. maj

Iz skupnosti je odšel oče Konstantin. Stepla sta se z očetom R. Ah! Gorje, gorje! Kdaj se nam bo povrnil mir? Kdaj ... joj, joj! Kaj naj storimo? Ne vem. Pod takim režimom se ne da živeti, ampak nimamo kam oditi. O, Gospod ... Zakaj se oče Aristarh tako dolgo ne vrne?

1. avgust

Sadili smo zelje poleg kovačije. Videli bomo, kaj bo. Da ni prepozno?

22. avgust

Moliti za patriarha v ječi.

14. september

Žegnanje. Bilo je 30 gostov, skupaj z nami 50 ljudi.

23. oktober

Prodali smo barko za 750 drahem, z vso opremo vred.

VIII

Zgodba očeta R.

Nevzgojeni in nevedneži mislijo, da so pogovori o kreposti smešni, in jih nočejo poslušati, zato ker se ob njih pokaže njihova nevzgojenost, oni pa bi hoteli, da bi bili vsi njim podobni ... Zli si prizadevajo, da bi bili vsi drugi še hujši kot oni, saj so prepričani, da bo množičnost zlih tudi njih same osvobodila krivde.

(Anton Veliki)

Ko starešina prevzame dolžnost, si mora izbrati namestnika, najdostojnejšega med brati, ki je znan po ponižnosti, potrpljenju, poslušnosti, modrosti in drugih krepostih; ki zna govoriti, če je treba zastopati samostan pred oblastmi. Če se zgodi, da starešina, ko zapušča ta svet, ni pripravil zamenjave – česar Bog ne da –, tedaj naj ekonom ali najstarejši bratje z večino glasov izberejo starešino, najdostojnejšega in najbolj neoporečnega, obred umestitve pa naj opravi povabljeni škof. Naj pri izbiri starešine nihče, ne velik ne majhen, ne uporablja nasilja. Izbrani starešina naj ima oblast in čast kakor njegov predhodnik. Naj zaupano mu čredo pase, kot je Bogu všeč, in naj brate poučuje o življenju za odrešenje duše; vsi bratje pa naj ga imajo za svojega očeta. Nepokornim bratom ali tistemu, ki bi proti starešini koval zaroto, naj svetuje celotna skupnost. Če se po tem ne bo popравil, ga je treba kaznovati. Če pa še druge spodbuja k upor,

naj ga starešina na prošnjo bratov odstrani iz skupnosti, najprej začasno, če bo vztrajal, pa za vedno.

(Iz tipika ruskega svetogorskega skita svetega Janeza Zlatoustega)

Če orač v jezi udari vola ali govori nespodobne besede, je dolžan narediti deset metanij.

(Iz tipika samostana Studion)

Štefan je samo dvakrat, skoraj mimogrede, omenil težave z očetom R. Vendar bi bilo napačno sklepati, da ravnanje očeta R. ni prav tako razdiralno delovalo na skit kakor splošne vojne nevšečnosti. Ta menih je bil za prebivalce skita prava nesreča, vojne okoliščine pa so omogočile, da je na neki način postal nujno, celo neizogibno potreben. Skope pripombe, ki jih je o njem zapisal Štefan, pa so vendarle zadostovale za ugotovitev, kdo je bil. Njegovo ime sem kljub temu pustil označeno z začetnico, kot je to pri Štefanu, ker sem med skitskimi papirji našel tudi neka pisma, iz katerih je razvidno, da je bil ta starešina skita (verjetno je nasledil očeta Aristarha in prav to, da je tak človek nasledil dva tako skrbna spovednika, največ govori o tem, kako je šlo za menihe vse vrtoglavo navzdol) med dvema svetovnima vojnama v očeh ruske emigracije eden od »duhovnih svetilnikov«, od katerega so si veliko obetal, ki so mu pisali v stiski in mu pošiljali še tisto malo sredstev, ki so si jih revni emigranti odtrgali od ust, da bi nekako pomagali obstoju ruskega svetogorskega menišтва. Ni težko razumeti, kako je prišlo do tega, da je nedostojni naslednik pravih duhovnikov užival njun sloves: splošna nesreča ni dobra podlaga za kritično preverjanje; časi so zahtevali tolažbo, ne pa odstavlja-

nja lažnih avtoritet. Poleg tega se slava duhovnikov in starcev tudi sicer prenaša na nezanesljiv ustni način, ki med drugim prepoveduje dvome in preverjanje. To je zakon žanra. Še so živi ljudje, čeprav jih je zelo malo, ki so se oprijemali slamice in pisali očetu R.-ju; še živi med njihovimi potomci ustno izročilo o tem, kako so celo v najtežjih časih asketi in puščavniki, teh »zadnjih tristo pravičnikov, kakor za časa Elije Tišbejca«, med njimi tudi častiti oče R., zadrževali Božjo jezo, da Rusija ne bi bila dokončno izbrisana iz knjige življenja. Zakaj bi razočarali iskreno, čeprav v danem primeru naivno pobožnost? Zakaj naj bi senca padla na tiste pravičnike, ki so Božjo jezo zares blažili? To bi se seveda zgodilo, kajti zrnje je težko ločiti od plevla, posebno v časih, ko so zaradi vesplošnega trpljenja in pomanjkanja pravega upanja merila iztirjena in si sleparji zlahka pridobivajo sloves rešenikov. Nam ne gre za to, da bi obsodili očeta R. ali katerega koli drugega lažnega starca (ki je tako ali tako zapustil ta svet in čaka na najvišjo sodbo) – to je popolnoma izven naše pristojnosti. Vendar, naj se ve ...

Oče R. je bil tudi pred rusko revolucijo znana osebnost, in sicer med bogoljubi, še bolj pa med tistimi, katerih pozornost je pritegnila nenadna poplava meniških pisem. Časopisa *Cerkovnije vvedomosti* in *Praviteljstveni vjestnik* sta nekajkrat objavila uradna sporočila sinode, v katerih je zapisano, naj verniki ne nasedajo pisanju sumljivih oseb, ki prosijo za denar, temveč naj svojo podporo pošiljajo le »na naslove zanesljivih in preverjenih meniških skupnosti«. Že leta 1892, potem pa še 1899, 1902 in 1905 so bila objavljena imena menihov, ki »ne zaslužijo zaupanja«. Med njimi je bil omenjen tudi oče R., čeprav ne vedno in ne na prvem mestu, saj je bil manj opazen, ker je bil v skitu le preprost menih. Oče Matej mu ni dovoljeval, da bi

se povzpел, ni pa mu niti povsem preprečeval, da ne bi s svojimi nekdanjimi prijatelji, bogatimi trgovci, vzdrževal koristnih vezi. Tudi oče Matej je imel svoje bogate trgovce in v tem ni videl ničesar slabega. In oče R. je od nekega prijatelja dobil petsto rubljev za ikonostas, od nekoga drugega tristo za novo kovačijo... Malo hvaležnosti mu je bilo torej treba pokazati, in ta hvaležnost je prišla v obliki nove dolžnosti: oče R. je postal pomočnik skitskega ekonoma.

Nesreča ni dolgo počivala. Oče R. je vedel, kako znan je skitski starešina in duhovni voditelj po vsej Rusiji, zato se je bodisi nagonsko bodisi s slabim namenom poskušal skriti za njegovim hrbtom, pokriti z njegovo avtoriteto. Svojim bogatim znancem je na veliko hvalil duhovne kreposti očeta Mateja, omenjal ga je kot »hodečega svetnika«, sebe pa skromno podpisoval kot »nedostojnega učenca velikega starca«. Iskal je denarno podporo, da bi se lahko »dovršilo veliko duhovno delo«. Za denar, ki ga je zahvaljujoč tem pismom dobival, pa je v skitu zasluge pripisoval sebi in svojim zvezam ter ne starčevim krepostim. Postopoma je dal drugim vedeti, da je pravzaprav on »ktitor«, ustanovitelj skita, oskrbovalec, brez katerega ne gre. Ustanovitelj, ki mu tisto, kar je sezidal, tudi pripada. Če povrh vsega ne bi bil prenagljen in željan oblasti in na nesrečo nagnjen še k pijači, bi se morda vse končalo pri bahaštvu, ki bi škodovalo le njemu. Tako pa je dočakal svojih pet minut.

Ko očeta Mateja ni bilo več in sinoda ni več mogla pošiljati svojih opozoril in ko je skit, kakor vse ruske meniške skupnosti na Atosu, zares prišel na beraško palico, se je pokazalo, da lahko njegove zveze postanejo tista rešilna slamica, za katero se oprime utopljenec. Kajti iz Rusije se je izselilo tudi precej prijateljev očeta R. in nekaterim je uspelo s seboj vzeti velika premože-

nja, drugim pa je bila dovolj njihova podjetnost, da v novih okoliščinah niso ostali praznih rok. V najtežjih časih so na ime R. iz Pariza začela prihajati pisma z darovi in oče Aristarh je za trenutek pomislil, da mogoče le ni vse izgubljeno. Oče R. pa je pomislil, da se zgodovina ruskega meništva šele začinja – z njim na čelu.

Prvič je svojo oblast pokazal, ko je oklofutal drobnega novica Marka, ker je ta na vrtu z motiko nerodno poskusil odstraniti večji kamen, pa je zlomil ročaj. (»Ali naši dobrotniki zato pošiljajo v krvavem potu zaslužen denar, da bi ga mi na tak način razsipali!« je vpil, ko je Marko ves trepetal in se ni poskušal niti umakniti.) Nad Štefanom se je sistematsko usajal, saj ni mogel trpeti njegove včasih zasanjane počasnosti, hkrati pa ni zamudil nobene prilike, da mu ne bi očital celo najmanjše zamude na bogoslužje. Očeta Konstantina, pravičnega in ponižnega meniha, je napadel s pestmi, ko je bil nekoč pijan in se mu je zazdelo, verjetno ne brez vzroka, da mu je ta pijanstvo zameril. Konstantin ga ni udaril, le z gnusom ga je močno odrinil od sebe, tako da je R. pogrnil, kakor je bil dolg in širok, in mu je pri padcu zakravelo uho. Oče Konstantin se je z bojišča takoj odpravil v svojo kelijo, v cerkev tistega večera ni prišel, naslednji dan pa so ga videli, da je ob prvem svitu odšel v smeri Kareje, ne da bi se ozrl.

Vse to se je dogajalo, kadar očeta Aristarha ni bilo v skitu, čeprav je bil R. celo v njegovi prisotnosti zajedljiv in vedno pripravljen na prepir, še posebno ko je šlo za Štefana. Neprestano je čutil potrebo oponašati Štefanovo izgovarjavo in je pri tem silno poudarjal kotrljajoče se »r«, potem pa je nekoč v izbruhu mržnje rekel, da se bo pobrigal, da bo s svojimi škornji razteptal Štefanovo »židovsko fizionomijo«. Vse to so bili razlogi, ne dosti manjši kot posledice revolucije, da je za Štefana

bivanje v skitu postajalo nevzdržno. V dnevniku je o tem malo sledov, ker je bilo verjetno Štefana sram: mislil je namreč, da bi nasilnežu že zdavnaj morali stopiti na prste; če tega oče Aristarh zaradi nekakšnih svojih razlogov ne more storiti po mirni poti, bi bilo treba uporabiti silo. Včasih ga je bilo takih misli sram, včasih pa ga je bilo, nasprotno, sram, da se tega ni lotil sam, zato se je samemu sebi zdel slabič in strahopetec.

IX

Hrana s pepelom

Kadar skupaj potujete, vedno pazite na počutje najšibkejšega med vami – ali mu je potreben oddih ali pa okrepčilo še pred časom, določenim za to.

(Aba Izaija)

To obdobje, o katerem pričajo Štefanovi kratki, skoraj knjigovodski zapiski, se je končalo s prelomnim dogodkom, ki pa ni bil povezan niti z vojno in revolucijo niti s težavami v skitu, namreč z obiskom pečin Karulje in Svete Ane. Vzrok je bil povsem običajen: na Karulji je zbolel znan ruski starec, posebnež in prava legenda Svete gore, oče Mihail, in dva prebivalca skita sta sklenila, da mu bosta v bolezni pomagala. Govorilo se je, da je starec težko bolan, mogoče že na smrt, in da je po svoji navadi sam, da ni nikogar, ki bi mu dal kos kruha, kaj šele, da bi ga vzdignil s postelje, umil, preoblekel, ko bi bilo to potrebno. Štefan in njegov nekoliko mlajši prijatelj Peter sta si pri očetu Aristarhu izprosila blagoslov, da lahko pri starcu na Karulji ostaneta, kolikor bo potrebno (ob tem je R. poskusil izzvati škandal: rekel jima je, da sta lenuha, ampak oče Aristarh je ostal v svoji odločitvi trden).

Z veselim in klepetavim menihom Petrom se je torej Štefan odpravil na jugozahodne strmine Ato-sa, kamor je šel že večkrat, Peter pa jih je zdaj prvič spoznaval. Starec, ki sta mu nameravala pomagati, je

že skoraj tri desetletja živel na navpični skali, kakih petdeset metrov nad morjem, gradil in dozidaval je svojo kelijo, terase, vrtove (oziroma vrtičke: od daleč je prinašal gozdno zemljo v korita, ki jih je sam naredil, ter na nemogočem kraju vzgajal prave rajske sadeže). Spomladi, dokler je bilo vode še obilo, je bila njegova koliba pred votlino bolj podobna ognjemetu barv in oblik kot pa surovi puščavniški keliji. Bujne vitice razcvetelih petunij so se v krčevitem oprijemu vzpenjale navzgor po skali k nebu, z druge strani pa so se kot zeleno-rdeče-vijoličasti slap strmo spuščale k morju. Pred vhodom je bila majhna dišeča jasa kamilice. Temno zelene limone, paradižnik v cvetu, vse je kipelo k žgočemu soncu ter strastno črpalo moč in blagoslov. Starec je poleg tega vzgajal še razno sadje, v prepad pod kelijo je obesil sadike velikih dinj, v votlini za hišo je bil panj s čebelami, na najbolj izpostavljeni terasi pa jagode: vse to je užival tudi sam, še bolj pa se je trudil za obiskovalce, ki so pogosto prihajali, čeprav se je Mihail potrudil, da je vhod v svoje carstvo skril za celo goščo trnovega grmovja, v katerem je pustil prostora samo za ozko pobočno stezico, ki je le dober poznavalec terena ni zgrešil. Zato pa je bil gost, ki je premagal vse te ovire, dočakan, kot se spodobi; gostil ga je s sadeži, z besedo ... – saj Mihail ni bežal od gostov, nasprotno, zelo rad jih je imel in rad se je z njimi pogovarjal. Vendar pa je imel to svoje gostoljubje za slabost, zato se je poskušal omejiti, da bi se primoral k strožji askezi, ki jo dolgi pogovori ovirajo.

V dneh visokega poletja se pri očetu Mihailu vse spremeni. Celotno dotedanje razkošno zelenje se posuši, ostanejo suhe bilke, ki brezvoljno štrlijo proti soncu. Vode ni več, razen tiste, ki jo je menih pred tem skrbno shranil za najnujnejše potrebe. Oče Mihail na vse načine rešuje, kar se da rešiti. En del votline je že

zdavnaj zajezil in tam se čez zimo nabere celo jezerce vode za zalivanje, vendar to v sušnih poletjih še zdaleč ni dovolj. Rožice bodo ponovno vzkile drugo pomlad, dragoceno vodo pa poleg najnujnejše zelenjave dobijo še trume mačk iz bližje in daljne okolice, jata grlic, ki gnezdiyo v tukajšnjih votlinah, in nekaj siničk, ki so na očeta Mihaila tako navajene, da se mirno spuščajo na njegovo iztegnjeno dlan.

Štefan je očeta Mihaila poznal že dolgo, nešteto-krat ga je obiskal, prenočeval je v hišici, ki zapira vhod v votlino in kjer je v pritličju skladišče hrane, zgoraj pa poleg gostinske sobice celo knjižnica v kaotičnem stanju, v kateri se lahko znajde le hišni gospodar. Nešteto-krat je bil pri liturgiji v majhni cerkvi, kjer se je sam Mihail le s težavo vrnil za ikonostas, na drugi strani pa je bilo poleg Štefana dovolj prostora še za enega človeka, če bi slučajno zašel tja. Nešteto-krat je oče Mihail pripravljaj kosilo na odprtem ognjišču, v posodah, ki so bile črne od saj, ker je pod njimi kuril suho grmovje, ki sta ga najprej skupaj nabirala po okoli-lici. Vse to je Štefan že od nekaj poznal in ljubil, kot je ljubil sočne pripovedi očeta Mihaila o preteklih časih in njegovih starih sosedih iz te svetogorske »puščave«, ki so ga eden za drugim zapuščali in se preseljevali v še boljši svet.

Za nevajenega Petra je bil prvi vtis močno pokvar-jen zaradi vrtoglavih vzpenjanj in spuščanj po kozjih stezah in brezpotjih, po katerih ga je Štefan malce ba-haško vodil, dokler nista prišla do bolnika (tega sta na srečo našla bolj zdravega, kakor sta pričakovala; ne le da je vstal iz postelje, ampak je popoldne šel z njima na sprehod po okoliških prepadih, sprehod, ki je bil mogoče kriv, da je ravninskemu, umirjenemu Petru pošlo potrpljenje). Bil je zimski čas, čeprav je tam, na strminah, obrnjenih proti jugu, že dišalo po pomladi.

Med temi kamni skoraj ničesar ni, to je prava puščava, a celo v tem času, kot je rekel starec Mihail, Presveta Bogorodica skrbi za svoje in njegove goste. Tako so popoldne prebili »na trgatvi« edinih zimskih sadežev, sladkih oranžno rdečih jagod z drevesa, ki se mu v grščini reče »kumara«, in dišečih kaktusovih »jabolk«, iz katerih so naredili gost, osvežujoč napitek. Sok je bil Petru všeč, toda ko so pobirali sadeže in se s polnimi košarami vračali, so preplezali toliko rebrastih skal, včasih nad samim razpenjenim morjem, se tolikokrat opraskali do krvi, ko so se prebijali skozi grmovje in med velikimi, bodečimi, mesnatimi listi kaktusa, da je v nekem trenutku postalo zelo očitno, da je debelušnemu in okornemu Petru vsega tega zvrhano dovolj. To je opazil tudi oče Mihail, zato je sprehod na hitro usmeril proti domu, potem pa se je očitvidno trudil razveseliti gosta, kar niti ni bilo tako težko, saj je Petrov topli značaj hitro vse premagoval.

»No, profesor (tako je oče Mihail imenoval svojega starega znanca Štefana), zakaj me ta tvoj prijatelj tako sumničavo opazuje?«

In res, odkar so se vrnili s trgatve »kumar« in kaktusov ter se končno umirili na naravni terasi nad morjem, Peter ni mogel odmakniti pogleda od žilastega, mišičastega sedemdesetletnega donedavnega bolnika, od njegovih črnih, sajastih rok, od zamaščenih las, ki so v trdih kodrih viseli okrog sajastih lic, tam pa, kjer naj bi bila meniška kita, je visel neke vrste gordijski voz.

»Povej mu, profesor, da smo tukaj v puščavi in da smo mi puščavniki. Vsi mi tukaj, tudi vidva, dokler sta tu. Potem ko odideta, delajta, kar hočeta, zdaj pa poslušajta mene. Puščavniki se ne umivajo in ne razvajajo, jedo, kar Bog pošlje, kuhajo na odprtem ognju in so zato ves čas sajasti. Jaz to ponavljam vsem, ki zai-dejo sem. Res pa je, zdaj vama bom priznal, da se tudi

v tem lahko zmotiš. Bil je tu nekoč neki profesor iz Aten, profesor teološke fakultete (ne vem, odkod toliko profesorjev in zakaj se hočete vi profesorji z menoj, takšnim, kot sem, pogovarjati). Pristavil sem za kosilo, pa vidim, kako on nekako z odporom pogleduje mojo črno posodo in te umazane roke. Nekateri profesorji so preobčutljivi in se jim vse gnusi, nekateri pa niso; na primer, ti nisi, tisti pa je bil. In ko je bila jed gotova, mu rečem, naj ne gleda na tisto malo saj, da tukaj v puščavi ne smemo gledati na take malenkosti. Ne, niso malenkosti, rečem malo pozneje, to so pomembne reči, če gledamo duhovno. Puščavniki niso neke razvajene gospodične. Mi tukaj jemo s pepelom – rečem in zajamem s pestjo z ognjišča, pa v kotliček. Ne bi smel tega storiti. On seveda sploh ni jedel, le zbegano je žvečil košček prepečenca, jaz pa sem takoj, že ko sem prvo žlico vtaknil v usta, videl, da sem pretiraval, le da ni bilo več rešitve. Požiral sem priskutno jed, ki mi je škripala pod zobmi, in se delal, kakor da mora biti pri nas puščavnikih tako. Ne vem, kaj je nazadnje mislil atenski profesor. Morda je mislil, da sem popolnoma znorel, mogoče pa celo, da sem sveti asket, kaj? Kdo bi vedel, kaj se vam profesorjem mota po glavi? Spособni ste iz komarja narediti osla. Zdaj pa po Atenah pripoveduje, kakšne askete je videl na Atosu in kakšne globokoumne pogovore je z njimi vodil ob krožniku grenkih zelišč in pepela.«

Med tem monologom se je Peter vidno sproščal. Bilo je očitno, da mu je Mihail vse bolj všeč, zato je še enkrat predlagal, da bi s Štefanom pri njem ostala še nekaj časa in pomagala pri gospodinjstvu. Saj je Mihail še vedno rekonvalescent.

»Tako, jaz bom kuhal, s pepelom ali brez, kakor rečete, Štefan bo pa ta čas nabiral suho vejevje za ogenj. Vi pa počivajte, še ste šibki.«

Starec ga je zvito pogledal, vstal in se čez hip pojavil z neko močno vrvjo v rokah.

»Jaz šibek, praviš? Pa ti, daj, izkaži se, pretrgaj mi tole.«

»Kako naj pretrgam?«

»Preprosto, ovij konce vrvi okrog zapestij, potegni in pretrgaj, če lahko.«

Peter, ki je bil hrust in se je imel za močnega človeka, je z vso močjo potegnil enkrat, dvakrat, se ustavil, napel vse moči in potegnil še enkrat, toda vrv je ostala cela. Tedaj jo je vzel Mihail in potegnil. Zaprepaščeno je pogledal v vrv, ki je ostala navita okrog njegovih zapestij.

»Poglej no, zares sem postal kilav,« je rekel razočarano.

Pa se je še enkrat napel in vrv končno pretrgal. Toda videlo se je, da ni zadovoljen.

Vse ostalo je bilo prav dobro in v splošno zadovoljstvo: večer na skalah, v katere se je uprlo rdeče zahajajoče sonce, in tiha zvezdna noč, ko je le občasno pljuskanje valov pod skalo doseglo okna Mihailove kolibe, in jutro v nabiti cerkvici, v kateri so že samo oni trije zadostovali za občutje, kako liturgija s svojo vsebino in vznesenostjo zaobjema in vase sprejema to surovo prekrasno pokrajino ter še mnogo več: modrino in sivino vesolja.

Zjutraj sta Peter in Štefan odšla. Starec jima je dokazal, da je povsem sposoben preživeti tudi brez nju, onadva pa sta spoštljivo izpolnila, kar sta bila ob blagoslovu obljubila: da ostaneta, dokler bo to starcu potrebno. Tudi Petru je bilo malce žal, da se je njuna naloga tako hitro končala, Štefan se pa še toliko bolj ni mogel sprijazniti z naglim odhodom. Sredi splošne bede in propadanja so samo še te surove kamnite čeri in strmine ohranile vsaj relativen mir. Zdaj pa nazaj,

v dolino solz.

Ponovno vzpenjanje in spuščanje, prepadi pod nogami, steze med nebom in morjem, obešene na oblakih kot viseči mostovi. Štefan se je trudil, da bi šel čim bolj počasi, da bi nekako, vsaj tako je mislil, Petru popravil razpoloženje – saj lahko zasoplost in utrujenost potrojita strah pred breznom, pojačata neugodje in ustvarita nejevoljo. Toda čeprav sta korakala tako počasi, sta se vedno bolj približevala temni okroglasti postavi na stezi nad njima. Še nekaj zavojev in bili so skupaj: mlajša dvojica, še vedno polna moči, in on, velik, pod težo let, z utrujenim srcem, z nadušljivimi pljuči. Sedi, počiva.

»Sedita tudi vidva, otroka, kam hitita, časa je dovolj, prišla bosta.«

Tako sta menila tudi sama in zato sta sedla na kamen poleg njega. Njegovi stavki se s težavo prebijajo skozi težko sopenje, a to ne ovira okroglih oči in širokih lic, da se ne bi veselo smehljala. Podrasnik, ki ga je privezal pod pasom, da ga ne bi oviral pri hoji, je ves ponošen in zakrpan, celo meniška kapa ni več črna – tako je sonce spremenilo njeno prvotno barvo –, pa tudi brada in lasje ne več: prepleteni so s sivimi nitkami, srebrno sivimi kot mesečina. Edino, kar je na njem meniško črno, je koža na obrazu in po rokah; črna od saj (kot pri Mihailu, vsi ti puščavniki so, kot kaže, enaki). Ali se dolgo ni umil ali pa je pred kratkim imel opravka z ognjem in ogljem, težko je reči. Kakor koli, tale je sajast kakor gledališki Otelo, ki se ga je Štefan spominjal z nekega otroškega obiska v peterburškem gledališču. Toda to je še povečevalo izrazitost in veselost njegovih oči z bleščečimi beločnicami kakor pri črncu.

Takoj je opazil, da sta sogovornika cenobitska meniha, seveda, saj sta bila bolj zadržnena in strožje

oblečena kakor tukajšnji puščavniki. Sprašuje, pri kom sta bila, potem pa vzdihuje in hvali kreposti njunega gostitelja.

»Naj vama povem o očetu Mihailu, čuden človek je to, velik v askezi, postu, in tudi razumna duša. Samo da ni tudi pred vama igral jurodivega, da se nista pohujšala? Jaz sem se nekoč skoraj pohujšal. Bil sem zaradi nečesa pri njem, ko so prišli romarji iz Rusije, vaši rojaki, eden je bil vaški duhovnik, pa še trije, štirje. Nekdo od njih je slišal, da je bil oče Mihail nekoč v mladosti predstavljen imperatorju, tistemu, ki so ga pozneje ubili. Mihail je rad govoril o carju Aleksandru, toda ne zato, da bi se bahal, ker ga je videl, ampak zato, ker je bil prepričan, da je bil car velik človek. Pobožno in svečano jim je kazal neki dokument s carjevim podpisom. Tedaj je iz votline pripolzela velikanska kača in nevajeni gostje so se zelo ustrašili, pozabili na carja, na Mihaila in njegovo zgodbo ter se spustili v dir. ›Kam jo mahate, počakajte, da vam do konca povem,‹ je vpil Mihail za njimi, toda ti se niso upali vrniti, vse dokler se je kača plazila ob zidu. Mihail se je razjezil, pograbil je kačo in jo udaril ob tla, nato pa preplašenim ljudem spet hotel pokazati carjev podpis. Komaj so se ponovno zbrali okoli njega, že se je kača spet zganila in gostje so spet panično zbežali. Mihail je kriknil: ›Kakšni ljudje ste vi, jaz vam kažem carjev podpis, vi pa bežite pred navadno kačo.‹ Še enkrat je pograbil kačo z obema rokama, za rep in za glavo, in jo z enim sunkom razpolovil. Uboga žival. A ko so romarji to videli, so popadali na kolena pred Mihailom in prestrašeni zaprosili za blagoslov. Kot od novega Herakleja. Jaz nisem vedel, ali naj se smejim ali naj tudi jaz padem na kolena, da ne bi pokvaril prizora. Tako sem tudi jaz pokleknil. Ampak če ga ne bi poznal, bi se lahko še kako pohujšal. Vseeno mislim, da je tokrat pretiral. Ne smemo ubiti

kače samo zato, da se bodo romarji zgrozili in zresnili.

Vendar naj vama ne bodo pomembne takšne zgodbe o Mihailu. Raje glejta, kako živi, kako moli, kakšne so njegove liturgije. Ali vesta, da vsako noč sam opravi celotno »pravilo« in liturgijo, na proskomidiji bere nekaj sto imen, za vse moli in nikogar ne pozabi. Mnogi mu pišejo, Grki in Rusi, ter prosijo za njegovo molitveno pomoč. Srečo imata, da imata takega prijatelja, saj sem prepričan, da za vaju moli, čeprav vama o tem verjetno ni ničesar rekel. Prave kreposti se skrivajo, včasih tudi za lažnim čudaštvom, prav zato, da bi se bolj skrile.

»Tudi midva sva nekaj videla,« je rekel Štefan. »Na primer, kako se sicer najplašnejši ptiči spustijo na njegovo dlan s polnim zaupanjem. Enako zaupanje sva občutila tudi midva, žal nama je le, da naju ni hotel zadržati pri sebi. Mislila sva, da mu bo po bolezni potrebna najina pomoč ... «

»Njemu pomoč? On ni te vrste. On je pravi volk samotar, takim bi moralo biti zelo slabo, da bi sprejeli tujo pomoč. On ljubezen daje, ni pa se je naučil sprejemati. Mogoče to ni krepost, toda takšen je on in takšni so vsi njemu podobni. Koliko sta stara? Eh, še sta mlada, kako dolgo pa sta na Sveti gori? Malo! Ne poznata še prave Svete gore. Le kako bi jo poznala, ko se je v zadnjih časih tako spremenila.«

»Povejte nama kaj o tem,« je zaprosil Štefan in se skušal čim udobneje usesti na kamen poleg starca.

»Kaj naj vama povem? Kakih trideset let je tega, ko je bilo v našem skitu svete Ane, čeprav je grški, veliko Rusov, Srbov, mnogo Romunov, celo nekaj albanskih menihov. Ob nedeljah smo imeli skupno bogoslužje v *kiriakonu*, osrednji cerkvi; nismo se spraševali, kakšen jezik kdo govori, kje je rojen, ali poznamo vas, iz katere prihaja. Potem je vse začelo nekako drseti navzdol. Skit

je skoraj prazen, vsi so se razšli po svojih samostanih, »vsak v svojo jato«. Časi so se spremenili. Mogoče sodi to k vojni, ali pa je krivo kaj drugega, ne vem.

Srečen sem pa, da lahko rečem naslednje: tukaj smo dolga leta živeli kot dobri sosede. Mogoče je sicer skušnjav manj, ko je človek sam, a je vsekakor manj ljubezni. Mi ne živimo več kot velika skupnost bratov. To je slabo za meniha. Saj tudi ko si sam, bi moral čutiti, da si del velikega bratstva. Vseeno, četudi mesece in mesece ne vidiš nikogar. Stvar je v občutku.

»Kako si lahko del velikega bratstva, če mesece in mesece nikogar ne vidiš?« sta ga vprašala.

»Tako, da sediš in moliš. Prava molitev nas zedinja bolj kakor vsa srečanja. Da sediš in prebiraš molek za ves svet. Môli po svojih močeh. Bog pozna našo šibkost. Tudi tri naše uboge molke bo sprejel, če so le iz srca, s prizadevnostjo.«

Ko je omenil »tri molke«, sta se Peter in Štefan skoraj veselo vznemirila.

»Kaj govorite! Tri molke! Ali veste, da pri nas v samostanu velja pravilo, da naj od prebiranja jagod na molku prsti otrdijo. Da ne govorimo o možganih. Predpis je na tisoče molitev vsak dan, zato samostanski menihi pod težo predpisov in še delovnih dolžnosti hitijo z molitvijo, izgovarjajo jo hitro, bliskovito, da bi nekako uspeli izpolniti zapovedano število, in nam, ki smo še začetniki, je to težko, ne moremo slediti smislu, zdi se nam, da ga v tem niti ni.«

»Seveda ga ni. V takšni molitvi človek ne utegne razmišljati niti o samem sebi, kaj šele o drugih v svetu. Ponavljam vama: naj bodo samo trije molki, le da so z razumevanjem in ljubeznijo. Ali sploh vesta, fanta (v resnici je rekel *pedia*, otroka), kdaj so te predpise o številu molitev pisali in kakšni menihi so jih izpolnjevali! Mi smo danes tako daleč od vsega tega, da ni nobene

primerjave. Kakšno ljubezen so imeli! Nič čudnega, da je tekla tudi molitev, saj molitev ne more teči tako gladko brez popolne ljubezni. A ko smo že takšni, kakršni smo, je naša dolžnost, da delamo, kar moremo. Predvsem moramo biti dobri z bližnjimi. Če tega ne moremo tako, kakor Gospod hoče, pa vsaj ne smemo delati zla. Naj nam bo to prvi in najpomembnejši predpis! Kar pa zadeva molitev, naj je bo toliko, koliko nam dovolijo naše moči – toda manj tudi ne. Ko moliš, se je treba tega zavedati, um naj bo zbran, hitenje pri tem ničesar ne opravi. To je, fanta, kakor na lovu: ali bo lovec, ki je mrzlično začel streljati, ne da bi meril, sploh kaj ujel? Mogoče bo, a jaz dvomim. Tako, otroka, molita počasi, naj bo vaju namen čist, ne preštevajta svojih molitev, ne streljajta na slepo, ampak poskrbita, da bodo molitve od srca ter da bodo rodile sad.«

»Geronda, ali lahko na Sveti gori najdeva prave molivce, ne takih, ki komaj, z muko, preberejo tri molke?«

»Seveda, kako da ne! Res je, kot sem vama že rekel, da je tudi tu krepost postala zelo osiromašena, toda ne v tolikšni meri! Težje je najti učitelja umne dejavnosti, a molivci so, slava Bogu. Čeprav se jih večji del skriva, se vendar ne morejo povsem skriti. Še so menihi, katerih glas je tih in poln sočutja, ki v pogovoru ne morejo zadržati solz, ki lijejo iz obilice ljubezni, ki so pripravljeni pomagati vsakomur, če le lahko: z delom, s stvarmi, z denarjem – četudi tega od njih ne zahtevajo. Še so ljudje, ki znajo razločevati duhove, in ljudje svetega življenja, globoke molitve, zlasti pri bogoslužju. Ko si s takimi pri oltarju, imaš včasih vtis, da se udeležuješ bogoslužja angelov, s takim trepetom stoje pred žrtvenikom. Od tukaj (od svete Ane) tja do Lavre bi lahko naštel kakih deset takšnih starcev, ki jih svet ne pozna, toda ti bi me grajali, če bi nato zaradi

mene k njim začeli prihajati obiskovalci. Bolje, da jih sama poiščeta. Če bosta pazljiva, jih bosta našla. Dovolj je kratko srečanje s takšnim človekom, da se sklene poznanstvo, in pozneje, naslednjič, bo z vama govoril že kot s svojcema.«

Zdaj se je starec odpočil, čutil je, da lahko nadaljuje vzpenjanje, in vsi trije so se odpravili; on naprej, z negotovimi koraki in mnogimi postanki, meniha pa počasi za njim. Kazalo je, da je tak ritem ugajal tudi Petru. Po dvesto, tristo korakih se je starec na nekem ovinku, kjer se je komaj opazna stezica ločila od glavne steze, obrnil in svečano poslovil od obeh iz skita. Njegova kelija je tam: treba je zapustiti glavno pot, potem pa do prve grape, kjer je drevje nekoliko višje in gostejše, zaradi česar se od tu ne vidi strehe, sicer je povsem blizu.

Peter in Štefan sta z blagoslovom, ki sta ga dobila ob slovesu, nadaljevala pot proti samostanu svetega Pavla; od križpotja, kjer sta se poslovila od starca, je bil ta še daleč. In tedaj se je zgodilo nekaj, česar niti sam Štefan ni pričakoval: začela ga je preganjati neka nova misel, postopoma je pospeševal korak, in ta hitri ritem je nadaljeval, tudi ko se je steza strmo vzpenjala po goli pobočjih ali ko je vijugala po položnejšem terenu. Ko je Peter ves zasopel vprašal, kam se jima mudi, je odgovoril, da je pred njima še dolga pot in da se morata podvizati, da ju ne bi ujela noč v planini. Poskusila bosta priti do hiše nekega prijatelja, pri katerem bosta prenočila. In zgodilo se je prav to, kar si je želel: njegov sopotnik je imel že čez glavo pešačenja in je hotel tisti večer prebiti v najbližjem samostanu.

»Če imaš opravke pri prijatelju, ki biva v keliji, lahko greš sam k njemu. Kaj vama bom jaz v nadlego.«

Štefan je začutil, da mu je odleglo, čeprav mu še vedno ni bilo jasno, zakaj, oziroma kaj bo sledilo. Vedel

je, da je nujno, da ostane sam. Pospremil je Petra do samostana svetega Pavla, in ko je bil ta že na dvorišču, se je po krajšem premisleku odpravil nazaj; namesto da bi šel na goro, je v trenutku spremenil načrt, ki pa mu je bilo že od samega začetka usojeno, da bo spremenjen; pomislil je, da prijatelj lahko počaka in da se je zdaj pomembneje vrniti k prej omenjenemu starcu. Vse je bilo storjeno nekako na pol podzavestno. Res je pomislil na prijatelja na gori, hkrati pa je načrtoval, kako bi se vrnil k starcu, tako da je bil s Petrom iskren, hkrati pa ga je prevaral. Hrepenel je po tem, da bi se s starcem pogovoril sam, in če bi to rekel Petru, bi ga mogoče užalil. Mogoče tudi ne, a kako naj bi vedel; bolje je ne izpostavljati pohujšanju sebe in njega.

Ni se pokesal.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

X

Dnevna in nočna spoznanja

Kdor zdravi druge ljudi, se z Božjo pomočjo neopazno zdravi tudi sam: saj zdravilo, ki ga uporablja motrilec, ozdravlja bližnjega le do tiste mere, do katere je sposoben sprejeti zdravilo, medtem ko motrilca ozdravlja v vsakem primeru.

(Aba Evagrij)

Starec se je vedel, kot da je čakal samo name; sprejel me je ves vesel, kot sprejemamo stare znance. Sploh ni bil presenečen in me ni vprašal, kako to, da sem prišel k njemu, čeprav smo se opoldne poslovili in sva jo midva s Petrom ubrala v povsem drugo smer. Ravnodušen ni bil, saj ta prisrčnost ni bila zaigrana, a tudi radoveden ni bil.

Prišel sem dokaj pozno, ko je že opravil večernice, tako da me je takoj povabil na večerjo. Prinesel je večji krožnik z ribo in skoraj vse, razen dveh majhnih ribic, postavil predme rekoč, da sem še mlad in da sem danes veliko pešočil, on pa da po več mesecev pase lenobo in ne gre nikamor ter da njegovo staro telo nima več potrebe po hrani. To ribo so mu že včeraj prinesli daljni sosedi, jutri je post, do pojutrišnjega pa ne bo zdržala; škoda bi bilo, če bi se pokvarila. Zato sem se moral jaz z njo potruditi, kar mi niti ni bilo posebno težko; odkar smo prodali barko, le redko jemo dobre ribe, še redkeje pa jih je res dovolj. Že pri večerji sva začela s pogovorom, ki se je potem zavlekel pozno v noč, prekinila sva ga le, ko je starec, ki je še vedno sedel za kuhinjsko mizo in luščil posušene stroke fižola, na pamet opravil sklepnice z akatistom

Bogorodici. (Pri nas v cenobitski skupnosti je kaj takega povsem nesprejemljivo, saj velja, da sta molitev, predpisana s cerkvenim tipikom, in delo nezdružljiva, toda, če dobro pomislim, zakaj bi bila? Sklepnice niso bile nič manj pobožne zato, ker sva med tem sedela in trebila fižol.) Fižol je starec luščil spretneje kot jaz, kupček luščin pred njim je rasel in rasel ter preraščal mojega ne glede na to, kako sem se trudil. Nekajkrat sem s pogledom ošinil svoj in njegov rezultat ter se sramoval svoje počasnosti. V nekem trenutku je molče, z enim samim gibom podlahti, združil najina kupčka ter nato metal luščine bolj na mojo stran.

Nisem zdržal – v nadaljnjem pogovoru sem se mu potožil: zaradi pretirano pozunanjenega življenja v skitu mi usiha molitev, ker nima spodbude in osmislitve. Rekel sem celo, da sem imel boljše pogoje za molitev, preden sem prišel na Atos, da se mi je zdaj težje zbrati, ker ni nič od mene odvisno; ker sem v skupnosti napet in me vlečejo na vse strani, se mi porajajo misli, da mi drugi ves čas delajo krivico. Rekel sem tudi, da je spovedniku uspevalo blažiti moje težave, ker pa ga zdaj ni več, mi je v skitu čedalje težje dihati; mnogi, celo dobri menihi so ga že zapustili. Omenil sem tudi grobe izpade nekaterih iz uprave, izpade, ki si jih za časa očeta Mateja nismo mogli niti predstavljati. Prekinjena je vez z Rusijo, sem rekel, ki nam je toliko pomenila, ljudje se počutijo izgubljene. Odtod kaos in nered. Jaz tega ne prenesem več. Želim si v puščavo.

Poslušal je. Ni pokazal, kaj misli, ni me prekinjal, le kimal je z glavo, kot bi hotel reči, da nisem edini, ki doživlja take težave.

Ko sem končal svoje tarnanje, je nekaj minut molče sedel. Zatem je začel počasi, najprej s tolažbo, češ da so to težave, s katerimi se je treba sprijazniti, saj še nikomur niso bile prizanesene, na nas pa je, da se z njimi kar najbolj možato, odločno soočimo; tudi jaz jih moram premagati, če sem z resnim namenom prišel na Sveto goro. Samostan, je rekel, tudi atoški,

ni kraj, kamor bi preprosto pobegnil pred posvetnim vrvežem in težavami, kraj, kjer bi našel zunanji mir duše, tišino, v kateri je lažje moliti, kjer bi bil človek ves čas prost materialnih skrbi, kakršne težijo ljudi v današnjih mestih, posebno v času vojn. Če sem si želel tak kraj, bi resnično storil bolje, da bi šel na vas in počasi grizljal tisto malo kapitala, ki sem ga imel, ter do mile volje molil Boga nekje, kjer me nihče ne bi vznemirjal. Velika je Rusija, našel bi se kak miren kraj. (Starec očitno ni imel jasne predstave o tem, kaj je to revolucija, a mu nisem oporekal, saj to v tistem trenutku ni bilo najpomembnejše.)

V samostanu se pogosto zgodi nasprotno: mirno in urejeno življenje naenkrat zamenja tisoč samostanskih skrbi; zdi se, da zase in lastno notranje življenje nimamo več časa. Ampak drugače od življenja v svetu, kjer je duhovno vodstvo in podporo težko najti, še težje pa jima slediti, se je treba tu predati v roke duhovnega očeta in starešine ter delati to, kar onadva rečeta, saj sta se za to pripravljala in sta vsekakor bolj izkušena kot mi. Ker sem prihajamo zato, da bi se duhovno očistili, in kot je rekel, »rešili«, nam mora biti jasno: težji kot so pogoji, lažje in zanesljivejše bo odrešenje ob dobrem duhovnem vodstvu. V prevelikem duhovnem udobju ni nikakršne zasluge, ni ne vzpodbude, ne boja, ne zmage. Uživaš – in vse ostaja po starem, sploh se ne spreminjaš, je rekel. Prav delamo, ko stisnemo zobe, pozabimo na svoje želje in navade, premagamo nelagodje in sledimo Kristusu, ki je predano izpolnjeval Očetovo voljo, ne pa lastne.

(Mikalo me je reči, da sta se ti dve volji ujemali, a sem molčal. Starec mi je bil očitno naklonjen, ničesar mi ni zameril, ni imel namena grajati me.)

Še veliko mi je povedal starec, a vse v istem tonu: naj potrpi in naj se pomirim, saj mi je vse, kar se dogaja, koristno, še več: odrešilno. On sam včasih obžaluje, da živi tako osamljeno in nima priložnosti, da bi komu storil kaj dobrega.

S temi besedami sva se tistega večera razšla, vsak je šel v svojo sobico, ozko, tiho in temno, na krajše spanje in dolgo nočno molitev. Da, skoraj bi poza-bil: vprašal sem ga, ali bova za nočno molitev skupaj vstala in skupaj tudi molila v njegovi cerkvisi. Zakaj, je rekel, jaz nisem duhovnik, ne moreva imeti liturgije, molitev pa se enako dobro opravlja v sobi. In – nikakor skupaj. Ko prebiram molek, je najbolje, da poleg mene v sobi ni niti moje mucke – tako je rekel –, čeprav ona mirno spi in ji še na misel ne pride, da bi bila v napo-to. Ne, je bil odločen, Jezusovo molitev mora človek moliti sam. Ni razumel našega ruskega nagnjenja h kolektivnim dejanjem.

Meni je bilo malce žal. Čutim se bliže ljudjem, ko sem z njimi skupaj pri molitvi.

Tako sva noč prebila vsak v svojem kotu, toda v mislih drug z drugim.

Zjutraj sem se hotel čim prej podati na pot. Vedel sem, da me v skitu že čakajo in da jim bo oče Pe-ter verjetno povedal, da bom prišel naslednjega dne. Toda namesto da bi se takoj poslovila in bi jaz pohi-tel prek grebena, me je starec zadržal na dvorišču. Zapro-sil me je, naj se usedem na klop, odkoder se je odpiral pogled proti oddaljenemu sivemu morju, sam je sedel poleg mene, z levo roko me je objel prek ramen – in rekel nekaj, kar je bilo v nasprotju s tistim, kar je govoril prejšnji večer.

Rekel je, da je današnje življenje v samostanski skupnosti veliko težje kot nekoč. »Menihov je manj, in čeprav zadnje čase v samostan prihajajo mlajši ljudje, to niso nekdanji preprosti vaški fantje, čiste in eno-stavne duše, katerih celotno dotedanje življenje je bilo mirno in zdravo, ampak so zdaj to mladi izobraženci, zaznamovani, pogosto pa tudi pokvarjeni zaradi so-dobne civilizacije in njenega hitrega ritma in zahtev. Zdaj pa so ranjeni še zaradi vojne, tega najstrašnejše-ga uničevalca vsake človečnosti. Posledici takega sta-nja meniške mladine sta dve. Tista manj pomembna,

čeprav očitna, je, da je v samostanih manj za delo sposobnih, zaradi česar je težje tistim, ki delajo, saj morajo na svojih ramenih nositi sobrate, ki jim dejansko ne morejo veliko pomagati. Druga, resnejša posledica je pokvarjeno vzdušje: ljudje prihajajo preobremenjeni s pogubnimi izkušnjami, okuženi z nervozo, otopeli po življenjskih porazih, zato se težko prilagodijo. Za duhovne očete je današnje menišstvo težka naloga, saj že sami duhovniki prihajajo iz nemirnega sveta, njim samim je težje rasti v duhu, kaj šele voditi druge. Vsem nam je zato duhovno življenje ovirano. Le poglej, kakšna je bila duhovna rast vidnih ljudi, ne le duhovnikov, pred dvesto ali tristo leti. Danes za dvajsetletnike mislimo, da so mlečnozobci, skoraj otroci, tedaj pa so bili v teh letih že generali, vodili so države in velike trgovske družbe. Po eni strani je življenje v svetu hitrejše in bolj povezano, po drugi pa je duhovna rast ravno zato upočasnjena. Ne gre vse hkrati. Niti duhovniki niti njihovi gojenci niso to, kar so bili nekoč. Ne mislim naivno obžalovati, da so pretekli časi za vselej minili. Saj tudi sam vidim: današnje duhovnike lahko primerjamo z barkami, kjer je prostora le za nekaj učencev, nekoč pa so bili duhovni očeti prostorne ladje dolge plovbe, s stotinami potnikov. Kdor se je danes vkrcal k dobremu duhovniku, naj ve, da mu je Bog podaril veliko milost, saj je to zdaj težko najti.

Ti, dete moje, ti si šibek, težko boš prenesel vse napore današnjega cenobitskega življenja, čeprav si v dobrem skitu. Ampak časi so zares težavni, takega kaosa ni bilo, odkar svet stoji, ti pa si na Atos prišel pozno, starejši si kot drugi. Tvoja duša nima več tiste prilagodljivosti, ki je potrebna v začetku menišтва. Tebi bo čedalje težje, saj si nežen in – naj te ne užali, kar bom rekel – bolan si. Kako naj ti povem, da me boš pravilno razumel? To ni telesna bolezen, ne zdravi se s čaji. Tebi sta potrebna mir in tišina, možnost, da se odpočiješ. Pravim – odpočiješ, toda ne telesno,

tvoje telo je še vedno žilavo, ampak duševno. Ah, če bi le lahko našel kakega preprostega, tihega, skromnega starešino kelije in živel poleg njega. Zate velik učitelj in teolog ni primeren, s takim bi se izčrpavala v brezplodnih debatah. Znanosti se učiš predvsem iz knjig in ne iz pogovorov, življenja pa se učiš iz izkušnje. Tebi je potreben preprost človek, ki je sam našel mir in ki bo vedel, kako naj ga da tudi tebi. Pomembno je, da ni preobremenjen s skrbmi, s kakšno dvajseterico ali petdeseterico ljudi, da ne govorim o ostalih skrbih današnjih samostanov, kot so odnosi s svetom, z delavci, trgovci, državnimi uradniki, od katerih je odvisna vsaka količkar pomembna ustanova, tudi vaš skit. Toda kje najti takega starca? Tudi teh je danes vse manj, ponavadi ne sprejemajo učencev.

Ne vem, ne vem, kaj naj ti rečem. Razmisli tudi sam; in še pridi, mogoče bova našla rešitev.«

Tako torej. Tisto sinoči je bila stoletna izkušnja, toda posplošena, da bi bila nekako uporabna za vsakogar. Toda splošna izkušnja, pa naj velja za vse ljudi in za vse čase, se včasih le izkaže za pomanjkljivo v primeru posameznega, naj bo še tako preprostega in revnega življenja. Tam, kjer splošna izkušnja le malo pomaga, lahko pomaga molitev enega samega Božjega človeka; njemu Gospod odkrije tisto, česar ne najdeš v knjigah, tako kot je temu dobremu starcu v noči, ki sva jo prebila pod isto streho, odkril mojo šibkost in ga spodbudil, naj prekliče to, kar je rekel prejšnji dan .

Ko sva se poslovila, sem skoraj stekel po strminah, v objemu protislovnih čustev. Jokal bi nad seboj, takšnim, kakršen sem se prepoznal v besedah starca, upam pa tudi, da se me je dotaknila Božja roka, in mislim, da nisem sam, prepuščen zunanjim viharjem in notranjemu kaosu. Po teh spoznanjih ne morem naprej tako kot do zdaj.

Toda kaj mi je storiti?

XI

Ninje otpuščaješi, Zdaj odpuščaš ...

Kdor se nekritično obeša le na gole besede Svetega pisma in tako zmanjšuje dostojanstvo lastne duše, ker jo omejuje na formalno služenje Zakonu – ta na poguben način pokaže Logos kot zgolj telesen.

(Maksim Spoznavalec)

Poznal sem starca, kateremu je kradel sobrat iz soseščine. Starec je vedel, kaj se dogaja, a nikoli ni grajal kradljivca. Nasprotno, še več je delal govoreč: »Mogoče ima brat kakšno potrebo.«

(Blaženi Zosim)

Prišli smo do prelomnice v zgodbi o menihu Štefanu. Pred nami je skrivnost, ki omogoča le še slutnje, slutnje pa je slab komentatorjev vodnik. Rečeno je, da sveti vidi vse, da pa njegovega notranjega življenja ne vidi nihče. Ne mislimo, da je Štefan postal svet, posebno ne v tej, še zgodnji fazi svojega menišтва. Vendar smo začutili, da je stopil na stezo, na kateri je nepovabljenemu in nepoučenemu očesu težko zaznati podrobnosti. Zato: molk in čakanje; naj se zgodba naprej pripoveduje sama – brez naših nerodnih posegov; kjer pa res ne gre brez njih, naj bodo brez namena, da bi podajali vsevedno razlago. Vse, kar o skrivnostnem pojavu rečemo, razen zunanjega opisa, je najpogostejše zgrešeno.

*

Po »veliki izkušnji« (tako sem sam zase imenoval pogovor s starcem) se mi je vse v skitu zdelo lažje, ker sem vse jemal kot začasno. Vem, da se je čas radikalne rešitve mojih težav približal, in to vem tako trdno, da nisem več nestrpen. Vsi okoli mene so opazili spremembo na bolje, čeprav se sprašujejo, kako je mogoče, da se je zgodila prav zdaj, po toliko letih in v trenutku, ko nam je vsem objektivno čedalje težje?

Nikomur še nisem razkril svoje skrivnosti.

Svojemu duhovnemu očetu, očetu Mateju, bi jo seveda že razkril, toda njega že zdavnaj ni med nami.

Sklicali so vse prebivalce skita, ker je novi starešina, oče Aristarh, imel neko pomembno sporočilo. Rekel je, da se sam še kako zaveda, da je starešina postal samo zato, ker nas je naš dobri duhovni oče zapustil brez tolažbe. Zdaj pa nam mora končno povedati, kakšna je naša usoda. Vsi smo v skit prišli iz Rusije v mirnih časih, prišli smo zaradi duhovne koristi, da bi se posvetili Bogu in molitvi. Izbrali smo ta skit, pri čemer je imel vsak svoje razloge; ni njegova, tj. Aristarhova stvar, da o tem presoja, vendar ve, da je nekdo prišel zaradi spovednika, očeta Mateja, zaradi njegove svetosti, ki je sijala daleč naokoli in bila znana po vsej Rusiji, nekdo je prišel zaradi tipika, nenevarnega med cenobitskimi skupnostmi, za kakršnega je neobhodno potreben izkušen učitelj Jezusove molitve; nekdo je prišel, ker je bil skit dobro preskrbljen, zahvaljujoč stalni pomoči iz Rusije, tako da ni bilo nobenega pomanjkanja (ravno zato, da bi se menihi lahko kar najbolj posvetili »umni dejavnosti«). Kdor je prišel iz teh razlogov, ta je zdaj z enim udarcem usode izgubil vse. Res je, da smo se prenekateri navezali na skit kot na svoj pravi dom. Vendar ta dom ni več isti. Lahko se zaradi ljubezni do skita zanj žrtvujemo, lahko poskušamo obnoviti in popraviti, kar

se popraviti da. Toda niti oče Aristarh ne ve več, kaj bi se še dalo storiti.

Naš skit je bil v veliki meri odvisen od povezav z Rusijo, v vojnih letih pa so vezi popuščale. Ni več nikogar, ki bi kupil naše ikone in molke in križce, ni več nikogar, ki bi nam poslal rubelj ali dva, da bi se na proskomidiji spomnili njegovih bližnjih. Zaenkrat še črpamo stare zaloge, ni pa daleč dan, ko se bomo vprašali, kaj bomo v jedilnici ponudili bratom. Tako velik skit se ne more obdržati brez pomoči darovalcev iz domovine. Zdaj, ko je ta zveza prekinjena, mogoče za vedno, bomo poskusili obdržati to, kar pod danimi pogoji lahko, in to pomeni: skromnost v vsem, seveda tudi v številu sobratov. Ostali smo brez dohodkov od nepremičnin v Peterburgu in Moskvi, brez dohodkov od metoha v Palestini; naj nam bo jasno, da naši tukajšnji vrtovi in gozd, ki jih sami obdelujemo, ne morejo prehraniti velike skupnosti, niti nam ne bodo pustili dovolj časa za kar koli drugega razen za naporno delo. Od danes, pravzaprav ne od danes, ampak že nekaj let, je to naša usoda. Tako, razumeli ste; če vse to komu ne ustreza, nimamo več razloga, da ga v spremenjenih okoliščinah zadržujemo. Nikogar ne bomo podili, toda kdor hoče ostati, zdaj ve, s čim se bo soočil. Če kdo želi prevzeti odgovornost na samega sebe, bo dobil blagoslov, da odide živeti v kelijo. Blagoslov bo dobil pod enim samim pogojem: da začetnik ne bo popolnoma prepuščen samotnemu življenju. Starejši menihi, izkušeni v duhovnih dejavnostih, lahko s seboj vzamejo učenca. Skoraj kot da je rekel: reši se, kdor se more.

Torej je izhod iz skita prost, odprt. Odpadle so vse zapreke. Toda v teh pogojih me to ne veseli več. Kako naj bi me veselila splošna katastrofa, v kateri vse propada? A življenje gre dalje, nekaj sem moral storiti. Čeprav nisem več čutil pravega veselja zaradi omogočenega odhoda, mi je bil vsak trenutek v skitu vse težji. Potreba po spremembi je postala obsesivna,

rasla je kot tur, ki mora počiti. Vse se je vezalo v gnojni voz: stanje v skitu, stanje v Rusiji, moja molitvena šibkost in obup zato, ker Bog ne sprejema moje žrtve, zavest o lastni slabosti in površnosti, pa še stalni spopadi z očetom R. ...

Iz skita sem zdirjal malo pred poldnevom. Kelije na Provati sem obšel s hitrimi koraki z zgornje strani in se napotil proti grbi grebena, ker sem imel samo eno željo: še danes priti do starca. Hladno je bilo. Ves čas je rosil droben dež, z vej ob stezi so se cedile neštete kapljice, nizki oblaki so popolnoma zatemnili dan in vse je bilo gnilo in črno – le da meni tega ni bilo mar. Hitel sem k svojem cilju.

Skozi kstanjev gozd na pobočju gore se cepi na desetine blatnih poti. Pot se vse bolj vzpenja, potopil sem se v gosto meglo in se čedalje teže znajdem. Že dvakrat sem zgrešil stezo in se moral vračati. Moker sem, vedno bolj nejevoljen, v nekem mrzličnem pričakovanju. Korakam še vedno odločno in hitro, ampak že čutim, da tako ne bom mogel več dolgo.

Navzdol po serpentinah, k samostanu svetega Pavla, sem skoraj dirjal, mimo samostanskih vrat sem se pretihotapil, da me nihče ne bi videl in poklical, zdaj pa prihaja še zadnji, najtežji del poti: vzpon čez Novi skit in skit svete Ane, potem pa še navkreber, po blatni, spolzki stezi. Trmasto sem hotel prispeti na cilj še isti dan, kot bi mi bilo od tega odvisno življenje. Čutim, da bi se mi vse zagabilo, če bi se ustavil v tej sivini in vlagi, zaželel bi si, da bi izginil, ničesar več ne videl ne slišal, in se ne bi več zganil.

Na spolzkem črnem blatu, ki se je mestoma pojavilo na sicer kamniti stezi, mi je nekajkrat spodrsnilo, celo padal sem in se ujemal na dlani, ki zdaj krvavijo. Ko sem se na nekem ovinku le za trenutek ozrl navzdol, sem med tem premorom, ki je trajal sekundo ali

dve, z grozo opazil, da se mi noge tresejo od napora. Samo še tega se manjka, da me primejo krči! In kot vse kaže, na to ne bo treba dolgo čakati.

Vzpenjam se še nekaj časa. Ponovno padam. Poskušam se malo odpočiti. No, pa so tu tudi krči. In istočasno začnejo iz oblakov, v katere sem ponovno zašel, naletavati prve letošnje snežinke. Zdaj že močno sneži. Pred seboj ne vidim ničesar, steza se tukaj vzpenja po golem melišču in se na ovinkih popolnoma izgublja. Ne le oblak, tudi mrak se spušča in vse ovija v čedalje gostejši brezup. Začel sem se plaziti. Moj edini cilj je, da se priplazim do česar koli, kar ima podobo zaklona, da se usedem, iztegnem noge, da ne naredim niti giba več. Melišče je, kot da se je raztegnilo v nedogled. Ne vem, ali bom sploh prilezel do kake skale ali do drevesa, ki bi mi nudilo vsaj iluzijo zavetja.

Vse doslej se je sneg na kamenju topil, zdaj pa se začenja prijemati; v temini zahajajočega dne je melišče postalo motno belo. Steze ne razločim več in zdaj se plazim na slepo; za seboj puščam mokre sledi. Gibljem se z zadnjimi močmi in voljo, pravzaprav volje že ni več, vse mi je postalo vseeno, pripravljen sem se uleči kar tam, v plundro, med kamne.

Toda takoj ko sem začel iskati ravnejše mesto, zaslišim prav blizu nekoga, ki me kliče. Pogledam malo pozorneje v smeri glasu in vidim, da se iz sivine kaže črna silhueta ogromne skale, komaj vidno, ker je tudi vse ostalo že zelo mračno, a vendar ... Stopim proti glasu in po nekaj korakih medlo zaznam tudi majhno človeško podobo ob vznožju skale. Maha mi, naj se približam. Srce mi je zaigralo, udje kot da so pozabili na prejšnjo šibkost. Tam pa – nihče drug kot starec ... Zvil se je v klobčič, drhti od mraza in mi kaže, naj se usedem poleg njega in se naslonim nanj, da bova drug drugega malce ogrela.

Sedel sem. V glavi se mi počasi bistri. Prejšnji roj mračnih misli se topi, ostaja skoraj prijetna omoti-

ca zaradi izčrpanosti. Zato pa me čedalje bolj zebe. Tako moker, na snegu in vetru, drhtim, kot da so se vse vzmeti mojega prenapetega telesa sprožile in kot da vsaka sapica ali dotik snežinke izzivata pobjaznele vibracije.

»Ne boj se, vse bo v redu,« pravi starec. »Nasloni se name in moli, potem pa mirno spi, utrujen si.«

In vidim, kako se on potaplja v molitev kakor kamen v bistro vodo. Čezme je vrgel svojo raso, zdaj sva pod njo skupaj kot pod šotorom. Čutim toploto, ki izžareva iz njega kot iz dobro zakurjene peči, prijetno mi je, povsem sem se pomiril, lahko zadremujem pod njegovo zaščito. Ko me prevzema sen, se nejasno sprašujem, ali ni to mrzlica, zaradi katere se mi zdi, da mi je toplo, ali se nisem tako izčrpal in prehladil, da me zdaj greje bolezen? Toda nimam moči niti časa odgovoriti na to vprašanje; povsem izčrpanemu mi zadostuje, da mi je tako prijetno. Poslušam starčevo tiho molitev:

»Gospod, Jezus Kristus, usmili se naju!«

»Presveta Mati Božja, reši naju!«

Molitev se kot nihalo ure giblje med tema enostavnima stavkoma, ob katerih sem popolnoma potonil v spanec. Sanjalo se mi je, da me je ladja, polna mladih menihov, samega izkrcala na skalnati obali, nad katero se je dvigala majhna meniška kelija, kamnita, starinska, s kupolo in vsa bela. Na balkončku, ki je molel proti morju, me je čakal moj starec in z roko mahal, naj pridem. Potem je stopil predme, povabil me je v cerkev, pokazal na kliros in ikone, me postavil pred Carska vrata sredi ikonostasa in nad menoj naredil znamenje križa.

Ob prvem, meglenem, vlažnem svitu sem odprl oči in na sebi začutil pazljiv starčev pogled.

»Greva?« je vprašal.

Vstal sem. Pričakoval sem, da mi bo hrbet popolnoma otrdel od včerajšnjega napora, od vlage in mraza.

A zgodilo se je, da ga še čutil nisem. V udih je toplo, kot da bi res spal v ogrevani sobi. Na pobočju je povsod moker sneg, čez noč je pošteno zapadel, le seženj okoli naju je vse suho. Pogledam gor, nad nama nika-kršne nadstrešnice. Tudi skala nad nama je vsa bela od mokrega snega, ki je naletaval in se lepil nanjo.

Globoko vdihnem, pretegnem si ude: niti sledu utrujenosti, še manj vročice, ki sem se je včeraj bal.

»Da, pojdiva čim prej!«

Starec se je prekrižal in skoraj do kolen stopil v sneg. Brez obotavljanja mu sledim.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XII

Končano je

Če želi novic zapusiti skupnost bratov in starešino zaprosi za odpustno listino, mu jo ta takoj da s svojim podpisom. Toda tisti, ki želi oditi, mora najprej dati starešini podpisano izjavo, da ob odhodu iz skupnosti ničesar ne zahteva in da ostaja z njimi zadovoljen. Prav tako mora postrženi menih, ki želi oditi, napisati, da je zadovoljen z vsem, kar mu je starešina dal kot blagoslov, in da od skupnosti ničesar ne zahteva. Starešina mora nato napisati odpustno pismo, da bi bil menih lahko sprejet v drug samostan.

(Iz tipika ruskega svetogorskega skita
svetega Janeza Zlatoustega)

Tako sem se preselil k starcu. V skit sem šel samo še enkrat, da se poslovim. In ker smo se zavedali tistega »reši se, kdor se more«, je slovo potekalo malce žalostno, ampak v bratskem razpoloženju. Da, prav tako – kakor slovo bratov, ki se ne bodo več videli. Jaz pa odhajam, ko jim je najtežje. Občutek velike žalosti in nemoči.

✱

Starec se do mene obnaša povsem kakor do težkega bolnika, ki nenehno potrebuje vso pozornost in tolažbo. Pusti me pri miru, ne obremenjuje me z nikakršnimi opravili. Zjutraj vstaja pred menoj, sam pripravi drva in zakuri v kuhinji, sam skuha in me pokliče, ko

je že vse nared. Ko sva skupaj, največkrat molčim, saj sem še vedno pod strašnim vtisom razpada našega skita in celotnega sistema vrednot, bremeni pa me tudi občutek lastne krivde. Čeprav sem si že dolgo želel postaviti svoje življenje na neke nove temelje, si tega nisem tako predstavljal. Toliko let sem prebil v skitski skupnosti, zdaj pa naj gledam njen žalostni konec?

Vse to se mi kaže v medsebojni povezavi in pogojenosti: konec Rusije, kakršno sem poznal, konec našega skita, konec sveta v apokaliptičnem ognju vojne in revolucije. Čemu živeti dalje, v kakšnem svetu in s kakšnimi upanji? Zares nimam več volje za nobeno stvar, zdi se mi, da je še molitev oropana smisla. Le starec mi daje neko tolažbo s svojo tiho prisotnostjo.

Seveda sem mu povedal vse. O vojni mi ni bilo treba govoriti, pojasniti pa sem mu moral to, kar sem prvič zamolčal, namreč, kaj je revolucija – da je in ni to, kar se razume pod *epanástasis*. To besedo Grki vedno povezujejo s spominom na leto 1821, na katero so ponosni. Rekel sem, s tem da sem poenostavil zadevo, da je pravzaprav tudi revolucija – vojna, vojna vseh proti vsem. Da je to najslabša stvar, ki se lahko zgodi človeštvu. Duhovna kuga. Hudičeva obsedenost celotnih narodov. Da mi ni preostalo ničesar drugega, kot da v solzah in krvi prosim Gospoda, naj na moje rame prevrže svojo jezo, naj reši Rusijo. Toda Bog ne sliši, slaba je moja molitev.

Dolgo je molčal, potem počasi vstal, stopil k meni, hotel položiti roko na moje teme, a se je premislil in naredil dva koraka proti oknu, se ponovno obrnil in rekel:

»Moje dete, vojna je podoba uničenja, ki se dogaja v človeški duši, ki je odpadla od Boga, četudi se izreka za pravoslavno, ali pa se je Boga tudi z besedo odrekla. Vojna najboljše pokaže, česa je človek sposoben, ko se obrne k samemu sebi in pretrga vezi z izvirom svoje biti. Tisti, ki vojno začneja, se je združil s sata-

nom ter se veseli smrti in krvi, misleč, da bo njemu, le njemu vse to prizaneseno. Toda neizogibno pride na vrsto tudi sam, če ne takoj, pa pozneje, ko že misli, da je povsem varen. Kdor pristaja na vojno, se je zapletel v ples s sovražniki človeškega odrešenja, skače in nori na robu prepada, vse dokler ga tisti, ki ples vodi, v nekem trenutku ne pahne vanj. Demoni so med nami, demoni danes vodijo svetovno zgodovino. Toliko zla se je nabralo, da ga tudi veliko močnejši od tebe ne morejo prenesti. Jokaj, moje dete, le to nam danes preostane. Kako se odzvati na zlo? Tako da se opremo na silo, ki naj nam pomaga svojo pravico, ki je pravica pred Bogom, braniti z orožjem v rokah? Ali tako da bomo podvojili napore za očiščenje in kesanje? Za nas, menihe, ne bi smelo biti omahovanja. Toda vem, da je težko. So tako črni dnevi, ko sploh ne moreš moliti, ko lahko samo še molčiš. Zate so nastopili taki dnevi. Pa molči. Če lahko spiš, spi, pokrij se z odejo čez glavo, leži negibno in spi, če ti usmiljeni Bog pošlje sen. In čakaj, da se vihar nekoliko poleže. V snu Gospod pomaga, ko vidi, da smo v budnem stanju brez moči. Kaj drugega ti ne morem reči in tudi pomagati ti ne morem takemu, kot si zdaj. Ponavljam ti: jokaj. Solze so včasih edina tolažba, čeprav niso podobne tolažbi. Jokaj najprej zaradi sebe, vedno je za to dovolj vzrokov. Jokaj zaradi svojih bližnjih, saj vem, da jih je težko gledati v stiski. In ko boš dosegel to, da boš jokal za vse ljudi, za celotno človeštvo, ki v svoji norosti danes tako trpi, tedaj boš videl konec svojega brezupa. Upam, da boš nekega dne tak jok dosegel. Kdaj – ne vem. Tisti, ki vse ljudi vidi kot svoje bližnje, ki jih ne deli na svoje in tuje, na prijatelje in sovražnike, ta je prišel do konca joka, ta se je dotaknil njegovega smisla – in Gospod temu na neviden način stoji ob strani. Ampak naj ti še to povem: ni vsak jok od Boga. Treba je vedeti, kdo si in kje je tvoje mesto. Kdo si ti, da na svoje rame jemlješ grehe celotnega ruskega naroda? Kdo si ti, da v taki meri posnemaš Kristusa? Velika je

stopnja tvojega brezumja. Mar ne veš, kakšna božanska moč je bila potrebna, da je On vzel nase grehe sveta? Še dobro, da nisi povsem propadel, kajti to, kar si poskušal, je enako peklenški prevzetnosti. Jokaj, seveda, jokaj zaradi sebe in sveta, toda ne misli, da lahko nase vzameš kar koli drugega razen lastnih grehov, za katere se moraš kesati. Pa tudi če nase vzameš tuje grehe, kako si domišljaš, da se bodo ljudje takoj začeli drugače obnašati? Mogoče se bodo, mogoče pa ne, vsak je svoboden, lahko izbere, kar sam hoče. Tudi ko je Kristus vzel nase grehe sveta, ljudje zaradi tega niso prenehali grešiti. Jokaj torej, tako ti bo lažje, vse ostalo pa prepusti Bogu. Ne vmešavaj se toliko v izbiro drugih.

Jokaj torej, o vsem ostalem pa se bova pomenila pozneje, ko boš zmogel. Zdaj vem, da ne moreš.«

Starec mi postopoma dopušča, da v cerkvi berem »pravilo«. On še naprej opravlja vse delo v keliji brez mene, jaz pa res veliko spim. Prvi znak, da okrevam, je bil ta, da sem začel odhajati na sprehode po okolici. Sprehodi so bili zame vedno bistven element zdravja, tako telesnega kakor duševnega. Po prvem takem izhodu sem videl, da se starec zadovoljno smehlja. Pusti mi tudi, da poiščem in sekam suho grmovje za ogenj. V vsem ostalem mi še vedno prizanaša. Tako živiva ...

TRETJI DEL

NAUM

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

I

Prvi spor o čudežih

Če si želiš, da Gospod prekrije tvoje grehe, ne razkazuj svojih kreposti pred ljudmi. Tako kakor mi ravnamo s svojimi krepostmi, ravna Gospod z našimi grehi.

(Marko Asket)

Kadar pri molitvi znotraj ali zunaj sebe zagledaš svetlobo ali plamen ali neki lik – Kristusa, angela ali katerega od svetnikov –, tega ne sprejmi, kot bi bilo tebi namenjeno, saj lahko zabredeš v težave.

(Gregor Sinajski)

Ves tretji zvezek se izrazito razločuje od prvih dveh. Zapiski so postali bolj umirjeni. Kakor da Štefan ni več pisal o naključnem in zmedenem doživljanju svojega bivanja, ampak o neki napol onstranski izkušnji, ki se mu je polagoma razkrivala. Očitno je tudi, da je to, kar je videl, zapisovala njegova in ne kaka druga roka, torej roka, ki je bila prej tako negotova. Prav ti zapiski so mi morda dali misliti, da njegovi popisani zvezki ne smejo ostati skriti v predalu.

Preselila sva se nekaj sto metrov bliže obali. Sosedje so mojemu starcu ponudili nedavno zapuščeno kelijo, hoteli so pogosteje videti prijatelja, on pa se je tudi zavedal, da je že star in da ne more več nositi hrane

na tisto višino. Vse je bilo odločeno in opravljeno v dveh dneh. Kraj, kamor sva se naselila, je dokaj slikovit. Strma pečina, ki se navpično vzpenja iz morja, se nekoliko pod nama začenja deliti, kakor da bi se skala razcepila. Oblikovala sta se dva ozka kanjona, v katerih zijajo odprtine številnih majhnih votlin, pa tudi nekoliko večjih, kjer je mogoče lepo živeti. V teh tesnih usekih, ponavadi pod kakšno votlino ali pred njo, so zgrajene kelije. Med skalami je pogosto mogoče videti le streho, če pa je tudi ta kamnita, je hišo težko ločiti od njenega okolja.

Najino »gnezdo« je prilepljeno k pečini, ki je obrnjena proti jugozahodu; skoraj ves dan so v skalo in v hišne zidove uprti žarki neusmiljenega sonca (neusmiljenega poleti, toda pozimi bi prej rekel – usmiljenega: zelo dobro shajava brez vsakega gretja, kajti snega in ostrega mraza ni niti nekaj dni na leto). Nad nama je majhna planjava, na njej kelija svetega apostola Jakoba, kjer prav tako živita dva, starec German in njegov učenec Gavril.

Oče German je na slabem glasu; le moj starec in jaz imava drugačno mnenje, vendar mi je starec svetoval, naj o tem z nikomer ne razpravljam. Kar veva, sva namreč izvedela le zato, ker živiva tukaj, povsem blizu; kar vedo vsi ostali, pa so izvedeli, ker je tako hotel sam oče German. Ni najina stvar, da se v to vmešavava.

Od kelije svetega Jakoba se po naših pečinah občasno razlegata vpitje in prepir. Na miniaturnem vrtilčku pred hišo slabotni Gavril rahlja zemljo, namrščeni German pa neprestano godrnja in ob najmanjši priložnosti zarjove. Tako je tudi, ko gresta v hrib po drva, tako je, ko popravljata prizidke okoli hiše, in tako je, kakor se zdi, tudi v sami hiši, le da se kričanje od tam ne sliši tako glasno. Včasih se to začne že zgodaj zjutraj in traja do sončnega zahoda. German je nasploh vedno nervozen, jezen, neprijetno ga je samo videti, kaj šele pogovarjati se z njim. Zato se mu vsi

umikajo – srečanja z njim se končujejo, kot bi mignil: Blagoslovi! – Bog naj blagoslovi! – in vsak čim prej na svojo stran.

To je tisto, kar vedo vsi.

Nama, prvima sosedoma, pa se dogaja, da vidiva očeta Germana, ki se domnevno odpravi nekam na pot in pusti Gavrila, naj sam dela na vrtu, v resnici pa odide le do prvega grmovja blizu steze, odkoder pazljivo in z nežnostjo opazuje pridnega Gavrila. Videla sva tudi, kako v njegovi smeri naredi znamenje križa, oziroma kako ga blagoslavlja, ne da bi Gavril to slutil. Ko sem prvič to videl in sem svoje začudenje razkril starcu, je ta dodal, da je videl, kako je German jokal, ko je skrit opazoval Gavrila skozi vejevje – potem pa se je vzravnal, se z odločnim korakom vrnil na vrt ter nadaljeval z zmerjanjem.

Da med njima ni vse tako enostavno, sem občutil nekega dne, ko sva imela z Gavrilom isti opravek: morala sva iz pristanišča vsak v svojo kelijo prinesiti tisto jutro prispeli živež. Vzpenjala sva se živahno, vsak od naju se je trudil, da ne bi zaostajal in zadrževal drugega, ko sva bila že blizu razpotja in je tako meni kot njemu ostalo le še kakih sto korakov do doma, pa sva videla, da starec German dela na vrtu. Komaj sva prispela izza ovinka – German naju gotovo še ni opazil –, je Gavril molče spustil svoje breme na skalo, mi z roko dal znak, naj se približam, ter z vidno nežnostjo opazoval sivolasega, razgaljenega starca. Dvakrat je zašepetal: »Glej starca!« – očitno pričakujoč, da bom tudi jaz pokazal, da je njegov starec vreden takih nežnih čustev. Potem sva se odpravila naprej in Gavril je po nekaj korakih, kot da se ne bi nič zgodilo, glasno kliknil pozdrav. Oče German je namrščeno pogledal v najini smeri, zamrmral blagoslov in nadaljeval s prekopavanjem.

Čudna igra skrivanja ljubezni med njima.

Tole pa se je zgodilo povsem pred kratkim. Šel sem po isti stezi od pristanišča in se približal tisti

skali, od katere je Gavril neopazno gledal starca na vrtu. Slišal sem, da sta na vrtu, in se ustavil, da vidim, kaj delata. Ob nasprotnem zidu vrta sta valila težko kamenje, verjetno z namenom, da utrdita zid. Naenkrat je Gavril ves prestrašen v grozi stekel h Germanu in rekel:

»Oče, oprosti, kamen se je zvalil vstran in pritisnil mlado sadiko figovca ob zidu. Zlomljena je skoraj pri korenini.«

»Ti nesreča, zakaj ne paziš!? Takoj popravi škodo.«

»Kako, oče?«

»Kakor veš in znaš! Hitreje, da te ne bom dolgo gledal takega tukaj!« – in je s pestjo zamahnil proti njemu.

»Oče, blagoslovi,« je rekel Gavril, ko se je čisto zbeگان zadenjsko umikal.

S težavo je odrinil kamen, prijel mladiko in zbegano gledal v štrcelj: bila je popolnoma odlomljena.

»Sestavi to!« je kriknil German.

»Oče, blagoslovi,« je ponovno zamrmral Gavril in sestavil oba odlomljena konca. »Bog blagoslovi!« je ledeno hladno odgovoril German. In ko je Gavril, še vedno v strahu, izpustil figovec, je obstal kakor vkopan in ni mogel niti pisniti, saj je drevesce stalo pokonci. Nemo je odpiral usta kakor krap na suhem.

German pa, čeprav se je videlo, da je tudi sam zbeگان, je s strogim glasom rekel:

»In drugič pazi. Svarim te, ne boš se tako gladko izvlekel.«

Tudi jaz sem se počutil, kakor bi me zadela strela. Ko sem nekoliko prišel k sebi, sem zapustil svojo opazovalnico, kolikor sem mogel tiho, in stekel k svojemu starcu. Ves vznemirjen sem komaj govoril.

»Čudež, starec, pri sosedih se je zgodil čudež, velik je Bog!«

On me je najprej poprosil, naj se umirim in naj mu vse povem počasi in po vrsti. Nato sem doživel še večje presenečenje. Ko sem končal svoje zbegano pripovedovanje, me je starec žalostno pogledal in rekel, vidno nejevoljen:

»Kaže, da ti bom moral pojasniti nekaj, kar bo zate mogoče tudi boleče. Vidim, da si očaran od tega, kar se je zgodilo pri sosedih. Čudež, seveda, nekaj nadnaravnega se je zgodilo, in vsi bodo hoteli v dogodku videti poseben dokaz Božje navzočnosti. O, če bi samo kot to in samo tako dojemali stvar. Toda ljudje gredo še dlje, v čudežih ne vidijo le spodbude, ampak tudi cilj in smisel vere. A to je že sprevrženost, ki nas lahko odpelje daleč od pravega smisla in cilja.«

»Kako, oče, mar nam ni Božja navzočnost pomembnejša kot vse drugo, in tudi dogodki, kot je ta, v katerih se naša vera potrjuje?«

»Naša vera je drugo ime za odnos do Boga, ki je blizu in nas ljubi, a je prav tako tudi nedosegljiv, nespoznaven, saj se vedno izmika našim poskusom, da bi ga ujeli v svoje mreže ter ga celo uporabili za tostranske želje in potrebe. Bog vztrajno ostaja popolna onstranskost in to je navzlic vsej vzajemni ljubezni, ki se včasih prebije skozi najtrše plasti naše neobčutljivosti, boleče in mučno. Duša trpi, joka in se muči, medtem ko išče svojega ljubljenega Boga, in včasih se zdi, kot da tem mukam ne bo konca.

Pa se zgodi čudež: preboj nemogočega, očitna navzočnost onstranskega, možnost, da se dotaknemo nedotakljivega. Razumljivo, da smo vznemirjeni, pijani od sreče, vendar je vsaka pijanost le nekaj začasnega, po njej se mora zgoditi streznitev, sicer smo v hudih težavah. Če ne pride do streznjenja, se čudež sprevrže v svoje nasprotje, in namesto da bi nam približal Nedotakljivega, Ga še bolj pokrije s prekrivalom zablude in nam Bližnjega še bolj oddalji.«

»Oče, ne razumem, kaj govoriš. So to sveti očetje, je to šolska teologija ali filozofija? Jaz sem se že

zdavnaj odvadil takega utemeljevanja. Mislil sem, da je tukaj v puščavi vse enostavno, da so tudi čudeži sicer osupljivi, sijoči in razveseljujoči, a vendar le dogodki v nizu vseh ostalih. Ti pa to zdaj argumentiraš kakor naši skeptiki na sestankih religiozno-filozofskih krožkov – če razumeš, kaj hočem s tem povedati.«

»Ti si verjetno mislil, da sem napol pismen in da vse, kar vem, vem zgolj na podlagi tukajšnjega ustnega izročila. Seveda, v več kot petdesetih letih v puščavi sem ogrobel, a le nisem povsem pozabil, kaj pomeni argumentirati in kako se argument podaja. Kljub temu sem to, kar sem ti povedal, izrekel na podlagi izkušnje in ne na podlagi tistega, kar sem se naučil v Atenah in na Sorboni. (Ob tem sem bil zaprepaden nič manj kakor ob samem čudežu. Stavljal bi glavo, da je moj starec semkaj prišel kot vaški mladenič, zdaj pa se je izkazalo, da je videl tudi Sorbono.) Poslušaj, kaj ti hočem povedati: naj tvoja vera ne bo odvisna od čudežev. To, kar si videl, ni bilo namenjeno tebi: ali nisi opazil, kot sklepam iz tvoje pripovedi, da ne German ne Gavril nad čudežem nista bila tako vznemirjena, kot si bil ti? To je stvar, ki se je zgodila med njima, najinima sosedoma. Bog je nekomu od njiju, ali obema, hotel nekaj povedati. Morda je German v svojih pedagoških metodah oziroma v grobosti šel predaleč, morda je Gavril začel izgubljati vero ... ne vem, ne morem ti povedati. Zdaj je odnos med njima z obeh strani trdnejši. Vsak od njiju ve, da čudodelnik ni on sam, ampak Gospod, in da je prav Gospod hotel obema pokazati krepost drugega. Zdaj je tam vse v redu, ti pa bi še najbolje storil, če o tem, kar si videl, ne bi nikomur več govoril. Jaz te prosim, naj bo tako. Obljubi.«

Obljubil sem, vendar se še vedno nisem strinjal z njegovim prejšnjim pojasnjevanjem, ki sem ga razumel kot naperjeno proti čudežem. Kot da se sam starec v odnosu do mene ne bi že izkazal kot čudodelec. Odkod zdaj ta racionalistična izvajanja? Mislil sem

namreč, da je mistik po naravi, zdaj pa poglej ...

»Hudo se motiš, če misliš, da so mistiki tisti, ki imajo polna usta čudežev. Ali je Bogu, ali je sploh komu potrebno, da menihi letajo po zraku, prenašajo hribe iz kraja v kraj, napovedujejo prihodnost, odkrivajo zakopane zlate zaklade in ozdravljajo bolne? Pomisli malo, vse to so materialni pojavi in obvladovanje materije, čeprav na nenavaden način. Gre za pravi vrh racionalizma ali znanstvenega materializma – ki je bil tako priljubljen v Parizu in verjetno tudi v vaši Rusiji. Vse to je banalno in tostransko. Čudež in mistika sta nekaj povsem drugega, to je velika skrivnost onstranskosti, in njun cilj je, da ubogi in grešni človek postane bog po milosti. Le to je resničen, velik, in kot pravite filozofi, relevanten čudež. Ne neki, konec koncev začasni in relativni popravek telesne narave, ampak njena korenita preobrazba – to je čudež. Ko ta ubogi človek, duševni in telesni bolnik, ne preneha le kašljati ali šepati, ampak doseže večnost in onstranstvo. Da, Bog se nam je razodel. On ni več absolutna onstranskost. Toda onstransko se v svojem odkrivanju še vedno skriva, saj ostaja onstransko, in občutek, da smo ga dobili kot na dlani, da je zdaj onstransko v naši lasti prav toliko, kolikor smo mi v njegovi, je velika samoprevara, ki je Preblagi nikakor ni želel izzvati, ko nam je pokazal konček svoje obleke. Na ta način bi se razodetje preobrnilo v svoje nasprotje, v še večje prikrievanje in zagrinjanje. Kajti to, česar nimamo, misleč, da imamo, imamo še manj kakor tisto, po čemer koprnimo, ko se hkrati zavedamo, da smo daleč od tistega; zavedajoč se te oddaljenosti si namreč prizadevamo za to, kar je edino prav: da bi se tistemu približali. In to, kar mislimo, da imamo, v resnici pa tega nimamo, nam bo za vedno odvzeto (kot je rekel Gospod). Zato bi lahko čudež, kakršen se je ravno kar zgodil pred teboj, prej imenovali skrivanje Boga namesto njegovo razodevanje, če vemo, da odkrita in deklarirana skritost vendar ponuja nekakšno znanje o

skritem, medtem ko iluzija razkritosti ponuja zablodo ter – morda ni pretirano reči – masko in dvojno skrivnico.

Videl si, kaj se je zgodilo v sosedstvu, in to je verjetno dobro, oziroma – da se ne pregrešim proti Bogu – vsekakor je dobro, da si videl milost, ki jo je Bog izkazal Gavrilu. Toda bila bi velika napaka, če bi mislil, da se Bog spušča na zemljo, da bi Gavrilu pomagal sestaviti dva konca polomljenega drevesca. Stvar ni v drevescu. Ne za Boga ne za Gavrilu. Mladenič je prišel sem in postal novic, da bi našel lažji in zanesljivejši način, kako se približati Bogu, in ne zato, da bi sestavljal polomljene palice. Čudeži te vrste so le znak nečesa popolnoma drugega, o čemer nihče ne ve vsega, jaz in ti pa veva zelo malo – nečesa, česar ne opažamo v obilici milosti, ki nam jo On ves čas podarja. Iščimo bistveno in se ne navezujemo preveč na postransko. Vsakič, ko se Bogu v duši približamo, smo pridobili neprecenljivo bogastvo, vsakič pa, ko kdo izmed nas sestavi polomljeno figovčevo stebelce ali iz razbeljene peči z golimi rokami izvleče grablje, kar se je tudi pred kratkim zgodilo tu nekje, pa ti nisem hotel o tem pripovedovati, mu v roki ostaneta sadika ali grablje – če ostanemo pri tej zunanji obliki milosti; toda kaj nam pomaga kup zarjavelih grabelj in celoten gozd drevesc, ki rastejo povsod naokoli; ali zares mislimo, da se prav v njih skriva Bog?

Tega ti ne govorim, da bi zmanjšal pomen tistega, kar si videl, ampak da bi dogodek razumel in ga sprejel tako, da ti bo koristil. Ne delaj iz čudeža tega, kar čudež ni – to bi se lahko spremenilo v idolatrijo: da bi čistili čudež, namesto da bi si prizadevali biti v skrivnem in sladkem pogovoru z Bogom. In seveda ne govôri o tem, kar si videl, drugim, tistim, ki niso pripravljeni oboževati Boga, pač pa grablje, prinesene iz razbeljene peči. Zgodbe o čudežih burijo domišljijo površnih novicev in menihov, tisti pravi pa Gospoda iščejo v svojem srcu.«

Zdaj sem ga že bolje razumel, vendar sem hotel do konca slišati, kaj misli. Rekel sem mu, da vse to sprejemam, da pa vendar mislim, da čudeži, ki so ljudem potrebni, obstajajo v vsaki dobi in na vsakem kraju ter da jih Bog le podeljuje človeštvu, ki bi brez njih zblaznelo v telesnih mukah, slabostih in boleznih. In še to sem hotel izvedeti, kakšen je odnos starih Svetogorcev, ustnega svetogorskega izročila, in ne učene teologije, do te vrste čudežev, ki so ena od najtrajnejših značilnosti narodove vere. »Zakaj ste se tako obesili na ta ozdravljenja?« je začel že malo izgubljati potrpljenje. »Dobro, razumel bi, da bi, če bi bil bolan, prosil Gospoda, naj te osvobodi bolečin. Toda ko vidim, da ozdravljenja iščeš kot simbol, se sprašujem, ali je res tako pomembno, da se to telesno olajšanje zgodi, ali pa naj bi bil v ospredju čudež Božjega delovanja med ljudmi. O, neverni in izprijeni rod! Ali je to merilo našega odnosa do Boga in Božjega do nas?

Povedal ti bom nekaj iz življenja našega svetega očeta Atanazija, utemeljitelja samostana, v katerem sva vpisana v seznam menihov, saj živiva na njegovem ozemlju. Ta zgodba je torej na neki način tudi najina, domača.

Za življenja Atanazija je v atoški Veliki lavri živel neki menih, ki je druge brate in romarje občasno, a dokaj uspešno zdravil. Ta brat je umrl in njegovo telo je po samostanskem običaju v odprti krsti ležalo v cerkvi, da bi se menihi pri bogoslužju od njega še enkrat poslovili, preden bi ga zjutraj po končani evharistični liturgiji pokopali. Ko je k mrliču prišel neki bolni menih, da bi ga zadnjič poljubil, se je roka umrlega vzravnila, prekržala bolno mesto in menih je takoj ozdravel. To se je ponovilo pri naslednjem bolniku, pa tudi tretjič, nato se roka sploh ni več vračala na svoje mesto v krsti, ampak je vzdignjena čakala na naslednje bolnike. Menihi so pohiteli iskat Atanazija, ki je zaradi nekih opravkov zamujal na bogoslužje. Razburjeno so mu pripovedovali, kaj se dogaja, in

pripomnili, da mislijo, da je pokojnika namesto na pokopališču treba pokopati v sami cerkvi, zato da bi pri sebi vedno imeli čudodelnika, ki bo blažil njihovo telesno trpljenje.

Sveti Atanazij je pohitel v cerkev ter vpričo osuplih menihov stopil pred krsto in strogo spregovoril: »Hitro to roko spravi nazaj v krsto in je ne pomoli več ven. Za življenje si bil v zablodi, v zablodi ostajaš še po smrti. Pa vi – se je obrnil k bratom –, da vas ni sram. Ali smo zaradi tega prišli v samostan, dajali zaobljube? Ali zato molimo, se postimo in odrekamo vsemu nepotrebному? Za ljubezen prosíte Gospoda, da bi vam jo razvnel v prsih, ne pa za telesno zdravje. Če Bog misli, da vam je tudi ozdravljenje potrebno, vam ga bo dal, ne dvomite o tem. Išcite najprej nebeško kraljestvo, ki je v vas. Eh, vi nerazumni.«

»Seveda,« je starec sklenil svojo pripoved, »je Bog milostljiv in sočuten; številnih revežev ne bo pustil brez tolažbe. To ni sporno. Toda ni v tem cilj duhovnega življenja. Vendar pa je res, da večina tega noče razumeti, ampak išče in si izmišlja nekakšno pravičnico duhovnost, v kateri so čudeži zaradi nepri-mernosti pravzaprav oropani smisla – to je žalostna resnica naše dobe. Hudič nas nagovarja, naj množimo trpljenje v svetu, saj ve, da se tako množita tudi nerazumnost in vsakovrstno napačno iskanje Boga. Na žalost je tako. Prav zato, ker ljudje iščejo čim krajšo, prekratko pot do Boga, tega nauka iz življenja svetega Atanazija nihče ni hotel slišati. Ostal je skoraj neznan.«

Čeprav sem po tem pogovoru strogo pazil, da ne bi z ničimer izdal, da sem videl to, kar se je pri sosedih zgodilo, sta German in Gavril verjetno slutila, da nista ostala neopažena. Gavril je brez kakršnih koli pojasnil izginil, German pa je postal še bolj mračen

in nedostopen. Minilo je nekaj mesecev. Skoraj nihče ni zahajal k njemu in v njuni keliji se ni dogajalo popolnoma nič. Nekega dne sva opazila, da se je Gavril vrnil. Po toliko časa ni bilo več razloga, da bi govoril o kakem čudežu, četudi ne bi bil tega obljubil. In tako je življenje teklo po svojem običajnem tiru, kakor da se res nič ne bi zgodilo. Oče German je bil še vedno strog in oster, Gavril pa še vedno krotek, tih in ponižen. Le da je bilo pri njiju tišje kot poprej.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

II

O starodavnih novicah

Pomanjkanje vode je zelo primerno, če hočemo doseči zdržnost.

(Aba Evagrij)

Gospod pozna človeško slabost, ve, da bo človek hitro postal prevzet, če bo le malo uspel v boju. Zato ga ustavlja in ne dovoli, da bi vznemirjenost in boj prenehala ... Duša ne pride kar naenkrat in brez skušnjav do uspeha ... in ne gre, kakor zatrjujejo nekateri, le za našo odločitev – ali se bomo slekli ali oblekli.

(Makarij Egiptovski)

Da, starec mi je svojčas, še preden sem prišel k njemu in ko o prihodu sploh še ni bilo govora, svetoval, naj si kot duhovnega vodjo najdem povsem preproste in napol pismenega meniha, s katerim ne bom imel nikoli »teoloških razprav«. Izbral sem si njega, misleč, da prav on izpolnjuje ta pogoj. Sprejel me je le minuto pred katastrofo, ker sem se mu smilil, ne pa zato, ker bi se imel za ustreznega. On je vse prej kot enostaven in napol pismen. Vendar teoloških razprav nisva imela; le poslušal sem ga, ko je ob redkih priložnostih hotel pripovedovati o svoji osebni izkušnji z današnjim ter o knjižni izkušnji s starodavnim meništvom. Tole mi je povedal nekega popoldneva v marcu, ko sva v okolici iskala zelišča za kosilo, in pozneje, ko sva jih čistila in pripravljala. Pogovor se je začel tako, da sem ga vprašal, kako je mogoče, da se

pri njem počutim tako svobodnega v primerjavi z življenjem v skitski skupnosti, čeprav mi je tam duhovni oče dajal veliko svobode. Verjetno sem prav zato tako ljubil očeta Mateja, a vendar sem se počutil drugače.

»V skitu so nekatere reči neizvedljive,« je začel. »Skit je skupnost, kakor živo bitje je, le z mnogimi glavami in rokami. Kar poskusi to uskladiti, ko pa vsak vleče na svojo stran! Vsi smo si različni, zato ne moreš pričakovati, da bomo napredovali na isti način. Cilj menišтва pa ni, da nas uniformira, ampak da vsakdo zraste, kolikor more, da se približa meri doraslosti Kristusove polnosti, meri, ki je v tem minljivem življenju niti zdaleč ne bomo dosegli, ki pa nam je vendar pred očmi. Nekdo potrebuje osamljenost, drugi stalen nadzor in zaposlenost. Za nekoga so sobratje nenehen vir veselja, za nekoga pa vzrok pohujšanja. Nekdo je mehak in ohlapen, nekdo poln pobud, dobrih ali slabih. Nekdo hitro pridobiva in uporablja znanje, drugi ne čuti potrebe po znanju in je zadovoljen z minimumom, samo da ima mir. Za nekoga je čas dragocen, za drugega je breme. Nekomu analiza okoliščin pomaga, za drugega je škodljiva, saj ga oddaljuje tudi od tistega, kar bi sicer naredil. In tako lahko nadaljujemo brez konca in kraja. Tisti, ki v samostanu dela z novici, bi moral imeti veliko in povsem praktično izkušnjo z ljudmi. Pa tudi zelo veliko znanja. Najprej bi moral znati oceniti in razporediti svoje ljudi v prave kategorije. Pri tem včasih molitvenost in dobra volja ne zadostujeta.

V najboljših starodavnih samostanih so zelo skrbeli za začetnike, izmed katerih je vsak imel po več učiteljev, ki so se ukvarjali z različnimi vidiki življenja. Predstojnik samostana je vse opazoval in bedel nad tem, da se odnosi v skupnosti niso skalili; duhovni oče je spremljal notranje vzgibe duš novicev; vsak novic je imel izkušenega »starca«, ki mu je svetoval v vsakdanjih podrobnostih novega življenja; tam je bil tudi učitelj v običajnem pomenu besede, kajti mladi pogosto prihajajo v samostan brez kake posebne iz-

obrazbe, zato je tako zanje kakor za skupnost dobro, da jo dobijo.

Sodobna izkušnja je nekoliko drugačna. Manj je moči, precej manj kot v zgodnjekrščanskih samostanih, in tam, kjer je manj moči, je tudi manj samozavesti. Samostanska uprava se zato prepogosto zateka k zunanjemu, mehanskemu discipliniranju. (Seveda se to ne nanaša na vaš skit in tvojega duhovnega očeta, ampak govorim na splošno. Gotovo tudi danes obstajajo dobri duhovni voditelji, vendar je v povprečju stanje postalo zelo problematično.) Od začetnika zahtevajo, naj bo takoj poslušen. Komu in čemu naj bo poslušen in zakaj – na to ne sme niti misliti. Najlažje je upravljati skupnost, ki je tako brezvoljna, da je popolnoma poslušna. Nekoč je bil začetnik vse leto prost, od njega niso zahtevali ničesar, kajti izhajali so iz spoznanja, da lahko nekaj dobrega stori le, če to samostojno dojame in razume. (Le kje je geronda vse to našel? Ne spomnim se, da bi kaj takega videl v kakšni knjigi.) Nad njegovimi koraki je bedela cela skupina izkušenih menihov in verjeli so, da ga bodo s svojim zgledom lahko prepričali in mu pokazali pot. Po njihovem prepričanju bi ga lahko šele izkušnja in čas, preživet v dobri skupnosti, naučila, kaj je to meniški podvig. Danes pa so svobodo začetnikov zamenjali predpisi. Če bratje komaj uspejo opraviti vsa opravila in vse predpisane molitve, ne bodo imeli časa za greh, pa tudi ne za svobodo in za dolgotrajno učenje iz zgledov. Namesto žive izkušnje imamo danes izročilo, predvsem pisno. Začetniku se najprej pove, kakšen naj bi bil, katere so meniške kreposti, ki se jih mora držati (in med njimi je na prvem mestu vedno poslušnost); potem se zahteva, naj se že od prvega dne vede v skladu s takim pojmovanjem meniške popolnosti. Toda razmisli: če so mladi sposobni biti takoj popolni, zakaj bi sploh prišli v samostan?«

Geronda govori iz lastne izkušnje. Mlad je vstopil v samostan, bil je obremenjen z neurejenim življenjem,

podvržen jezi in kritičnemu presojanju drugih. (»Kot vidiš, se tega še danes nisem znebil,« je zardel.) Vendar je prišel z iskreno željo, da bi se popravil, pripravljen je bil poslušati. In je poslušal. A leta so minevala, on pa je napredoval zelo počasi. Zakaj?

»No, zdi se mi,« in ponovno je zardel, »da so v samostanu tudi pri meni mehanično uporabljali splošne metode. Toda moja hrbtenica se ni hotela upogibati po tem receptu. Izvor moje jezljivosti je bil drugje kot pri ostalih, uporabljeno zdravilo pa je bilo splošno. Pri vsakem opraviilu sem bil marljiv menih, še najdlje sem bil v kuhinji, in duhovni oče se je iskreno začudil, ko sem nekoč rekel, da nisem zadovoljen, da mojemu meništvu manjka nekaj bistvenega, čeprav še sam ne vem, kaj bi to bilo. Svetoval mi je, naj bom potrpežljiv, naj molim in prosim Boga, naj me razsvetli, naj mi okrepi duha poslušnosti. »Toda to delam že osem let, oče, in če v toliko letih nisem odpravil tega, kar me muči, me zdaj poslušaj: kaj mi predlagaš novega, češar še nisem poskusil? Če nimaš ničesar, me odpusti, da poskusim sam, v puščavi.«

Ko je začel puščavniško življenje, je bil še vedno mlad menih in je z veliko vnemo preizkusil razne podvige. Več mesecev je prebil v prazni kamniti cisterni skoraj brez žarka dnevne svetlobe – podvig, ki je težak, a zaman. Potem je bil dve dolgi leti v vlažni votlini, odkoder ga je poleg revmatičnih bolečin pregnal občutek, da s tem ne bo čisto ničesar dosegel. Poskusil je tudi skrajno vzdržnost v hrani – še enkrat neuspešno. Toda bil je vztrajen. Ni bil primoran misliti o ničemer razen o sebi, o vzroku svojega slabega duhovnega stanja. Pokazalo se je, da so skušnjave manjše kakor v samostanu, a to ni bilo dovolj.

»Nič od tega ni bilo bistveno,« mi je rekel, zdaj brez smehljaja in zardevanja, skoraj svečano. »Najpomembneje je spoznati sebe, kako pa boš to dosegel, je stranskega pomena. Če lahko najdeš zanesljivega vodnika, je to še najboljši in najlažji način, če pa tega ne

moreš, so v pomoč askeza in molitve, pa tudi knjige, da, predvsem knjige. (Ponovno se je nasmehnil – mogoče je to le moja izkušnja, pravi.) Potrpljenje in želja, da bi v njih našel odgovor na vprašanja, ki ti jih postavlja lastna osebnost, to je pot, ki je meni pomagala. In preverjanje teh odgovorov v molitveni praksi, pa tudi v občevanju z drugimi. Tukaj, v puščavi, duhovnega očeta nimaš vedno blizu, a je vseeno potreben. Sicer tudi knjige postanejo kalup, ki ni prilagojen temu, kar se s teboj v resnici dogaja. Ti si,« mi je povedal na koncu, »po vsej verjetnosti prav poseben svat, zato je tvoje bolezni potrebno zdraviti drugače kot navadno. Jaz te samo varujem, da ne narediš kakšne neumnosti. V vsem drugem si pri meni svoboden. In verjetno se bolje počutiš zato, ker imaš zelo rad naravo. Tukaj sva v pravi divjini.«

Medtem ko je to govoril, sva pripravila kosilo. Okoli hiše sva nabrala več vrst jedilnih in zdravilnih zelišč ter divjo čebulo, to sva na drobno sesekljala, nato pa skuhala še pest krompirja. Jeva s slastjo, resnično sva lačna. Post je, jeva samo »na vodi«, enkrat na dan.

»Tale krompirjeva juha je prav dobra, poskusi malo.«

Tako sva popila tudi tisto rjavkasto vodo, v kateri se je kuhal krompir. Res je bila dobra.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

III

Spet o čudežih in o učinkovitosti molitve

Če koga od vas obišče brat, za katerega ste že prej vedeli, da rad razkazuje svoje znanje in kreposti, ga nikar ničesar ne sprašujte, dokler sam ne pokaže te hibe, pa tudi potem ne delajte ničesar, kar bi ga lahko užalilo.

(Aba Izaija)

Nekateri skrbno pazijo, kakšna hrana gre noter, niso pa jim mar besede, ki gredo ven.

(Ilija Prezbitar)

»Štefan, usedi se malo, da se pogovorimo. Gosta imava. Danes sva dovolj delala. Jutri bo še en dan.«

Gost je bil »učenec« (*hypotaktikós*) starčevega dolgoletnega prijatelja in občudovalca, očeta Benedikta s Kapsale. Priznam, da sem pozabil, kako je bilo učencu ime, Kasijan ali Ksenofont. Recimo Kasijan. Spomnim se ga po tem, da je usta vedno držal nekoliko odprta, kot da bi bil začuden, čeprav so bile njegove oči bistre in obrvi namrščene, kar nekako ne gre skupaj z začudenjem. Govoril je glasno in ostro, imel je navado, da je druge poučeval. Zakaj neki nama ga je Benedikt poslal, ko pa bi lahko vedel, da naju bo s svojim obnašanjem vznemiril? Mogoče je računal s tem, da bo starec pri njegovem učencu popravil to, česar sam ni mogel popraviti? Mogoče je imel celo starčevo soglasje. Ne vem. Vem, da je bilo mojemu starcu Kasijana na neki način žal, ampak mu ni bilo do tega, da bi se

z njim dolgo ukvarjal. Ni mi bilo jasno, zakaj je tokrat k pogovoru poklical tudi mene.

Benedikt je bil nekoč učitelj v semenišču, na Atos je prišel, ko je bil že krepko čez štirideset let, zato je iskal izkušenega meniha, da bi mu pomagal; našel je mojega starca, le da ta takrat še ni hotel z nikomer živeti. Jaz sem prišel pozneje, v drugačnih okoliščinah.

Benedikta nisem dobro poznal. Že dolgo ga ni bilo pri naju. Zbolel je, noge so mu postale težke. Vedel sem samo, da ga ni zapustila njegova prosvetiteljska vnema. Še vedno je nekaj pisal ter prinašal ali pošiljal starcu objavljene brošure. Tako je bilo tudi tistega dne. Kasijan je pred enim mesecem prinesel krajši Benediktov rokopis, bojda prvi del razprave o molitvi, zdaj je prišel z nadaljevanjem.

Starec ga je povabil v kuhinjo, mu dal jesti, potem pa povabil še mene, naj prekinem jesensko čiščenje najinega malega vrta.

V kuhinji je bilo svetlo in mrzlo, najprej sem šel po debel zimski telovnik, nato sem se udobno naslonil poleg okna in čakal, kaj bo sledilo. Gost je končaval svoje pozno kosilo, tiho in počasi, čeprav je bil verjetno lačen in žejen, saj se je moral velikokrat vzpenjati in spuščati po grebenih in grapah, preden je prišel do naju. Očitno se je trudil, da bi se ponižno vedel, in je v tem pretiraval kakor vsak, ki se želi pokazati boljšega, kot je (odpusti, Gospod, meni in njemu). Le kozarce z vodo je praznil hitro, enega za drugim.

»In rekel boš Benediktu,« je starec nadaljeval pogovor, katerega začetka nisem slišal, »da je v redu vse, kar je napisal, koristna brošurica bo to. Imam le eno pripombo, ki mu je seveda ni treba upoštevati, čeprav bi rad slišal, kaj mi bo nanjo odgovoril. Namreč, nekoliko kratek je, ko piše o namenu molitve.«

»Kako to mislite? Nisem prav razumel. Meni se zdi, da mogoče še preveč piše o grehu in bojazni, da ne razjezimo Gospoda, in seveda o molitvi kot orožju proti skušnjavi, ščitu pred grehom in sredstvu, ki nam

v borbi proti demonom pridobi pomoč Svetega Duha. Če mene vprašate, je v tekstu veliko ponavljanj, ki bi se jim jaz izognil. Če pa česa ni dovolj, je to pisanja o praksi, o dihanju, o telesnih držah – to je tisto, kar meni manjka.«

Kasijan je govoril tiše in bolj zadržano kot ponavadi, vendar se je vseeno videlo, koliko da na lastno mnenje, le da si ga pred starcem ne upa vsiljevati s silovitimi gestami, kot je imel sicer navado.

»Ti si zašel še bolj vstran kakor Benedikt. Borba proti grehu ni zadostno in dokončno pojasnilo molitve. Tudi borba proti grehu je le sredstvo, kakor je tudi pomoč Svetega Duha sredstvo, čeprav mogočno in vzvišeno – a le sredstvo, da dosežemo nekaj drugega. Sredstvo pa ni cilj. Vidiš, o tem cilju Benedikt ničesar ne piše, kot da bi bil samoumeven. Če mene vprašaš, je pisanja o dihanju in telesnih držah v rokopisu še preveč. Vse to je manj pomembno od namena, s katerim molimo. Toliko manj pomembno, da je lahko tudi ovira, če si z nameni nismo na jasnem. Kaj ti misliš?«

»Ne razumem.«

Prvič je pokazal, da se je zmedel. Izgubil je svoje naivno prepričanje o samoumevnosti tega, kar govori. In starec je izkoristil priložnost. Videl sem, da ga hoče razgaliti. Čeprav je bil običajni poučno-arogantni ton našega gosta tudi meni neprijeten, se mi je zazdelo, da ni nujno, da bi ga zaradi tega še begal z vprašanji. Nesrečni človek ne razume ... Dovolj. Treba mu je pomagati.

Toda zdi se, da je starec mislil drugače.

»Daj, reci mi,« sem celo na sebi občutil vprašujoč, oster pogled drobnih, okroglih starčevih oči, čeprav ni nagovarjal mene, »kako pojmuješ molitev, zakaj moliš? Zakaj sta ti potrebna pravilno dihanje in telesna drža? Kaj hočeš doseči, kaj naj ti Bog podari?«

Med nami je bila miza, na mizi so počivale njegove velike, črne roke. Toda njegov pogled ni počival. Zdelo se mi je, da vrta tudi skozi moje misli. Kako se

je šele počutil naš gost, ki mu je bilo vprašanje namenjeno.

»Saj to se ve; prosim, da se me Gospod usmili, da mi odpusti grehe, molim za blagor Cerkve, za svoj narod, za sorodnike, rajne in žive, za vse, ki trpijo ... Kakor delajo vsi, tu ne more biti ničesar posebnega ...«

»Vprašal sem te, ali je tvoja molitev, kakor pri večini, iz navade, neosmišljena, ali pa dobro veš, kaj delaš in zakaj. Gospod ni zadovoljen s kakršno koli molitvijo. Seveda je nekaj resnice v tem, kar govoriš: res je treba moliti, da nam Bog odpusti, in treba je moliti za ljudi okoli nas. Toda kako to molitev pojmuje in kaj v njej prosimo Gospoda – to je tisto poglavitno. Tega mi še nisi odgovoril.«

Gost se je vidno vznemiril. Da bi prišel malo k sebi in pridobil nekaj časa, je pogledal skozi okno na kržljavi mandljevec, ki je rasel sredi skale, kakor da ne potrebuje zemlje. Postalo mi ga je žal, hotel sem mu pomagati, toda nisem vedel, kako in s čim. Ne vem pravzaprav, kako se je počutil, mogoče se mi je to o njegovih čustvih samo zdelo, toda meni je bilo neprijetno. Gledal sem mirne roke starca, nato sem pogledal na tla, kjer so izpod mize moleli njegovi okorni čevlji. Poleg noge pri mizi je lezel hrošč. Zgrozil sem se: prešinila me je misel, da bi ga zmečkal.

»Kakor je zapisano v molitveniku, tako tudi molim. Ne iščem ničesar več od tega, kar nam je predpisala Cerkev.«

»Dobro, dobro, ne bodi tako napet. Ničesar ti nočem. Ne sprašujem te kot dijaka v šoli, ampak se pogovarjamo, mogoče nam bo vsem koristilo, da to razjasnimo do konca. Kako si predstavljaš, da se te Bog usmili, kako naj pomaga tvojemu narodu in tvojim rajnim prednikom? In zakaj bi to delal?«

Starec je vidno omilil ton spraševanja, kar je »žrtev« izkoristila za dejavnejšo obrambo. Nisem bil več v skrbeh zanj.

»Zdaj Vas pa res ne razumem, starec. Bog nam je

vsem zapovedal, naj molimo, naj Ga prosimo za to, kar potrebujemo. Rekel je: »Kdor prosi, prejme, kdor trka, se mu bo odprlo.« Seveda, treba je paziti, da ne prosimo nepotrebnih stvari. Toda mar On ne ve že vnaprej, kaj zares potrebujemo? Na nas pa je, da prosimo za odpuščanje grehov in za nebeško kraljestvo, pa nas bo uslišal.«

Zdaj sem videl, da se mi starec smehlja čez mizo. Roke so mu še vedno mirovale.

»Tako je, seveda, le da je treba poudariti še eno stvar: nikakor ni dovolj samo ponavljati predpisanih molitev in pričakovati, da bodo uslišane. Treba se je popolnoma, do bolečine zavedati, da Božja milost in odpuščanje grehov pomenita spremembo naše narave. Tega pa niti ti zdaj niti Benedikt v svojem spisu ne omenjata. Odpuščanje, odpuščanje ... Če ga ne spremlja spreobrnitev, kaj nam pomaga. Odpuščanje samo zase je šele prvi korak; kajti mi bomo spet grešili, in kaj potem? Ali spet vse od začetka? Bogu ni težko odpustiti, vendar kaj s tem zares pridobimo? Poglej, ko se nas Bog s svojim odpuščanjem usmili, pomeni, da smo postali povsem novi ljudje. Tega se moramo zavedati. Gospod nas je ustvaril, da bi Mu bili podobni, On pa, kolikor vem, nima potrebe, da bi se kesal. S kesanjem Mu nismo podobni, ali ti je jasno? S kesanjem le ustvarjamo pogoje za to, da Mu postajamo podobni. Torej kesanje ni samo po sebi najpomembnejše. Najpomembnejše je to, kar s kesanjem dosežemo. Cilj naše skesane molitve je, da se očistimo, da bi ustvarili željeno podobnost. Gre za to, da postanemo boljši ljudje, vse ostalo je le sredstvo. On ne želi tega storiti brez nas. Sami se moramo potruditi, v molitvi pa Ga prosimo, naj nam pri tem naporu pomaga. Ko to veš, se perspektiva tvoje molitve spremeni. Ne gre le za obrambo pred napadi demonov. To je negativni smisel molitve. Kaj pa je pozitiven smisel? Božji sodelavec si, tvoja odgovornost je neznanska. No, poglej, zdaj tudi jaz, kot Benedikt, dolgočasno ponavljam to,

kar sem že govoril; mogoče misliš, da je odveč?»

Zadnjo pripombo je Kasijan preslišal.

»Kaj ni to nekoliko preveč, starec, zamišljati si, da smo Božji sodelavci? Četudi bi bilo tako, ali ni bolje držati se skromnega mesta molivca, saj je v vsakem primeru v primerjavi s tem, kar dela vsemogočni Bog, naš doprinos k lastnemu odrešenju ničten. »Kdo sem jaz? Črv, manj kakor črv,« je rekel kralj David ...«

»Navidez imaš prav, a prav s tem od Boga zahtevaš preveč: da vse naredi namesto nas. Da namesto nas tudi odloča in s tem zamenja našo voljo, našo svobodo. Toda vem, da ne misliš tako, kakor si rekel. Vem, da se zelo trudiš, vendar bi bilo še bolje, če bi se popolnoma zavedal, kako zelo je pri molitvi pomemben namen. In naš namen ne sme biti le to, da se branimo pred hudičem. Kajti braniti se je treba zato, da bomo potem iz sebe nekaj naredili. Če bi molil le, naj te Bog ohrani takšnega, kakršen si, in te sprejme v svoje kraljestvo, in če ne bi bil tudi Božji sodelavec, kakšen razlog bi imel Bog, da te usliši? Seveda lahko naredi vse, celo to. Ampak zakaj naj bi?»

»Zato ker je sam rekel, da me bo uslišal, če Ga bom prosil.«

To sem rekel jaz. Prekinil sem starca, mogoče predrzno, in se vmešal v pogovor. Njega to ni motilo. Nekako dobrodušno se je obrnil proti meni.

»Glej no, kaj bi ti hotel. Prijeti Boga za besedo, hotel bi izsiliti, da se te usmili, »ker je sam tako rekel«. In že misliš (oziroma ne le ti, ampak velika večina, ki si želi iti po lažji poti), da Bog pač nima izbire: kar je obljubil, naj zdaj izpolnjuje. Skrajna posledica takega pojmovanja bi bila vnebovpijoča krivica. Bog bi se moral usmiliti nekoga, ki to od Njega vztrajno (in nesramno) zahteva, ne glede na to, kakšen bi ta molivec sicer bil, lahko pa bi obrnil hrbet komu, ki je neprimerno boljši človek, ampak manj prizadeven, ko gre za recitiranje psalmov in drugih molitev, in ki (odpusti mi, Gospod, za tako prispodobo) manj na-

dleguje Boga s svojimi prošnjami in stokanjem. Vem, da tako ne misliš.«

Seveda nisem tako mislil. Samo malo pozno sem hotel pomagati Kasijanu, mogoče sem mu hotel tudi preprečiti, da se ne bi razmahnil v napačni smeri. Predvsem pa sem hotel slišati odgovor starca. Že dolgo me je mučilo vprašanje učinkovitosti molitev. Zlasti mi ni bilo jasno, kako lahko Bog pomaga nekomu, za kogar jaz molim. Še manj, kako bo zaradi moje molitve pomagal mrtvim. Dokler sem bil v skitu, je šlo skozi moje roke na tisoče pisem v obeh smereh: naših, v katerih smo prosili za darove in obljubljali, da bomo molili za dobrotnike in njihove sorodnike, ter njihovih, v katerih so prosili, naj se pred Bogom zavzemamo za njihove žive in mrtve. Pošiljali smo jim brošure, v katerih je bilo zapisano, da je bilo po prvem »sorokoustu«, ki so ga v cerkvi molili, duši določenega grešnika v peklu prizaneseno z najhujšim trpljenjem in da so ji bile dodeljene manjše muke, po drugem »sorokoustu« je bila premeščena v skoraj miren kotiček, po tretjem pa povsem osvobojena. Nekaj v meni se je temu upiralo. Za »sorokouste« se je plačevalo po določeni, ne ravno nizki tarifi, in zdelo se mi je, da smo predlagali nepošteno kupčijo, v kateri nismo mogli jamčiti za kvaliteto svoje »robe«. Da, tudi jaz sem se spraševal, zakaj bi se Bog usmiliti nekega grešnika, čigar potomci so imeli možnost plačati, obrnil pa bi hrbet nekomu drugemu samo zato, ker njegovi potomci tega niso mogli ali niso hoteli. Nisem hotel odnehati, hotel sem slišati, kaj bo na to rekel starec.

»Vendar Cerkev od nas zahteva, da molimo za mrtve, ter obljublja, da bo posledično njihova usoda na onem svetu milejša. Kako bi bilo to mogoče, če ne bi verovali, da bo Bog uslišal naše vztrajne molitve?«

»Vidiš, v tem je veliko nedorečenega. Verjetno je bolje, da se ne spuščamo v to. »Ne sodite, da ne boste sojeni.« Poznal sem nekega državnega uradnika, ki je trgovcem podeljeval monopolne koncesije – in od njih

dobival podkupnino, seveda. Trgovci so svoje koncesije zlorabljali, kolikor so le mogli. Številne vdove so zaradi tega jokale, da se tako izrazim. Uradnik je bajno obogatel, a je s svojim umazanim denarjem sezidal tudi tri cerkve in dve pokopališčni kapeli. Cerkvi je dajal take denarje, da ga nadškof po njegovi smrti (umrl je v pomorski nesreči) ni le izjemno hvalil, ampak ga je primerjal s srednjeveškimi ustanovitelji samostanov in s svetniki. Mogoče je primerjava upravičena, ne vem. Vendar v kakšnem pogledu? Neki pokojnikov prijatelj, minister, ki je tudi sam na sumljiv način pridobil neznansko imetje, je dajal lepe vsote samostanom, da bi brali »sorokouste«¹ za njegovega prijatelja. Brali so jih v samostanih, pa tudi starci puščavniki. In prav v dneh, ko je umrl podkupljivi uradnik, je v našem sosedstvu umrl neki revež, neljubezniv in prepirljiv človek, za katerega, vsaj kolikor jaz vem, nihče niti na pogrebu ni hotel moliti, kaj šele pozneje. Tudi o »sorokoustih«² ni bilo ne duha ne sluha. Ne reci mi, da je uradnik zdaj v raju, ker je zanj molila »vesoljna Cerkev«, tistega reveža pa žge neugasljivi ogenj in ga požirajo črvi, saj se pred Gospodom nihče ni potegnil zanj.«

Tega niti nisem hotel reči. Hotel sem le slišati, kaj bo rekel.

»Vidiš, Cerkev je Kristusovo telo in mi vsi, grešniki, smo njegovi nevredni udje. Kadar Boga prosimo zase, Ga prosimo, da bi postali boljši, prositi pa si upamo zato, ker smo že sami ugotovili, da je nekaj treba storiti, zato ne sedimo križem rok. Naš namen mora biti jasen: spremeniti se, postati drugačen. (Na, spet se ponavljam. Kaj naj storim, Kasijan? Spet ničesar o dihanju.) Ko molimo za druge, žive ali rajne, molimo za ude Kristusovega telesa, molimo za Cerkev, za celotno človeštvo, da bi postalo boljše in bilo ob dnevu sodbe vredno preobrazbe. V svetu so vse stvari in pojavi povezani, vsako dobro dejanje odmeva daleč, celo na drugem koncu planeta, vsako zlo pa v pre-

pad vleče celotno telo, vse ude, čeprav nekatere bolj, druge manj. Vsak ud ima dvojno nalogo: da samega sebe očiščuje slabih dejanj in misli ter da hkrati telesu pomaga zblesteti. Temu so namenjene molitve za naše bližnje in daljne. »Sorokousti« ne pomagajo le tistim, za katere so brani in plačani, ampak vsej Cerkvi. Tako lopovskemu uradniku kakor bednemu prepirljivemu posebnežu. Ali jima pomagajo v enaki meri ali po kakšni drugi logiki, ne vem. Vendar sem prepričan, da molitev, ker je izraz ljubezni, pomaga, da se v celotnem človeštvu pokaže tisto, kar je dobro, tisto, kar Bog hoče, da prinesemo s seboj v Njegovo kraljestvo. Z molitvijo skušamo vsi skupaj premagati vesoljno zlo. Če ga bomo z Božjo pomočjo nekoč premagali, kar se bo zagotovo zgodilo, samo ne vem, kdaj ter po kolikšnem trpljenju in začasnih porazih, bo ves Adam, vse človeštvo zasijalo in se spremenilo. Tudi tisti moj posebnež, tudi grabežljivi uradnik, veliko slabši od njega. Amen. Aleluja.«

Kako nespameten sem bil, ko sem starcu ugovarjal, čeprav samo v mislih, čeprav le v razvnetem pogovoru. Upam, da je nekaj podobnega občutil tudi Kasijan.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

IV

Pa še enkrat o čudežih

Če vidiš, da se nekdo ponaša in hvali s tem, da je prejel milostni dar, pa naj kot tak dela čudeže in oživilja mrtve, toda ne prizna, da ima dušo brez časti in ubogo ter da je sam beden in mrzek Duhu – naj ti bo jasno, da ga je oropala njegova zloba, čeprav se tega ne zaveda. Ne verjemi mu, čeprav dela čudeže ...

(Makarij Egiptovski)

Kljub vsemu ne morem reči, da sem brez pridržka sprejel vse, kar je starec govoril. Ničesar ne moremo popolnoma in dokončno pojasniti, a starec od mene niti ni zahteval, naj pred njim »dokončno odsekam svojo voljo«. Vedel je, da je to zame nemogoče z oziranjem na moja leta in dosedanje izkušnje. Če je hotel, da kaj sprejemem, se je skliceval na argumente, ne na avtoriteto.

Vprašanje o čudežih mi dolgo ni dalo miru. Po eni strani je bilo vse v starčevih primerih in stališčih skladno in logično, po drugi strani pa je bil atoški vsakdan poln čudežev, o katerih so se menihi pogovarjali in jih pričakovali kot potrditev pravilnosti svojih naporov, celo svoje vere, včasih je celo kazalo, kakor da bi bili čudeži sami sebi dovolj kot temelj in kot pojasnitev. Bil sem zbezan, ker se mi je zdelo, da so njegova pojasnila dišala po modnem racionalizmu, ki je čudežem odrekal utemeljenost in smisel. Seveda sem ljubil in spoštoval starca, toda s takimi stališči se nisem mogel sprijazniti. Ali je mogoče, da bi imeli čudeži le tako

skromno, pomožno vlogo? Mar našega življenja ne spremljajo mnogi in različni čudeži? Ali ni nehvaležno, če jim odrečemo pomembnost, ko pa z veseljem sprejemamo njihove posledice ter se zanašamo na prisotnost Božje Matere in angelov v našem vsakdanu? Sicer pa, ali ni bil sam starec čudodelnik? Če se samo spomnim tiste noči, ki sva jo v snežnem viharju prebila pod skalolo!

Da, če se samo spomnim. Prav ta spomin je bil ključ za razrešitev mojih dvomov. Odkar sem se tega zavedel, sem čakal na prvo priložnost, da na to spomnim še starca.

Nekega popoldneva sva se precej dolgo zadržala na najinem vrtičku in sva se tik pred sončnim zahodom usedla zunaj, da večerjava in uživava v tihi svetlobi – kakor bi izhajala iz globine morja pod nama. Gladina vode je bila videti težka in oljnata kakor raztaljen kositer. V daljavi so jo rezale črne plavuti delfinov, ki so tiho pluli h koncu zaliva. Zjutraj jih bova verjetno videla, ko se bodo vračali.

Starec je ljubil te omamne večere. Zaradi njih je bil pripravljen zamuditi večernice in sklepnice; rekel je, da vse to lahko nadoknadi »z molekom«, da imava za to vso noč, ne sme pa zamuditi nečesa drugega: priložnosti, da sva Bogu hvaležna za tolikšno lepoto. Imel je navado reči, da je to, kar doživljava ob takšnih večerih – neke vrste predokus raja. »Ta večerna svetoba,« je govoril, »seveda ni tista neustvarjena svetloba, ki prihaja naravnost iz izvira rajske milosti. Toda v nečem ji je podobna in je lahko osnova za molitev, ki ji bo rajska svetloba mogoče sledila.«

Tudi tokrat sva večerjala počasi, bolj svečano kot sicer sva prebrala zahvalno molitev in potem še dolgo sedela nepremično, že potopljena v polsvetlobo.

»Geronda,« sem rekel, »kje je meja med to prelepo svetlobo in tisto, ki je še lepša, nadnaravno svetlobo Božje milosti? Ali je to mejo sploh mogoče zaznati v trenutku, ko se ti svetlobi mešata in ko ena nosi drugo?«

»Ne vem, dete, kje je meja. Moral bi vprašati koga, ki je veliko bližji Bogu, kot sem jaz. Kako ti pride na misel, da bi jaz to lahko vedel? Sicer pa že veš, kaj ti bom rekel: da neustvarjene svetlobe ni treba iskati in raziskovati z našim padlim razumom. To je kot kateri koli čudežen pojav, s kakršnimi moramo biti nadvse previdni. To ni magija, ki jo vsakdo lahko uporabi ali zlorabi. To je izraz božanske radosti stvarjenja, radosti, ki nas vsaj začasno pripelje v nebeško kraljestvo, zato da ga bomo pozneje, ker smo ga spoznali, še bolj od srca iskali. Ampak to ni rezultat našega hotenja ali nekih predpisanih dejanj. A če že sprašuješ, verjetno se neustvarjena svetloba od tega zahajajočega sonca loči po neprimerno večji stopnji veselja – tako domnevam.«

Svetloba okoli naju je postajala škrlatna, v nekem trenutku skoraj vijoličasta, potem pa se je spremenila v sinji, vedno gostejši mrak. Skale nad nama in starčeva asirska brada so bile še vedno vijoličasto ozarjene, ko je na nebu že zasijala najprej ena, za njo pa še nekaj zvezd. Kmalu pa jih je bilo že težko prešteti.

»Jaz pa mislim, da ti vseeno več več, kot mi hočeš povedati. In da so čudeži, ki so nam zelo blizu, uporabni in koristni za človeka. Bog pogosto rešuje svoje ovce pred nenadno in naglo smrtjo. Obstajajo številne čudežne ozdravitve. Seveda vse to spremljajo izlivi božanske radosti, vendar je bistvo le v konkretni pomoči človeku. Se spominjaš, kako si me nekoč, v tisti snežni burji, rešil sredi gore?«

»Ne, ne spomnim se.«

Starec je umolknil. Molčal sem tudi sam. Nisem mogel prebiti njegovega molka, ko je šlo za čudeže. In kako naj mu še naprej namigujem, da vem za njegovo čudodelnost, če se sam temu tako vztrajno izogiba.

Potem je zamolklo spregovoril, čutil sem, da govori proti svoji volji:

»So okoliščine, v katerih bi bilo ne le nekrščansko, ampak enostavno nečloveško – ne pomagati človeku v

stiski. In Bog pomaga, kaj pa drugega, ter včasih kot orodje uporablja tudi grešnega človeka. Bog nenehno dela čudeže; glej, ali ni bil ves ta večer, vse do najinega bedastega pogovora, nekaj čudežnega? Toda to, da smo včasih Božje orodje, ni naša zasluga. Kot tudi takrat ne, ko smo priče čudežu ali priče sprehajanju delfinov po zalivu. In tudi ne, če se čudež zgodi z nami.

Nekoč davno mi je kerasijski spovednik Hristofor govoril o menihu, ki je nekega dne od ranega jutra hodil po samostanu s prižgano baklo v eni roki in s posodo z vodo v drugi. »Kaj delaš, starec,« so ga spraševali menihi. »Iščem raj, da ga zažgem, in pekel, da ugasnem njegov ogenj.« »Za Božjo voljo, starec, zakaj le?« »Zato, da ljudje ne bodo več poslušni Bogu zaradi strahu pred kaznijo ali zaradi upanja na nagrado, ampak zaradi njega samega, da ga bodo ljubili z vsaj približno takšno ljubeznijo, s kakršno On ljubi nas.« Potem je pred vrati videl samostanskega delavca, ki mu je ogromen kamen nekoliko prej zmečkal dlan. Vrgel je baklo na zemljo, jo polil s tisto vodo, in ves v solzah jel nameščati polomljene koščice. Prestrašeni človek, ki je dotlej rjovel od bolečin, je zdaj le stokal. Potem je menih odtrgal spodnji del svojega podrasnika in ovil krvavo zmečkanino, ki jo je nekako oblikoval. Delavcu je rekel, naj potrpi, da ga bo bolelo še nekaj tednov, ampak da upa, da bo na koncu vse v redu. Tako je tudi bilo, dlan se je čudežno zacelila, menih pa je imel pozneje težave; ni vedel, kako bi se skrtil pred navalom ljudi, ki so prihajali, da bi jih ozdravil najrazličnejših bolezni. Zato je iz samostana pobegnil v puščavo.«

»Kdo je bil ta menih?«

»Ne vem, mislim, da niti Hristofor ni vedel ali vsaj ni rekel. Verjetno gre za starodavno svetogorsko izročilo.«

Pomislil sem, da si je starec vse to izmislil, da je v apoftegmo oblikoval lastne misli o čudežih in drugih

tolažbah ali grožnjah, zemeljskih in večnih, ki so nas oddaljevale od tistega, kar je imel za edino potrebno, od nenehnega hrepenenja po Bogu.

(Štefan se je motil. Starec mu je povedal inačico stare sufijske zgodbe o modri Rabiji, ki je z ognjem v eni roki in z vodo v drugi hodila po ulicah Bagdada. Na to zgodbo sem naletel, ko sem bral o povezavah perzijskega sufija Rumija z bizantinskimi menihi. Ne vem, ali je Štefanov starec poznal izvirno sufijsko pripoved in ji dal samo krščansko oblačilo ali pa ji je to nadel že nekdo pred njim.)

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

V

Nekaj »kačjih zgodb«

Ne boš mogel stopiti na strupeno kačo ne poteptati leva in morske pošasti, če nisi najprej v dolgem modrovanju od Boga izprosil angela-pomočnika, ki te bo vzel na roke in te vzdignil nad vsakršno telesno modrovanje.

(Janez Karpatski)

Medtem ko je aba Teodor poučeval brate, sta se do njegovih nog priplazili dve kači, on pa se ni niti malo zmedel, temveč ju je pokril s svojimi stopali in ju tako držal, dokler ni končal svojega govora. Šele potem ju je pokazal bratom in pojasnil, za kaj gre.

(Aba Evagrij)

Kdor o Bogu govori katafatično in izhaja iz afirmativnih predpostavk, dojema Logos kot meso, saj ga je sposoben spoznati zgolj prek vidnih in otipljivih predmetov. Nasprotno pa tisti, ki o Bogu govori apofatično oziroma Ga utemeljuje z negativnimi sodbami, Logos pojmuje kot duha, kakršen je v začetku bil v Bogu, ter na pravi način spoznava nespoznavnega, saj se ne opira na nobeno stvar, ki je omejena z našo spoznavno močjo.

(Maksim Spoznavalec)

Tudi tu mnogi prespijo zimo; to je čas, ko ni mrčesa, kače so se umaknile v svoje luknje in mirujejo.

Zganejo se šele sredi pomladi in v trenutku, ko se skalovje in kamenje svetogorskih pobočij segreje, prilezejo na dan – velike in majhne, stare in mlade, bojovite in miroljubne. Aprila in maja se razlezejo po okolici, ležijo na stezah, gomazijo po vrtnem zidovju, visijo z dreves. A tudi to jim ni dovolj: priplazijo se v samostane, prestrežejo vas na hodnikih, skozi najmanjše špranje so se sposobne zalesti tudi v celice, za vonjem vlage in hrane se splazijo skozi odvodne cevi. Menihom, ki so se kač medtem že odvadili, so prva spomladanska srečanja z njimi neprijetna. Spolzka in mrzla žival pogosto sika in preti, vzpenja se na rep in zamahuje z glavo. Spominjamo se raznih »kačjih«
zgodb, od tiste biblične o izgonu iz raja, ki je dala podlago za enačenje plazilca in Satana, pa do spominov, kako je neki menih v temi namesto sveče otipal strupenjačo, kako jo je nekdo drug našel v košari s kruhom ali na obešalniku z raso, v postelji pod rjuhami in tako naprej in tako naprej. Malo jih je, ki bi bili ob takšnih srečanjih popolnoma neprizadeti.

Toda navada naredi svoje: po nekaj tednih odpor ob nenadnih srečanjih ni več neobvladljiv, strah skoraj popolnoma izgine, ostaja le še elementarna previdnost. Popotnik, ki hiti po stezi, kačo prestopi in gre naprej, ne čaka več, da bi žival pobegnila. Vsi vedo, da je na svetogorskih stezah dovolj prostora za oba.

Nekateri menihi gredo še dosti dlje; ne le da mirno prenašajo kače, ampak imajo z njimi prijateljske stike. Oziroma če že ne prijateljske v običajnem pomenu, pa vsaj globoko krščanske. Kajti rečeno je: ljubite svoje sovražnike. ... No, če je kača sovražnik človeške vrste (ne hudič kot metafora, ampak prava kača, plazilec), jo je treba ljubiti!

Starec me je za dva meseca poslal v hišo očeta Efrema, ki je bil v bolnici, da bi v tem času poskusil pre-

vesti življenjepis Ilariona Gruzijca. Takšni časi so nastopili: tudi na Sveti gori je bolje, če hiša ne ostane prazna dva meseca.

Dvorišče hiše, ki sem jo tako nekaj časa čuval, je polno kač. Takoj prvi dan, ko sem odhajal v gozd in sem hotel pred vhodnimi vrati pod veliko kamnito ploščo položiti ključ, prevelik, da bi ga nosil s seboj, sem pod ploščo zagledal majhnega, v kolobar zvitega gada. Kamna si nisem upal zavaliti nazaj: zmečkal bi spečo žival. Nekaj časa sem čakal, da bi se sama zbudila, potem sem tolkel po zemlji in kašljal, končno se je kača premaknila in izginila v grmovju.

Nekaj dni zatem sem imel obisk. V hodniku med kuhinjo in balkonom sta me prestregli majceni, prestrašeni očesci, koničasta glava pa se je vzdignila visoko, pripravljena, da bi se branila (z najboljšo možno obrambo). Hitro sem odprl vrata ter nepričakovanega gosta spustil na dvorišče. Vem, da me, ko se sprehajam med cerkvijo in trdnjavske obzidje (kelija je bila včasih majhen skit), spremljajo desetine takšnih očesc. Vem tudi, da vedo, da jim ne bom storil ničesar žalega. Če ne bi bilo tako, bi bil že zdavnaj obgrizeno, napihnjeno truplo.

*

Bila je še zima, ko sva z očetom Simeonom pred nekaj leti začela krčiti grmovje s severne strani skitskega vrta. Tam se je nabralo veliko ogromnih kamnov, ki jih je bilo treba odmakniti, preden bi na površino nametali novo zemljo in gnoj, da bi razširili premajhen vrt. Ko sva s skupnimi močmi odvalila enega največjih kamnov, skoraj skalo, sva v vdolbini, ki je zazijala, zagledala v klobčič zvito manjšo kačo. Spala je svoj zimski spanec. Oče Simeon je bil zaskrbljen. Če jo pustiva kar tako, izpostavljeno ledenemu vetru, ki je bril, bo kača nedvomno poginila, saj je žival z mrzlo krvjo; dokler je sonce ne ogreje, se ne bo zganila, da bi si

našla drugo skrivališče. Oče Simeon se je nekaj časa obotavljal, saj ni hotel biti kriv za smrt Božjega bitja, četudi je to kača, nato pa se je spomnil, kaj bo storil: ogrel bo kačo, dokler se ne bo začela toliko gibati, da si bo lahko sama poiskala rešitev. Toda kje jo bo ogrel? Če bo z njo vstopil v skit, bodo mislili, da je znorel, obsodili ga bodo čudaštva in pretiravanja. Stvar je izpeljal tako, da je kačico položil pod svoj plašč, v žep telovnika, ter nadaljeval z delom. Čez nekaj časa, ko je pod plaščem začutil premikanje, je odtod izvlekel živalco in jo spustil med skale nad vrtom. Vprašal sem ga, če je bila kača strupena, on pa je odvrnil, da misli, da ne. Ta odgovor me je osupnil: sploh ni bil prepričan, da ne tvega, a je enostavno storil to, kar je mislil, da je njegova dolžnost.

Pozneje sem se v mislih večkrat vračal k temu dejanju očeta Simeona. Sprašujem se, če sem ga kdaj koli do konca razumel, kajti razumeti pomeni ohraniti trezno presojo, izogniti se skrajnostim in izkrivljanjem. Ne vem.

Pa še o kačah. Oče Simeon mi je nekoč pripovedoval:

»Pred kratkim je umrl naš sosed, diakon Diodor. Po naših merilih je bil bogat, hišo je imel polno oblačil, cele kupe hlač, srajc in čevljev. To so mu pošiljali iz njegovega rojstnega kraja, saj so ga vaščani zelo spoštovali. Oblačila je delil menihom, le zadnje čase tega ni mogel več; oslabel je in nikamor ni hodil. V njegovi bolezni sem ga pogosto obiskoval, celo ključ sem imel od vhodnih vrat. Ponavadi sem prišel, v cerkvi prižgal večno lučko, Diodorju dal nekaj hrane, zajel vode iz vodnjaka, zalil vrtiček. Večkrat mi je Diodor govoril, naj vzamem vse, kar potrebujem, ko pa njega več ne bo, naj vse pregledam in dam naprej, sicer bo propadlo. Za to so vedeli tudi drugi, v očeh vseh sosedov sem bil na neki način Diodorjev dedič.

Diakona smo pokopali, jaz pa sem se nekaj dni po pogrebu spomnil, da bi lahko šel pogledat, kaj je z njegovimi stvarmi. Tudi če sam ne bi ničesar rabil, se bo že našel kdo drug. Vstopil sem v hišo, izbral kar dosti oblačil, jih natrpal v žakelj in naprtil na rame. Od Diodorja do nas vodi široka, prašna cesta. Vročina pritiska, dan molči kot mrtev. Korakam in mislim na ubogega Diodorja, kako dolgo je bolehal. Nič mu niso koristile vse te reči, ki jih je imel. Prav je imel: česar ne bom odnesel, to bo propadlo, zgnilo. Toda kaj mi bo vse to? Največ stvari sem odnesel zato, da ne bi žalil spomina na prijatelja.

Korakam s takimi mislimi, tedaj pa predme nepričakovano plane ogromna zelena kača. Krvavo rdeče oči je zapičila naravnost vame in zdaj sika. K sreči sem se takoj spomnil, za kaj gre. Brat moj, k Diodorju sem tokrat prvič vstopil, ne da bi šel najprej v cerkev, ne da bi prižgal večno luč; celo pred ikonami se nisem prekrižal. Kot razbojnik sem z vrečo planil naravnost v sobo, da pobašem srajce. Seveda, priklical sem kačo. Prišla je po svoje! Ta ne bi čakala, da jo počasi obidem! Na mestu sem se obrnil in pot pod noge, takoj nazaj k Diodorju – naravnost v cerkev: hej, Simeon, prižgi lučke, prižgi kadilo, pokadi hišo! V prihodnje pa vedi, kaj se spodobi, kadar kam prideš. Posebno tukaj, na Sveti gori.«

Eno je privaditi se na stalno prisotnost reptilov, strupenih ali nenevarnih, nekaj drugega pa je biti prepričan, da smo varni ali da smo nekaj več kot drugi, da navadna pravila za nas ne veljajo. Nekoč me je premagala huda skušnjava in vse bi se lahko zelo slabo končalo.

Nekega večera sem šel skozi trnje in makijo do cerkve svetega Ilija, tam gori na hribu. Sonce je na zahodu ugašalo, pregreto kamenje pa je še puhtelo pod

nogami. Na prehodu med dvema večjima kamnoma se je kar naenkrat pred menoj znašel modras. Rožiček se mu je svarilno vzdignil med očmi. Ni se ganil. Že sem hotel mimo njega, ko mi je šinilo skozi glavo:

»Mogoče si se ustrašil? Kaj pa piše v evangeliju: na baziliska in kačo boš stopal! Če imaš vero! Če se bojiš – se pravi, ne veruješ.«

»No, dobro, pokazal bom, da verujem.«

»Komu? Bogu? Saj On že vnaprej ve vse. Ali boš sebi pokazal?«

»Da, samemu sebi. Glej, kača me mirno čaka, niti pomisli ne, da bi se premaknila. Ona tudi že ve vnaprej. Ali ve, da sem strahopetec, da nimam vere? Stopil ji bom z boso nogo na glavo, pa bomo videli.«

»Videli kaj? Da si se odločil preizkušati Boga? Kaj misliš, da boš s tem dosegel?«

»No poglej, pa si se le ustrašil. Če bi trdno veroval, bi poteptal kačo.«

V naslednjem trenutku je bila moja noga na modrasu. Časa za notranje razpravljanje ni bilo več. On pa še naprej mirno leži. Postopoma povečujem pritisk. Končno je pod stopalom zamigalo, modras se je izvlekel ven in izginil med kamni.

Zgodilo se je, premagal sem. (Koga: samega sebe, skušnjava ali svojega angela varuha?) Žal je mogoče, da sem prav s tem pokazal, da je bil skušnjavec močnejši od mene. Ali je zmagoslavje v takih primerih umestno? Ali je bolje, kot vedno, ponižno molčati? Ali ni neumestno veselje isto kot poraz?

Tako je mislil starec, ki me je oštel zaradi moje lahkomiselnosti.

Pa vendar, izvlekel sem se nepoškodovan, se pravi, da Bog ni preveč hud name. Odtod verjetno tudi radost, ki sem jo potem še dneve čutil v srcu. (Vsaj jaz sem tako mislil.)

Izteklo se je nekoliko drugače. Povsem drugače, če pomislim. Da, več tednov me je grela neka radost. Čez dan je tlela, pod večer pa, ko so se po pečinah nad nami podile lastovke in izvajale vratolomne obrate v zraku, je vzbrstela in kipela. Kri je kipela po vsem telesu, čutil sem jo kot dobro vino, poplesaval sem v prilivu moči, skoraj vsemoči. Kakor koli že, ob preletavanju mladih lastovk sem čutil tako veselje, da sem bil prepričan, da bom poletel skupaj z njimi, da se jim bom pridružil v njihovem veselju. Saj zmorem vse: lahko stopim na kačo, letim s pticami! Bog nas je naredil vsemočne, ali ni rekel, da lahko z vero tudi gore prestavljamo?

V takem razpoloženju sem nekega večera šel – ne ravno letat z lastovkami, ampak plezat po pečinah, kamor do zdaj še nikoli nisem šel. Hotel sem preveriti, ali lahko preplezam popolnoma navpično steno, ter raziskati neko špranjo, ki sem jo videl pod njenim vrhom. Vzpenjanje je šlo gladko. Ves navdušen sem hitro priplezal pod sam vrh. Tedaj pa me je nepričakovano spreletel neki čudni srh. Obstal sem kot vkopan, in kar je mene samega presenetilo, sklenil, da se bom nemudoma vrnil. Toda to ni bilo več tako preprosto. Vsak meter spuščanja je bil vse težji, skoraj nemogoč. Nisem vedel, česa naj se oprimem, kam naj oprem nogo. Visel sem na levi roki, s katero sem se oprijel izbokline v skali, ter poskušal z nogo najti trdno oporo, tedaj pa se je izboklina, za katero sem se držal, premaknila in velik kamen je s treskom zgrmel navzdol, me udaril po nogi, tako da sem izgubil edino oporo in zdrsnil v globino. Skozi možgane mi je šinila ena sama misel: moj Bog, ali je mogoče, da človek tako enostavno in bedasto umre? Tako nepripravljen!

V prvem trenutku je kazalo, da bom popolnoma izgubil ravnotežje in se obrnil na hrbet. To se ni zgodilo. V naslednjem hipu sem padel kak meter ali dva ter s prsmi in obrazom udaril ob skalo, zdrsnil še meter nižje in treščil na manjšo polico, na kateri sem se usta-

vil. Obe nogi sta viseli nad prepadom, spodaj, deset, petnajst metrov nižje, to sem dobro vedel, so štrlele ostre, nazobčane skale.

Ustavil sem se na samem robu. Nisem mogel verjeti. V nekem trenutku, ni trajalo niti pol sekunde, sem se že sprijaznil s koncem. Ne, ne pretiravajmo, nisem se ravno sprijaznil. Videl sem se mrtvega. Za kaj drugega ni bilo časa. Zdaj pa sem ležal na skali, rešen.

Počasi sem se potegnil navzgor, da nisem več visel nad breznom. V levi nogi sem čutil ostro bolečino. K sreči sem se nato lahko prevalil na desno in po nekaj korakih, ki so bili peklensko boleči, sem se priplazil do grape, po kateri se je bilo lažje in manj nevarno spuščati. Hitel sem, saj sem vedel, da ne smem čakati, da se poškodovana noga ohladi, saj se v tem primeru ne bom mogel več premakniti. Tako sem se priplazil do vznožja, za kaj več pa mi je zmanjkalo moči. Drhtel sem po vsem telesu, mogoče zaradi bolečine, mogoče zaradi živčne napetosti. Do naše kelijske pa je bilo še zelo daleč.

Sedel sem tam doli, s hrbtom naslonjen na skalo. Ne vem, kako dolgo. Že se je zmračilo, poletna noč se je hitro spuščala na skale in bližnje morje. Imelo me je, da bi kričal od bolečine, a me je bilo sram pred Bogom, ki je videl vso mojo nespamet in krivdo.

Tedaj pa sem zagledal starca, ki se mi je bližal čez skale. Hitel je, vidno vznemirjen. Ko se mi je približal, me je samo vprašal, kje me najbolj boli. In večkrat je ponovil, ko me je na hrbtu vlekel proti domu:

»Več sreče imaš kakor pameti, upam, da te bo tole izučilo. Imaš pa zelo močnega angela varuha, da boš vedel!«

To je bilo prvič in zadnjič, da sem starca videl jeznega, a vendar zadovoljnega, da se je vse tako končalo.

VI

BLAGOSLOV

Odkod to, da imajo nekateri telesni skopljenci uspravljeno dušo – morda je to posledica zablode, saj so prepričani, da zato, ker so se osvobodili telesne nuje, nimajo več potrebe po brzdanju telesa niti po skrušenosti srca.

(Janez Kasijan)

Nisi več tako mlad, prej bi rekel, da se približuješ starosti, zakaj torej kar naenkrat hočeš, da bi te še naprej nosili na rokah kot otroka? Ali je treba, da te hranijo z mlekom in da nekdo nenehno pazi, kam in kako hodiš? Ali bi hotel, da te ponovno povijajo v plenice?

(Simeon Novi teolog)

Ostal sem sam.

Ničesar nisem slutil, nič me ni pripravilo na to, da me bo moj dobri starec tako hitro zapustil. Onemogel je na hitro in padel v posteljo. Tedaj sva zamenjala vlogi, vse se je nekako postavilo na svoje mesto, to se pravi, učenec je začel skrbeti za zunanje udobje starca, kakor je tudi prav. Ni se več on ukvarjal s pospravljanjem in kuhanjem, ni več on sekal drv in kuril, meni pa prepuščal le molitev. Že res, da so minila leta, v tem času sem si tudi jaz opomogel in poskušal ta opravila prevzeti nase, toda starec se ni vdal, govoril je, da bo za to še čas, da bo prišel dan, ko bo to vrsto pomoči potreboval, da pa ga delo, dokler ga lahko opravlja, duševno krepi.

Zdaj je napočil ta dan. Ne le za hišo, za kuhinjo, tudi za samega starca moram skrbeti. On je zdaj kakor moj otrok. Ves dan in vso noč. Ne v svetu ne v skitu nisem imel opravka s takim delom, toda ob starčevih nasvetih nama nekako uspeva. Časa pa je dovolj za vse, čeprav bi se mi to nekoč zdelo nemogoče. Če je volja dovolj močna, lahko večji del noči prebiješ v molitvi, ne opustiš ničesar, kar predpisujejo pravila za menihe v keliji, medtem postrežeš očetu in čez dan pravočasno postoriš vse, kar je treba, pa še odpočiješ se. Zares, za naju dva s skromnimi zahtevami vzdrževanje kelije ni nikakršen problem.

Pogosto sem poslušal, da je najtežje opravilo življenja v skupnosti tisto »v bolnišnici« oziroma s starimi menihi, ki čakajo na smrt. Nenavadno je, da lahko menihi, ki so bili vzorni molivci in nikoli niso pokazali trme ali imeli kakršnih koli zahtev, v takih trenutkih postanejo muhasti: nič jim ni dovolj dobro in nenehno sumijo, da so jih v nečem oškodovali. Menih, ki jim služi, se lahko na glavo postavlja, nič ne bo zaleglo – njegova ljubezen se od njih pogosto odbija kot bob od stene. In vse je postavljeno na glavo: dolgoletna izkušnja je pozabljena, nekdo pa, ki je mlad, včasih še začetnik, pred obličjem bolezni pokaže potrpljenje in življenjsko modrost.

Vse to ni niti najmanj veljalo za mojega starca. Kakršen je bil vse življenje, takšen je ostal v bolezni. Blag in dobrohoten, hvaležen za najmanjšo malenkost. Prav prijateljevala sva v času njegove bolezni, bližja drug drugemu kot kdaj koli. Sram me je, če se spomnim, kako se mi je zahvaljeval za najmanjšo pozornost, ki je bila daleč od vsega, kar je on zame naredil v trenutkih, ko mi je bilo tako težko zaradi propada skita in Rusije. Nekajkrat je ponovil, da prosi dobrega Gospoda, naj ne ostanem brez pomoči, ko mi bo potrebna.

In zdaj sem sam, pomoč mi je potrebna kot redko kdaj. Ali bo moj starec uslišan?

VII

Ni več Štefana

Vsak grešnik samemu sebi prižiga plamen lastnega ognja; nihče ga ne poriva v ogenj, ki ga je zanetil nekdo drug ali je obstajal pred njim. Hrana temu ognju so naši grehi, ki jim apostol Pavel pravi les, trava in slama.

(Origen)

Po zapisih sodeč Štefan po starčevi smrti ni več »obstal na enem mestu«. Vsak zapis je z drugega konca Svete gore. O povsem različnih ljudeh in dogodkih. Videti je, da je zanj nastopilo obdobje tavanja brez konca in kraja; mogoče iskanja, mogoče bega? Iskanja česa? Bega pred čim? Štefan je še enkrat poskusil živeti s starcem, kar pomeni, da ni mislil, da je vsako skupno življenje nemogoče. Ampak ni imel sreče. Ta drugi poskus ni trajal dolgo. Zabeležen je nekako mimogrede. Da pa bi šel v skupnost, kjer se disciplina prepogosto podreja človeški, vse preveč človeški hierarhiji, na to niti pomislil ni več. Tako zelena svoboda je za Štefana postala naravno stanje.

*

Leta in leta že poznam ruska keliota, karejskega jeromonaha Arsenija in njegovega rodnega očeta, meniha Teodula, in ko se potikam po Atosu, ju občasno tudi obiščem. Oče in sin živita skupaj, kar se ne dogaja

pogosto, čeprav sem že videl, da v kakšnem samostanu hkrati prebiva tudi več članov iste družine. V keliji je to seveda še bolj očitno, saj so tam pogoji, da se bivanje spremeni v pravo družinsko življenje, ugodnejši. Pri Teodulu in Arseniju pa so bili prejšnji, običajni družinski odnosi postavljeni na glavo. Ko je bil Arsenij posvečen v duhovnika, je prevzel starešinstvo v keliji, pa tudi skrb za svojega očeta, Teodul pa je svojega sina od tedaj poslušno klical »oče« in ga v vsem poslušal, pogosto ga je spraševal, kaj in kako naj dela, posebno v duhovnih zadevah. Duhovni oče obeh je živel v ruskem samostanu, kamor nista mogla iti prav pogosto, zato sta sama iskala rešitve, če se je pojavila kakšna težava. Toda pri njiju niti ni bilo veliko težav; vsaj jaz, kot občasni gost, in da tako rečem, hišni prijatelj, nisem imel priložnosti, da bi jih opazil.

Ko je prišel čas, je po Božji volji umrl Teodul, ki, kot mi je pozneje pripovedoval Arsenij, iz skromnosti ni hotel, da bi ga posvetili v veliko shimo, ker se ni čutil vrednega. Minilo je štirideset dni, ko je Arsenij redno obhajal bogoslužje in molil »sorokoust« za očetovo dušo. Štiridesetega dne – bilo je lepo in sončno popoldne, brez vsake sapice, kakor se to zgodi zgodaj jeseni – je Arsenij na vrtu pulil suhe vreže paradižnika, ko je predenj stopil Teodul. »Sin,« je rekel (zdaj ga je prvič po mnogih letih ponovno tako imenoval), »hvala za tvoje molitve. Ne predstavljaš si, kako je za nas pokojne pomemben ta štiridesetdnevni molitveni spomin pri bogoslužju. Teh štirideset dni je nekaj povsem posebnega, brez vaših molitev bi se počutili strašno osamljene pred grožnjo večnega pogubljenja, zato molite, molite za vse pokojne! Zdaj, ko je to za menoj, ti lahko rečem, da sem jo dobro odnesel, lepo mi je tam, kjer sem, a še bolje bi mi bilo, če bi bil posvečen kot shimnik. Sin, če je kdo količkaj vreden posvečenja, mu ga ne odreci, to je znak potrditve angelske podobe, in angeli se veselijo, ko medse sprejmejo tudi nas grešnike.«

Arsenij je odprl usta, da bi očeta nekaj vprašal, toda kot se to navadno dogaja, je bil obisk končan. Teodul je izginil prav tako tiho, kot se je pojavil.

Meni je to Arsenij povedal zato, da mi je potem lahko predlagal posvečenje; padel sem mu pred noge in takoj pristal, čeprav je malo manjkalo, da se nisem premislil, saj me je v naslednjem trenutku postalo sram zaradi moje nevrednosti. Toda notranji boj med dvema mislima je bil kratek: spomnil sem se, kaj govorijo očetje, namreč da je prva misel od Boga, potem pa se pogosto pojavi zlodej, da bi pokvaril dober namen. Tako sem se hitro pomiril, kar je bil še en dober znak. Če bi namreč ostal pri misli, ki jo je navdihnili naš sovražnik, bi bila tudi duša trajno vznemirjena. Tako nam govori stoletna izkušnja. Arsenij je zadovoljen določil dan posvetitve. Naslednji četrtek je bil mali šmaren, rojstvo Bogorodice. Bogoslužje je trajalo vso noč. Poleg Arsenija je bilo še nekaj menihov, večinoma stari ruski prijatelji, vsi precej starejši – jaz sem bil med njimi kot pravi otrok. Zato sem večji del bogoslužja prebil na nogah, nisem imel kaj dosti priložnosti, da bi se vsaj naslonil na stasidije. Bil sem na klirosu, pomagal sem tudi pri oltarju, kadar je bilo potrebno, in vse to v veliki duševni napetosti ob pričakovanju posvetitve. Shima je velik dogodek, odgovornost me je na trenutke skoraj dušila, noge so mi drhtele kot novorojenemu teletu, kar sem – nikar se ne slepimo – tako rekoč bil. Čeprav sem že imel malo shimo, in velika shima ji je nedvomno podobna, so zaobljube tokrat v mnogo strožji, skoraj zastrašujoči obliki. Vsaj mi, Rusi, to tako doživljamo. Velika shima je krona meništva, preddverje popolnosti.

Po posvetitvi je Arsenij vodil še bogoslužje, potem pa smo vsi posedli k svečanemu kosilu. Vse je bilo nekako svetlo in srečno; starci so bili veseli, nekoliko zaradi praznika, nekoliko zaradi mene. Tistega dne so vsi poljubljali križ v mojih rokah, ne le v duhovnikovih.

Zjutraj, ko je bilo slednjič vse končano, sem naenkrat začutil, kako sem utrujen. Le kako ne bi bil: poleg mene in Arsenija so bili pri bogoslužju sami stoletniki. Jaz sem vso noč skakal sem ter tja. Takoj po kosilu sem šel spat, celo pomivanje posode sem pustil za pozneje. Nisem še dobro zaspal (mislim, da sem vse videl napol v snu), ko sta v sobico stopila dva hudiča, nosila sta košaro, polno papirjev z izpisanimi grehi, z drobnimi, drobnimi, toda dobro berljivimi črkami: vsakega greha sem se dobro spomnil in groza me je obšla, silno sem se prestrašil. Gledala sta me jezo, malo je manjkalo, da me nista napadla in odvela s seboj. Branil sem se ves obupan, kakor sem vedel in znal. Spomnil sem se svojega svetnika-zaščitnika in angela varuha, poklical sem ju na pomoč. Tedaj sem slišal, kako en hudič govori drugemu in ga vleče za roko: »Pusti zdaj, vse te zvitke, ki jih imava v košari, lahko vrževa stran, to je napisano na Štefana (to je bilo do tega dne moje meniško ime), tale tukaj pa je Naum (to ime sem dobil tisto noč, ko sem oblekel veliko shimo). Štefana ni več. Le kako sva lahko verjela Bogu, temu večnemu lažnivcu, ko naju je poslal k Štefanu, naj poravna račune?!« In tako sta pobrala in vrgla proč tiste papirje ter poklapano odšla, meni, popolnoma mokremu od potu, pa sta pokvarila spalnec.

Zdaj pa naj še kdo reče, da posvetitev ničesar ne pomeni!

VIII

Raduj se, svobodna duša

Menih je tisti, ki se je od vseh oddaljil, a je vseeno z vsemi zedinjen.

(Aba Evagrij)

Menih je tisti, ki ima za Bogom tudi vse ljudi za Boga.

(Aba Evagrij)

Ni meje, ki bi lahko ustavila vzpon k Bogu, saj ne more obstajati meja lepega in dobrega, prav tako ni mogoče, da bi se zaradi zasičenosti prekinilo napredovanje k Lepemu in Dobremu.

(Gregor iz Nise)

Valovi butajo (pismo, neoddano):

Spet sem nekaj dni prebil v votlini svojega prijatelja. Med pticami in črički, umirjen ob pljuskanju morja in globoki tišini noči.

Neko noč sem se zbudil v povsem svetli kolibi. Najprej sem pomisli: svita se. Toda skozi okno sem v naslednjem trenutku videl, da izza gorskega hrbta vzhaja polna luna. Šele polnoč je. Ptica, ki je vse popoldne monotono čivkala, zunaj nadaljuje s svojo žalostinko. Lastovke pod oboki votline žvrgolijo in se nekaj med seboj pogovarjajo. Morje povsem tiho obliva skale, skoraj ga ne slišim. Vse, kar prihaja do mojih čutov, je lunin svit, žuborenje in nevsiljivi ptičji ščebet

– vse diha mir, in ta mir se kot pokrivalo spušča na dušo. Ni mi več do spanja. Kako bi mogel zamuditi ta blaženi trenutek?

Pred kolibo je še svetlejše. Skozi s črnim uokvirjeno, trioglato odprtino votline se vidi nekaj svetlih in temnih zagozd: voda, nebo, skale. Največja in najsvetlejša je morje, ki utripa v valovitem lesketanju. Po njem se gibljejo svetli trakovi. Svetlikanje se križa, hkrati se giblje v nasprotnih smereh, od obale in nazaj. Drobní valovi, v katerih se ogleduje luna, se odbijajo od skal. Bleščéča kovinska belina, kot raztaljen kositer. V to kovino je vklenjena zagozda skalne gmote, ki se na drugi strani zaliva strmo vzpenja h gorskemu vrhu. Zgoraj je nebo, srebrnkasto sivo okoli malce načetega mesečevega diska; tiho in temno je na obzorju. Morje pod skalami se blešči in migeta kakor luskínasto srebro.

Omamni vzhodnjaški praznik nočne svetlobe.

Že več dni pihajo vetrovi, nosijo oblake, rahel dež škreblija po morju, po divjih oljkah, cvetočem mandljevцу ... nenadoma poneha, potem pa spet na drobno prši. Valovi butajo ob spodjedene čeri in naša hišica se trese, čeprav je več kot štirideset metrov nad gladino. Ves hrib se trese. Spodaj na skali, ki je vsa v penah, velik galeb mirno opazuje ježno stihijo, kot da mu ni mar za to, da ogromni beli vodometi škropijo tudi njega. Val včasih pljuskne navzgor po strmih skalah, včasih pa, ker se je najprej zavlekel med podvodne čeri, od tam z vso silo pljuskne nazaj na gladino v curkih, podobnih gasilskim.

V daljavi so med temnimi oblaki živo rdeče lise in razbeljena krogla zahajajočega sonca.

Dež je ponovno ponehal.

Danes je iz nizkih oblakov padal neki čuden sneg – težak in šušteč. Nekaj podobnega smo v otroštvu imenovali cigančki. Zakaj? Zaradi simpatičnega hrupa, ki ga naredi?

Nad spodnjimi karuljskimi pečinami, tam, kjer je majhna polica v skalovju presekana s kakor zid ozko skalno steno, ki ima na vrhu odprtino kot okno ali šivankino uho – da, prav tam, pod oknom, živita dva meniha. Aleksander in njegov učenec Gervasij. Na svoji strani tega zidu-skale sem posadil nekaj dreves, nekaj pa jih je tam raslo že prej. Dve oljki, en figovec, rožičevce, nekaj mandljevcev. Zanikrna debelca so to, a vendar razveseljujejo dušo, zlasti ko ob koncu zime cvetijo mandljevci. Sadežev ponavadi ne dočakam, pojejo jih poletna suša in miši. Včasih sem odšel tja urejat ta svoj »sadovnjak«, in ker je bilo do Aleksandrovo hišice le nekaj metrov, sem ponavadi slišal, kako se onadva na drugi strani pogovarjata.

Oče Aleksander je star, visok Rus, zadnje čase bolan in nepokreten. Ves dan je zunaj na dvorišču, leži na klopi, ki je obrnjena proti morju, in vrti svoj molek. Če sem pomolil glavo skozi odprtino v skali, je bil vedno pripravljen na pogovor. Govoril je tiho, počasi, kot da bi do potankosti premislil sleherno besedo, preden jo prepusti meni.

Gervasij je precej mlajši, suhljat in hiter človeček. Čisto Aleksandrovo nasprotje, vedno je s čim zaposlen in nenehno je videti, kot bi bil slabe volje. Svojega starca ljubi, vendar je v njegovem vedenju včasih zaznati ton helenske vzvišenosti glede duhovnih reči: mar nismo mi Grki ustvarili Cerkve in meništva in ju darovali vam, Slovanom? Toda to se začuti le redko, pa še to bolj v šali, saj Gervasij ne bi bil pravi grški menih, če ne bi dobro vedel, kakšno spoštovanje je dolžan svojemu starcu, pa še mnogo več od tega: s

svojim duhovnim instinktom je nepogrešljivo zaznal, kako odrešujoče je zanj bivanje z Aleksandrom.

Letos je bila strašna suša. Dežja več mesecev ni bilo. Vse naše zaloge vode, ki se pozimi nabere v votlinah ter v naših majhnih cisternah in ogromnih lončenih posodah, podobnih amforam, so bile skorajda izčrpane. Vsako leto sem imel z vodo preglavice, toda ni bilo tako hudo. Letos pa so bili naši skromni vrtnički do konca požgani od sonca, tisto malo vinske trte, kolikor smo je imeli, je bilo posušene in tam, kjer je bila plast zemlje posebno plitka, se je sušilo tudi drevje. Nekoč sem se povzpел do našega sadovnjaka, da vidim, kaj se dogaja. Sedel sem tam gori, na naravni terasi, ki se je dvigovala neposredno nad širnim morjem, in gledal vso to vodo, ki je bila popolnoma neuporabna, nam pa je grozila smrt zaradi žeje.

Skrb sem očitno delil z Gervasijem, saj sem ga slišal robantiti na drugi strani skale. Govoril je vznemirjeno, s povišanim glasom, in ves presenečen sem dojel, da ošteva starca. Vpil je, da že tretji dan ponavlja, da v kratkem ne bo več vode za kuhanje in za žejo; če takoj ne odideta od tod, bo čez nekaj dni lahko prepozno, saj žejna in oslabela ne bosta zmogla težavnega spuščanja po skalah. Ali bosta umrla tu, na hišnem pragu, ali pa bosta zaradi slabosti strmoglavila v prepad. On, Gervasij, ve, kaj jima grozi, oče Aleksander se pa vede, kot da se je vdal v usodo, ničesar ne stori in tudi ne misli na nevarnost. Če bi vsaj kaj rekel!

Gervasij je šel v svojem vpitju vse dlje in dlje, govoril je, da je njegovemu učitelju vseeno, saj je star in bolan, tako in tako ga čaka le še smrt, zato tudi ne ukrepa, mirno poležava pred hišo in čaka, da bosta vzela konec! On, učenec, pa je še mlad, še bi hotel živeti.

Ob teh besedah se je oče Aleksander zganil, rekel je Gervasiju, naj ne skrbi in naj nastavi posode – kmalu bo dež. E, ko sem to slišal, sem tudi sam pomislil, da se je staremu zmešalo. Nikjer ni bilo niti oblačka

in kazalo je, da se bo tako vreme nadaljevalo še tedne in tedne.

Potem sem slišal, kako je vstal in začel moliti. Veliko menihov sem slišal moliti, a še nikoli nisem slišal take molitve! Kot da bi se trgala iz globine prsi.

Ko sem bil še pod neposrednim vtisom tega, kar sem slišal, sem videl, da so se na drugi strani zaliva, od Sitonije sem, začeli zbirati oblaki. In hiteli so prav sem, k nam, ter spotoma naraščali. Spodaj so bili vse bolj črni. Ko so bili nad našimi glavami, je bilo že vse mračno. S spodnje strani svinčene gmote se je začela v curkih ulivati ploha.

In deževalo je vso noč.

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

IX

Kateri je pravi čas za kesanje?

Podoben sem ptici, ki jo je deček privezal za nogo; ko deček popusti vrvico, ptica takoj vzleti, misleč, da je prosta, toda ko potegne vrvico, ptica ponovno pade.

(Aba Izaija)

Blagor umu, ki ob molitvi postaja nesnoven in nima ničesar.

(Aba Evagrij)

Dobro delajo tudi tisti, ki sploh ne pojejo psalmov, a le, če so duhovno zreli. Takim ni potrebno petje psalmov, ampak je najbolje, da vztrajajo v molčanju, nenehni molitvi in motrenju. Takšni so zedinjeni z Bogom in nimajo potrebe, da bi svoj um od Njega oddaljili in ga s čimer koli vznemirjali.

(Gregor Sinajski)

Vse ima svoj konec, tudi moje tavanje po Atosu. Velikokrat sem imel priložnost, da bi se nekje končno ustalil, velikokrat so me prijatelji, ki sem jih imel rad, vabili, naj v dvoje ali troje živimo v kakšni mirni keliji, tolikokrat sem našel kraje, ki so mi bili všeč in kjer bi lahko živel sam, toda neka nepremagljiva sila me je vedno, po nekaj dnevih, tednih ali mesecih, gnala naprej. Pravzaprav to ni bila vedno moja volja; s starcem sem se kar dobro ujel, a me je zapustil in zaspal v Gospodu, jaz pa sem nadaljeval iskanje. Poskusil sem še enkrat, toda naletel sem na starca, podobnega

sebi; oba sva bila zadovoljna, da je poskus trajal manj kot dva meseca. Moram priznati, da se še najbolje počutim na poti, ko pospešim korake in ritmično dihanje spojim z znanimi besedami molitve, ko umerjeni napor zaposli telo, um pa se po analogiji vpreže v delo; tedaj začutim, da sem z vsako kapljo znoja bolj zbran, bliže samemu sebi. Gozdovi in oblaki, melišča in gorske jase, strma, razpenjena morska obala – so bili moji najzvestejši sogovorniki, sposobni utišati moj nemir. Dolgo je trajalo, da smo z mojimi duhovnimi očeti našli pravo ravnovesje med mojo željo po osamljenosti zaradi neoviranega duhovnega vzpona in željo po uživanju v lepoti. Pravijo, da lepota narave zavaja, da nas oddaljuje od želje po Božji lepoti. Kakor da ta prelepi svet ne bi bil Božji. Ponavadi mislijo, da se želja po duhovnem življenju lahko poteši le tako, kot to predvideva samostansko izročilo: tako da omejemo vsakršen nagon, vsakršno željo, razen edinega hrepenenja po onstranskem. Pravi menih ostaja tam, kjer se je pač znašel, saj ga v življenju nič drugega ne zanima – ali ni ob posvečenju izrekel zaobljube, da ne bo nikoli zapustil samostana? Že sama želja, da bi kam odšel, kar bi bila očitna kršitev zaobljube, je dokaz, da lastne volje še ni do konca premagal. V samostanu pa je pred očmi bolj izkušenih, ki bodo vedeli, kako ga izvleči iz stiske; če nekje v puščavi začne fantazirati, kdo ga bo streznil, kdo opomnil, kdo preprečil nečastnemu, da ga vplete v svoje zanke in za vedno odvede stran od Božje zamisli o njem? Meniško življenje sestoji iz premagovanja samega sebe, opuščanja lastnih zahtev, razvijanja pripravljenosti na žrtvovanje – končni cilj pa je: popolnoma se predati Bogu (zediniti se z Njim, postati bog, ne po naravi, ampak po milosti, pravijo nekateri, pa jim očitajo predrznost in jih celo obsojajo zaradi »svetoskrunstva«). Najpopolnejša vdanost je, ko Bogu v roke predamo svojo voljo. Toda kje je Bog, kje so Njegove roke, da bi se vanje ugnezdil kot v materin objem? Največkrat ne

prejmemo nekega očitnega znaka, ki bi nam pokazal, ali smo svojo voljo predali v Božje roke, zato se je treba prepustiti duhovnim očetom, starejšim menihom in končno vsem, vsakemu bratu, ki z nami deli dobro in zlo, isti prostor, isti čas, iste navade in – vsaj moralo bi biti tako – iste težnje. Naj ponovim nekaj, kar mi je nekoč davno rekel oče Matej, ki se sam ni slepo oklepал tega stališča: »Menihi v samostanih so kot kamenje v reki: prerivajo se in se tarejo med seboj, toda le v tem medsebojnem trenju lahko postanejo gladki, prelepi okrogli kamenčki. Osamljen kamen ostaja oster in neprijeten.« Le zglajen kamen lahko potem vzamemo iz reke in postavimo vsem pred oči, na ogled kot okras. Tisti, ki že doseže nemoteno molitev, ima pravico zahtevati boljše pogoje zanjo. Začetniki ne potrebujejo tako dobrih pogojev, bolje je, da so ti čim težji, kajti če zmagajo v najtežji borbi, jim je za vse življenje zagotovljeno, da bodo zmagovali v tistih lažjih bojih. To je tradicionalni samostanski nauk, ki ga uveljavljajo današnji učitelji duhovnega življenja.

Drugače na zadevo gleda nemočno bitje, ki mu je vse težko, vsaj na začetku; ki mu je težko neprestano zadevati se ob druge, zato se ves čas umika s poti, a kaj, ko drugi to hote ali nehote zlorabljajo. Takšno nemočno bitje včasih ve, da to, kar hoče, niti ni tako slabo in da drugi, ki niso vedno Božji svetniki, preprečujejo, da bi sem ter tja uresničil kaj malega dobrega, z druge strani pa odrekanje lastnim željam ne poraja ničesar dobrega, ne majhnega ne velikega, ne njemu, ne Bogu, ne ljudem.

Takšno nemočno bitje, ki se želi posvetiti tihemu molitvenemu življenju, nima dovolj življenjskih sil, dokler se preriva z drugimi, in ko vidi, da mu usiha celo želja po molitvi, napne vse sile, da se tega prerivanja osvobodi, da se iz hitre reke in kamnite struge preseli v neki tišji kraj, pa čeprav bi bila to luža, saj se bo sicer skupaj z željo po molitvi izgubil tudi smisel njegovega bivanja na Atosu (in kar je še slabše, smisel njego-

vega celotnega bivanja na zemlji). Nekdo, ki začenja duhovno propadati in se tega propadanja zaveda ter sluti, da so za to krivi slabi pogoji za molitev, je nagnjen k misli, da je vse to namenoma, hudobno tako urejeno; edino rešitev vidi v begu, in dokler menih še ni duhovno mrtev, se njegov beg ponavlja vztrajno, strastno. Videl sem veliko novincev, ki so zbegani zaradi nepričakovanih težav bežali s Svete gore. Takšni so se le redko vrnili. Drugi so bežali iz samostana v samostan ali v gozdove in votline, kamor koli, a za krajši čas, nato pa so se vračali, kot sem to sam delal. Včasih beg postane sam sebi cilj in tedaj prevlada strast, ki se opravičuje in hrani z nesporazumi z brati. Če takšen ubežnik zares zbeži in nato nima več od koga bežati, izgublja (negativno) energijo, ki ga je dotlej hranila. Ko enkrat doseže samoto, pogosto ni več z ničimer sposoben zapolniti svojega življenja, duhovna puščoba pa poraja sadeže, polne strupa.

Kako razrešiti dvome neizkušnega meniha v teh časih, ki niso več podobni zlati dobi meništva?

Že iz tega čustvenega uvoda se vidi, med kakšna protislovja sem bil razpet, ne le na začetku, ampak v večjem delu svojega svetogorskega življenja. Medtem ko to pišem, ta protislovja še vedno niso razrešena, sicer ne bi tako pisal. Tudi zdaj, ko govorim, da ima vse svoj konec, celo moje tavanje po Atosu, vem, da ta konec ni prišel zato, ker bi se notranje pomiril, ker bi našel ravnotežje med svojimi meniškimi željami in okoljem. Ne, še vedno me silno privlačijo steze, nebo in skale, a sem star, telo se je utrudilo, mišice oslabele, srce ob prvi vzpetini skače v grlo in pljuča ne pridejo do zraka. Mir, ki sem ga tako dolgo iskal v potepanju in pri tem celo dosegal neko dinamično ravnotežje v nenehnem izmikanju težavam, ki so moje duhovno življenje blokirale, tako da se je najprej porajalo nelagodje, potem pa prava panika – ta odrešilni mir moram danes iskati drugje: v pravem duhovnem raz-

košju. Dojel sem to, sprijaznil sem se s svojo novo nemočjo in ob koncu življenja spustil sidro. Kaj drugega bi sploh lahko storil? Še sreča, da sem tu, kakor v lastovičjem gnezdu, ki je prilepljeno k skalovju, kot na nebeški opazovalnici.

O, če bi bil vsaj od začetka tako prilagodljiv, kot sem zdaj. Sicer je ta sedanja prilagodljivost prišla v času, ko niti okoliščine niso več tako neobvladljive, pa tudi izbire nimam, tako da me ni nič oviralo pri odločitvi o – upam – trajni nastanitvi. Kar pa je bilo nekdanj ... koliko sem trpel, kako so se moji duhovni očetje mučili, najprej, da bi našli vzroke nemira, in potem, da so moja potepanja po pobočjih iz pobegov počasi spremenili v iskanje ravnotežja. Tudi sam pobeg je užitek; begunec uživa v svobodi, ko naenkrat ni več pritiska, ki ga je moril. A še večji užitek je, ko se hkrati odpira tudi spoznanje cilja, ko se telesno gibanje zedini z duhovnim. Pokojni starec Matej mi je veliko in preudarno pomagal, skrival je pred mano mehanizme svojih odločitev in me s tem navajal, da jih sam najdem in se tako sam prepričam o njihovi nujnosti. Če ne bi bilo njega, bi moje prepričanje, da od drugih bežim zaradi njihove zlobe in njihovega namerno nepravilnega ravnanja do mene, ne pa zaradi njihove in moje slabosti, raslo z vsakim nesoglasjem in sporom; olajšanje, ki sem ga občutil ob vsakem pobegu, bi mi zato prinašalo vse manj sadov. Obdobja miru bi bila čedalje krajša. Starec je s svojo potrpežljivostjo dosegel, da nisem več bežal od njega, ampak da sem spoznal, da pravzaprav bežim – kar je tudi nujno – pred lastnim negativnim nabojem. Mojim pobegom je pomagal in jih osmišljal, tako da so izleti postajali čedalje manj čustveni in kaotični, zato pa srečnejši. Tako zadovoljno, vse bolj umirjeno bežanje od samega sebe, od lastnih slabosti, ni imelo več ničesar skupnega z začetno silovitostjo neurejenih vzgibov duše in telesa. Tako me je oče Matej pravzaprav predal v roke mojemu starcu, »sodu dobrote in tišine«, kot se je o njem izrazil Peter. Šele tako sem

lahko zdaj vrgel sidro v upanju, da je to končna rešitev.

Že dolgo poznam kelijo, v kateri sem se zdaj naselil. Pred mnogo leti je tu asketsko živel neki skoraj slepi menih, ki sem ga večkrat obiskal in užival v njegovih pripovedih o preteklih časih. Čeprav je kraj težko dostopen, je nekoč tu živelo veliko menihov, večinoma Rusov. Ves ta okoliš je znan po molitvenem molčanju – obstaja nekaj besedil o tej vrsti molitve, ki so nastala tukaj. Celo tukajšnje hiše so grajene v ta namen, tako da omogočajo popolno tišino in temo. Takšna je tudi moja sedanja hiša. Sestoji iz kuhinje in sobe, okoli sobe pa je z vseh strani hodnik, svetel, s tremi okni, ki gledajo na morje. V sami sobi pa se obe okni odpirata na hodnik, ne navzven. Tako je soba neke vrste notranji prostor, ki je zvočno in toplotno zaščiten pred zunanjimi vplivi. Ponoči, ko zastrem zaveso zunanjih in notranjih oken, preprečim vstop tudi najmanjšemu žarku mesečine. Ko menih v taki sobi sedi na nizki klopci, je v popolni temi in tišini in mu zares nič na svetu razen lastnih misli ne more odvrniti pozornosti od Jezusovega imena.

Poleg tega je hiša polna knjig. Tu je odlična zbirka del svetih očetov v ruščini. Česar ni v ruskem prevodu, je v izvirniku, poleg tega pa je še nekaj francoskih in nemških knjig. Moj prijatelj je veliko bral, dokler ni oslepel, knjižnico pa so vsekakor začeli zbirati že njegovi predhodniki. Med knjigami sem našel več zvezkov, izpisanih z različnimi pisavami, vsem pa je skupna vsebina – razlaga in praksa Jezusove molitve. Mogoče so nekatera od teh besedil nastala prav tu, v tej hiši?

A četudi niso nastala v tej keliji, so prilagojena tišini sobe, kot je moja. Tiho v njej tečejo dnevi, še tiše noči. Kakor sta se utišali moja moč in želja po potepanju, se je utišalo tudi življenje.

X

Večerna svetloba

Res je, da puščava uspava strasti. Toda ne gre za to, da jih uspavamo, ampak da jih izničimo.

(Izak Sirski)

Kdor se žalosti zaradi tega, ker so se mu zameglile oči in oslabei udje – se ne bo veselil brezstrastja duše.

(Aba Evagrij)

Po dolgem času sem vzel v roke ta svoj neredno vodeni dnevnik. Vse teže ga pišem. Zapušča me moč in redki so trenutki, kot je ta današnji, ko mi bolečine v otečenih členkih ne preprečujejo, da bi držal svinčnik. Toda to ni največja težava. Že vidim pred seboj trenutek, ko si ne bom več mogel pripraviti hrane, vprašanje je, kako bom sploh vstal iz postelje. Življenje ugaša, vidim, kako polagoma postajam senca, podobna tistim, ki me skrivnostno obiskujejo. Ali bom res v kratkem postal ledena senca, obsojena, da stoletja tava po tej gori? Ali pa bo angel varuh, ki mi je že tolikokrat pomagal, tudi tokrat ob meni?

Saj, kako je minila ta dolga doba na Atosu? Je prepozno, da se pokesam za vse tiste nemire in nezaupanja bratom, ko sem za svoje poraze krivil druge? Kako naj vem, kje sem danes?

Da, miren sem, ne potepam se več, ne izgubljam živcev in ne obtožujem drugih, toda saj sem že tako dolgo sam, da res nimam vzroka kogar koli obtoževati. Ni težko biti ponižen v takih okoliščinah, ko ni

druge možnosti, saj te ponižnosti ne vodijo misli, ampak udje. Toda rad bi videl, v kakšnem stanju je moja duša. Prelahko sem živel vsa ta leta, povsem po lastni volji, tako in samo tako, kot je meni ugajalo. Ne spomnim se, kdaj me je zadnjikrat kar koli (ali kdor koli) omejevalo. Delal sem vse, kar sem si želel. Najprej sem si izbral starce, ki me niso omejevali. Potem sem se klatil okrog, šel sem, kamor in kadar sem hotel, in se zadrževal, kjer in kolikor sem hotel. Ko sem se v starosti umiril na tem prekrasnem kraju, je prav to v danem trenutku ustrezalo mojemu tedanjemu stanju in mojim tedanjim zahtevam. Tega ne ugotavljam z zadovoljstvom. Joj meni, staremu menihu! Zdaj, ko se bliža konec, imam pred očmi slike, ki sem jih v otroštvu gledal v knjigah: gotski prikaz plesa smrti, kjer so kralji in cerkveni dostojanstveniki v mnogo tesnejšem objemu pogube kot berači in pohabljeni. Kajti jaz sem se s svojim življenjem izenačil s kralji, celo presegel sem jih. Kako sem znal uživati v vsaki podrobnosti tega življenja! Pokrajine, mogoče najlepše na svetu, jutranje in večerne zarje, pobesneli valovi na čereh, jate delfinov, ki igraje plavajo vzdolž obale – vse to je bilo moje. Da ne naštevam naprej, vse do blestenja lune in tihe glasbe zvezdnatih noči. Joj, kako imam vse to rad, brezumno rad. Niti danes ni ugasnila ta ljubezen. Vem, da bo vse to nekega dne izginilo, da je vse to zemeljsko, da so le čustva – pa vendar ljubim. Če se je treba pokesati do konca – tedaj moram priznati tudi čezmeren, nor užitek ob gozdovih in njihovih sadežih, ob srebrnkastih ledenih izvirih, ob vrtovih in sadovnjakih, pticah in skalovju ... Vse mi je bilo dano, v vsem sem užival brez sramu in meje. Kako sem imel rad vino, kolikokrat sem v tej svoji strasti pretiraval! Kako so mi prijali vroči kostanji iz pepela ali sveže stisnjen sok kaktusovega sadeža! Pa češnje in fige okoli Petrovega goda ali lubenica v avgustovski vročini. In sem mislil, da je vse to najnarravnejša stvar na svetu. Vladarji in knezi tega sveta,

ki sem ga zapustil, se morajo vsaj toliko potruditi, da nekomu rečejo: »Prinesi!« Jaz nikoli nisem imel niti te skrbi. Živel sem nezavedno, kakor Božja rastlinica in ne kot menih.

Celo zdaj, ko sem se tega zavedel, vsaj delno, je to morda le zato, ker so me k temu primorale bolečine v kosteh, ti vse preveč očitni znaki, da me življenje zapušča? Smrt me je kakor na italijanskih freskah ujela v svoj ples in me ne bo več izpustila. Pozno je, pozno za kesanje v stanju, v kakršnem sem, ničesar več ne morem popraviti. Jaz, ki sem tako cenil prostost, ki sem si to prostost tako zgodaj priboril. Zdaj nimam več svobode, nimam več nobene izbire. Ugasnil bom, če to hočem ali ne. Bolečine v slabotnem telesu moram prenašati, ne gre drugače. Kmalu bo prišla lakota, z njo pa konec. Nikomur več ne morem storiti ne dobrega ne zla. Postal sem ne prav velik kup kože in kosti, brez volje, brez želja, brez krivde in brez zaslug. Brez možnosti, da bi si jih pridobil. Tiste stare krivde pa verjetno ostajajo tam, kjer so bile. Ne spomnim se, da bi se zaradi njih kadar koli tako iskreno kesal, da bi občutil milost kesanja. Pozno je, pozno tudi za kesanje. Ali pa še ni?

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XI

Zadnji obisk

Kdor hoče biti popoln, naj ne bo sam sebi učitelj, to se pravi, naj ne posluša le lastne volje, čeprav se mu zdi pravična, ampak naj se sebi odpove, kot je rekel Odrešenik, tako da se odreče lastni volji.

(Anton Veliki)

Um zapušča vse, kar je na površju stvari, in gre vse bolj v notranjost, dokler ne prodre do Nevidnega in Nedoumljivega – in tam zagleda Boga. V tem je resnično spoznanje Iskanega in v tem je motrenje: v nevidenju. Kajti Iskano je onstran vsakega spoznanja, od vsega odmaknjeno zaradi nepojmljivosti kot zaradi nekakšne teme.

(Gregor iz Nise)

Vedi, da nas sveti angeli vzpodbujajo k molitvi, da tedaj skupaj z nami stoje pred Bogom, da se veselijo in molijo za nas.

(Aba Evagrij)

Menih, ki postaja enak angelom, s svojo molitvijo pomaga drugim. Prav je, da ne moliš le za lastno očiščenje, ampak za vsako bitje na zemlji. Tako boš posnemal angelski način molitve.

(Aba Evagrij)

No, še enkrat pišem, čeprav sem bil že prepričan, da vidim svoj konec. Zgodilo se je to, česar sem se bal:

tudi sicer sem star in slab, zdaj pa me je še manjši prehlad priklenil na posteljo. Dobesedno priklenil. Ker nisem mogel vstati, so se vrstili dnevi, ne da bi dal kar koli v usta, od tega pa seveda moje moči niso rasle. Lakote nisem več čutil, ležal sem mirno in čakal konec, stopil sem na ono stran zemeljskega življenja.

Tako bi se tudi zgodilo, odšel bi, in kdo ve, kdaj bi sosedge našli moje smrdljivo truplo. Nismo se pogosto obiskovali. Imel sem navado, da po njih prodam svoje skromne izdelke in kupim hrano za več mesecev. Če se tri mesece ali celo pet in več nisem oglasil, so imeli to za normalen pojav – pač nočem zapustiti svoje samote. In res je bilo tako. Tudi k obhajilu sem šel k njim, saj imajo veliko kelijo in kar nekaj jih je, šest, sedem bratov; tudi bogoslužja opravljajo redno, sami so navajeni prejemati obhajilo vsako soboto, sam pa sem hodil tja zelo redko. Večkrat me je starešina kelije grajal, saj sem k obhajilu prihajal le dvakrat letno, na veliko noč in v času božičnega posta. Govoril je, da moramo zakramente prejemati pogosteje, če želimo biti v pravem stiku z Bogom. Noben notranji, še manj pa zunanji mir, celo najgloblje molitve samotarja ne morejo zamenjati krvi in telesa Kristusa, je govoril. Tako me je ošteval, jaz sicer nisem vedel, kaj naj odgovorim, delal pa sem še vedno po svoje. Mir in svobodo sem nadvse cenil, vsaka obveznost, ki bi jo prevzel, na primer, da bi prihajal redneje, čeprav samo enkrat na mesec, bi mi takoj pomenila verigo, ki bi me vklenila. Končalo se je tako, da sem tudi svoje dobre sosede (oddaljene kake pol ure vzpenjanja po grapi navzgor) navadil, da živim kakor divja žival, kot pravi pregovor: »Ko me vidiš, tedaj se me nadejaj.« Ni jim bilo prav, a naposled so se sprijaznili s tem, da sem tak, kakršen sem.

Ko sem torej ležal na svoji, kot sem mislil, smrtni postelji, mi je bilo nekoliko žal, da je tako – da so mislili, da me ni zato, ker sem samotarski divjak, ne pa zato, ker sem bolan. Udobneje umiraš, če imaš

koga ob sebi, najprej to. A to niti ni najpomembnejše – bistveno je, da z življenjem poravnaš račune, ko umiraš, to pa osamljen človek lahko stori le delno. Jaz sem imel velike dvome o upravičenosti svojega načina življenja: ali sem samotar zato, ker sovražim ljudi, ali zato, ker iščem molitev? V primerih, podobnih mojemu, je pomoč izkušenega duhovnega očeta dragocena; njihov starec, starešina kelije mojih sosedov, je tak. Zelo sem si želel, da bi me še enkrat spovedal in obhajal s svetimi Kristusovimi skrivnostmi, da končno, če je le mogoče, razrešim največji dvom svojega življenja, da mi pomaga v iskrenem kesanju; naj se vsaj zdaj, ob zadnjih zdihljajih, zavem, kaj je bil smisel moje osame, čemu naj bi se moje srce odprlo. Ker nisem imel prav velikega upanja, da bo kdo od mojih sosedov prišel in me našel v tem bednem stanju, sem se že sprijaznil s tem, da se bom na smrt pripravil sam: kolikor so mi (ne)moči dopuščale, sem razmišljal o svojih tavanjih in brezpotjih ter prosil Gospoda, naj sprejme moje kesanje.

Četrtega ali petega dne (mogoče jih je minilo še več, nisem štel, pa tudi moje misli niso bile več jasne) sem slišal trkanje, potem pa je nekdo stopil v kuhinjo. Ves vesel sem ga poskusil poklicati, misleč, da je to kdo od mojih sosedov, da je Bog uslišal moje molitve, pravzaprav bolj misli kot prave molitve, in da je poslal nekoga, ki me bo pripravil na smrt. Niti samega sebe nisem slišal, tako slaboten je bil moj glas. Vseeno je čez nekaj trenutkov nekdo stopil na hodnik, ga prehodil (vrata sobe so na nasprotni strani kuhinjskih vrat) in naposled stal pred mojo posteljo. Bil je mlad, meni neznan menih v raztrganem podrasniku. Ne bi mogel pojasniti, zakaj, toda njegov obraz me je takoj pritegnil. Izžareval je toplino in mir. Ni potreboval veliko časa, da je razumel, na kaj je naletel. Rekel je, da mi bo pripravil nekaj za okrevanje, ker pa je v odgovor dobil le nekaj nemih premikov oči in nekaj obraznih grimas, me je pomiril rekoč, da se bo takoj vrnil. In

res, hitro se je vrnil s skodelico čaja z medom. Ne bom pripovedoval, kako me je hranil in negoval prve dni, ko moje staro in izsušeno telo ni moglo sprejeti trde in surove puščavniške hrane; kako me je nosil ven, pred kelijo, na jutranje in popoldansko sonce, kako sva, ko sem končno tudi jaz spregovoril, sedela v moji tesni sobici ter se dolgo pogovarjala o življenju in smrti.

Že prvega dne, ko sem počasi srkal čaj, ki mi ga je dajal z žličko, me je zaprosil za blagoslov, da ostane z menoj, da mu postanem starec, on pa moj učenec. Jaz – starec nekomu, v tem stanju, z obema nogama v grobu! Odmahnil sem z roko, toda on je na to padel na kolena pred posteljo in me vztrajno prosil, tako da sem končno, ko ga nisem mogel več gledati takšnega, s taisto roko namesto odmahovanja naredil zname-nje križa kot blagoslov. Tako je ostal pri meni. Seveda si nisem niti najmanj domišljjal, da sem zares postal njegov starec. Mislil sem sicer, da on navzlic vsemu iz situacije lahko izvleče neko majhno korist: mlad je, gotovo nima kje živeti in je pri meni vsaj našel streho nad glavo. So ljudje, tudi med mlajšimi, ki izberejo težko opravilo pomoči bolnim starcem, ker upajo na duhovno rast. Pa tudi jaz, če že ne morem pomagati pri njegovi duhovni vzgoji, tako kot bi to moral starešina, imam vsaj dolgo (negativno) življenjsko izkušnjo. Odkar sem se nekoliko okrepil in začel govoriti, sem mu to razkrival brez vsakega olepšavanja ter upal, da mu bo moje pripovedovanje vsaj malo koristilo. Moj mladi pomočnik me je navadno peljal pred hišo, kjer sva sedela in se pogovarjala vse dopoldne, včasih pa tudi ves dan. On je sedel nekje blizu mene, na tleh, pazljiv kot angel, in poslušal, poslušal, malo spraševal in me gledal s svojimi angelskimi očmi, iz katerih je sijala milina, kakršne doslej še nisem poznal.

Topli jesenski dnevi so bili kot nalašč za naju. Sonce je bilo ob tem letnem času prijetno, veter ga je še blažil, ko je okoli najinih nog razpihoval rumeno

posušeno travo. Imel sem rad take dni s svojim novim prijateljem. Včasih sva dolgo molčala, poslušala šumenje vetra med čermi, vsak je mislil svoje misli. Velikokrat sva v takem molku dočakala temo. Nastala je noč, pojavile so se zvezde. Ko bi bila starost lahko taka noč, v kateri bi človek mirno odšel med zvezde!

Če sem imel čez dan zmoten občutek, da jaz poučujem svojega novega prijatelja – ta vtis sem lahko dobil le zato, ker me je tako zvesto in pazljivo poslušal –, sem se ponoči spreminjal v najskromnejšega, ponižnega učenca. Nekaj ur sva počivala, potem sem ga zaslišal, kako v kuhinji, kjer si je postavil posteljo, začenja z nočnimi molitvami. V začetku sem ga samo slišal in ponovno potonil v svoj starčevski sen, potem pa sem se vse bolj navajal na to, da sem še sam vstal k molitvi tako zgodaj kot on. Nekoč sem se napotil do kuhinje, da si vzamem kozarec vode ali nekaj takega, ne spomnim se več točno, in me je to, kar sem videl, presunilo, če se smem tako izraziti. Sedel je na klopci, z glavo med kolena, dihal je tako lahno, da tega ni bilo mogoče zaznati. Večna lučka ni bila prižgana, zavese niso bile odgrnjene, a vseeno je bilo svetlo, še najbolj okrog njegove glave, toda tudi po vsem prostoru, celo v kotih, ki so bili sicer tudi sredi belega dne mračni. Vse je pričalo, da njegova brezglasna molitev prihaja tja, kamor je namenjena, in da že dosega svoj cilj. Potem sem ga bolj videl kot slišal, da joka. Tudi pred tem sem zaradi njegove nezemeljske blagosti o njem razmišljal kot o Božjem angelu, a to je bila le prispodoba. Zdaj, ko sem ga videl v molitvi, sem vedel, da je pravi angel, po duši in po telesu.

Nisem ga hotel motiti, vrnil sem se, mislim da neslišno, v svojo sobo. Le da sem nato skoraj vsako noč šel do kuhinje, da se tolažim s pogledom na njegovo molitev. Res je, še meni je srce hitreje utripalo, volja se je vračala. Tudi meni so se začela odpirati vrata nočnega neba in zvezde niso bile več tako daleč. Od svojega nepričakovanega učitelja sem se učil moliti.

Seveda sem tudi prej vedel kar nekaj, če že ne vsega, tako o telesnih držah, o borbi z mislimi, o zedinjenju srca in uma, o pozornosti, ki jo je treba usmerjati v prsi in pri tem ne pozabljati na smisel besed, ki jih ponavljam. Pa še to, da molitev brez kesanja ne pomeni ničesar. Gospod, ali je bilo res potrebno, da vse življenje preživim na Sveti gori in da šele zdaj vidim, kaj vsa ta znanja resnično pomenijo, ko se v molitev poglobi ves človek, brez kakršnega koli ostanka. Ali je mogoče, da sem šele zdaj spoznal, da tudi jaz lahko molim globlje, življenjsko, organsko – še sam ne vem, katero besedo bi uporabil: z molitvijo, ki prežema človeka, ga spremeni v nekaj boljšega od tega, kar je bil do tedaj. Imel sem zares sijajnega učitelja, ki mi nikoli ni rekel ene same besede, vsaj na običajen način poučevanja ne, ki o svoji molitvi nikoli – razen enkrat, pa še to na moje izrecno vprašanje in vztrajne prošnje – ni govoril, ki tudi z ničimer ni pokazal, da je opazil, kako ga včasih ponoči gledam, in tudi ne, da bi bil zaradi tega nezadovoljen. Jaz pa sem vseeno vedel, da ve, da ga opazujem. Nikoli ga nisem gledal dolgo, kmalu sem se spoštljivo umaknil, pravzaprav sem mu bil hvaležen, ker je molčal in dopuščal, da name deluje le to, kar sem videl. Bog mi je pred koncem poslal človeka, ki mi je na najočitnejši način pokazal, kaj mi je do tedaj manjkalo v življenju: vroča želja, nadzemeljska zbranost, tiho in neskončno zaupanje. Vsekakor sem tudi prej srečeval ljudi, ki so imeli te lastnosti, a sem bil sam nesposoben ali pa njihovi nauki in zgledi niso bili dovolj. Ali me je šele bližina smrti odprla za to izkušnjo? Če v toliko desetletjih življenja na Atosu nisem doživel ničesar podobnega, sem bil za to sam kriv. Čudovito je, da je Božja milost brezmejna, vedno nam daje nove in nove možnosti. Šele zdaj vidim, da nikoli ni za nobeno stvar prepozno. Res, niti zame ni bilo prepozno, ne da se skesam, ne da postavim temelj za drugačno življenje. Ali bom imel dovolj časa, da dočakam

sadove? Sicer me to zanima na povsem nov način, kajti ničesar več se ne bojim. O njegovi molitvi pa sva spregovorila takole: minil je že mesec, mogoče tudi več, ko mojemu nočnemu veselju ni bilo konca. Čutil sem, da so bile pri vsem, kar sem videl in doživiljal, najpomembnejše solze: tudi jaz sem pričel jokati, in čeprav je bil ta jok bridek, mu ni manjkalo čudežne vznesenosti. Jokal sem, ker sem vedel, da sem že blizu smrti, a sem tako slab in grešen – spoznal sem, da bi lahko veliko bolj smiselno uporabil svoje življenje. Zakaj pa je jokal on? To sem ga moral vprašati. In mi je rekel: »A tako, videl si me jokati? Oprosti. Vsi, oče, vsi imamo potrebo po objokovanju svojih grehov, svoje nepopolnosti. Povsem naravno je jokati zaradi sebe, izgubljenca, nikomur potrebnega. Meni je Gospod podaril, nikakor ne zaradi mojih zaslug, milost, da jočem za mnoge in zaradi mnogih. Že davno. V naši Rusiji trpi na milijone nedolžnih ljudi, lačni so, umirajo v strašnih mukah. Kaj bo z dušami njihovih mučiteljev? Kaj bo z dušami mučenih, ki bodo za vedno zagrenjene? Ta zemlja je včasih podobna peklu. In temu ni konca. Glej, pripravljajo se na novo svetovno vojno, blaznost je videti neustavljiva, nedolžni pa bodo trpeli bolj kot kdaj koli. Človeštva ni nič izučilo. Kako ne bi jokal, ko vidim toliko ljudi izročениh na milost in nemilost najhujšim tujim strastem? In kako ne bi objokoval tudi tistih, ki so jih te strasti zaslužnile? Ko drugim pripravljajo pogubo, kakšno strašno jamo kopljejo sebi! A le zakaj? Mar naš Gospod ni bil tudi zaradi takih križan, mar ni, ko je visel na križu, prosil Očeta, naj jim odpusti? V Gospodu smo vsi ne le bratje, ampak smo eno, vsak bližnji je moje celotno življenje – kako ne bi jokali, ko vidimo, da je to življenje zapisano uničenju? O, ko bi ljudje poznali Gospoda in njegovo ljubezen, se ne bi vdajali obupu in smrti, ne bi drug drugega trpinčili in s tem ubijali samih sebe. Ko bi poznali Gospoda in Njegovo ljubezen, bi imeli radi bližnje in daljne, prijatelje in sovražnike,

ljubili bi jih kot same sebe, ker so vsi tudi vsi v vseh, in ko ljubim sovražnika, zares ljubim samega sebe. O, ljudje, zakaj ne prepoznate Gospoda, ki se vam je tolikokrat pokazal? Drvite v propad in trpljenje, Gospod pa je tu, trka in prosi, da bi Ga sprejeli vase. In ko Ga boste sprejeli, boste odrešeni vsi, vsi do zadnjega. Jokam zaradi ljudi, ki ne poznajo Gospoda, jokam in prosim predobrega Boga, naj jim odpre oči in srce, da bi se vsi ljudje spreobrnili in potolažili. Ljudje mislijo, da je Gospod daleč, zato Ga niti ne iščejo več, ampak se vdajajo tistemu, kar se jim zdi, da jim je pri roki – iluzijam in strastem. Zasužnjujejo same sebe in trpijo, brezumno in brezmejno, toda ko bi vedeli, da se motijo, da je Gospod tu, bi se vse spremenilo. Jokam in prosim Gospoda, da bi po svojem Svetem Duhu vsem odkril to, kar je odkril meni, grešniku.» (To sem zapisal po spominu, že slabem in nezanesljivem, in me je sram zaradi nepopolnosti besed, ki ne morejo posredovati niti drobca tega, kar sem čutil, ko sem poslušal svojega mladega učitelja. Zapisano diši po manirizmu, toda jaz sem takrat čutil, kako je svet dober, kako vsak kotiček Božjega stvarstva zasluži ljubezen, in ta ljubezen je zdaj tlela, zdaj gorela v meni, medtem ko je on govoril; pa tudi pozneje, ko sem v tišini svoje sobe molil, sem se še oklepal tega blaženega občutka enosti v Gospodu.)

Še ena stvar je, o kateri moj dobri učitelj in rešitelj ni molčal. Nekega popoldneva, po najinem dolgem molčanju v travi, ki je okoli naju šumela v vetru, je spregovoril o zakramentih, o obhajanju s prečisto krvjo in telesom Kristusovim. Rekel je, da bi bilo moje življenje polnejše, radostno, da, prav tako se je izrazil: radostno – če bi se pogostejše obhajal. Seveda je molitev temelj vsega in pod pogojem, da je združena s pravim, Bogu ljubim namenom, nas upodablja po Bogu. Vendar je to upodabljanje treba nekako učvrstiti, da se ne bi razsulo kot pesek, ki ga razpiha veter. Če se ne morem več vzpenjati do najbližje cerkve, tiste

pri naših zgornjih sosedih, je to mogoče urediti: oni bodo z zakramenti prišli k meni. Ali bi pristal na to? Ali bi pristal! Seveda, tudi sam sem si to že nekaj časa želel, posebno v trenutkih, ko sem mislil, da bom umrl neobhajan, še bolj pa zdaj, odkar se mi je poglobila molitev. Hitro in brez težav sva se dogovorila, čeprav to, kar je on želel, ni bilo prav tisto, za kar sem prosil, ko sem bil tako rekoč pred smrtjo. Takrat sem imel v mislih zadnje obhajilo, moj učenec/učitelj pa je želel, da se midva oba v svojem normalnem življenju obhajava čim pogosteje. Ker sem videl, da je njegova želja najtesneje povezana z načinom njegove molitve in s tistim sijem, ki me je tako prerodil že s tem, da sem mu bil priča, sem njegovo željo sprejel z veseljem ter ga še istega dne »poslal« gor, da se dogovori s sosedi. Vrnil se je skupaj z Dimitrijem, jeromonahom Oznanjenjske kelije. Kaj vse sem pri spovedi rekel očetu Dimitriju – tega zdaj ne bom ponavljal. Če bo kdo prebral te moje zapise, si bo že lahko predstavljal. Kot si je tudi mogoče predstavljati, da se je s tem zame začelo neko novo, drugačno duhovno življenje. Ne vem, kako se bo vse to končalo. Ne vem, ali mi bo Gospod daroval dovolj časa, da končam to, kar sva začela z mojim »učencem«. Vem le, da sem po toliko desetletjih dvomov in tavanj končno imel upanje, da bom našel notranji, ne le zunanji mir. Da se je vse nekako zaokrožilo in postavilo na mesto. Vse to, česar tako dolgo nisem razumel ali nisem dovolj razumel. In da nič, kar sem v vseh teh letih doživel na Atosu, ni šlo povsem v pozabo: vse spodbude in kažipot, ki sta mi jih pošiljala Gospod in presveta Mati Božja in ki jih v svoji neučakanosti nisem dojemal, včasih pa dojemal povsem zmotno, so zdaj tu, in jaz se veselim in hvalim Boga, ker mi je poslal tega svojega angela v človeški podobi, kateremu ponavljam besede, ki mi jih je nekoč davno rekel dobri Kliment: »Hvala ti, ker si bil poleg mene v težavah. Upam, da ti bo Bog povrnil obilno, ko bo tebi potrebno. Amen.«

Pavle Rak UTIŠANJE SRCA

XII

Epilog

Če se pri nekom v skrinji najde kakršen koli rokopis, ali iz Svetega pisma, ali slovar, ali pismo bratu, ali sploh kar koli, razen tega, kar mu je rečeno, naj preučuje, mora biti pet dni brez obhajila.

(Iz tipika samostana Studion)

Z besedico »amen« se konča rokopis, ki sem ga našel. Gospod, daj večni pokoj duši dobrega meniha Nauma!

Tukaj bom pripisal pripoved, ki sem jo nekoč davno slišal od hilandarskega epitropa Nikanorja, tistega, ki je v samostan prišel rosno mlad leta 1925, ko so na Sveti gori še veljali starodavni običaji ter še živeli ljudje, kakršnih danes ni več. Oče Nikanor je videval tudi velikega Silvana in mnogo drugih, znanih in neznanih duhovnih očetov in asketov. Videl je celo Božjega angela, o čemer je pripovedoval tako:

V majhni keliji daleč od samostana je živel neki pobožni ruski menih, znan po tem, da je več let kar najbolj zavzeto pomagal svojemu bolnemu starcu, ga negoval, na rokah nosil ven, pred kelijo, da bi skupaj gledala sončne zahode ali zamegljeni gorski vrh v daljavi, ter mu prebiral ne le bogoslužja, ampak tudi svete očete in druge knjige, ki jih je starec vse do konca življenja imel tako rad. Po starčevi smrti je živel osamljeno, tiho in neopazno skoraj trideset let, potem pa je tudi zanj prišel čas, da se poslovijo od tega sveta. Tudi njega sta napadli bolezen in nemoč, a poleg sebe ni

imel nikogar, ki bi mu lahko pomagal. Nikanor je bil poslušen cenobitski menih, ni si mogel predstavljati, da bi bil dolgo odsoten iz Hilandarja, vendar je ljubil puščavnike in jih občasno obiskoval. Med drugimi tudi bolnega starca. Lepega dne je tam zagledal mladega meniha s svetlim obrazom, ki je starca zdravil in mu služil, s katerim je ta po otročje nežno čeblljal o Jezusovi molitvi in o sadovih kesanja. Prav tako se je izrazil oče Nikanor: otročje nežno; kakor da bi se o Jezusovi molitvi dalo tako govoriti. Mladi menih je pri starcu živel vse leto, v tem času je šel nekajkrat po duhovnika, da ga je spovedal in obhajal, včasih pa se je odpravil tudi do samostana po hrano. Potem je starec umrl. Vsi, ki so zanj molili, so izpričali tiho radost, ki je to molitev spremljala – nezmotljivo znamenje, da je šla duša umrlega z lahkoto skozi nebeške mitnice. Vendar mladi menih ni ostal v starčevi keliji, čeprav so vsi mislili, da je prav zato prišel: da pomaga starcu in podeduje hišico. Nihče ga ni nikoli več videl. Nihče, tudi Nikanor ne, niti se ni mogel spomniti njegovega obraza, njegovega glasu. Šele takrat so se zavedeli, da ga vse to leto niso vprašali, kako mu je ime. Vedeli so le, da je imel izjemno mil obraz. Takšen, da si ga moral ljubiti. In to je bilo vse. »Danes sem več kakor prepričan,« je Nikanor zatrjeval ob koncu svoje pripovedi, »da me je Gospod imel za vrednega, da s svojimi grešnimi očmi vidim nebeškega angela, verjetno zato, da bi me poučil, kako dobrota nikoli ne ostane nenagrajena. Menih je svojega starca ob odhodu iz tega življenja dostojno pospremil, ker pa sam ni imel nikogar, ki bi spremljal njega, mu je bil poslan spremljevalec od zgoraj! In to je bilo pokazano meni, ker je Gospod vedel, da bom nekega dne, nevednež in nevrednež, kakršen sem, služil ljudem kot dušni pastir. Naj vem, kako jim je treba služiti! Ko bi le lahko izpolnil to, kar vem, da bi moral!«

To pripoved sem slišal, dolgo preden so mi v roke prišli Naumovi zapiski. Če bi takrat vedel zanje, bi lahko iz očeta Nikanorja izvlekel kaj več. Lahko bi mi opisal kelijo, kjer je »videval angela«, in bi danes zanesljivo vedel, ali je to bilo Naumovo bivališče ali ne. Toda ali je to dejansko sploh pomembno? Pripovedi o angelih pomočnikih in celo o presveti Božji Materi, ki je služila osamljenemu menihu, je na Sveti gori neštetost. Sam sem jih slišal že velikokrat. Tudi če ta menih ni bil Naum, bi lahko bil. Prepričan sem: tudi če ni bil Naum, je bil!

Po epilogu

Kaj je danes z zadnjim bivališčem dobrega meniha Nauma? Kje je zdaj njegova svetla duša? Ali še kdaj obiše kraje, iz katerih se je podala na svojo poslednjo selitev?

Steza, ki vodi do gorskega sedla, s katerega je videti mesto, kjer je starec živel in umrl, je na začetku široka in počiščena. Sosednji menihi po njej hodijo do melišča, kjer je mogoče najti lepe, velike kose marmorja za gradnjo. Od tam naprej je grmičevje počasi preraslo to, kar so ljudje nekoč izsekali. Smer je še najteže izgubiti tam, kjer je steza vklesana v živo skalo, ki se z leve, siva in mogočna, vzpenja do neba, navzdol pa se razpokana in razsekana spušča v razpenjene morske valove. Zadnji del steze je popolnoma zadušilo nizko gozdičevje, skozi katero se prebijam skoraj na slepo, medtem ko se držim za gladka belkasta stebila, edina, ki ne ranijo dlani in ki rastejo naravnost iz kamenja.

Zgoraj na grebenu buči veter. Proti tlom nagiba srebrno zelene divje oljke in nekoliko naprej boža negibno suho grmičevje brez listov, ki je videti kakor mrtve roke, iztegnjene proti soncu. Za menoj so ostale

skalne strmine ter daleč spodaj nekaj kamnitih streh in majhnih kupol. Pred menoj je strmo pobočje, ki se spušča tristo, štiristo metrov navzdol, nato pa se, položneje, kakor reka dišečega žametnega žajblja, razliva proti obali.

Odkar je Naum umrl, menihi tu niso več živeli, predaleč je bilo in pretežko. Naprej ni več steze, prebijam se skozi žajbljevo grmičevje in ostro, oljkam podobno grmovje, po prehodih, ki so jih utrle umazane hudo-urniške vode s kamenjem ali pa divji prašiči s svojimi mladiči. Včasih se vonj žajblja pomeša z ostrim vonjem po svinjah. V jami, kjer je s stropa vse do poznega poletja kapljal droben curek vode, leži skoraj strohnel oslovski komat. Le kako se je znašel tukaj?

Spodaj pri morju so le še sledovi nekdanje hišice. Tri napol podrte stene brez strehe. Naokrog bujna zelena trava. Tiha ravnica pred hišo, ta naravni balkonček nad morjem, je ograjena s staro kamnito ograjo, iz katere raste oljka. Visoka trava zavalovi in se upogne k steni, nato se v trenutku ponovno vzravna. Veter zabuči, pa utihne. Po svetlem nebu drsi senca galeba. Spodaj v čeri zamolklo udarja val.

Ali si tukaj, oče Naum? Me slišiš?

Trava mehko valovi, gor – dol, gor – dol. Veter je še enkrat zabučal. Tudi galeb je še enkrat preletel pečino in se oglasil s svojim kovinskim glasom.

Je to odgovor?

Kakšen?

Slovar manj znanih izrazov,
značilnih zlasti za vzhodno Cerkev
in meništvo

Dostojanstva, službe, nazivi,
osebe ali kraji v vzhodni Cerkvi
oziroma meniških skupnostih

antiprosop – predstavnik samostana v atoški vladi v Kareji

asket – izraz prihaja iz besede askeza (gr. *áskēsis*); dobesedni pomen izraza je vaja, urjenje; v puščavski duhovnosti je asket tisti, ki se uri v oziroma uresničuje določen krepostni način življenja, povezan z odrekanjem, odpovedjo, ki izvršuje asketske podvige – od tod znani ruski izraz *podvižnik*

epitrop – član ožje samostanske uprave

geronda – starec (gr. *géron*)

Gregor Teolog – Gregor iz Nazianza

iguman – predstojnik samostana

jeromonah – menih-duhovnik

jurodiv (rus. *jurodivyj*) – nor zaradi Kristusa (zvrst svetosti)

keliot – menih, ki prebiva v keliji, hiši s cerkvijo, in ki živi po pravilih kelije; kelija pomeni tudi celico, sobo v samostanu

parohija – župnija v pravoslavni Cerkvi

podvig *glej* asket

podvižnik *glej* asket

postriči – uradno napraviti za meniha, pomenišiti (*postrig*: izraz za dejanje, s katerim nekoga napravijo za meniha; razmenih, *rastrženi monah*: kdor izstopi iz meniškega reda)

Pugačov, Jemeljan, kozak – voditelj vstaje podložnikov in kozakov pod vladavino Katarine Velike (18. stoletje)

razmenih – nekdanji menih

sabor – cerkveni zbor

shimnik, shimonah *glej* Liturgična ali meniška oblačila: shima, velika shima, mala shima

vladika – škof

Liturgična ali meniška oblačila, oprava

rasa – duhovniška, meniška halja (talar) s širokimi rokavi, ki jo nosijo prek »podrasnika« ob bogoslužjih in drugih svečanih priložnostih

panagije – medaljon s podobo Božje Matere, ki ga na verižici okoli vratu nosijo škofje

panokamilavka – del obrednega oblačila, kapuca iz tenkega platna, ki se nosi prek meniške kape

podrasnik – osnovno meniško oblačilo, halja za vsakdanja opravila

shima (gr. *schema*) – meniška oprava (izraza »velika shima«, »mala shima« označujeta stopnji meništva oziroma meniških zaobljub; shimnik, velikoshimnik, shimonah: kdor prejme stopnje meništva)

Bogoslužni prostor, oprema

antinaos – cerkev na Atosu je največkrat razdeljena na dva dela: antinaos (v njem se obhajajo bogoslužja ob polnoči in deveti uri ter sklepnice) in naos, kjer sta ikonostas in žrtvenik (v njem potekajo vsa ostala bogoslužja, ki se končajo z evharistično liturgijo)

Carska vrata – vrata Kristusa Vladarja sredi ikonostasa

- kelija** *glej* Dostojanstva, službe, nazivi itn.: keliot
- kiriakon** – osrednja cerkev v skitu, kjer se zbirajo ob nedeljah
- klepalo** – ožja deska, ki jo cerkovnik nosi v eni roki in ob vabilu na bogoslužja po njej udarja z lesenim kladivom
- kliros** – prostor za pevce in bralce na obeh straneh ikonostasa
- konak** – stanovanjsko poslopje, namenjeno obiskovalcem ali menihom
- naos** – prednji del cerkve za bogoslužje
- skit** – obstajata dve vrsti skitov: cenobitski skit, ki je v vsem podoben samostanu, le da uradno nima statusa samostana ter je administrativno odvisen od enega izmed dvajsetih samostanov; in idioritmični skit, meniška skupnost, v kateri menihi živijo v ločenih kelijah z lastnimi cerkvami, v kiriakon pa prihajajo na skupno bogoslužje ob nedeljah in praznikih
- stasidija** – stol v cerkvi z zelo visokim naslonjalom; menih večji del bogoslužja stoji, naslonjen na lakte, lahko pa spusti zložljivi sedež in ob določenih delih bogoslužja (katizme, kanoni) sedi; največkrat so stasidije razporejene ob zidovih

Bogoslužje, bogoslužni obredi,
običaji, predmeti, kraji
in bogoslužne knjige

- akatist** (gr. *akáthistos*) – hvalnica v čast (predvsem) Bogorodici, ki se poje stojé (db. ne-sedé)
- akedija** – duhovna naveličanost (gr. *akēdía*, lat. *acedia*; po Evagriju jo povzroča *demon duhovne naveličanosti*, »opoldanski«)
- apoftegma** (*apóphthegma*) – »izrek«, »beseda«, vendar

je tu izraz uporabljen v širšem pomenu, dejansko ne gre le za besede, temveč tudi za dejanja menihov; izraz je tudi oznaka za literarno zvrst

Apostolski kanoni (*Constitutiones apostolicae*, Ἀποστολικαὶ Διαταγαί) – starodavni zbornik kanonskega prava

molek – pravoslavni molek ima deset desetk, ponavadi narejenih iz svilenih niti ali volnene preje (gr. *kom-boschini/komvoshini*; rus. *čotki*; srb. *brojanica*)

cenobitski način življenja – skupni, občestveni način življenja, v okviru katerega morajo bratje ponižno in z ljubeznijo sprejemati drug drugega, zato potrebujejo navodila za tako življenje (iz lat. *cenobium*, *samostan*; gr. *koinóbion*, iz: *koinòs bíos*, skupno življenje).

časoslov – v vzhodni Cerkvi brevir, *horologium*

čisti ponedeljek – prvi, najstrožji dan posta (ustreza pepelnični sredi)

Črne stotnije (*Čorne sotnje*) – skrajno desna, nacionalistična organizacija v Rusiji pred revolucijo; eden od voditeljev je bil Puriškevič

evangelij – **evangeljar**, odlomek iz evangelija, ki ga berejo pri jutranjicah ali liturgiji določenega dne

katizma – psalter je razdeljen na dvajset katizem, ki jih po strogo določenem redu preberejo pri večernicah (po eno) in jutranjicah (po dve) v teku tedna (pri večernicah v nedeljo katizem ne berejo); ime označuje, da se pri branju katizme sedi

Kormčija – knjiga kanonov, cerkvenega prava

kvas – pijača iz rži (ali kruha), kvasa in slada

metanija – priklon s čelom do tal, prosternacija (iz gr. *metánoia*, notranja spreobrnitev, spokorjenje, pokora, kesanje, notranja žalost nad grehi)

metoh – zemljišča in vasi v samostanski lasti

nedelja odpuščanja – nedelja pred začetkom veliko-

nočnega posta, ko se pri večernicah opravlja obred vzajemnega odpuščanja, da bi v post vstopili »čisti«, brez vzajemnih zamer

nedelja pravoslavja – prva nedelja v postnem času, posvečena spominu na dogodek, ko sta leta 843 patriarh Metodij in cesarica Teodora prekinila dvestoletno prakso preganjanja ikon (ikonoklazem), kar se pojmuje kot vrnitev k pravi veri

Odigitrija – tip ikone Božje Matere, Voditeljica (Kazanska – iz Kazana – je ena od različic Odigitrije)

oka – utežna mera, 1,28 kg

panihida – (manjše) bogoslužje/molitveno opravilo za pokojnike

poslušanje – menihova konkretna zadolžitev

post, suhi (*suhojadenije*) – nič kuhanega, večinoma prepečenec, morda še olive

post, veliki – štiridesetdnevni post, ki mu neposredno sledi še post velikega tedna

proskomidija – del evharistične liturgije, ko se režejo delci kruha, ki bodo posvečeni v Kristusovo telo, ob izgovarjanju imen ljudi, katerim bodo namenjeni (za zdravje ali zveličanje)

Protaton – administrativno središče v Kareji

slava – žegnanje, praznik, ki mu je samostan posvečen

sorokoust – molitvena doba štiridesetih dni, ko pri bogoslužju izrecno omenjajo umrlega in zanj izrežejo delček kruha, ki gre v kelih (pri proskomidiji)

stihira – bogoslužna pesem z mnogimi stihi

suhi post *glej* post, suhi

tipik – samostanska ustava, zbirka bogoslužnih navodil

tovor – kolikor se enkrat natovori na konja (ponavadi okoli 120 kg)

trebnik – duhovnikom namenjen zbornik s teksti svetih opravil in molitev, v prvi vrsti zakramentov, a tudi molitev ob raznih življenjskih priložnostih

tropar – krajša bogoslužna pesem, ki je lahko del kompleksnih bogoslužnih kompozicij, kot so »kanoni«, lahko pa ima v bogoslužju samostojno mesto

veliki post *glej* post, veliki

zavolški (starec) – starec iz enega izmed samostanov in skitov, kjer so v 15. in 16. stoletju živeli po pravilih in izročilu svetega Nila Sorskega, severno od mesta Vologda

Slovar pripravila Jasna Hrovat
v sodelovanju z avtorjem.

KNJIŽNA ZBIRKA
LOGOFANIJE

O zbirki

Svet ni preprosto v ednini. V svoji krhkosti je izročen mnogoteremu čudenju in poimenovanju. So le svetovi, ki nastajajo in propadajo. Tudi svetovi besede, besedni svetovi. Med seboj so različni vse do nepoimenljivosti. So kot svet, ki ga ni, razen v njegovi mnogoterosti.

Nova zbirka »Logofanija« prinaša izvirna slovenska prozna, pesniška in dramska besedila, ki sredi domnevne enovite (post)modernosti in njenih dogem izpričujejo – široko in nadkonfesionalno razumljeni – krščanski svet. Niso in nočejo biti rob nekega drugega sveta in ne njegove literature. Ne želijo parazitsko iskati svoje priložnosti v svetovih, ki so zavrgli Logos. Krščanskega sveta zato ne izpričujejo kot spomin, ampak kot živo prezenco. Niso reminiscenca, ampak vabilo v sedanost in prihodnost, v sedanost prihodnosti. Niso stvar ideje, ampak izkušnje. V vsej svoji nepopolnosti in pomanjkljivosti želijo biti pojavitve Logosa. Nova prikazovanja Smisla, ki se je učlovečil v Kristusu. Logofanije.

In kot logofanije ponižno odpirajo prostor
slovenske postsekularne
književnosti.

Logofanije

OI

Moje misli so kakor pleve –
nič lažjega kot razsejati jih.

Pavle Rak